MIHAI RALEA

SCRIERI

VOL. 5

1988
BUCUREŞTI

MIHAI RALEA

SCRIERI

VOL. 5

Ediţie, prefaţă şi note
de
FLORIN MIHĂILESCU

EDITURA MINERVA

ACADEMIA
BIBLIOTECA

PUBLICISTICA ÎN OPERA LUI MIHAI RALEA

Din punctul de vedere al finalității pur tipografice a scrisului lor, se pot distinge, fără îndoială, două tipuri de oameni de cultură: unii care scriu, după îndelungi pregătiri, în vederea *cărții* și alții care-și redactează rapid *articolul* destinat să apară într-un răstimp determinat și scurt. Cei dintîi sînt îndeobște spirite constructive și de sinteză, cu elaborație grea, dar solidă, în vreme ce „publiciștii“ sînt structuri mai nervoase, mobile și cu reacții de mare promptitudine la provocările mediului social-cultural. Ei sînt de multe ori imediat mai dispuși să sacrifice substanța și consistența scrisului lor decît prezența atitudinii și a opiniei în sine.

Dacă tipul „livresc“ și tipul „publicistic“ sînt doar simple etaloane cu valoare pur indicativă într-un plan ideal, interferențele se dovedesc desigur cu mult mai numeroase, ceea ce nu infirmă totuși ca atare polaritatea menționată, dar o fixează în firescul și diversitatea existenței. Mihai Ralea, de pildă, aparține mult mai curînd celui de-al doilea tip decît celui dintîi, atît prin forma spiritului său, cît și prin opțiune, după cum un Tudor Vianu reprezintă foarte concludent cealaltă ipostază. Totuși structura interioară a lui Ralea nu se manifestă prin improvizație sau prin capriciu, cît mai cu seamă prin originalitatea ideației și a observațiilor, într-o înlănțuire de convingeri cu caracter destul de sistematic. Educația intelectuală riguroasă și aspirația către o viziune integrală și integratoare a lumii i-au cultivat eseistului o asemenea configurație neoscilantă și de certă coerență, nu însă cîtuși de puțin dogmatică. Ceea ce, dimpotrivă, te izbește de la început la lectura scrierilor lui și face incontestabil farmecul lor este dialectica imprevizibilă a procesului spiritual, de unde și caracterul totdeauna deschis al demersului stilistic și hermeneutic. Prin această libertate de interpretare și de expresie, procedura este acea a eseului, iar prin varietatea perspectivei și ingeniozitatea argumentelor, ea ține de factura cozeriei nu numai agreabile, dar mai ales superioare.

Inteligența și mobilitatea intelectuală se unesc la Ralea cu un cuprinzător orizont de cultură și cu existența unor principii sigure de orientare, ca și a unor opțiuni ideologico-morale de mare fermitate, care nu numai că nu s-au modificat pe parcurs, contrazise cumva de lecțiile experienței, dar s-au văzut reconfirmate odată mai mult. Cel mai mic și mai neînsemnat text al lui Ralea revelează prezența activă a acestor forțe modelatoare, care pornesc din viziunea lui de ansamblu și care, prin urmare, nu dau nici un moment impresia provizoratului, ci pe aceea de a fi fost constituite de la început, ca niște bunuri fixe, ca niște repere oarecum definitive. Eseistul citează în acest sens fapte ale istoriei sau cîștiguri ale culturii pe care nu le rediscută și nu le repune în chestiune. El nu e dintre cei care, ca Nietzsche, procedează cu furie și pasiune la o reconsiderare și o revizuire a valorilor prestabilite. Ralea e *și* sub acest raport (precum și sub altele) o structură tipic ieșeană, sentiment conservatoare, legată adică de valorile tradiționale și prudent interesată de cele înnoitoare.

Nu este fără nici o îndoială lipsă de modernitate într-o astfel de poziție, dar modernismul unui om ca Ralea e mai degrabă organicist și evoluționist decît revoluționar. Acest organicism îl caracterizează sufletește și intelectualicește și, tot prin el, se și desparte Ralea de disponibilitatea aproape fără limite a inovatorismului francez. De Franța și cultura ei, e însă el legat prin multe fire și, mai întîi, căci asta urmărim acum, prin stilul de manifestare al inteligenței sale : luciditate, claritate, raționalism și volubilitate jovială, inepuizabilă, scînteietoare, nedogmatică. Inteligența lui Ralea este pătrunzătoare și subtilă, originală fără a fi excentrică și constructivă fără a fi rigidă. Asocierea între o structură în fond armonioasă și organizată pe principii și pe certitudini și o expresie surprinzătoare și ingenioasă constituie o notă de indiscutabilă specificitate a spiritului galic, ca și a spiritului lui Ralea al nostru. El nu e însă un Alain cu fulgurațiile sale similisocratice, cît mai curînd un Thibaudet, înfipt teminic în pămîntul convingerilor sale sigure, dar exprimîndu-le de fiecare dată cu aerul acela admirabil al celei mai depline, mai autentice și mai cuceritoare libertăți interioare.

La Mihai Ralea, fascinația lecturii vine atît din forma spiritului, cît și din stilul său. Idei severe și profunde capătă sub pana sa înfățișarea atractivă și familiară a unor adevăruri pur colocviale, căci autorul nu le *profesează*, ci le *confesează*. Chiar el a spus cîndva că „o idee pentru care n-ai suferit nu-ți aparține“ și la Ralea nu pare să existe nici una pentru care el să nu fi suferit îndeajuns pentru ca să nu și-o asume în întregime, să nu și-o facă a lui în așa măsură încît să nu mai fie profesorul, ci confesorul ei. De aici accentul frematător, angajant și incitant, surprinzător, viu, strălucitor și, în acest sens, publicistic, la modul cel mai exigent, al aproape tuturor paginilor sale. Din acest punct de vedere este Mihai Ralea, fără umbră de exagerare, unul dintre cele mai mirifice spectacole ale inteligenței românești și tot din acest punct de vedere publicistica lui îl reprezintă în esență cu fidelitate.

Să venim acum de la ideea și stilul acestei activități la realitățile ei, altfel zis la publicațiile, reviste și ziare, în care s-a desfășurat. Vom remarca din prima clipă un adevăr deja previzibil și anume că nu există scriere de Ralea în genere care să nu fi trecut inițial printr-o ipostază de această natură, cu excepția în totul explicabilă a tezelor de doctorat francez. Chiar și cartea cea mai „sistematică“ a lui Ralea, *Explicarea omului*, e alcătuită în mare parte din studii publicate cîndva, separat, în reviste. Nu intră în discuție firește nici cursurile universitare și nici tratatele de la sfîrșitul vieții. Nucleul viu al gîndirii lui Mihai Ralea, surprinsă în febra creativității și a expresivității sale, se găsește fără nici un dubiu în domeniul vast al prestației lui publicistice, care se suprapune biografic peste epoca maturității sale omenești și intelectuale, coincidentă cu aceea dintre cele două războaie mondiale.

Direcțiile principale de acțiune publicistică ale lui Mihai Ralea se detașează azi cu toată limpezimea, din perspectiva timpului care s-a scurs : lupta pentru raționalism și originalitate în cultură și în creația literară și, în mod egal, lupta pentru democrație și progres în viața politică și în evoluția viitoare a țării. Nu ne oprim acum decît asupra celei de-a doua, căci despre prima s-a mai discutat și s-a mai scris în orice caz mai mult decît despre cealaltă.

Înțelegerea publicisticii politice a lui Mihai Ralea nu poate face bineînțeles abstracție de opțiunile și aderențele ideologice originare, adică de concepțiile socialiste, poporaniste și, după aceea, țărăniste ale tinereții sale. Fostul elev preferat al lui G. Ibrăileanu devine peste ani doctorandul preocupat de socialism și revoluție al profesorului C. Bouglé de la Sorbona. Cititorul din anii liceului al rezumatului făcut de Gabriel Deville după *Capitalul* lui Marx va fi în anii săi parizieni studiosul atent al literaturii socialiste și chiar frecventatorul unor cercuri muncitorești ale vremii nu numai din Franța, dar și din Germania. Fundalul istoric nu este lipsit de importanță, ba tocmai dimpotrivă : sînt exact anii efervescenței revoluționare de după Octombrie 1917, anii întemeierii partidelor celor mai radicale ale clasei muncitoare : partidele comuniste.

Tînărul Ralea receptează toate ecourile acestor cruciale evenimente, care prevestesc fără putință de tăgadă o lume nouă, și meditează la ele în căutarea unui sens mai adînc al timpului, precum desigur și a unui drum de viață. Adeziunea lui entuziastă la idealurile generoase ale radicalismului de tip francez îl marchează decisiv, dar — întors în patrie — el regăsește matricea ideologică și spirituală a poporanismului, transformat între timp în țărănism militant și organizat într-un partid politic. Socialismul lui Ralea se modelează și se modulează pe asemenea realități. În viziunea lui, o țară de preponderență rurală ca România nu poate avea alt socialism decît agrar. Specificul căii românești de progres social îl preocupase altădată pe C. Stere și va continua să-l obsedeze multă vreme și pe Mihai Ralea.

Credința sau poate numai speranța că țărănismul întrunea cel mai bine condițiile necesare pentru a asigura României evoluția spre prosperitate și democrație i-a călăuzit opțiunea la întoarcerea în țară. Atmosfera din ce în ce mai radicală de la *Viața românească* a contribuit și ea într-un grad mereu sporit la decizia lui Ralea de a trece de la ideologia de stînga la politica militantă de stînga și, în consecință, de a se înscrie în rîndurile Partidului Național-Țărănesc, asumîndu-și astfel nu numai riscurile oricărei acțiuni concrete, dar și pe acelea decurgînd din înregimentarea într-o formațiune politică, ale cărei avataruri va trebui să le urmeze și uneori chiar să le motiveze timp de un deceniu. „Educat sufletește de ideile poporaniste, scria el în 1927, am fost din acei fericiți, foarte rari în generația mea, care încă din adolescență au putut să aibă, în atmosfera actuală de penibilă dezorientare, o direcție și o credință. Dar o bună bucată de vreme m-am mulțumit cu o poziție teoretică de publicist. Credeam că ideea singură poate provoca acea contagiune spirituală care ne va servi cauza țărănistă. Experiența ultimilor zece ani m-a convins însă că gustul și eficicacitatea inletectualismului senin e departe de noi și că timpul e trup și suflet al acțiunii. Pe de altă parte, o serie de reflecțiuni, întărite mereu de realitatea noastră socială, m-au împins direct către militantism."

De această ultimă împrejurare țin atît conținutul, cît și evoluția publicisticii sale politice. Complexitatea ei e legată de faptul că în esență Mihai Ralea nu și-a abandonat niciodată principiile de bază ale conduitei sale politico-ideologice în pofida variatelor forme, nu odată conjuncturale, în care a trebuit să le îmbrace. Fără a anticipa prea mult, putem spune că, deși publicist militant în slujba unui partid politic, Ralea a conservat neabătut, în substanța lui, spiritul generos al radicalismului democratic al tinereții sale. Este în fond ceea ce ne și interesează cu precădere acum pentru a-i fixa locul în peisajul publicisticii românești interbelice.

Să începem prin cîteva coordonate de cronologie, necesare pentru a cunoaște cadrul în care s-a desfășurat traiectoria scrisului jurnalistic al lui Mihai Ralea. Cea mai îndelungată colaborare (din 1920 pînă la dispariția lui) a rezervat-o eseistul nostru *Vieții românești*, căreia, ca și Ibrăileanu la vremea lui, i-a fost, cum s-a zis despre acesta, sufletul adevărat în înțeles anatomic. Studiile, articolele și notele publicate de el în paginile bătrînei reviste ieșene, devenită între timp bucureșteană, sînt consacrate prin excelență unor probleme culturale și ideologice, deși, în prelungirea unei vechi tradiții reprezentate cîndva de C. Stere, nu lipsesc nici luările de atitudine și analizele cu caracter social și politic.

Acolo însă unde acestea din urmă au predominat pînă aproape de exclusivitate a fost în coloanele oficiosului țărănesc *Dreptatea*, pe care Ralea l-a și condus de altfel între martie 1934 și martie 1938. Activitatea sa de aici constituie partea lui de contribuție la luptele politico-sociale ale țărănismului, contribuție totuși personală care trebuie cercetată cu toată grija spre a discerne ce a fost tribut plătit de autor ideologiei partidului său și ce a făcut parte din fondul permanent și generos al idealurilor lui din tinerețe, al acelui radicalism social care avea să-l conducă pînă la urmă în tabăra muncitorească.

În afara acestor două masive prezențe publicistice, semnătura lui Mihai Ralea a mai putut fi întîlnită firește și în alte locuri, dar — merită subliniat acest lucru ! — întotdeauna în ziare și reviste de orientare progresistă și democratică precum *Adevărul*, *Cuvîntul liber*, *Stînga* și altele mai puțin importante pentru evoluția scrisului său.

Dacă ar fi să încercăm o caracterizare și apoi o sistematizare a zecilor și zecilor de articole pe care le însumează publicistica lui politică, socială și economică, ar trebui să remarcăm mai întîi aspectul precumpănitor demonstrativ pe care-l au mai toate și care se explică desigur prin atitudinea militantă a autorului lor. Mihai Ralea vrea să învingă ideile în care crede, dar nu oricum, ci prin forța lor de convingere și de aceea demonstrează, aduce argumente, probe, exemple, citează situații și păreri convergente, într-un cuvînt pune în mișcare toate mijloacele de care dispune pentru a obține acceptarea punctului său de vedere.

Tematic și tipologic, articolele în discuție se pot clasifica în linii mari în trei categorii. Cea dintîi cuprinde o serie de texte cu caracter programatic, prin care autorul își înfățișează direct opțiunile și opiniile generale de la, de exemplu, *O profesie de credință* la *Perspectivele țărănismului în fața noilor curente sociale* și chiar la evocarea lui C. Stere, care de fapt nu este altceva decît tot o mărturisire, fie și indirectă, a crezurilor sale ideologice și sociale.

O a doua categorie de articole e alcătuită din cele pronunțat analitice, care se referă atît la unele împrejurări istorico-politice, cît și la altele de natură social-economică. Mihai Ralea se ocupă astfel de alegerile din Franța sau Germania, de *Evenimentele din Bulgaria*, de *Rusia în Societatea Națiunilor*, de *Amurgul partidelor politice* sau de *Revizuirea noțiunii de democrație*, precum și de semnificațiile crizei economice, mai întîi agrare, apoi financiare, analizînd cu o competență de veritabil specialist *Problema capitalului, Regimul industrial, Tradiționalismul englez și evoluția economiei moderne, Peisajul economic românesc* etc., etc.

În sfîrșit, poate cele mai numeroase sînt articolele cu adresă polemică, unde spiritul și ironia lui Ralea se desfășoară în toată libertatea lor, valorificîndu-i nu numai darurile sale de debater parlamentar și luptător politic, dar și incontestabilele calități de scriitor din clasa prozatorilor de idei. Majoritatea acestor articole demască virulent politicianismul și lichelismul de orice natură, avertizează asupra manevrelor dreptei și asupra pericolului tot mai amenințător al fascismului, se opun cu fermitate tendințelor dictatoriale ce-și făceau simțită mereu mai insistent prezența în viața politică românească, atrag atenția asupra riscurilor grave ce decurg dintr-o atare evoluție și caută în fine necontenit să pună în lumină superioritatea absolută a democrației, dincolo de orice alte alternative.

Dacă toate articolele lui Mihai Ralea, fie ele programatice, analitice sau polemice, sînt traversate ca de o coloană vertebrală de ideea dominantă a radicalismului său democratic, pledoaria pentru progres e condiționată inevitabil de concepția sa cu privire la evoluția social-economică a României și la factorii care o determină în primul rînd. Sub acest raport, Mihai Ralea și-a explicitat în repetate ocazii perspectiva lui ideologică, marcată indelebil mai cu seamă de convingerile sale țărăniste. Constatînd procesul de metamorfoză istorică a burgheziei din clasă revoluționară și progresistă, cum fusese în epoca ascensiunii sale, în clasa conservatoare, după instalarea în poziția de mare potentată economică și politică, precum și corespunzătoarea evoluție a Partidului Național-Liberal, dominînd societatea românească în spirit absolutist timp de peste treizeci de ani, tînărul Ralea nu vedea altă forță de regenerare și de viitor decît țăranul: „Chiar dacă nu l-am idealiza, chiar dacă nu i-am găsi în starea actuală nici o calitate, nu e mai puțin adevărat că e o imensă forță neîntrebuințată, o uriașă energie latentă. Și prefer o mină neexploatată alteia aproape de istovire. Nu știu dacă țăranul e bun sau rău. E însă singurul care pînă acum nu și-a spus cuvîntul. Politica inspirată de existența și interesele sale are imensul avantaj de a nu fi fost compromisă încă cu nimic. Aceasta pentru cei mai sceptici. Dar speranțele noastre sînt cu mult mai mari. Din adîncurile sufletului popular, din energiile lui, numai de acolo poate ieși forța și curățenia morală. State ca Danemarca ne-o dovedesc. Țăranul este astfel postulatul, ipoteza pe care ne sprijinim acțiunea, după cum atomul sau eterul permit în fizică experiența. Pariez pe o posibilitate, conchidea Ralea, care îmi pare nu numai cea mai probabilă, dar și cea mai dreaptă. Îi e rezervat viitorului și istoriei ca să dovedească succesele ori falimentele ideilor. În fața prezentului, mintea și conștiința nu poate mai mult. Dar ar trebui să fie absurdă toată sociologia dacă un stat a cărui structură e făcută mai mult decît două treimi din țărani să n-aibă politica sa firească.“

Nimănui nu-i va scăpa desigur importanța acestei mărturisiri, motiv pentru care nici n-am parafrazat, nici n-am trunchiat citatul. Se înțelege limpede că opțiunea țărănistă a lui Ralea are la bază constatarea preponderenței clasei rurale. Muncitorimea nu i se părea tînărului gînditor a ocupa o poziție privilegiată, din cauza fragilității economiei noastre industriale.

Chiar și în 1934, el mai putea vorbi de „slăbiciunea numerică și absența unei organizații serioase“, care „mențin încă muncitorimea română într-o stare de profundă debilitate“. Iluzia politică a țărănismului, admițînd că *numai* iluzie a fost, de aici izvorăște. Și ea e cu atît mai ciudată pînă la un punct, cu cît e îmbrățișată și de un om care cunoștea temeinic istoria mișcării muncitorești și socialiste, care studiase atent teoria revoluției într-o foarte substanțială teză de doctorat și care, în fine, urmărea permanent mutațiile vieții politice internaționale, putîndu-și astfel da seama de rolul și curba de evoluție a proletariatului modern, ce prevesteau însemnătatea cu totul excepțională a acestuia în angrenajul viitor al factorilor istorici.

Este apoi curios, în afară de aceasta, cum pentru un cunoscător competent și multilateral al structurii economice și sociale a capitalismului nu apărea clar situația proletariatului, nu numai în prezent, dar mai ales în perspectivă, cînd era evident că această clasă, în legătura ei didactică indestructibilă cu burghezia, caracteriza orînduirea modernă, reprezentînd pentru aceasta o componentă fundamentală. Explicația nu o poate da bineînțeles decît persistența tezei poporaniste cu privire la specificul țărilor agrare, în care pătrunderea capitalismului, deși recunoscută, n-ar fi fost semnificativă și, în orice caz, n-ar fi afectat în primul rînd economia agrară. Țăranul este proprietar și muncitor în același timp, căci el deține pămîntul și-l lucrează singur sau cu familia sa. El nu e exploatat de patron, întrucît nu produce plusvaloarea pe care să și-o însușească acesta din urmă. Dacă însă exploatarea n-ar exista în domeniul procesului de producție și de repartiție, iar țărăniștii au subliniat întotdeauna că în această privință reforma agrară rezolvase problema proprietății printr-o echitabilă împărțire a ei, în schimb, în sfera procesului de circulație a mărfurilor, muncitorii agricoli ar putea să cadă victime ale intențiilor spoliatoare, prin diferența dintre prețurile cerealelor și acelea ale obiectelor fabricate de care au nevoie și care îi fac dependenți de oraș. Țăranii pot fi aici speculați în cele mai variate chipuri, în măsura în care se menține jocul liberei concurențe al societății de tip capitalist ce se reclamă de la vechiul principiu „laisser faire, laisser passer“.

Dar, observa Mihai Ralea, mai peste tot individualismul discreționist și abuziv al societății liberale era în declin. Transformarea căpăta pentru teoreticianul român proporțiile unei adevărate revoluții, „afirmată în domeniul tuturor valorilor spirituale“ și care se putea rezuma „la o decadență a societății bazate pe idealul individualist și liberal și înlocuirea lor cu societăți de un tip colectivist din ce în ce mai pronunțat“. Chiar dacă n-ar fi fost vorba de un „apus“ al individului, oricum devenea evidentă o limitare a lui. Mihai Ralea remarca în această ordine de idei masificarea modernă, standardizarea și socializarea producției, intervenționismul de stat cu corolarul său, economia dirijată, preponderența solidarismului asupra individualismului în plan public ș.a.m.d. „Așadar pretutindeni preponderența grupului asupra persoanei...“, tranformare profundă, capitală, din care eseistul nostru scotea concluzii și necesități de adaptare pentru țărănism. Intervenția, de pildă, a autorității de stat în procesul de circulație a bunurilor agricole ar fi putut bara calea tendințelor de exploatare și de spoliere a țărănimii. Că o asemenea încredere era naivă și indica în fond o abandonare a înțelegerii deterministe a proceselor economice, așa cum avea s-o dovedească întreaga evoluție a agriculturii românești interbelice, ne apare astăzi limpede.

Dar lucrurile erau absolut clare și pentru mulți dintre publiciștii și teoreticienii de stînga, care subliniau și demonstrau pe larg, încă în acei ani, neputința de a evita capitalismul, ca și imposibilitatea *obiectivă* a unui tip de socialism agrar, întemeiat pe mica producție țărănească.

Să urmărim însă mai departe argumentația țărănistă și în special a lui Mihai Ralea însuși. Statul și țărănimea constituind în această viziune temeliile economiei naționale, iar cel dintîi fiind prin natură „colectivizant“, în vreme ce a doua individualistă, soluția ar sta într-un „dualism economic“ sau, altfel-zis, într-o economie mixtă. Cu alte cuvinte, scria Mihai Ralea, „aici, într-o anumită ramură, putem găsi forme socializante înaintate, aici, numai forme etatiste sau cooperatiste, dincolo, în alte domenii, se poate menține întreprinderea capitalistă de caracter pur individualist“. Trei ar fi trebuit să fie, într-o atare concepție, sectoarele economiei românești : sectorul privat al micii proprietăți agrare, al micului comerț și al micilor meseriași, sectorul cooperatist și sectorul economiei de stat.

Un rol însemnat, dacă nu chiar fundamental, era chemată să joace în programul țărănist cooperația, care trebuia să pună la adăpost țărănimea de primejdia speculei și a exploatării în domeniul circulației și creditului. Odată cu afirmarea răspicată a necesității unei economii dirijate, Mihai Ralea nota : „Prin anumite etatizări, țărănimea va scăpa de o bună parte a procesului de exploatare în ordinea schimbului, decalajul exagerat între ceea ce cumpără țăranul cu prețuri ridicate și ceea ce vinde cu prețuri reduse va fi scăzut. Prin intervenționism în sectorul privat, perfecţionarea mijloacelor de cultură va fi posibilă. *Prin etatizare în sectorul public, se va înlătura exploatarea, prin intervenţionism în sectorul privat, se va face posibilă educaţia şi progresul.*"

Că evoluţia n-a respectat acest traseu se ştie. Lucreţiu Pătrăşcanu a demonstrat, încă demult, că în agricultură, ca şi în industrie, legea concentrării capitalului şi-a urmat cursul, conducînd încet, dar sigur la ruinarea micii gospodării, la diminuarea proprietăţii parcelare în profitul precumpănitor al burgheziei satelor. „Fără îndoială, recunoştea acelaşi autor, nu poate fi vorba de predominarea formelor de exploatare capitaliste în agricultura românească aşa cum se întîmplă în industrie, transport, credit. După cum, iarăşi, nu poate fi vorba aici de o proletarizare în masă a ţărănimii, printr-o expropriere totală, aşa cum s-a întîmplat în unele ţări europene. Dar măsura dezvoltării unor relaţii de producţie capitaliste chiar limitate, ca şi ritmul şi întinderea proletarizării şi semiproletarizării a pături întregi din rîndurile ţărănimii merg pe linia întăririi şi adîncirii formelor capitaliste în sectorul agricol şi contrazic susţinerile acelora care, prin ignorarea schimbărilor structurale ce au loc aici, vor să găsească argumente pentru a putea păstra economiei româneşti un caracter deosebit, necapitalist." (*Problemele de bază ale României*, Editura Socec, 1944, pp.96—97.)

Afirmarea, pe de altă parte, a rolului intervenţionismului şi etatismului în economie implică pentru Ralea şi problema formei politice pe care ar trebui să o îmbrace aşa numitul „stat ţărănesc", întemeiat adică pe principiul primatului ţărănimii. Făcînd istoricul şi bilanţul chestiunii, el distinge caracterul mai mult politic al vechii democraţii, interesată mai ales de egalitatea juridică decît de cea economică şi stipulînd, mai ales, drepturile decît datoriile. Ea „era o democraţie mai mult a *consumatorului* decît a *producătorului*, o democraţie filantropică, nu una creatoare". Această formă de democraţie individualistă i se înfăţişează lui Mihai Ralea drept perimată, căci „civilizaţia şi economia secolului nostru s-au organizat din nou în jurul ideii de grup". Noua democraţie trebuie să fi deci una de grupuri, adică o democraţie socială, ceea ce nu ar fi decît o schimbare de formă, iar nu de conţinut, căci principiul democratic i se pare gînditorului român etern. Este nevoie doar ca el să fie organizat, iar nicidecum abandonat. În acest context acordă Ralea o anumită funcţie pozitivă ideii corporatiste, ale cărei origini le consideră de altfel socialiste. Se cunosc însă bine astăzi — şi avea să le constate şi Ralea însuşi — implicaţiile politice periculoase pe care le-a revelat corporatismul mai tîrziu ca mijloc de escamotare a diferenţelor şi antagonismelor sociale şi ca diversiune antimuncitorească.

Deocamdată însă pentru Mihai Ralea, în aspiraţia de a înlocui democraţia individualistă prin cea socială, ţărănismul e obligat să ţină seama atît de clasă, cît şi de profesie: „Din cele două mari grupări apărute în societăţile contemporane: *clasa* şi *profesia*, el înţelege să se sprijine pe prima, căreia după principiul majoritar îi dă rolul primordial în stat şi în Camera Deputaţilor, care singură va avea rolul deliberativ, dar şi să utilizeze competenţa celei de-a doua acceptînd un senat corporativ cu rol consultativ. Primind principiile democraţiei de grup, ţărănismul e obligat a rămîne, în orice caz, fidel liniilor mari şi definitive ale democraţiei propriu-zise".

Din această perspectivă, ataşamentul lui Ralea la cauza democraţiei este absolut şi organic. Regimurile dictatoriale sînt întotdeauna simptome de semicivilizaţie şi barbarie, în vreme ce „conexiunea cauzală dintre civilizaţie şi democraţie" poate fi considerată şi naturală, şi evidentă. De asemenea, mai observă Ralea, democraţia are şi o valoare pur biologică, întrucît „ea este o *stimulare* de viaţă, în timp ce dictatura e o *interdicţie* de viaţă". Democraţia permite o largă selecţie de valori şi are şansele cele mai mari de a găsi competenţele de care orice societate are nevoie pentru a progresa. În plus, ţărănismul ar fi credincios democraţiei şi pentru că „reprezintă marea, imensa majoritate a acestei ţări".

Dincolo de accentele de partizanat politic, rămîne faptul că lupta lui Ralea a avut ca dominantă incontestabilă apărarea democratismului împotriva oricăror încercări de a-l periclita prin cele mai diverse tendinţe dictatoriale şi totalitare. În acest cadru, se înscrie atitudinea sa consecvent antifascistă, pe care o ilustrează în cele mai variate ipostaze publicistica lui de militant politic şi de ideolog radical al stîngii româneşti.

Fascismul nu a fost de fapt decît expresia hipertrofiată, după cum se ştie, a ideologiilor de dreapta, pe care Mihai Ralea le-a respins cu o perseverenţă ofensivă neobosită sub toate formele lor. Ironizînd pretenţia acestora de a se revendica de la naţionalismul cel mai ortodox, publicistul a dezvăluit nu numai o dată că, în realitate, acest naţionalism era de import, fruct al unei simple imitaţii, în loc să fie produsul unei colaborări originale, izvorîtă dintr-o spiritualitate specifică şi din împrejurări autohtone ireductibile: „Am putea spune că pînă azi naţionalismul român nu este fundat de legi autohtone și că el nu există decît prin copii nepotrivite din viața altor țări, de preferință însă din viața popoarelor dușmane nouă.“ Combătînd în acest context afirmațiile dreptei că trebuie să urmăm calea unor regimuri străine care au evoluat spre dictatură și totalitarism, întrucît democrația și parlamentarismul s-ar fi dovedit responsabile de toate relele din viața socială, Mihai Ralea insista, pe drept cuvînt, asupra faptului că la noi, dimpotrivă, nu excesul acestor cadre instituționale generează neajunsurile și mizeriile caracteristice existenței naționale, ci tocmai insuficiența utilizării lor. „Raționamentul principal al protagoniștilor antidemocrați este acesta : România păcătuiește prin prea multă democrație. S-o suprimăm și va fi bine. În orice caz, mai puțin rău decît astăzi. Să suprimăm, adică, ce ? Neantul ? Ceea ce n-a fost ? E ca și cum unui bolnav căruia îi lipsește aciditatea din sucul gastric i-am da în plus bicarbonat de sodiu. Nu avem încă democrație.“

În aceste împrejurări, a cere suprimarea partidelor și a regimului parlamentar echivala cu pregătirea condițiilor pentru intronarea dictaturii de tip fascist. Ralea nu ostenea să argumenteze că nu instituțiile democratice sînt vinovate de fenomenele deplorabile de care suferă societatea noastră, ci modul cum sînt făcute să funcționeze. „Că partidele noastre n-au fost totdeauna la înălțime, să prea poate. Să căutăm deci a le perfecționa. Nu *ideea de partid* e compromisă, ci expresia ei românească.“

Luînd în discuție acuzația că democrația ar favoriza, în ultimă analiză, un climat de dezordine și anarhie, prin întreținerea luptei de clasă și a învrăjbirii sociale, Mihai Ralea revenea la ideea sa preferată a trecerii de la un vechi tip de democrație, perimat, bazat pe un individualism exacerbat și pe diverse abuzuri în exercițiul libertății politice și economice, la un tip de democrație care urmează a promova idealul de solidaritate și responsabilitate socială. Publicistului nostru i se părea că această democrație „oferă formula de coeziune colectivă în jurul unor interese generale de clasă, de profesie ori de sindicat. Ea oferă în același timp și mai multă dreptate, și mai multă creațiune, dar și mai multă ordine.“ Și Ralea adăuga : „Democrația țărănească e din aceste forme de democrație socială. Ea aduce pace, organizare și răsplată după merit. Nu se pot reproșa democrației rurale vechile păcate ale democrației liberale, în descompunere, azi, peste tot.“

Speranțele lui Mihai Ralea în posibilitatea salvgardării regimului democratic aveau să se spulbere treptat, pe măsura ascensiunii extremei drepte, reprezentată în România de mișcarea legionară a Gărzii de fier. Ceea ce îi stîrnea însă revolta cea mai vie și mai legitimă era atitudinea guvernului liberal instalat în 1934 față de această mișcare, întîmpinată cînd cu toleranță sau indiferență, cînd cu interesul de a o manevra ca pe un ideal mijloc de diversiune cu scopul de a se menține mai departe la putere, în pofida eșecurilor înregistrate și a compromiterii oricărei popularității. „Pentru un mizerabil expedient de tactică, care le mai poate oferi două, trei luni de lamentabilă guvernare, liberalii fac un joc extrem de periculos. Adeseori, te întrebi dacă epigonii care au azi răspunderea unui partid fost istoric au deplină conștiință a gesturilor lor. Căci nu le putem presupune atîta naivitate încît să creadă că tumulturile sociale se pot declanșa și opri cu milimetrul, că ele sînt la dispoziția guvernelor pentru a le capta ori stimula la nevoie.“

Atitudinea pe care o incrimina Ralea a ieșit la iveală deplin cu prilejul așa-zisului congres studențesc de la Tîrgu-Mureș din aprilie 1936. Scriind despre cele întîmplate cu această ocazie și înfierînd excesele la care se dedaseră participanții prin proclamarea unor „condamnări la moarte“ împotriva unor oameni politici considerați ostili și prin înființarea unor „echipe ale morții“, însărcinate cu executarea sentințelor, Mihai Ralea exclama : „Sîntem pierduți iremediabil, învăluiți în negurile nebuniei și ale degenerării ? Există vreo țară în lume, unde să se poată întîmpla așa ceva ?“ El demasca inflexibil indolența autorităților față de acest eveniment și găsea accente impresionante spre a-și exprima indignarea, revolta, dezgustul : „Pentru această ticăloșie fără seamăn în viața unui popor, guvernul inspiră de-a dreptul milă. [...] Incoerența pură domnește peste tot. Care e rațiunea acestor toleranțe ? Ce se urmărește ? Și cine răspunde de destinul acestui neam condus pe marginea abisului ?“

Ralea reafirma convingerea sa că o mișcare de extremă dreaptă, precum aceea legionară, nu putea avea aderențe adînci în rîndurile maselor populare și că ea amenința să devină periculoasă abia prin sprijinul și stimulentele venite de sus : „N-am crezut niciodată într-un val popular canalizat de partide șovine și dictatoriale. Mi-a fost frică întotdeauna de intenții perfide pornite de sus în jos, de încurajări oficiale, care să creeze, la început artificial, pe urmă natural, jocul contagiunilor și sugestiilor populare, o mișcare, care, spontan, n-ar fi apărut“. Și n-ar fi apărut, precizează Ralea, întrucît „rareori mulțimile au fost momite, pentru ca de bună voie să-și alieneze puținele lor drepturi“.

Cine reprezenta, așadar, cu complicitatea guvernului liberal, valul de violență care cuprindea țara, la jumătatea anilor 30 ? Punîndu-și o atare întrebare și căutînd să identifice protagoniștii mișcărilor extremiste, publicistul ajunge să le alcătuiască un portret virulent prin care-și valorifică odată mai mult și rectitudinea morală a poziției, și însușirile de autentic scriitor : „preoți zeloși să întrețină focul distrugerii oficiază la un blestemat ritual, cu ochii împăienjeniți de inconștiență. Fiare sadice, decăzuți ticăloși care-și cîștigă nițel confort sau o mizeră gloriolă de o clipă pe ruinele altora, vînduți abjecți, simpli prostănaci, cretini iluminați, dar mai ales siniștri samsari de ură omenească, care găsesc oricînd s-o vîndă și s-o cumpere avantajos, pentru ei, toți la un loc întrețin, fără cel mai mic cutremur de conștiință sabatul jafului, al incendiului și al asasinatului.“ Concluzia autorului cade greu și fără drept de apel : „E ceea ce se cheamă în România 1936 politică de dreapta“.

Iar dacă liberalii foloseau, după constatările lui Ralea, mișcarea legionară ca instrument de diversiune politică, menit să le mascheze dificultățile și să le perpetueze o guvernare demult compromisă, legionarii nu erau mai puțin preocupați de metodele diversioniste pentru atingerea propriilor scopuri, care convergeau tot către cucerirea puterii. Arma lor era însă antisemitismul, alimentat din plin de agitația naționalistă : „Extrema dreaptă, în slujba oligarhiilor economice, o practică din belșug (diversiunea — n. n.). Căci ce înseamnă a azvîrli exclusiv pe seama evreilor procesul exploatării economice altceva decît a fixa atenția numai în acea direcție pentru a face să se uite exploatarea alor noștri, efectuată adesea cu același zel ? [...]. Criteriul de rasă nu poate scuza speculația ilicită și naționalismul nu poate da drepturi suverane unora — cei mai puțini — contra altora — cei mai mulți.“

Și Ralea analizează, în spiritul viziunii sale sociologice, cum o lozincă absolut stupidă și nefondată se metamorfozează în stări de mulțime și riscă să conducă mai devreme sau mai tîrziu la catastrofă. „Nici o îndoială, deci, avertiza el la sfîrșitul lui 1936, că tîmpenia se generalizează într-un tempo accelerat. Ea tinde să devină universală, să suprime orice veleitate de bun-simț. [...] Oamenii bîlbîie stereotip o formulă neroadă. Nu le vine o clipă în minte să despice sensul, să controleze realitatea, să-i revolte inepția. Repetă mereu aceleași formule ca sărmane gramofoane învîrtite de o mînă străină.“ Fenomenul manipulării conștiințelor prin procedee diversioniste e decelat aici cu exactitate. Amploarea lui apare poate exagerată, din motive probabil și de ordin retoric, dar pericolul e identificat fără cea mai mică ezitare și fără circumstanțe cît de cît atenuante.

Singurul sprijin sincer și reconfortant în această situație îl vedea Ralea din nou în țărănime și singura speranță tot în democrație. Iar „cînd cineva crede cu tărie, poate aștepta ca furtuna prostiei să se potolească.“ Foarte curînd avea să înțeleagă însă că așteptarea rămînea zadarnică : „Peste tot haos, haos, haos. Frămîntare neputincioasă între tendințe contrare care se anulează. Numai această uzură a nervilor prepară scufundarea societăților și marile catastrofe ale istoriei.“

În această atmosferă confuză, agravată și de eșuarea tentativei lui Ion Mihalache, președintele P.N.Ț., de a forma guvernul în noiembrie 1937 și de retragerea sa de la conducerea partidului în favoarea lui Iuliu Maniu, ceea ce a diminuat ponderea orientării țărăniste în beneficiul dreptei naționaliste, noul președinte încheie, în vederea alegerilor parlamentare ce se apropiau, un pact de neagresiune electorală cu partidul „Totul pentru țară“ al lui Corneliu Zelea Codreanu. Această împrejurare provoacă nemulțumirea aripii de stînga, radicale a partidului, reprezentată mai ales de grupul tinerilor țărăniști din care făcea parte și Ralea, alături de Armand Călinescu, Petre Andrei, Mihail Ghelmegeanu etc. Treptat, ei se vor îndepărta de partid, pe măsură ce acesta se contopea tot mai mult cu voința autoritară a lui Maniu, și se vor îndrepta spre alte orizonturi.

Procentul obținut în alegerile din decembrie 1937 de către Garda de fier avea să însemne un grav și serios avertisment, aproape un ultimatum adresat democrației. Se părea că alte soluții decît recursul la forță nu se mai puteau descoperi. În orice caz, luciditatea caracteristică lui Ralea și care l-a făcut să demaște pericolul fascismului încă de la primele lui simptome nu l-a mai ajutat și în ce privește soluția. La 30 martie 1938, el va intra ca ministru al Muncii în al doilea guvern al dictaturii carliste, consfințind astfel implicit eșecul unor mari speranțe.

După doi ani, cînd conjunctura politică externă constrîngea România să intre în angrenajul hitlerist, Mihai Ralea ajungea, cu siguranță la capătul ultimelor sale iluzii. În 1943, împreună cu Lotar Rădăceanu, el avea să pună bazele Partidului Socialist-Țărănesc, cu care va participa la lupta pentru înlăturarea regimului antonescian. În septembrie 1944, cînd *Viața românească*, interzisă de același regim, putea în sfîrșit să reapară, directorul ei va scrie cu justificată satisfacție : „Tot ce triumfă acum face parte din crezurile noastre“. Mulți ani după aceea, va vedea lumina tiparului, postum, un text intitulat *Rectificări asupra ideologiei „Vieții românești“ (Viața românească*, nr. 3/1966, pp. 53—57), în care Ralea ilustrează amplu această comuniune de concepție și aspirații, a revistei, dar și a lui personal — linia de atitudine și conduită a unei vieți întregi de militant.

Publicistica lui Mihai Ralea deține în opera lui tocmai rolul de revelator al acestor merite morale și cetățenești ale unei mari conștiințe democratice și progresiste. Pe deasupra tuturor avatarurilor, inevitabile unei evoluții istorice complexe și în definitiv obligatoriu dialectice, paginile de luptă socială și politică ale lui Ralea își dezvăluie cu strălucire fondul lor durabil, oferindu-ne un excelent prilej de meditație și vigilență în confruntările primejdioase prin care omenirea continuă și azi să-și caute destinul. În această căutare, îl simțim încă pe cărturarul demult dispărut alături de noi.

FLORIN MIHĂILESCU

CU PRIVIRE LA EDIȚIE

Reedităm în volumul de față articolele cu caracter social și politic publicate de Mihai Ralea în diferite periodice, între 1919 și 1938. Ele vor completa în mod fericit imaginea gînditorului social și a sociologului profesionist, așa cum a putut să se constituie ea din lectura volumului anterior.

Lipsa de spațiu ne împiedică să includem aici, după cum intenționasem, și textele consacrate unor probleme de ideologie și filosofie a culturii, din rîndul cărora fac parte, de exemplu, polemicile cu revista *Gîndirea*. Ele își vor găsi, în consecință, locul în volumul următor, alături de studiile de filosofie generală și psihologie.

Desigur, după 1944, Ralea a continuat să publice, deși mai rar, articole pe variate teme în ziare și reviste. Pentru a nu afecta unitatea celor de față, nu le-am cuprins aici și pe acestea mai noi. Ele vor intra însă în sumarul ultimului volum, pentru a întregi astfel profilul scrisului publicistic al autorului lor.

Normele de îngrijire a textului au rămas aceleași ca și pînă acum și nu socotim, prin urmare, necesar a le repeta cu fiecare ocazie. Ca notă particulară, precizăm că tematica prezentului volum ne-a determinat să dăm o serie de explicații suplimentare, mai multe decît de obicei. Cu toate acestea, nu le considerăm suficiente. Înțelegerea deplină a atitudinilor lui Ralea, așa cum apar ele în paginile ce urmează, necesită o cunoaștere mai aprofundată a vieții politice românești interbelice. Cititorul de azi dispune însă de o seamă de valoroase instrumente de informare, la care îi recomandăm să facă apel.

Ediția noastră are în primul rînd în vedere pe omul de cultură în genere și mai ales pe omul de litere care a fost Mihai Ralea, încît toate celelalte planuri de manifestare ale personalității sale proteice sînt văzute și luate în considerare înainte de orice din această perspectivă.

Reînnoim și aici recunoștința noastră față de Z. Ornea, care urmărește cu fermitate realizarea acestei ediții, și exprimăm deosebite mulțumiri lui Tiberiu Avramescu, pentru amabilitatea de a ne fi atras atenția asupra mai multor articole din *Adevărul*, ca și prof. Ion Ardeleanu, pentru sugestiile sale făcute, care ne-au fost de un real folos.

Vom fi în același sens îndatorați tuturor acelora care vor avea bunăvoința de a ne semnala orice eventuale insuficiențe sau omisiuni.

Fl. M.

TEXTE SOCIAL-POLITICE

BIBLIOTECA

JACOBINISM...

> „En révolution, c'est une loi constante que les rancunes particulières se transforment d'elles mêmes en principes généraux.“ (Taine)

Nu e român care să nu creadă în simțul nostru pasiv de ordine, în inaptitudinea noastră revoluționară. O credem cu toții cu îndărătnicie, cu eroism, cu naivitate. Ne fericim între noi, ne lăudăm la străini, desfidem uraganul din jurul nostru.

Și în timp ce privirile superbe se îndreaptă aiurea, la noi acasă, aici pe pămîntul nostru — nu te alarma, cititorule ! — sub o mască ipocrită și doar fără violențele ultime, o mentalitate revoluționară dezmățată se furișează încet ca o epidemie desfigurantă peste tot. Căci o revoluție nu e atîta cutare violență de stradă, cu geamuri sparte și cu baricade mai mult sau mai puțin susținute, ci mai ales o mentalitate specială care constă înainte de toate în violarea personalității și în batjocorirea ideilor și credințelor altuia. *.

Or, pe terenul acesta, sîntem în plină expropriere intelectuală.

Ne-am întors de la război între pereții vechii noastre case, inspirați neclintiți ai unei inspirațiuni profetice ca și eroi ai simplului hazard istoric, fără nici o învățătură trasă de pe urma evenimentelor, fără decența [pe] care o datorim morților. Acuzările și injuriile țin loc de panegirice și niciodată pofta de răfuială personală nu s-a dezlănțuit mai oarbă. În dosul chestiunii de francofilie sau germanofilie, adică în dosul neiertatei crime de a fi avut o credință, a alergat să se furișeze tot dosarul răzbunărilor trecute.

---

* Este evident că Ralea dă aici noțiunii de „mentalitate revoluționară“ o accepție foarte contestabilă. V. nota de la p. 445. (N. ed.)

Pentru cutare vanitate rănită la o candidatură comună universitară ori politică, pentru cutare resentiment numai pe jumătate tăinuit, pentru cutare sau cutare superioritate înnăscută sau cucerită — ce bun prilej de încheiat vechi socoteli !

Și teroarea a pornit. La Universitate, se acuză și se suspendă pe prezumții, pe zvonuri, pe șoapte ; la barou, la tribunal, la cafenea, pretutindeni, un simplu denunț, un indiciu suspect e de ajuns : ghilotina morală te așteaptă.

Ce vrea să știe jacobinismul mulțimii iritate că credințele, chiar greșite, atunci cînd n-au fost întovărășite de acte nepatriotice, sînt numai mijloace diferite ale aceluiași scop final ; că fiecare înțelege să servească cum poate și cum pricepe ; că nu e vina nimănui că credința sa n-a triumfat, că succesul nu are o valoare intrinsecă [?]

Astfel noblețea sforțării noastre e compromisă nemilos, inestetic, de cauze meschine, adesea cu desăvîrșire străine de vreun sentiment național.

Proletarii intelectului — nu proletarii intelectuali — cer în toate părțile comunismul intelectual, la patrimoniul căruia se știe cu ce ar contribui, cer din răsputeri exproprierea morală pentru ideile de ieri sau cele de acum.

Cu barbaria caracteristică, se strecoară pînă în tainele intimului sufletesc, acolo unde se plămădesc germenii gîndurilor, ca să percheziționeze, să suspecteze, să raționeze cu porția ideile și sentimentele ; nesocotesc cu o neîmblînzită dezlănțuire nihilistă acel sacru „cult al eului“ pe care numai fiecare știe cu ce precauțiuni delicate îl întreține. Pentru prestigiul culturii noastre, pentru respectul personalității fiecăruia, speram că un glas limpede și curat dintre cele autorizate va interveni cu hotărîre denunțînd neomenia și cerînd încetarea ei. Dacă un asemenea glas nu se găsește, atunci cel puțin să se trîmbițeze loial, brutal, cinic, pe toate cărările, că libertatea gîndirii e o plată ipocrizie și pentru ca ultimele pofte ale visătorilor să fie stîrpite să se dea sadicilor chirurgi ai intelectului omenesc putința ca printr-un mijloc fiziologic, medical, o injecție anestezică bunăoară, să se exproprieze definitiv și iremediabil tot creierul omenesc...

*

De la țară, de unde plămînii umezi ai pămîntului împrimăvărat aspiră către o nouă fericire, din casa tihnită a intelectualilor, din unele modele de menaj cinstit ale micului burghez, ar putea țîșni ca un glas de trîmbiță, bogat în rezonanțe cît unanima revoltă a vieții înăbușite, protestarea bărbătească pe care fiecare o așteaptă.

Totuși ne omoară complicitatea prin nepăsare... Nimeni. Nimic. Tăcerea infinită a inerției peste sufletele arse de secetă.

Iar în timpul acesta, pe străzile congestionate, la șoseaua gătită de primăvară, mulțimea înfrigurată, echivocă, își poartă viața ei subconștientă, în timp ce capitala ca un imens templu al unei religii orgiace oficiază, cinic, riturile snobismului ultim.

(2 iunie 1919)

LUPTA DE CLASĂ

„Toată istoria societății omenești pînă în ziua de azi nu e decît istoria luptelor de clasă. Om liber sau sclav, patrician sau plebeu, baron sau iobag — într-un cuvînt, robi sau stăpîni, învrăjbiți unii contra altora într-o luptă nesfîrșită, au purtat un război fără zăgaz *...“

Prin aceste cuvinte, cu care începe *Manifestul Comunist*, K. Marx vrea să arate vechimea luptelor de clasă. Toată doctrina materialismului istoric n-are alt scop decît să ne prezinte istoria întreagă zbuciumată de același etern conflict. Și, în această privință, K. Marx avea perfectă dreptate. O prejudecată comună consistă în a răspîndi credința că lupta de clasă e o idee socialistă, o idee recentă, construcție teoretică a utopiei socialiste. Tot ce se poate susține însă e că socialismul a scos în lumină un fenomen social de totdeauna, contemporan poate cu transformarea clanurilor primitive în societăți politice cu bază de stat centralizat. Ceea ce fiecare putea să constate în mod empiric marxismul l-a ridicat la rangul unei doctrine generale. Și marxismul nu e nici măcar primul sistem politic care evidențiază lupta de clasă.

---

* Probabil, mai curînd : răgaz, ceea ce ar fi mai aproape de textul original al *Manifestului*. (N. ed.)

În plin secol al XVIII-lea, autori burghezi ca Turgot, ca Mercier, ca baronul d'Holbach, ca Adam Smith, vorbesc clar și amănunțit de acest fenomen social. Primul ministru al lui Louis Philippe, istoricul Guizot, găsește accente cu mult mai pitorești ca acelea ale lui K. Marx ca să descrie grozăvia războiului social. Saint-Simoniștii, maniaci de ierarhie, de ordine și de unitate, în celebra lor *Doctrine de Saint-Simon*, vorbesc, cu o uimitoare precizirune pentru timpul lor, de legea „antagonismului" care înarmează brațul unei clase contra celeilalte. K. Marx nu face decît să reia, să ilustreze cu mai mult talent dialectic, poate, o teorie mult anterioară lui. E adevărat însă că el o sprijină pe un arsenal de teorii auxiliare — cum e aceea a „muncii-valoare", a proletarizării crescînde sau a acumulării capitalului, — care îi dau un postament mai solid și mai științific.

Se poate susține, din contră, că ideea „alianței claselor", ideea înfrățirii universale, e o invenție recentă. Dacă istoria e plină de ciocniri violente, de lupte pătimașe, cu greu vom găsi în arena ei exemple luminoase de concesiuni sociale, de fraternizări benevole, de alianțe pașnice.

Represiunea violentă, severitatea, sancțiunilor contra tentativelor de revoltă în vechiul regim european absolutist ne arată că guvernele știau să se apere, că concepțiile lor politice erau de același lucid realism politic. Numai că, abile în tactica lor, evitau sinceritatea de a le mărturisi. Într-o zi însă, socialismul utopic construi visul unui regim viitor, în care clasele nu trebuiau să mai încrucișeze spadele. Aceasta era în adevăr o noutate. Dar o noutate plăsmuită imaginativ, gratuit. Ea nu avea nici o bază reală decît doar generozitatea sufletească a celor ce-o gîndise. Din ziua aceea, această inocentă invenție fu capturată de partidele burgheze, ca o armă contra marxismului. Și atunci se ajunse la următorul paradox : partidele care în fapt dădeau cea mai aprigă luptă de clasă înscriau în programul lor fraternitatea claselor, iar acelea care năzuiau îndărătnic către visul înfrățirii se lăudau, cu un fel de îngîmfare puerilă, totdeauna, în congrese sau în broșuri, rareori în realitate, că vor doborî societatea actuală printr-o înfricoșată luptă de clasă.

Ce trebuie să se înțeleagă, în definitiv, prin această sperietoare care se cheamă lupta de clasă ? Pentru partidele din stînga, ea constituie panaceul universal care va remedia toate inconvenientele sociale, în timp ce partidele din dreapta nu încetează de a o asocia baricadelor și masacrelor.

Ceea ce trebuie să se înțeleagă e că lupta de clasă nu presupune în mod necesar violența. Termenul echivoc de „luptă de clasă" ar trebui înlocuit prin acela de „apărare de clasă"*. Ideea aceasta de apărare, de conservare e aceea care a inspirat, în primul rînd, toate sistemele socialiste. Puține dintre acestea, inclusiv K. Marx, s-au gîndit la revoluție atunci cînd au vorbit de lupta de clasă. Majoritatea s-a gîndit la mijloacele legale de organizare economică.

În această privință, primul aspect al luptei de clasă e sindicatul. Solidaritatea muncitorească grupată în corpuri profesionale va rezista mai ușor la exploatarea capitalistă decît indivizii izolați. Congresele socialiste din secolul trecut, congresele rămase istorice de la Gotha, Erfurt, Stuttgart, Dresda au încris în programe, la capitolul luptă de clasă, și cooperatismul. Nimeni nu susține însă că cooperatismul conține în el ceva subversiv. Au existat desigur și partide violente, care au înțeles prin lupta de clasă ciocnirea violentă sub forma revoltei. E cazul sindicalismului revoluționar. Se știe însă că această grupare, a cărei doctrină a făcut multă vîlvă, n-a reușit niciodată să capete rădăcini puternice în politica muncitorească practică.

Istoria socialismului englez confirmă și mai bine ideea că lupta de clasă trebuie înțeleasă înainte de toate ca o *apărare de clasă*. Din istoria clasică a „trade-unionismului", pe care ne-au lăsat-o frații S. și B. Webb, se poate vedea că de la revoluția chartistă încoace socialismul englez a părăsit cu totul tacticile violente ale luptei politice, pentru a se organiza practic, pentru a cuceri o viață mai bună, un salariu mai satisfăcător, un repaus mai îndelungat. Și doar toată această rezistență la exploatare s-a făcut în numele luptei de clasă !

---

* V. nota de la p. 445. (N. ed.)

De natură socialistă prin istoria și originea ei, această tactică pare nepotrivită pentru programele partidelor burgheze. Se recunoaște conflictul fatal care înarmează proletariatul contra capitalismului. Acolo lupta pare firească. S-a vorbit însă de lupta de clasă și în programele altor partide democratice, de pildă în programul partidului țărănesc de la noi. Se obiectează însă că, dacă producția proletară, colectivă prin esența ei, silește muncitorimea la o strînsă solidaritate, producția țărănească, individualistă și atomistică, nu va produce niciodată în lumea satelor o conștiință de clasă. În afară de aceasta, țăranii trebuie să fie mulțumiți. Ei au pămîntul lor și sursele de producție care le satisfac pe deplin nevoile.

Dacă între proletar și capitalist va exista totdeauna o exploatare, reieșită dintr-o defectuoasă *repartiție* a plusvalorii între salariu și prețul pieții al obiectului fabricat, într-un regim țărănesc această repartiție nedreaptă poate fi ușor înlocuită printr-o expropriere. Săteanul capătă pămîntul ce-i trebuie și procesul pare terminat.

În fapt însă, realitatea nu e așa de simplă. O expropriere nu poate remedia complet un antagonism economic, care e ceva mai complex. *Într-un regim socialist,* lupta de clasă e *o problemă de repartiție* a avuțiilor ; *într-un regim țărănesc,* ea e *o problemă de circulație*. În adevăr, să admitem că toți țăranii ar avea pămîntul necesar întreținerii lor și familiei lor, că mijloacele de producție agricolă ar fi egal repartizate printre membrii clasei țărănești. Cui trebuie să vîndă ei produsul pămîntului ? Cumpărătorului străin în mod direct ? Nu, căci acesta nu poate cumpăra în detaliu de la fiecare țăran în parte. De aici necesitatea unui *intermediar* care să centralizeze în mari cantități cerealele și care să le vîndă străinătății. Acest intermediar va fi o bancă sau un consorțiu de bănci. Între prețul mondial al grîului și între prețul cu care consorțiul va cumpăra de la țăran, el va trebui să perceapă un comision. Cum prețul mondial e stabil, comisionul va fi preluat de la micii producători rurali.

De aici un conflict între *capitalul financiar* intermediar și *capitalul agrar* producător. Acest antagonism l-au cunoscut majoritatea țărilor. Îl găsim în Franța, în secolul al XVIII-lea, pe timpul doctrinei fiziocratice. Un Quesnay, un Turgot opuneau clasa comercianților, „clasa sterilă“ — cum îi ziceau ei, — clasei producătorilor rurali. Printr-o serie de sofisme economice, ei căutau să arate că numai agricultura e creatoare de avuții, că singurul „produs net“ e acela al pămîntului. Fiziocrații reprezentau capitalul agrar în luptă cu capitalul comercial. Aceeași opoziție de interese o găsim în Anglia anilor 1830-1848, în perioada lui „Corn-law“. De obicei, în această luptă, capitalul industrial joacă rolul de amortizor. Dar în acele timpuri, revoluția industrială nu dăduse încă toate roadele. Fără multă dificultate se poate observa că România e în aceeași situație economică ca Franța fiziocraților sau ca Anglia lui „Corn-law“.

Se răspunde în general că acest antagonism e ușor de înlăturat prin crearea de cooperative de centralizare și export al cerealelor, de credit rural etc. Această organizare e probabil însă că nu va veni de la stat. Clasa țărănească va trebui să se organizeze ea singură în astfel de instituții.

Dar în acest caz vom asista tot la o luptă de clasă, cel puțin în accepțiunea pe care i-am dat-o mai sus.

(1—8 iulie 1923)

ALEGERILE DIN FRANȚA

Sînt rătăciri colective care întunecă unui popor viziunea lucidă a destinului său. După 1918, încă tremurînd de indignare, de mizerie, de grijă, atentă la suferințele mici, uitînd o clipă ideile mari, Franța a voit să-și organizeze victoria printr-o politică de represiune contra dușmanului de ieri. Și se puteau găsi alegerilor înfrigurate din 1919 multe scuze scoase din psihologia momentului, din necesitatea securității viitoare, din contemplarea catedralelor ruinate, a cîmpiilor mute în dezolarea pustiului. Parlamentul blocului național exprima aceste îngrijorări. Cei trimiși în această misiune n-au voit sau n-au înțeles încă bine chemarea lor. E confirmată de toate răscrucile istoriei alianța între militarism și dictatura internă. Speculînd o temă ce producea teroare în inima burghezului francez, blocul național și-a însușit, încetul cu încetul, acapararea libertăților publice. Unii au exploatat, după metoda financiară, desperarea teritoriilor distruse, a căror precară reconstrucție a costat de atîtea ori mai mult decît trebuia. Alții au sabotat aliantele comerciale cu străinătatea ca să poată impune, la adăpostul protecționismului din belșug acordat, un regim de monopol. În fine, unii au crezut momentul cel mai propice ca să distrugă în inima Franței amintirea tradiției ei democratice. La umbra spectrului unui nou război, întreținut ca o legendă binefăcătoare, blocul național devenise, ca și fascismul italian, blocul industrialismului reacționar.*

Se încerca o uriașă amnezie colectivă, care trebuia să șteargă amintirea celor cinci revoluții săvîrșite în sec. XIX. Trebuia uitată figura iluminată a martirului A. Blanqui, care pierduse 40 ani din 70 în întunericul închisorilor, a unui Barbès condus de două ori la eșafod și de două ori grațiat, a neîmpăcatului Raspail, a arzătorului Gambetta, pe deasupra tuturor, ca o alinare, imaginea deosebit de blîndă a iubitorului de oameni Jaurès. Alegerile actuale au arătat că, în anonimatul obscur al provinciei, departe de isteria pariziană, se găseau încă modești apostoli care vegheau măreața tradiție a democrației.

E. Renan povestește în amintirile sale de un bătrîn revoluționar iacobin, „le bonhomme Système“, disprețuind în numele lui Rousseau secolul, izolat și dezactualizat în opinii de reacțiunea lui Charles X. „Într-o dimineață fu găsit mort, printre vrafuri de cărți brăcuite în săraca sa locuință. Clerul îi cumpără biblioteca pe nimic și o distruse. În dulapul său nu se găsi nici un document care să poată ajuta la pătrunderea misterului ce-l înconjura. Într-un colț numai, se găsi un buchet de flori uscate, învelite cu îngrijire, legate cu o panglică tricoloră. Mulți crezuseră că e vorba de o amintire de dragoste și cîțiva brodară pe această temă romanul necunoscutului.“ După cîteva zile, la rubrica faptelor diverse, un jurnal dădea enigma buchetului : pe hîrtia care-l învelea era scris : „Buchet pe care l-am purtat la sărbătoarea Ființei supreme, 20 prairial, an II“.

După cum se vede, memoria democraților nu e scurtă în Franța și rasa lor n-a pierit cu desăvîrșire.

Pentru noi, cei din Orientul apropiat, Franța și-a reluat supremul loc de îndreptar al eticii politice și umane. Ea ne va servi de aici înainte, într-o anticipație premergătoare, ca o justificare a speranțelor noastre, dînd omenirii întregi lecția de umanitate, de spirit libertar, de rațiune înțeleaptă, de care are nevoie, după eclipsele pe care le-a produs războiul. Oameni ca E. Herriot, Renaudel, Paul Boncour sînt o chezășie pentru calmul și potolirea lumii. Și era de fericire, pe care de zeci de ani o așteaptă însetată toată Europa, parcă se apropie. Astfel eterna Franță nu-și va fi mințit misiunea, ci ridicîndu-se deasupra ruinelor, a calomniilor și a suspiciunilor va arăta încă o dată lumii, cum a făcut-o de atîtea ori îndelungul istoriei, alături de măsura rațiunii și a gustului, pe aceea a fraternității.

Trăiască Franța !

(mai 1924)

---

* „Blocul național“ a fost coaliția dintre grupările de dreapta și de centru, rezultată din alegerile pentru Cameră, care au avut loc în noiembrie 1919. El a produs trei cabinete (Millerand, Briand și Poincaré) pînă în mai 1924, cînd a fost înfrînt în alegeri de așa numitul „cartel al stîngilor“, alcătuit din socialiști și radicali. (n. ed.)

ALEGERI PREZIDENȚIALE ÎN GERMANIA

Pentru toți acei care puneau mari nădejdi în evoluția democratică a Germaniei, alegerea la președinția republicii a generalului Hindenburg, de care se leagă cele mai sinistre amintiri din timpul războiului *, a fost o neplăcută surpriză. Toți cîți se cramponeau de idealul democratizării definitive a Europei se îndărătniceau să creadă că conștiința politică a maselor social-democrate își va impune la urmă voința. Mai ales că alegerile din mai trecut în Franța dăduseră un guvern apt de a avea față de Germania mai multă umanitate, mai multă indulgență și înțelegere.

---

* Paul von Hindenburg (1847—1934), feldmareșal, comandant al armatei germane în anii primului război mondial, promotor al metodelor celor mai dure atît pe plan militar, cît și politic. Atitudinea sa a încurajat dezvoltarea mișcărilor de extremă dreaptă și evoluția Germaniei către nazism. E semnificativ că el va fi acela care-l va aduce la putere pe Hitler în 1933. (n. ed.)

Și totuși lucrurile s-au întîmplat altfel. Lucrul e dezagreabil, dar nu inexplicabil. În primul rînd, înfrîngerea democrației germane nu e așa de definitivă. Majoritatea obținută de general e foarte mică față de voturile exprimate în favoarea candidatului stîngii, dr. Marx. Deplasarea în favoarea dreptei nu are ca semnificație atît o atitudine reacționară, cît o simpatie națională, bazată pe un mit legendar al cărui erou e generalul Hindenburg. Orice candidat în locul acestuia, sprijinit de aceleași elemente și candidînd în numele acelorași principii, nu ar fi întrunit atîtea voturi.

Un alt factor care a împins balanța spre dreapta e decepția aproape cronică a Germaniei în politica europeană postbelică. Nu numai că guvernul Poincaré n-a avut totdeauna îngăduința necesară pentru o înțelegere profitabilă ambelor țări în chestia reparațiilor, dar Germania a trebuit să piardă față de Polonia, sau de Danemarca, teritorii naționale *. În special, chestia plebiscitului din Silezia orientală, interpretat ca în favoarea Poloniei, a răpit o bucată de pămînt organizată industrial de Germania și indispensabilă acesteia. Adăugați la acestea veto-ul opus de Societatea Națiunilor alipirii Austriei la imperiul german **. Pentru o conștiință așa de unitar naționalistă ca aceea a Germaniei, toate aceste evenimente par jigniri aduse poporului întreg, mai mult, amenințări de disoluție a unității naționale, în fața căreia trebuie să se ridice solidaritatea generală.

---

* Aluzie la integrarea de către Polonia a Poznaniei, a unei părți din Prusia occidentală și orientală, precum și a unei părți din Silezia, iar de către Danemarca a Slesvigului de nord, conform cu hotărîrile păcii de la Versailles (1919). (n. ed.)

** Prin tratatul de pace de la Saint-Germain-en-Laye din 10 septembrie 1919, Antanta interzice *Anschluss*-ul, adică unirea Austriei cu Germania, și decide statutul independent al ambelor state. (n. ed.)

Poate că mai intervine și teama — pretutindeni și divers exploatată — de bolșevism. Progresele pe care acesta le-a făcut în rîndurile comuniștilor au alarmat pe unii social-democrați, dar mai ales elementele burgheze, chiar de nuanță democratică.

Situația e astfel explicabilă, dar desigur nu justificabilă. Pentru toți democrații, de pretutindeni, acest eveniment trebuie privit ca dezastruos. Nu se pot ști încă consecințele lui. Cu toate acestea el ar putea ruina creditul actualului regim din Franța, din acea minunată și umanitară Franță, care n-a suportat decît trei ani tirania mentalității șovine și care, prin triumful blocului stîngii, a reluat tradiția ei europeană de pace, libertate și omenie. Trecînd peste propriile ei suferințe, uitînd că adesea cu rea-credință a fost plătită pentru dezastrele suportate, iertînd propriilor ei aliați că de multe ori au înșelat-o ori exploatat-o, trecînd peste toate aceste firești rancune, Franța a vrut să uite, să ierte și să consolideze în toată Europa o atmosferă de încredere, liniște și colaborare. Și tocmai astăzi, Franța guvernului Herriot, Painlevé, Caillaux se vede dezamăgită. Și aceasta n-ar fi încă nimic, dacă blocul național n-ar sta la pîndă, gata să speculeze orice insucces, orice pretext de răsturnare. Germania a greșit politicește încă o dată. Singura salvare, azi, stă în vigilența controlului parlamentar și economic al Partidului Social-Democrat, care poate paraliza orice veleități de imperialism. Acestui partid îi incumbă acum grija și responsabilitatea pentru întărirea democrației și a păcii europene.

(aprilie 1925)

INVĂȚĂMINTE STRĂINE

Există în tactica șoviniștilor și a tradiționaliștilor o contradicție. Ei țipă pe toate cărările necesitatea de a nu asculta decît glasul pămîntului acesuia, al realităților concrete la noi. Ridicarea și evoluția noastră se va efectua prin forțele noastre proprii. Străinătatea n-are ce căuta cu nici o influență în mersul treburilor de aci.

Noi nu avem să ne conducem după cele ce se petrec în Europa.

Cu toate acestea, ori de cîte ori se înregistrează cîte o victorie reacţionară în Apus, ea este luată imediat ca exemplu. Se trag din ea toate pildele posibile, toate aplicaţiile la realitatea noastră naţională. Ni se arată că Apusul duce o politică cuminte, de dreapta, pe care înţelepciunea naţională ar face o crimă dacă n-ar imita-o. Cînd a căzut guvernul Herriot, unele ziare nu au isprăvit săptămîni întregi cu lecţiile de morală. În schimb cînd alegerile din 11 mai au dat o mare majoritate elementelor de stînga, mulţi gazetari bucureşteni au administrat o straşnică dojană poporului francez. Încurcătura e mai mare cu alegerea lui Hindenburg. Unii ezită între sentimentele lor germanofile şi cele reacţionare. Din punctul de vedere al primelor, alegerea generalului e un pericol naţional : înarmări, eventuale războaie etc., din punctul de vedere al sentimentului conservator însă, acest eveniment poate fi fecund în imitaţii la noi. În cele din urmă, a învins preferinţa reacţionară : la urma urmei, n-are aşa de mare importanţă un război viitor, periclitarea păcii europene etc. şi toate cataclismele care pot urma din venirea în capul statului german a unui element militarist, cît are întărirea opiniei publice conservatoare şi obscurantiste în restul Europei.

Cine cunoaşte istoria politică şi culturală a ţării noastre îşi dă perfect seama că întreaga evoluţie s-a făcut prin importaţiunea valorilor din Apus. Pe de altă parte, cine cunoaşte istoria Europei ştie că pînă acum ţara noastră n-a contribuit cu nimic la patrimoniul culturii ori politicii universale. România n-a dat tonul în nimic. Recenţa noastră în capitolul civilizaţiunii propriu-zise nu ne-a îngăduit aceasta. Cum a spus întîi Gherea, ori cine o fi spus, ţările mici din orientul Europei intră în orbita de evoluţie a ţărilor mari *. Ce se va întîmpla acolo se va întîmpla şi aici. E zadarnic astfel de a combate din România unele curente a căror soartă se dezbate în Apus.

E ridicol din Bucureşti să ai pretenţia de a dirija evenimentele mondiale. Aceleaşi adevăruri se pot aplica şi la curentele subversive ori revoluţionare care încearcă să se înfiripe la noi. Ele nu vor fi în adevăr periculoase, decît dacă se vor realiza în Apus. Şi chiar atunci, densitatea populaţiei rurale, decisivă de-acum înainte în viaţa statului nostru, condusă de alte legi economice şi politice, va opune acestor mişcări un relativ veto. Există în desfăşurarea vieţii sociale legi precise, pe care buna ori reaua voinţă nu poate să le împiedice.

Alegerea lui Hindenburg, atentatele de la Sofia, fascismul italian sînt evenimente trecătoare. Ceea ce e mai eficace, ceea ce va influenţa şi realităţile de la noi sînt curentele sociale stabile, regulate. Ne vom dezvolta în marginea Europei, iar realităţile de la noi nu vor face altceva decît să servească drept uşoare corective, formînd compromisuri adaptate. Să aşteptăm realizarea lentă, dar sigură a legilor sociologice valabile pentru toată lumea şi să nu ne speriem de vicisitudinile efemere ale evenimentelor cotidiane, fatal variabile.

(9 mai 1925)

CAILLAUX

În nici o ţară din lume, alta decît Franţa, n-ar fi fost posibilă afacerea Dreyfus, fiindcă nicăieri pasiunea pentru ideea de justiţie şi libertate abstractă nu e aşa de profundă ca acolo.

Nicăieri în altă parte, un om politic condamnat pentru o înscenare lacomă de ţapi ispăşitori pentru greşelile altora, n-ar fi putut reveni aşa iute la un rol eminent. Libertatea spirituală, îndrăzneala cugetării, gustul pentru controversă care confirmă ideea adevărului complex — toate acestea constituie onoarea Franţei.

Şi Caillaux, obositul în aparenţă, bolnavul şi isprăvitul martir a trei ani de prevenţie odioasă e chemat de un întreg spirit public, ca doctor suprem al finanţelor compromise de diletantismul unora, sau de neseriozitatea altora. Ca de la un erou de mit antic, se aşteaptă de la el tămăduirea supremă. Nu ştim ce va putea face — fiindcă toată ingeniozitatea, toată munca, toată capacitatea omenească nu pot nimic de cele mai multe ori

---

* V. nota de la p. 446 (n. ed.)

contra elementelor fatale pe care le mînă istoria. Totuşi, e interesantă această realitate. Întîi, pentru societatea care a realizat-o şi care se defineşte încă o dată consecvent prin acest act. În al doilea rînd, pentru energia sufletească a omului care, suportînd loviturile cele mai perfide, s-a ridicat sănătos, senin deasupra lor. Energia sufletească a lui Joseph Caillaux trebuie înţeleasă.

*

Trăsăturile contradictorii care compun portretul său moral amintesc prin complexitate de eroii Renaşterii. Jaurès, care l-a cunoscut în variate ipostaze, care l-a iubit cu puţin dispreţ, spunea despre el că nu poate fi înţeles dacă nu evoci în acelaşi timp un erou din Balzac, unul din Shakespeare şi dacă [nu] alături la aceştia pe Machiavel.

O bogăţie sufletească care închide în ea notele cele mai diverse îl caraterizează în primul rînd. Politician realist, inspirat mai înainte de orice de practică, Caillaux a reuşit să devină teoreticianul utopist cîndva al impozitului pe venit ; om public, acaparat de arena politică, a reuşit să aibă o viaţă particulară aventuroasă ca a unui erou de Musset ; oportunist lucid întainte de război, martir îndărătnic al unei concepţii impopulare după ; socialist accentuat în multe atitudini, în acelaşi timp prietenul marei finanţe internaţionale *.

Şi totuşi, toate aceste trăsături contradictorii se îmbină armonic la el.

Întocmai ca şi eroii lui Balzac, acest amant financiar era purtătorul unui caracter nesăturat. Într-însul mişunau toate poftele şi toate năzuinţele. Amintea de Machiavel prin prizma realistă cu care privea viaţa şi, mai ales, prin spiritul său liber pe care nu-l speria nici cruzimea, nici martiriul. Pricepea mai bine ca oricine că rolul unui om politic e mai aproape de acela al unui chirurg implacabil decît al unei blînde surori de caritate : nu tămăduieşte.

Cu această structură morală, făcută din ambiţie nemăsurată, din orgoliu nespus, din sălbatică poftă de plăcere, eroul nostru era interesant pentru oricine şi antipatic cîtorva. Cel de acum e însă altul. Omul are o coardă în plus. A încetat de a fi politicianul ori jouisseurul inconştient. Trecut prin flacăra suferinţei nemeritate, el e purificat. O trăsătură adînc umană se adaugă caracterului său. Experienţa sa sufletească dinainte de război era bogată, dar incompletă ; viaţa nu e numai senzualitate ori conştiinţă de putere. Ceea ce mai este, în plus decît acestea, abia acum a aflat. Reintrînd în viaţa politică cu această nouă aureolă, a căpătat şi simpatiile acelor care-l dispreţuiau : ale socialiştilor.

Un om care a păcătuit poate fi mai virtuos decît un inocent. Pariind pe acest postulat, se pot pune multe speranţe în Joseph Caillaux.

(6 iunie 1925)

PRONOSTICURI OPTIMISTE

În acest sfîrşit de an, se abat multe elemnte de îngrijorare asupra noastră. În ordinea politică, probabil dictată de cea economică şi urmată fatal de cea morală, bîntuie puternice curente de reacţiune : obscurantism, apologia violenţei, a dictaturii etc., etc. Extremismele de dreapta şi de stînga vor să se impună cu orice chip prin metode şi tehnice egal de unilaterale. În fiecare zi, un organ, o voce, o tendinţă de pacificare, de adevăr, de libertate e înăbuşită. Şi suferinţele materiale ajută, prin disperarea maselor, regimurile cu principii simple, cu formule sărace care se reduc întotdeauna la un cuvînt ipocrit, la acela de „ordine“ şi care maschează totdeauna altceva decît vrea să spună. În Franţa, coincidenţa unor dificultăţi insurmontabile — care ar fi compromis desigur pe oricine — cu un guvern democratic va compromite înseşi intenţiile generoase ale politicii de stînga. În două luni, s-au succedat fără succes,

*

---

* Joseph Caillaux (1863—1944) a fost ministru de Finanţe în 1899—1902, 1906—1909, 1913—1914, 1925—1926 şi preşedinte de Consiliu în 1911—1912. După primul război mondial, acuzat de trădare, a fost condamnat la trei ani închisoare, apoi amnistiat. Ralea se referă aici la ultimul său minister (n. ed.)

epuizîndu-se a doua zi după intrarea lor în funcțiune, trei sau patru miniștri de finanțe, din cei mai capabili oameni politici ai Franței. Blocul național și curentele *Action française* * se întăresc. Se afirmă că vom avea în curînd o dictatură Léon Daudet ori general Castelnau. În Germania, Hindenburg a nutrit planuri de restaurare. Iar în ce privește Italia, numai de democrație nu se poate vorbi. Mai rămîne Anglia, veșnic ultima resursă a liberalismului mondial.

Cu toate acestea, pentru cine consideră curba adîncă a legilor sociale și nu evenimentele efemere, nu sînt motive de disperare.

Există acțiuni și reacțiuni trecătoare. Ele pot dezorienta pe cine privește la suprafață. Sub ele însă, domină legea de fier a evoluției sociale fatale.

(noiembrie—decembrie 1925)

IN LOC DE CRONICĂ POLITICĂ

Dacă oamenii politici n-ar trebui să fie prin temperament și profesie optimiști, s-ar putea găsi cu greu un domeniu mai susceptibil de zilnice deprimări, de concluzii disperate și pesimiste ca tabloul pe care ni-l oferă politica lumii. Nu există nici un punct de pe această planetă, cu excepția Americii poate, unde lucrurile să prospere sau măcar să se mențină într-o liniște conservatoare, unde cetățeanul, rezumat măcar la o mulțumire mediocră și cotidiană, să-și poată exercita pașnic profesia.

---

* „Acțiunea franceză" a fost mișcare politică naționalistă și conservatoare, întemeiată în 1898, al cărei ideolog și animator principal, Charles Maurras (1868—1952), i-a imprimat linia regalistă, tradiționalistă și antiparlamentară. Organul ei de presă a fost publicația cu același nume, apărută între 1908 și 1944. (n. ed.)

Telegraful ne aduce vestea unei teribile greve care paralizează Anglia * ; Franța se zbate în cele mai teribile expediente financiare, iar regimul ei excesiv de parlamentar, libertar pînă la anarhie, duce la un idividualism de grupuri și grupulețe în veșnică rivalitate ; sub un regim de dictatură, departe de a fi acceptată de majoritatea populației. Italia ascunde latente, dar adînci conflicte de clasă. Nu mai vorbim de mizeria din Austria, sau de insecuritatea vieții din țările balcanice. Peste tot, echilibru instabil. După cum o boală epidemică lasă adînci leziuni în organism, care apar abia tîrziu, Europa secătuită de război își îngrijește cu greu convalescența. Crizele mari sînt acelea în care principiul solidarității e în disoluție și în care apare, ca singură lege socială posibilă, individualismul. Citiți istoricii care au scris despre sfîrșitul lumii antice. Antichitatea a dispărut prin ipertrofia individului. Criza actuală e înainte de toate una de dezorientare. Vechile legături sociale au dispărut și omul, separat de mediu, se gîndește numai la interesele lui imediate. Și e greu de întrezărit vreo directivă sociologică mai sigură. De prosperitatea vechiului capilism nu mai poate fi vorba. Crize peste crize, simptome descrise încă de Marx îl macină în fiecare zi. Capitalismul ca să fie puternic trebuie să fie internațional. Dar abrutizarea obscurantistă adusă de mizeriile războiului a făcut posibilă renașterea unei mistici politice în care toate șovinismele, toate prejudecățile quasi-religioase (și unele direct dramatice) se dezvoltă cu o amploare îngrijorătoare. Superstructura morală și intelectuală pe care Marx a neglijat-o, considerînd-o exclusiv ca un „epifenomen", se răzbună acum. Capitalismul însuși suferă de miturile pe care le-a încurajat, esența lui e atacată de atîtea forme de șovinism, reacționarism, care aduc cu ele fărămițarea producției pe regiuni locale, împiedicarea schimbului prin bariere vamale arbitrare, politică excesiv protecționistă, inchiziție polițienească, intervenția mereu crescîndă a statului în regularea prețurilor maximale etc., etc... Așadar capitalismul (și politica lui) e atacat de propria sa ideologie care tinde să devină o religie absurdă, meschină. Evoluția lui e întreruptă de factori de credință, mai tari decît credeau materialiștii istoriei.

---

* Este vorba de greva generală dintre 4 și 12 mai 1926, hotărîtă ca urmare a nesatisfacerii revendicărilor formulate de minerii britanici. Guvernul conservator Baldwin a luat măsuri drastice de represiune, ceea ce a determinat sindicatele să decidă încetarea grevei și să ceară noi negocieri. Deși s-a soldat cu un eșec, greva generală din 1926 a demonstrat încă o dată forța imensă ce rezultă din unitatea clasei muncitoare. (n. ed.)

Dar faptul că burghezimea e oprită să meargă pînă la capătul misunii ei nu e grav numai pentru politica liberală actuală, fatal nesigură și dezorientată, dar e silită să devină reacționară. Oprirea în loc a capitalismului întîrzie și poate compromite pe multă vreme însuși viitorul socialismului. Fără realizare capitalistă completă, adică fără concentrare, fără acumularea întreprinderilor în mîini cît mai puține și fără corelatul ei, proletarizarea crescîndă, muncitorimea nu poate pretinde, în mod eficace, la reforma totală a societății. Și dovadă că lucrurile stau așa e slăbirea manifestă a partidelor socialiste din toată lumea. Se va zice, această debilitate a politicii socialiste e datorită disensiunilor interne între dreapta și stînga socialistă, între social-democrați și comuniști, rivalitatea diferitelor internaționale de la bolșevism încoace. Dar disensiunile nu se produc acolo unde e criză, unde începe într-un fel sau altul descompunerea. „Lipsa de capital“, de care se vorbește în toată Europa, reduce mereu întreprinderile. Aceasta înseamnă însă că producția e scăzută, fiindcă numerarul e doar numai un regulator al acesteia ; aceasta mai înseamnă că structura industrială a societăților stă pe loc, dacă nu regresează. Si cu dînsa stă pe loc și organizarea proletariatului. Crizele financiare în care se zbat absolut toate statele sînt crize de interdependență. Șovinismul a suprimat creditul și facilitățile de schimb interstatice. A urmat o paralizie a debușeurilor și, ca urmare, o enervare, o mefiență reciprocă. Între societăți care nu tratează afaceri împreună, nu se pot realiza nici împrumuturi de la guvern la guvern. Nici o țară, afară de Anglia și America, nu mai poate obține astăzi împrumuturi externe de oarecare importanță. Egoismul național, în supralicitație veșnică de la stat la stat, ruinează încetul cu încetul însăși organizația capitalistă.

Partidele liberale de pretutindeni, care, atîta vreme cît producția era prosperă, erau partide progresiste, înaintate, evoluează încetul cu încetul către reacțiunea conservatoare. Nu numai la noi, dar pretutindeni. Căci ce înseamnă altceva „blocul național“ al marilor industriași francezi ori fascismul industriașilor italieni ? Altădată, cînd mașina capitalistă funcționa bine, liberalismul își dădea aere de revoluționarism ; jenat, oprit astăzi de mistica naționalistă, liberalismul se îndreptă către dreapta. Așadar nici liberalism și, în consecință, nici socialism. Nimeni nu știe încotro mergem. Țările mici se resimt înainte de toate de această dezorientare. Ele reprezintă, mărite cu lupa, defectele crizei actuale. La noi, industria, artificială și aceea *, prin structura geografică și economică a țării noastre a fost pur și simplu desființată de un regim economic comprimant. Liberalismul de altădată a luat pur și simplu forma dictaturii. Mai ajutînd și moda, se vorbește acum de desființarea parlamentarismului, uitîndu-se că, dacă aiurea parlamentarismul suferă de exagerație, la noi suferă de insuficiență și că situția e cu totul alta. Regimul vamal și politica financiară deflaționistă — simptom reacționar și aceea, — au ruinat producția și au adus balanța comercială deficitară. Căderea ultimă a leului va dezechilibra bugetul și conflicte sociale provocate de mizeria salariaților vor fi posibile. Și mai știu eu încă ce... Vedeți cît iremediabil optimism îi trebuie unui om politic.

(aprilie 1926)

PENTRU DL. C. STERE

I CE N-A ÎNȚELES DL. BOGDAN-DUICĂ

Cineva împărțea neamul omenesc în două mari categorii : dreyfusarzi și antidreyfusarzi. În adevăr, marea afacere n-a avut altă semnificație decît să împartă în două tabere, ca un criteriu experimental, două aspecte ale caracterului omenesc. Deoparte tipul progresist, generos, însetat de dreptate abstractă, luptătorul pentru care princi-

---

* V. nota de la pp. 451—452 (n. ed.)

piul stă deasupra compromisului, iar dincolo figura conservatoare, fără viață, zgîrcită, fiindcă dspune de mijloace reduse, crispată de avariție, de interese imediate de inteligență scurtă și fără orizonturi. Cred că nu greșesc prea mult cînd voi spune că afacerea Stere este afacerea Dreyfus a României, cu singura deosebire că personajul Dreyfus a fost un modest militar, servind cu de-a sila un simbol de adevăr, pe cînd proporțiile presonalității d-lui Stere întrec cu mult acest umil personaj.

De șapte ani acest proces, un moment lichidat, revine iarăși în atenția publicului. Cîte un nou combatant, care la început tăcea fiindcă îl obliga vreun interes, apare mai tîrziu, fiindcă i s-a contrazis cine știe ce capriciu ori avantaj. Totuși, separațiunea între cei care înțeleg și cei care nu înțeleg pe dl. C. Stere e tot așa de netă ca și între dreyfusarzi și antidreyfusarzi. Numai că lupta la noi a fost mediocră, cum sînt multe lucruri. Prietenii d-lui C. Stere și acei care cred într-însul n-au pus pasiunea și îndărătnicia care se cerea pentru lămurirea acestei chestii. Oamenii de treabă sînt deseori învinși aici de propria lor abulie, înainte de a acționa măcar.

După dl. Stelian Popescu (în bună companie), dl. Bogdan-Duică, care a scris acum doi ani în *Aurora* cîteva articole entuziaste (d-sa nu scrie niciodată unul) pentru dl. C. Stere, s-a supărat brusc. Au urmat o serie de exegeze descusute în maniera d-sale, pentru citirea cărora trebuie răbdare și temperament de arhivar.

Democratul Bogdan-Duică, care rămîne mai departe în partidul țărănesc, a crezut de cuviință să scrie aceste rînduri în ziarul fascist *Cuvîntul*. Acum o lună încă, se vorbea în București de aceste articole. Se pare că mai tîrziu dl. Mihalache a pus candidatura d-lui Bogdan-Duică la alegerea de senator din Muscel. Fatalitatea a făcut — și-o regretăm din toată inima — ca profesorul de la Cluj să cadă. Oare, dacă reușea, istoria ar mai fi avut ocazia să constate contribuția obiectivității d-sale la chestia Stere ?

Dacă înțelegem bine semnificația psihologică a supărării d-lui Bogdan-Duică, ea e datorată faptului că în urma politicii de unire cu ardelenii, preconizată de dl. C. Stere, d-sa a rămas în afară de parlament. E bizar cum apar la noi toate „cazurile de conștiință“ a doua zi după un neajuns ori o neplăcere personală. Fiindcă, altfel, ori ce ar spune d-sa, de ce n-a vorbit dl. B.D. de această chestie cinci ani ? Mai ales că mărturisește a fi fost de la început contra d-lui Stere ? De ce a scris acum 2 ani un articol în favoarea acestuia ?

Cînd scrie aceste articole, profesorul de la Cluj se deosebește de partizanul d-sale de convingeri, dl. Stelian Popescu : e mai obiectiv. Dar sub această searbădă imparțialitate se ascunde aceeași voință de a dărîma, aceeași rancună care trebuie plătită imediat ca și la directorul *Universului*. Ideea fundamentală a articolelor d-sale e că Stere e impopular, nu-l vrea țara. Fiind și dispensabil, trebuie deci să se retragă.

Eroarea esențială a d-lui B.D. e de a fi întrebuințat pentru a judeca pe dl. C. Stere o metodă nepotrivită. D-sa consideră pe dl. Stere ca pe un cetățean obișnuit. Pe un Popescu oarecare, îl măsori cu unitățile ordinare, îl pui în cadrul societății și al codului penal, exact cum face cutare comisar, cînd întocmește un proces verbal. Academicianul prea cunoscut n-a uitat un fapt, le-a notat pe toate cu sîrguință și cu spirit rutinar de meserie, dar nu s-a gîndit un moment că poate fi vorba de o excepție. Metodă excelentă de istoriograf. Dar mai există și metoda istorică. Aceea știe că există simpli oameni și eroi, aceea știe că viața acestora nu e dulce și tihnită ca a burghezilor de serie, că destinul lor [e] tumultuos și tragic, sinuos prin valorile omenești, pe care le dărîmă cîteodată și că aceasta li se acceptă, fiindcă colectivitatea nu poate înainta fără ei, cu toată neplăcerea trecătoare pe care o fac mediului, duă cum în atîtea doctorii se amestecă un dram de otravă salvatoare.

Personalitatea lui C. Stere nu suportă nivelul mediocru și meschin al criticii de cîntăreală : asta e bună, asta e rea. C. Stere ori e iubit, ori e urît de moarte. E acceptat ori e respins deodată. E tratamentul care i se cuvine. El nu poate fi judecat decît de la înălțimea istoriei, nu prin drămuieli calculate de o falsă obiectivitate, cu care n-are ce face și de care se dispensează cu surîs ori cu dispreț, după cum e dispus. Nu importă la asemenea oameni cutare act sau gest izolat, ci curba întreagă, fizionomia generală a persoanei și a sistemului. Și la urma urmei, nu importă nici măcar sistemul ori conținutul actelor, cît metoda și spiritul în care au fost făcute.

E în destinul acestui om să trezească ură : e omagiul care i se cuvine. Morala gregară vrea conformism.Pe acei care o respectă îi ridică și-i venerează. Dar cealaltă morală, a înaintașilor care-și oferă viața și fericirea Istoriei, fără să păstreze nimic pentru ei, jenează și stîrnește indignare. Știm bine : pentru mulți din țara noastră, exemplul lui C. Stere e o perpetuă ofensă. Totul e tragedie antică în el și în jurul lui e multă operetă.

Mînat de un inexorabil destin, care poate nu e nici măcar al lui, e al lui D-zeu, acest om n-a fost dulce cu nimeni ; nici cu prietenii, nici cu adversarii. L-a călăuzit Ideea, peste cadavre de susceptibilități, de ambiții, de duioșie și de milă chiar. Tăria lui C. Stere e de semnificație ibseniană.

Cel care s-a grăbit să-i azvîrle piatra mulțimii răscolite e tocmai profesorul Bogdan-Duică. Ca intelectual, nu-i invidiez rolul.

Cu metoda d-sale răbdătoare și științifică, a descoperit această minunată noutate, că oamenii mari sînt urîți de mediul social în care trăiesc, că „țara“ și „partidul“ nu-l vor pe C. Stere.

Pe dl. Bogdan-Duică nu-l urăște nimeni. E poate nedrept. La urma urmei, îmi pare rău. I-aș dori-o din tot sufletul.

II. ARGUMENTELE D-LUI BOGDAN-DUICĂ

Nu scriu aceste rînduri ca să iau apărarea d-lui C. Stere. D-sa nu are nevoie să fie apărat. Ar fi o nedelicatețã. Intenția mea e alta. Voiesc numai să arăt ce a însemnat figura și pilda lui C. Stere pentru generația noastră și felul cum îl privesc mulți din acei care au vîrsta mea. M-am folosit însă de articolele d-lui Bogdan-Duică, care e profesor la Cluj, intelectual cunoscut, membru al Academiei și care pe deasupra se sforțează către sinceritate și bună credință.

Atacul d-sale nu e egal cu acela al cutărui politician veros ori gazetar venal. Pentru a ajunge deci la ceea ce înseamnă pentru noi dl. C. Stere, trebuie să analizăm felul cum îl privește d-sa.

După profesorul de la Cluj, dl. C. Stere ar constitui o piedică în dezvoltarea partidului țărănesc fiindcă intră în conflict cu opinia generală a țării.

Dar ce înseamnă „țara“ ? Țara înseamnă coroana și poporul. Ne întrebăm : de unde cunoaște dl. Bogdan-Duică sentimentele dinastiei pentru dl. C. Stere ? După simple prezumții ? Felul cum înțelege istoria dl. B. D. se vede atunci cînd compară pe dl. C. S. cu Candiano Popescu. Să ne dea voie domnul profesor să lăsăm comparația la o parte. E în interesul d-sale, voiesc doar să-l servesc.

Coroana, judecînd după fapte, singurele pe care are dreptul să le cunoască și dl. B. D., și-a arătat în nenumărate rînduri încrederea în dl. C. Stere : atunci cînd l-a decorat cu gradul maxim și cînd C. S. a figurat la dreapta majestății sale în momentul unirii Basarabiei, atunci cînd l-a consultat în chestia principelui Carol, atunci cînd i-a acordat numeroase audiențe etc.

Mai rămîne poporul. De grosul populației vorbesc mai departe. Dar dl. B. D. a vorbit și de „crema“ poporului, de intelectuali.

Cu drept cuvînt, profesorul de la Cluj respinge pe acei „pseudo-intelectuali“ care gîndesc preconceput și superficial. Dar d-sa afirmă că mulți din adevărații intelectuali sînt contra d-lui Stere. Dar în ce țară un intelectual nu a avut contra lui alți intelectuali ? Mi se pare că ancheta d-lui B. D. a fost foarte restrînsă. Adevărul e că intelectualii din România sînt *pentru C. Stere*. Acum doi ani universitatea din Iași a cerut readucerea lui C. Stere la catedră. Mi se pare că o universitate conține destui „intelectuali“. Iată un fapt. Acum doi ani, cînd am voit să organizez un omagiu pentru împlinirea a 60 de ani a prof. C. Stere, am căpătat aderarea a peste 150 intelectuali. Erau nume din cele mai ilustre pe care le are țara în domeniul literaturii, al artei și științei.

Lipseau puțini din acei care înseamnă ceva.

Mai departe, dl. B. D. constată el însuși că : „o revistă literară din Iași, o gazetă literară din București, alte gazete se silesc să-l tipărească mereu (mai des cu, decît fără portret), să-l țină la suprafață. Este chiar duios să constați că, totuși, dl. C. Stere are încă amici apologeți și apostolești și (desigur) dezinteresați. Grație acestui concert de voci, d-sa a devenit posibil și în parlament, unde zeci de mii de voturi i-au dat deplină siguranță." Dar oare nu e de ajuns ? Ce mai voiește dl. B. D. ? Cînd atîtea jurnale și o revistă, în care inspirația d-lui Stere domină și la care colaborează intelectuali din toate partidele politice, îl susțin pe dl. C. Stere, cînd alături de asta o universitate întreagă și cea mai mare parte din intelectuali individual îi arată simpatie, cred, se poate spune că cea mai mare parte din ce e luminat în țara asta e de partea d-sale.

Dar dl. B. D. uită factorul esențial al țării și care n-ar trebui uitat de un țărănist : țărănimea. Ea constituie 12 milioane cel puțin. Ea singură trebuie să fie interesantă pentru un adevărat țărănist.

Or, adevărul e că *acești 12 milioane de oameni sînt sau indiferenți fiindcă nu-l cunosc sau favorabili ca-n Basarabia și Moldova.*

De unde deci atîta ostilitate ?

Că dl. Stere nu e pe placul cafenelelor ori cenaclurilor din București, că politicieni de toate soiurile îl detestă — et pour cause — lucrul poate fi adevărat. Nu știam însă că „țara“ e expresia cafenelelor și a politicianismului.

După situația în țară a d-lui Stere, dl. B. D analizează pe aceea pe care o are în partid. D-sa afirmă că mulți în partid gîndesc ca d-sa. Dacă gîndesc și n-o spun, lucrul e grav. Partidul țărănesc nu trebuie să fie condus de principii ipocrite, de reticiențe ori de criterii strict oportuniste. Misiunea sa e mai ales morală. Nu se poate păși către aceasta fără o deplină sinceritate. Credem însă că dl. B. D. se înșeală. Profesorul de la Cluj se înșeală așa de des ! D-sa a putut crede și butada pe care i-a spus-o dl. Stere în timpul războiului, după care guvernul nu încheie pace fiindcă vrea să omoare cît mai mulți țărani. Dl. Stere are de multe ori ironii și dl. B. D., spre onoarea lui de altfel, e candid. E în psihologia fiecărui om, cînd vorbește în numele său personal, să se creadă susținut de un grup întreg. E un miraj special foarte explicabil.

Ceea ce nu e explicabil pentru disciplina de partid însă, cum n-au fost nici pe vremuri ieșirile regretatului Matei Cantacuzino, [e] ca, atunci cînd n-ai demisionat încă dintr-un partid, să ataci în jurnale de opoziție pe alți membri marcanți din același partid. Dl. B. D., care e așa de preocupat de unitatea partidului, ar fi trebuit să se gîndească bine la aceasta. Logica și cavalerismul l-ar impune acum să demisioneze din partid. Ieșirile originale și capricioase pe cale individuală nu sînt permise nici unui partid și mai puțin celui țărănesc. Pilda partidului național e prea aproape ca să nu ne înșelăm.

Dl. B. D. reproșează d-lui Stere că se gîndește prea mult la el și nu atît la partid. Dar d-sa oare nu se gîndește mai mult la rancunele sale decît la unitatea și disciplina partidului cînd fac ceea ce face ?

Din portretul pe care i-l schițează dl. B. D., dl. Stere iese ca un egoist ambițios, preocupat înainte de toate de persoana lui, dornic să se impună în toate situațiile în capul tuturor. Crezi d-ta, d-le profesor, că un om care a refuzat o viață întreagă onoruri și ministere în partidul liberal sau în timpul guvernului Marghiloman ; care a rămas totdeauna deoparte, publicist modest ori simplu sfătuitor ; care s-a șters ca ambiție personală de oriunde, numai ca să triumfe ideea lui și nu el, crez d-ta că urmărește acum la bătrînețe cine știe ce ambiție personală într-un partid care-i poate oferi prea puțin ?

Profesorul de la Cluj binevoiește să acorde d-lui Stere cîteva merite : ideologie puternică și clară, intelectualitate etc. Totuși astăzi dl. Stere ar fi dispensabil partidului fiindcă au apărut și alți doctrinari, care-l pot lumina. Cine credeți că sînt ?

Întîi, bineînțeles, dl. Bogdan-Duică, care a scris istoria țărănismului și o broșură despre... Bucovina la 1895. Apoi excelentul meu coleg, plin de merite de altfel, M. Ghelmegeanu și merituosul luptător P. Ioanițescu. Oricîte merite ar avea documentata istorie a țărănismului a d-lui profesor și articolele tinerilor luptători citați mai sus, mi se pare că nu-l fac dispensabil pe C. Stere. S-ar putea uita oare tocmai acela care a făcut posibil partidul, care i-a făurit docrina încă din 1907, pe vremea cînd dl. B. D. nici nu se gîndea la politică ori făcea

„istorie“, simpatizînd cu ceea ce e mai contrar țărănismului, cu jurnalismul aristocrat ?

C. Stere este creatorul doctrinei țărăniste, cu ideologia ei clară, tot așa de clară cum e aceea oferită de K. Marx pentru proletariat, este, mai mult, animatorul și creatorul legislației pozitive țărăniste, singura realizată la noi și care e exproprierea și votul universal. Ce înseamnă pe lîngă toate aceste evenimente istorice erudita istorie a țărănismului, scrisă de dl. B.D. ? Ce ați zice de un partid socialist în care Marx, dacă ar trăi, ar avea un rol secundar, sau [de] un partid junimist fără Maiorescu ?

Că dl. C. Stere nu e adorat în partid e posibil. Dar aceasta nu înseamnă nimic. Nici cînd era liberal nu era iubit, fiindcă și acolo, ca și aici, erau elemente de dreapta care aveau altă idee. Dar asta se întîmplă de altfel în orice partid cu individualitățile puternice. E problema de care vorbeam mai sus. iî mai reproșează dl. B. D. d-lui C. Stere că a împins la cartelul cu naționalii și că aceasta ar fi adus un mare rău pentru partid. Dar dl. B.D. știe bine că pentru această directivă — bună sau rea, se va vedea — a fost și dl. I. Mihalache alături de dl. C. Stere. De ce-l acuză atunci de încercări de acaparare, despotism etc ?

În concluzie, dl. B.D. ar dori ca dl. Stere să nu mai fie considerat printre șefii partidului și să se mulțumească cu un rol consultativ de rangul al doilea. Cu alte cuvinte, ar voi dl. profesor ca stejarul să fie salcie și leul cățel. Atît ar trebui să știe d-sa că șefii se nasc și se impun, nu devin. Fie el simplu și modest sfătuitor, un temperament și o forță comandă fără ca nimeni să-și dea seama. E în natura lucrurilor să fie așa. E o chestie de psihologie individuală, mai mult, de fiziologie, de alcătuirea unui organism. „N’est pas commandant qui veut“ și invers. Iată de pildă pe dl. B.D. N-ar voi d-sa să fie șef indiscutabil, măcar cîtva timp, numai așa puțin ca să zică că a fost ? Păcat că se opune la aceasta un lucru de nimic : realitatea lucrurilor, această zeiță îndărătnică, pe care n-o poate îndupleca nici cea mai fierbinte rugăminte.

(22 și 23 iulie 1926)

„CHEMAREA“ INSTITUTULUI ROMÂNESC AL ACȚIUNII NAȚIONALE

Într-un articol din *Cuvîntul* din 28 august, d. P. Șeicaru scrie următoarele : „Dacă partidele național și țărănist sînt mai populare este o dovadă că au avut mai buni, mai harnici electori capabili să creeze acea amețeală a omului simplu, prielnică curentului de partid“. Așadar, indiferent de substratul social, de structura mediului, de pregătirea sufletească a membrilor care-o compun un partid se impune numai fiindcă angajează panglicari vestiți, avocați demagogi ori electori harnici, care „amețesc“ lumea pînă o „conving“. Iată o sociologie simplă și comodă ca o plimbare cu trăsura la șosea, în virtutea căreia oricine, dacă își angajează buni misionari, poate crea curente, partide, stări de opinie publică. La o asemenea influență a indivizilor asupra societății — simplă pastă maleabilă care primește, fără reacțiune, orice, — nu s-au gîndit, fără îndoială, nici Mussolini și poate nici Napoleon, care nu credea nimic imposibil.

Înarmați cu această metodă după care curentele „se fac“, nu se nasc, un grup de talentați beletriști, care militează în jurul redacției ziarului *Cuvîntul,* au rezumat sub titlul „Chemarea Institutului românesc al Acțiunii naționale“ manifestul program al grupului *Action française* de la Paris. Poeți sau scriitori in mare majoritate, creatorii noului curent s-au amorezat de tehnicitate și specialitate. Ei vor desființarea democrației, mai mult, a politicii și înlocuirea ei cu conducerea profesioniștilor și a specialiștilor. Manifestul conține numai adevăruri axiomatice, simple sentințe infailibile, indiscutabile. Această sobrietate nu e lipsită de oarecare grandomanie. Gîndiți-vă la *Manifestul comunist,* ce simplu și ce lipsit de explicații și dezvoltări e redactat.

Ca publiciști imparțiali, ne permitem cîteva comentarii în marginea acestei „Chemări“. Semnalăm de la început o greșeală de metodă. Inspiratorii programului de mai sus confundă raționalul cu realul (Hegel le-a identificat, dar în favoarea realului), logicul cu psihologicul. Admitem pentru moment că tot ce conține manifestul e exact, adevărat, util. (Am arătat în altă parte a revistei opinia noastră relativ la această problemă și revenim și mai departe.) Ei și ? Cînd voiești să lansezi o mișcare, un curent, fără îndoială, voiești să ai succes, să reușești.

Dar orice reușită e condiționată nu de adevărul pe care-l conține, ci de publicul căruia te adresezi. El trebuie să se convingă de eminența soluțiilor. Mentalității, structurii lui sufletești te adresezi. O idee poate fi excelentă. Dar dacă el se îndărătnicește să n-o găsească la fel ? Ce poți să faci ? Structurile psihice ale mulțimilor nu sînt logice. Ele conțin o serie de materiale amorfe și nediferențiate a căror rezultantă, bună-rea, are meritul că *există*. Se cunoaște metoda socialiștilor utopici dinainte de Marx.

Oricine găsea un plan pe care-l credea minunat pentru refacerea societății se grăbea să-l comunice colectivității, invitînd-o, sub sancțiunea lezării propriului ei interes, să se conforme. Dar aceste proiecte aveau o valoare individuală (variau de la reformator la reformator, ori de la grup la grup) și una socială. Se întîmplă, vedeți, lucru curios, ca societatea să nu le adopte imediat, fiindcă nu se regăsește în ele. Marx a inversat problema. Nu inițiative individuale, nu planuri gratuite care fatal diferă după fiecare gînditor care le concepe, ci înțelegere exactă a grupului social. O mișcare nu se improvizează. Ea se naște organic din trebuințele anonime, difuze, imperceptibile ale maselor. Cînd o asemenea mișcare se presimte, se schițează, cînd e condiționată obiectiv de realitățile sociale ale momentului, ea poate fi captată, canalizată, condusă de gînditori. Istoria întreagă dovedește adevărul acestei metode. Verificați-o acum la cazul de care ne ocupăm. Ați auzit d-stră în masele largi ale poporului românesc, ați auzit plîngeri de la Baia de Aramă ori de la Podul Iloaei, de la Caracal ori de la Hotin, că funcționarul, preotul, țăranul ori negustorul s-au săturat de „cetățeanul enciclopedic“ și că vor „tehnicianul specialist“, că se leapădă ca de un blestem de politică și că vor economie și competență, că s-au dezgustat de „suveranitate națională“ și că doresc ierarhie, misticism, renunțînd la libertatea multă-puțină pe care o au, ca la o pacoste ?

Dacă protestează vreodată acești onorabili și modești oameni e ca să ceară mărirea lefurilor, măsuri contra scumpirii traiului, respectarea alegerilor, libertate. Dar atîta tot.

Cred că puțini au auzit asemenea doleanțe. Ele nu există decît în intențiunile, — de altfel cu atît mai simpatice cu cît sînt mai sterile, — ale eminentului grup de literați care au lansat ca o bună vestire „Chemarea“. Și cum ar găsi ecou un program croit pentru organismul francez și aplicat, la noi, așa din senin, printr-o simplă traducere neadaptată. Închipuiți-vă pe cineva care ar traduce codul penal olandez de pildă (lucrul s-a întîmplat) și care în graba redacțiunii ar conserva articolul care pedepsește pe acei ce vor atinge digurile de apărare contra mării, sau codul brazilian și ar păstra cutare normă relativă la cultivarea cafelei.

Puțin înainte de jumătatea secolului trecut, un boier, Bălăceanu, cîștigat trup și suflet de doctrina lui Fourier, s-a gîndit s-o aplice la noi în țară. Zis și făcut. În consecință, a creat lîngă Ploiești o „falansteră“. Pînă să strîngă alți adepți, a silit pe toți robii de pe moșia lui să adere la mișcare. Ei trebuiau să fie primii pionieri ai progresului. Dar, instalați în „falansteră“, acești proaspeți fourieriști n-au înțeles sensul profund al doctrinei : au furat ferestrele și ușile, au devastat falanstera și au fugit peste noapte în toată lumea.

Dorim din toată inima, bineînțeles, un alt viitor „Institutului național“. Totuși, istoria trebuie meditată puțin.

Acestea relativ la metodă. Dacă o mișcare trebuie să se adreseze realității și dacă realitatea e alta la noi, orice discuție asupra valorii programului devine inutilă. Totuși, din pură manie cărturărească, să ne mai permitem cîteva comentarii și asupra conținutului „Chemării“. Am văzut realitatea lui ; să vedem acum „adevărurile“ pe care le cuprinde.

„Pornind de la o valorificare științifică, — deci tehnică și abstractă a individului, — democratismul a creat conceptul artificial de om, pretutindeni la fel, egal cu el însuși... Rezultatul a fost peste tot același : smulgerea din mediul lui concret și natural, ignorarea sau neglijarea resorturilor intime și personale... etc., etc“. Dar conceptul de „om abstract“, „în sine“, pe care l-a creat democrația e un minimum. Aceasta înseamnă că oricine, oricît de decăzut ar fi, tot conține în el o esență omenească care trebuie respectată. Romanii și grecii nu considerau sclavii ca oameni. La fel, feudalii pe iobagi. Abstracția „om“ are în democrație o accepție defensivă. Ea a fost opusă unor feroce încălcări dincolo de ce putea permite umanitatea. Ea are o valoare minimală : indică un stadiu sub care nimic nu mai e permis într-o lume civilizată.

Atîta tot. Încolo, „specificitate“, „resorturi intime și personale“, „mediu concret și natural“ au fost, slavă Domnului, suficient respectate de democrație. În orice caz, le-a respectat mai mult Democrația decît le respectase vechile autocrații, sau decît le respectă fascismul [...] din care se inspiră în mod egal „Chemarea“.

Altă vină a regimurilor democratice e : „înlocuirea legăturilor organice și deci ierarhizante dintre membrii aceleiași națiuni printr-unele de natură pur contractuală...“ Ce înțelege institutul acțiunii naționale prin legături ierarhizante ? După ce criterii trebuiesc stabilite ele ? După tradiție și noblețe ? Dar ce ar zice intelectualii de la *Cuvîntul,* printre care cea mai mare parte nu au un blazon feudal la origine, dacă s-ar admite acest principiu, după care, în loc să-și exprime liber opiniile la gazetă, ei ar fi trimiși acolo unde i-ar așeza automat „ierarhia socială“ — adică la cine știe ce obscure ocupații ? Sau e vorba de ierarhie intelectuală ? Dar aceasta e baza însăși a democrației. Feciorul de cîrciumar, Millerand, dacă a avut merite, a ajuns președinte de republică și oricine poate face la fel în asemenea regim. Exemple se pot găsi mii. Democrația nu exclude decît *ierarhia „a priori“,* ierarhie de sînge, ereditară, bazată pe drepturi absurde și neverificate.

„Abstractizînd și artificializînd viața națională, pierzînd legătura cu concretul, adică cu istoria, cu tradiția vie, cu continuitatea în timp a națiunii, democratismul n-a întrebuințat decît acest din urmă fel de lege“.

Nu mai discutăm aici care ar fi folosul sau inconvenientul pentru țările *care au un trecut* să-l reînvie în politica lor actuală. Lucrul în orice caz e conceptibil. Dar, după cum am spus de atîtea ori în această revistă, trecutul nostru ne aparține prea puțin. Ce înseamnă tradiționalismul în România ? Revenirea la cultura grecească ori slavonă, ori turcească ? — fiindcă cea românească e prea recentă ? Ar fi (și pentru un institut de acțiune națională lucrul e grav) să ne deznaționalizăm.

Cetățeanul a fost declarat prin naștere enciclopedic, deschizîndu-se prin aceasta poarta tuturor primejdiilor. Într-un articol publicat mai sus în acest număr al revistei, am arătat pe larg inconvenientele parlamentelor și guvernelor de specialiști. Și aceasta în țări unde diviziunea muncii e extremă. Dar ce caută asemenea deziderate la noi, unde *diferențierea* ocupațiilor și a profesiilor e încă rudimentară ?

Sîntem încă în multe privințe în faza economiei familiare în care omul face de toate ca să-și hrănească pe ai săi. Am arătat de asemeni mai sus că numai „cetățeanul enciclopedic“ poate înțelege interesul general, pe cînd specialistul reflectează totdeauna egoismul breslei, al meșteșugului sau al castei.

„Existența acestui «cetățean enciclopedic» a dus la creațiunea de partide politice, care au dovedit, în cazul cel mai bun, *unilateralitatea* lor și imposibilitatea de a stăpîni împrejurările politice“. Dar parcă adineauri era vorba tocmai de *universalitatea* lor enciclopedică. La distanță de trei rînduri, redactorul „Chemării“ uită ce a spus mai sus.

Sau poate unilateralitatea guvernelor e bună și atunci partidele politice denunțate ca atare nu sînt rele. Să se lămurească mai întîi teoreticienii, ca apoi să poată înțelege și publicul ce vor.

Crima cea mare a democrației e, după cum se știe, parlamentarismul. Acesta e plin, după „Chemarea“ care îi consacră cîteva rînduri, de toate păcatele. Printre alte defecte — cea mai mare parte sînt cele examinate în articolul de mai sus, — i se reproșează : „ruperea unității organice a statului prin disocierea puterilor...“.

Remediul „Chemării“ la toate aceste inconveniente e crearea parlamentelor de specialiști și tehnicieni profesionali. Dar, oare, cînd în locul numai a trei puteri cîte are democrația, fiecare breaslă, fiecare tagmă va fi ridicată la rangul de putere, ce va deveni „unitatea organică a statului“ ? Răspunsul nu poate fi îndoielnic : anarhie pură, atomism de interese egoiste strivindu-se unele pe altele. Ideea ridicării la rangul de putere în stat a diferitelor profesiuni e de origine sindicalistă. A susținut-o

Pelloutier, Pouget, Greffuelhes, E. Berth și G. Sorel. Dar aceștia au inventat-o tocmai ca să pună ceva în locul statului, pe care voiau cu orice chip să-l desființeze. Organismul etatist li se părea cea mai mare piedică la descentralizarea sindicalistă. Și fondatorii I.A.N. utilizează fără să știe argumentele produse de sindicaliști contra statului ca să probeze... „unitatea organică a statului“. Lucrul se explică așa : ei au citit pentru doctrina susținută lucrări „de seconde main“, adică Maurras, fără să meargă direct la izvoare. Și doar „Institutul“, pe lîngă talentați literați, are mi se pare și cîțiva doctori cărora ar fi putut să le dea însărcinarea de a studia istoria doctrinelor pe care le iubesc.

Se mai fac în „Chemare“ și afirmații ca acestea : mentalitatea democratică atacînd categoria producției a ajuns la disjungerea termenilor capital-muncă și la opunerea lor. Numai cine nu cunoaște istoria formațiunii proletariatului în secolul al XIX-lea (pentru care recomandăm cîteva surse, care după cum se vede, nu strică : E. Levasseur : *Histoire des classes ouvrières* ; Herkner : *Arbeiterfrage*, 2 vol. ; Sombart : *Sozialismus und soziale bewegung* ; Jaurès și alții : *Histoire Socialiste)* poate susține așa ceva. Conflictul capital-muncă e o *realitate* socială izvorîtă pe urma apariției mașinismului și capitalismului industrial. Democrația a căutat tot timpul să-l evite sau să-l soluționeze prin conciliere de-a-lungul secolului al XIX-lea. De aici legislația uvrieră, care ameliorează starea muncitorilor, acordată de guvernele radicale, de aici doctrina radical-socialistă, care vrea solidaritatea în locul luptei de clasă etc., etc. Dar, după 1848, constituiți în clasă aparte, proletariatul refuză toate avansurile democrației. Ni se mai spune ceva mai jos că democrația a degenerat în feudalitate bancară și că, din cauza ei, „între capital și muncă a intervenit *banca* ca regulator“... Ce înseamnă asta ? Banca arbitru între lucrători și patroni ? Unde au văzut aceasta redactorii „Chemării“ ? Banca susține totdeauna pe patronii pe care-i finanțează. Dar aceasta n-are a face nimic cu democrația care caută să atenueze pe cît poate politica acaparatoare a băncilor. E cazul Partidului Radical-Socialist din Franța, al diferitelor partide țărănești din diferite țări etc., etc. Dar e tot așa de adevărat că feudalitatea bancară, de comun acord

cu marii industriași, susține politica lui Mussolini, din care se inspiră „Institutul A.N.“.

„Regimul democrat și parlamentarismul sînt organizații abstracte impuse în chip artificial națiunii și statului“... Desigur, cînd un regim funcționează mai bine de o sută de ani, cînd aproape toate țările globului l-au adoptat, înseamnă că a fost „impus“ și încă artificial. O eroare nu poate dăinui. Un individ se înșeală, dar un popor, majoritatea popoarelor nu se poate înșela și încă o sută de ani în șir. Ceva care prinde așa de unanim nu poate fi ceva artificial. Un literat poate să creadă că curentele sociale se pot improviza prin bunăvoința cîtorva, că ele se pot „impune“ artificial prin agenți electorali. Un sociolog știe bine însă că există un strict determinism social și că nimic *gratuit* nu se întîmplă în societate, după cum nu se întîmplă în fizică ori chimie.

„Regimul democratic a creat libertatea, legalitatea, ideea de națiune ? Nu. Națiunile au existat întotdeauna și anume în legalitatea naturală pe care le-o asigura desfășurarea organică a vieții lor“... Dar nu e deloc adevărat că națiunile au existat totdeauna, nici măcar în „legalitatea naturală pe care le-o asigură desfășurarea organică a vieții“. Cuvîntul „patrie“ se pomenește întîia oară în sec. XVIII. Jeanne D'Arc luptă „pour son roi“, și nu pentru țara sa. La fel Turenne și Condé. Ce idee de națiune putea fi cînd țările aveau o realitate pur feudală, după care împăratul Austriei deținea prin moșteniri personale Flandra și Spania, sau Anglia care deținea provincii în Normandia ?

Am vrea însă să știm cum datorită „desfășurării organice a vieții lor“ indivizii sub Ludovic al XIV-lea, sub Metternich, sub Nicolae II se găseau liberi, cum datorită aceleiași formule magice „les lettres de cachet“, inchiziția, deportarea și confiscarea averii pe prezumții, executarea fără judecată dădeau iluzia legalității și a libertății. E aproape comic. „Regimul democratic a creat altceva : a creat *conștiința națională*, conștiința legalității și a libertății, dar a creat-o *prin lipsă ;* așa după cum boala ne face să cunoaștem ce e sănătatea“. Nu vedem cum poți avea cunoștința unui fenomen fără fenomen. Doar știm cu toții că din *nimic* nu poate rezulta *ceva*. Dar fiindcă e vorba de conștiința libertății, apoi tocmai aceea importă. Numai ea te poate face să-ți aperi și să-ți valorifici dreptul. Numai ea ne-a dat intregirea neamului. Trăim doară de o mie de ani. Dar pînă la 1840 nu i-a venit nimănui în minte că putem forma cu toții unul și același popor. Însăși definiția națiunii e în funcție de această „conștiință“. Îndepărtați-o și totul se năruie.

Am putea prelungi la infinit această analiză de detaliu a „Chemării“ Institutului românesc de acțiune națională. Dar ar dura prea mult și cititorul vrea să știe ce vrea, în fond, acel „Institut“ ?

Convinsă că „democrația lichidează“, „Chemarea“ vrea să-i grăbească sfîrșitul. De acest regim era legată mania de a face politică. „Chemarea“ vrea desființarea politicii și înlocuirea ei prin competențe economice și tehnice și prin simplă gospodărie.

Dar se poate separa oare politica de tehnică și economie ? Dacă există o lege sigură în sociologie apoi e aceea după care diferitele funcții sociale sînt interdependente. O transformare în politică se resimte imediat și în economie și invers. K. Marx el însuși, dînd o importanță excesivă poate economicului, a arătat totuși dependența lui de celelalte funcțiuni sociale. De fapt, politica nu e decît o expresie a economiei. Scoateți-o din societate ; economia ea însăși se modifică, dînd un rezultat pe care nu-l putem prevedea.

Nu democrația a adus politica. Ea a existat totdeauna în structura sufletească a omului. De aceea ne îndoim că politica se poate elimina din moravuri, fără să transformăm cu totul psihologia omenească. Nu se poate suprima politica, fără să scoți din om ambiția și nevoia de glorie. Dar această voință către putere caracterizează pe oamenii din toate timpurile și din toate locurile. Ea e așa de adînc sădită în om, că adesea e mai tare decît instinctul de conservare. Sînt oameni mai mult ambițioși decît interesați. Copilul certat nu mănîncă sau vrea să se îmbolnăvească, deși știe că aceasta îi face rău, numai ca să-și apere orgoliul răzbunîndu-se pe părinți.

Teoreticienii de la *Cuvîntul,* talentați și focoși polemiști, sînt înainte de toate temperamente politice. A lupta cu înverșunare contra democrației, a face acțiune de regrupare contra ei, lansînd manifeste și creind ligi, nu înseamnă oare a face politică ? E înscris în firea lucrurilor că chiar distrugerea politicii trebuie să se facă prin politică.

Teoreticienii de la *Cuvîntul* fac... „proză“ fără să știe.

(iulie—august 1926)

ULTIMELE ALEGERI ÎN EUROPA

Ori de cîte ori în vreo țară de pe continent alegerile dau o indicație spre dreapta, reacționarii noștri fac imediat pronosticuri asupra caducității democrației și trag, bineînțeles, învățăminte asupra excesului de libertate și democrație de la noi. Se uită însă că în țările occidentale alegerile se fac de multe ori în vederea unei probleme concrete la ordinea zilei. Consultarea populară indică directivele de luat. Aceasta n-are nimic a face cu democrația sau antidemocrația. Așa a fost cazul succesului conservatorilor în alegerile din Anglia și acum doi ani. Fapt e însă că în toate țările Occidentului alegerile dau, cu rare excepții, majorități partidelor din stînga. De aici și ura reacționarilor contra parlamentarismului.

Închipuiți-vă că alegerile ar da de obicei majorități dreptei. Niciunui conservator nu i-ar veni atunci în minte să ceară dictatura. Doctrina dictatorială e un argument în plus care probează victoria democrației.

Dar aceste succese electorale ale democrației nu apar așa de clare la noi, fiindcă aici o mulțime de curente și personalități de stînga trec drept elemente de dreapta.

Reacționarii români l-au acaparat și confiscat de pildă pe d. Poincaré. Dar acesta e un sincer democrat. Politica sa internă e din cele mai liberale (în vechiul sens al cuvîntului). N-a întrebuințat niciodată cea mai mică constrîngere a libertății și a arătat o adevărată solicitudine pentru mediile muncitorești. Declarăm că am fi mulțumiți dacă am fi guvernați și noi de elemente de dreapta în felul d-lui Poincaré.

Cine observă însă curba evoluției politice europene pe un timp mai lung își dă perfect seama că tendința către democratizare crescîndă e evidentă. Afară de țările dictatoriale (și în acestea, de pildă Spania, se pare că parlamentarismul începe să se arate necesar), alegerile, cu mici abateri, se îndreaptă către stînga. Țările nordice au parlamente și ministere de alianță radicală și social-democrată. La fel Belgia. În Franța, parlamentul cel puțin e de majoritate socialistă și radical-socialistă. Stînga burgheză și social-democrații domină compoziția Reichstagului. La fel în Austria, Cehoslovacia și Elveția. Majoritatea laburistă în Anglia începe să cîștige locurile liberale și să contrabalanseze puterea conservatorilor.

Ultimele alegeri municipale din Belgia și Anglia au dat majorități clare socialismului. În orașe ca Manchester și Liverpool, acesta cîștigă o preponderență remarcabilă. În Sheffield și Leeds, laburiștii sînt stăpîni exclusivi pe administrația comunală. De unde partidul travailist avea înainte de alegeri 250 consilieri municipali, astăzi are aproape 400. Dacă cercetăm rezultatul global al alegerilor, constatăm că travailiștii cîștigă 147 de locuri și pierd 8, ceea ce înseamnă un cîștig net de 139 de mandate. Conservatorii pierd 87 de locuri și nu cîștigă decît 18, în timp ce liberalii pierd 56 de locuri și nu cîștigă decît 7. Independenții în fine pierd 34 și cîștigă 13. Cifrele acestea sînt, mi se pare, mai elocvente ca orice teorie. Fără să fie așa de strălucite, rezultatele din Belgia sînt totuși și ele semnificative.

Cu toate acestea, fasciștii și reacționarii noștri, impermeabili la evidență, vor continua să strige că democrația europeană lichidează !

(noiembrie 1926)

O PROFESIE DE CREDINȚĂ

Iubite D-le Madgearu,

Nu sînt un neofit proaspăt convins la ideea țărănistă. N-am făcut ca Taine, care, ca să știe cu cine trebuie să voteze, a studiat douăzeci de ani *Originile Franței contemporane*. Educat sufletește de ideile poporaniste, am fost din acei fericiți, foarte rari în generația mea, care încă din adolescență au putut să aibă, în atmosfera actuală de penibilă dezorientare, o direcție și o credință. Dar o bună bucată de vreme m-am mulțumit cu o poziție teoretică de publicist. Credeam că ideea singură poate provoca acea contagiune spirituală care ne va servi cauza țărănistă. Experiența ultimilor zece ani m-a convins însă că gustul și eficacitatea intelectualismului senin e departe de noi și că timpul e trup și suflet al acțiunii. Pe de altă parte, o serie de reflecțiuni, întărite mereu de realitatea noastră socială, m-au împins direct către militantism.

Un tînăr care pășește azi în viața politică are dreptul să-și formuleze toate îndoielile, fiindcă nimic nu apare evident clar. El se găsește în fața realității, ca Descartes altădată în fața adevărului : printr-o metodologie sceptică, trebuie să elimine absolut tot ce nu-i pare sigur. Pe ce elemente sociale ar putea cineva să parieze, fără frică de a fi dezmințit ? Noblețe nu avem. Dacă e bine sau rău nu știu ; constat un fapt. Burghezia se înfiripă acum și partidele care o reprezintă au dovedit ferocitatea și ipocrizia care caracterizează pretutindeni începuturile de cucerire ale acestei clase. Partidele care voiesc întărirea acestui regim și-au căpătat forța lor exploatînd o veche și mizerabilă psihologie levantină, din nenorocire prezentă încă la unii din compatrioții noștri. Aceasta se chema a avea spirit realist. Toți ceilalți care voiau o îndreptare erau considerați ca sărmani utopici neexperimentați. Dar acești oameni, care au deținut atîta vreme puterea și au fost atîta timp despoți nediscutați, n-au fost o clipă măcar ceea ce se numea „le bon despote“, adică tiranul patriot și îndurerat de binele poporului său. S-au mulțumit, orbiți de o strîmtă optică de partid, să speculeze relele apucături ale caracterului nostru, fără să-și simtă un minut datoria de a face și puțină pedagogie, fiindcă aveau puterea, adică de a ridica prin exemplu și educație un popor care era poate nărăvit, dar numai fiindcă suferise prea mult. Justificarea politică și morală a despotismului lor se sprijinea pe ideea lipsei de pregătire a maselor. Dar această pregătire nu și-o favorizau cu nimic, o amînau cît puteau „sine die“, fiindcă altfel și-ar fi surpat postamentul pe care se așezase. Și imoralitatea trebuia întreținută — vedeți tragicul paradox, — tocmai pe binecuvîntatul motiv al lipsei de pregătire ! Armele care asigurau eternitatea acestei stări le cunoaștem : tirania ori corupția, persecuția ori seducția. Orice caracter, orice rezistență era mai devreme ori mai tîrziu destrămată. Orice veleitate de independență distrusă. Mă întreb ce voiau în fond acești oameni, care la urma urmei se pretindeau patrioți ? Să devină cele 18 milioane de români toți lichele ? Să admitem că întreg poporul nostru s-ar fi înscris într-un singur partid. Poate fi mulțumit chiar și un despot, dacă e cît de puțin patriot, că a desființat din țara lui — pe care zice că o iubește, — sămînța caracterului și a demnității și că domină și conduce o turmă mută de animale necuvîntătoare ? Acesta poate fi idealul moral al țării românești ? Au fost poate acești oameni abili politicieni sau excelenți psihologi fiindcă au înțeles unele triste aspecte ale caracterului românesc și au trăit din exploatarea lor. Crima lor e de a nu fi fost pedagogi ai neamului, adică de a nu fi încercat un moment să ridice educativ conștiința populară la nivel de sinceritate, onestitate și demnitate.

Rămîne țăranul. Chiar dacă nu l-am idealiza, chiar dacă nu i-am găsi în starea lor actuală nici o calitate, nu e mai puțin adevărat că e o imensă forță neîntrebuințată, o uriașă energie latentă. Și prefer o mînă neexploatată alteia aproape de istovire. Nu știu dacă țăranul e bun sau rău. E însă singurul care pînă acum nu și-a spus cuvîntul. Politica inspirată de existența și interesele sale are imensul avantaj de a nu fi fost compromisă încă cu nimic. Aceasta pentru cei mai sceptici. Dar speranțele noastre sînt cu mult mai mari. Din adîncurile sufletului popular, din energiile lui, numai de acolo poate ieși forța și curățenia morală. State ca Danemarca ne-o dovedesc. Țăranul este astfel postulatul, ipoteza pe care ne sprijinim acțiunea, după cum atomul sau eterul permit în fizică experiența. Pariez pe o posibilitate, care îmi pare nu numai cea mai probabilă, dar și cea mai dreaptă. Îi e rezervat viitorului și istoriei ca să dovedească succesele ori falimentele ideilor. În fața prezentului, mintea și conștiința nu poate mai mult. Dar ar trebui să fie absurdă toată sociologia dacă un stat a cărui structură e făcută mai mult decît două treimi din țărani să n-aibă politica sa firească.

Pentru toate aceste considerații, te rog, d-le Madgearu, să înaintezi d-lui președinte al partidului alăturata mea cerere de înscriere în Partidul Național-Țărănesc. *

(21 decembrie 1927)

INTELECTUALII ȘI ȚĂRĂNISMUL

Cunosc o mulțime de tineri „subțiri“, fii de modești negustori ori de mici funcționari, trimiși la învățătură înaltă de peculiul modest al unei mătuși ori de sudoarea de Sisif a tatălui împovărat cu șapte copii, care recunosc o radicală incompatibilitate între țărănism și intelectuali. Aceste rafinate flori de mică burghezie, de îndată ce au mirosit aroma a două-trei cărți și au fost seduși de bunele maniere, se cred chemați să formeze numaidecît un sacerdoțiu aristocratic. Renegați recenți ai băcăniei își iau asupra lor destinele elitei, ale căror drepturi cred că au misiunea să le apere contra grosolanelor mulțimi. Acestor distinși tineri, amețiți de lectura cîtorva pagini de gazetă franțuzească, fascinați de mirajul dotelor și al saloanelor, vreau să le răspund astăzi.

*

Adevăratul, autenticul intelectual, acela din mușchii gîndirii căruia se îmbogățește patrimoniul spiritual al societății — nu diletantul elegant, bufon al plictiselii celor mari — acela e *un muncitor*. Cu avantajele și cu mizeriile acestei stări. Cu divina plăcere a cheltuielii de sine și cu amărăciunea meschinei răsplate, care, cîteodată, întîrzie și aceea.

El recunoaște un frate în manualul care se trudește, ca și el, în dreapta ori în stînga lui. Și el e un salariat. Același elan de avînt și aceeași deprimare de robie. Unul scoate din brațele sale ostenite, pentru îmbogățitul trîndav, instrumentele confortului material, celălalt îi oferă de-a gata valorile sufletului plătite cu spasmuri și insomnie.

---

* V. nota de la p. 447. (n. ed.)

În alte țări, unde stîlpul societății e proletarul industrial, cărturarii sînt cu dînsul. Karl Marx, Jaurès, Anatole France nu erau simpli lucrători.

La noi, muncitorul de bază e țăranul. Ne vom lega destinul de al lui și vom fi solidari cu dînsul. Intelectualul, muncitor cu capul, nu are ce căuta în rîndurile puternicilor și avuților. Mîndru și sărac, el n-are de așteptat nici o pomană, harnic, n-are de împărtășit petrecerile lenii altora. Talentul său are ceva mai bun de făcut decît să se ofere în abilă avocatură pentru tirani ori impostori. El n-are ce căuta într-o lume de la care nu poate aștepta decît umilința prisosurilor și a resturilor.

Fiindcă muncește și produce, intelectualul este implicit *un creator*. El se desolidarizează fatal de parazitism, de viața frivolă, de cei care trăiesc din înșelăciune. Intelectualul nu poate fi decît *filantrop*. Fiindcă a ajuns la conștiință și lumină, el își simte datorii. Tolstoi, Turgheniev, poporaniștii ruși au dat pilda unor elemente de clasă nobilă care totuși vor să răscumpere păcatele strămoșilor lor. Puneți la un loc două grupuri sociale : unul tare și unul slab. Oricare ar fi bunele intenții ale puternicilor, e în firea lucrurilor ca ei să abuzeze de cei slabi. Această dezarmonie istorică, acest dezechilibru deșănțat nu-l poate suferi conștiința intelectualului, — dacă e adevărat, — conștiință de simetrie și de justiție. El vrea să restabilească adevărul, care e ecoul armoniei firii.

*

Altădată am fost puși altfel în încurcătură. Ni s-a spus : cum se împacă conștiința d-tale estetică cu grosolănia rurală ? Ne-am uitat împrejur să verificăm estetica claselor. N-am găsit nicăieri, din ceea ce constituie în altă parte noblețea, decît fărămături degenerate. N-am găsit curajul, îndărătnicia, cavalerismul boierilor de aiurea. Pentru ce, nu e locul să ne întrebăm aici, aristocrația noastră s-a măcinat, s-a dizolvat cu totul, în ultimul sfert al veacului trecut. N-am găsit nici acea dîrză, demnă și cinstită negustorime, care din generație în generație păstrează onoarea firmei și face fala patriei. Sîntem prea tineri ca să avem înalta burghezie intelectuală. N-am găsit decît parvenitismul unor aventurieri mărunți ai banului ori al unor arivişti setoși, feroci de situații, de confort și de bun trai. Cu un cuvînt, drojdia mahalalei în ascensiunea ei. Oameni ai căror morală e să facă din șiretenie o mîndrie și din corectitudine o rușine. Sceptici triviali ai caracterului omenesc. Nici măcar destul de concentrați în lăcomie sau lașitate ca să inspire un roman de felul lui Balzac. Duplicitate mică, meschină, mediocră. Lipsiți pînă și de grandoare ori măcar de ifos în ticăloșie.

Ce estetică puteți găsi în acești febrili găinari de minusculă factură ?

Dar dincolo tronează calm și suveran ca anotimpurile, ca munții și intemperiile, țăranul care păstrează cu tihnă și modestă majestate firul roșu al unității tradiționale de neam. Încercat de vînturile vremii și ale istoriei, oțelit, își continuă truda milenară. Liniștea și disprețul său sînt aristocratice. Privește și tace la valurile care trec. Încadrat de natura eternă, el însuși un amănunt al ei, înscrie în acest colț de planetă cîteva slove de originalitate națională. De la el pornește și arta și pîinea și continuitatea patriei. El constituie singura noastră aristocrație prin vechime și statornicie.

Între pleava mahalalelor mai mari sau mai mici și între frumusețea aspră a firii țărănești, ce rafinat, ce autentic estetic ar putea să aibă greutatea alegerii ?

Între o clasă, care îngînă o mizerabilă tranziție, care înclină toate vînturile, și între o alta, așezată definitiv în naturalețea și simplicitatea misiunii ei, ce gust ar putea să șovăie o clipă ?

*

Dar intelectualul mai are și un alt motiv să fie alături de țărănime. Cînd e om de știință, el caută adevărul obiectiv pe orice căi. El nu are dreptul — cel puțin își impune — să aibă simpatii și preferințe preconcepute. Trebuie să gîndească la structura și întocmirea socială așa cum o înfățișează faptele. Intelectualul pricepe mai bine ca oricine legile necesare ale determinismului social. Și ceea ce îi indică rațiunea, sentimentul său trebuie să primească. El își violentează sentimentele ca să primească convingerile. Dar sociologia românească e clară în această privință, pentru cel ce vrea să gîndească liber și simplu. Sîntem o țară în majoritate de țărani și istoria ne arată că toate societățile manifestă fizionomia elementelor lor dominante în producția economică. Simpatic sau antipatic, țăranul e un fapt. Intelectualul care merită acest nume, adică care nu cunoaște decît adevărul, nu poate să nu-l accepte. Dacă a reflectat, concluziile sale sociologice nu-l pot duce în altă parte.

Și nu ne e frică că finețea și subtilitatea culturii se vor întuneca atunci cînd se va închega o civilizație țărănească la care trebuie să muncim din răsputeri. Danemarca țărănească a produs pe filosoful Höffding, pe criticul Brandes și pe romancierul Iacobsen. Într-un regim politic curat, echilibrat și cinstit, nu pot întîrzia valorile înalte ale civilizației.

Dar atunci, cînd aceste produse culturale adevărate, răsărite din realitatea solului nostru, se vor înfăptui, intelectualul își va putea serba propriul său triumf. El se va putea bucura în liniște și libertate de cugetul său, autonom în conștiință și aspirație, dominîndu-și destinul fără să fie lacheul slăbiciunilor și viciilor unor stăpîni, care cer mereu să fie lingușiți pentru a lăsa să li se strecoare printre degete cîteva frimituri din regalul lor banchet.

(9 ianuarie 1928)

PROBLEMA ORIENTĂRII PROFESIONALE

Acum cîteva decenii se credea că soluția problemei sociale nu se poate găsi altfel decît pe calea unei mai bune repartiții. Toate mizeriile și suferințele își aveau cauza într-o defectuoasă împărțire a avuțiilor. Suprema anomalie consta în acest dezechilibru al diviziunii bogățiilor : deoparte capitalul, de cealaltă munca. Nu numai socialismul, dar chiar ideologiile democratice și radicale, care nu voiau desființarea integrală a proprietății și a capitalului, ci o echitabilă repartiție, au înscris în programele lor și cîteodată au realizat prin începuturi de legiferare aceste intenții de ameliorare socială.

Iată însă că de cîtva timp perspectiva din care se privește problema s-a schimbat. Atenția se îndreaptă către alte soluții. Din ce în ce mai considerată ne apare *organizarea producției.*

Se ajunge, cu încetul, mai cu seamă în lumea americană, la ideea că producția sistematizată în legile ei esențiale va aduce cu sine și rezolvarea conflictelor între clase. În adevăr : dacă rezultatele industriei vor fi așa de prospere cantitativ și calitativ, dacă transformarea și producția bunurilor se vor revărsa în lume în enorme valuri, din toate acestea se va resimți cu siguranță și situația muncitorului.

Dacă adică, cu aceleași costuri de producție, se va ajunge la un randament maximum, datorit organizării științifice a muncii, surplusul nu va merge numai în punga capitalistului patron, ci va intra și în aceea a lucrătorului. Karl Kautsky, el însuși, recunoaște că ceea ce a potolit, pentru o bucată de vreme, acuitatea conflictului între patroni și lucrători a fost politica colonială, care cu bogățiile noi pe care le-a adus pe piața Europei, a dăruit o enormă prosperitate pentru patroni în primul rînd, dar și pentru proletari în al doilea. Dar aceste bogății pot fi produse și altfel, decît prin exploatarea noilor ținuturi. Ele stau închise și latente oarecum în însăși munca uvrierului. Fiindcă, lucrul e constatat științific, același efort din partea acestuia poate da un produs mult mai mare dacă e condus și canalizat după metode raționale.

Au venit atunci constatările și demonstrațiile lui Taylor, în ce privește mecanismul sforțării muncitorești. Dar felul cum punea problema Taylor nu privea decît o singură față a chestiunii. Fiindcă stimularea randamentului optimum al muncii nu e numai o problemă de mecanică. Ea cuprinde încă o întreagă sumă de factori.

Fără îndoială, în primul rînd îmbunătățirea condiției fizice și materiale a lucrătorului : cu cît acesta e mai sănătos, mai voinic, mai mulțumit, mai luminat, cu atît munca sa e mai bogată și calitativ mai bună. Ce au dat în această privință realizările americane o putem vedea : din memoriile lui Ford și din interesanta monografie a sorbonardului C. Cestre : *Justice et organisation sociale en Amérique.*

Dar cucerirea producției maxime nu se va putea face, ca în orice ramură, decît prin dezvoltarea specializării muncii în raport cu aptitudinile naturale : ceea ce s-a obținut într-o anumită măsură în domeniul muncii spirituale cu ajutorul pedagogiei, adică repartizarea profesiunilor după specificitatea sufletească a fiecăruia, trebuie să o aplicăm și în ce privește munca manuală. Căci e o prejudecată să credem că diferențierea după aptitudini presupune o structură sufletească complexă și că n-o găsim deci decît în domeniul intelectual. Orice mișcare, orice gest, fie el cît de rudimentar, e făcut în alt chip de un om și altfel de un altul.

Azi, cînd știm că în psihologie există numai diferențe individuale, nu avem nici un motiv să nu ținem seamă de acest postulat și atunci cînd considerăm munca manuală.

E o banalitate, pe care totuși o neglijăm, că fiecare profesiune practică presupune anumite facultăți sufletești speciale. Iată, de pildă, în ce privește atenția. Deosebim, de obicei, două tipuri de atenție. Una concentrată, care se fixează la un cerc restrîns de preocupări și le pătrunde în adîncime, și alta, distributivă, sau extensivă, care conține un cerc mare de fenomene ori obiecte în cuprinsul ei. Un savant, un gînditor, un ceasornicar va avea nevoie de o atenție concentrată. Dar un șofer sau un conducător de tramvai ? Acela trebuie să fie atent la mai multe puncte deodată : și la trăsura din dreapta și la pietonul din stînga care-i taie calea și la cotitura liniei care i se deschide înainte. Atenția lui trebuie să se întindă în suprafață.

Același lucru se întîmplă cu toate fenomenele sufletești. În fiecare din ele găsim de făcut diferențieri. Cutare lucrător e apt pentru o anumită meserie fiindcă are cutare structură sufletească și nu alta.

Grija noastră cea mare e să punem pe fiecare la locul lui. Dar dacă, în mediurile avute și burgheze, copilul e îndreptat în direcția aptitudinilor sale de însăși familia sa, în lumea proletariatului, profesiile sînt luate la întîmplare fără nici o metodă.

Ca să se remedieze acest grav inconvenient s-au creat în străinătate o mulțime de organe menite să prezideze la orientarea profesională a clasei muncitoare.

S-a adresat, bineînțeles, în primul rînd, școlii. Copilul e studiat de aproape în ce privește fiziologia și anatomia

corpului său și apoi în ce privește aptitudinile sale sufletești. Dar institutorul, învățătorul sau chiar medicul care se ocupă de așa ceva mai are și altceva de făcut. El consideră acest lucru o îndatorire auxiliară și deci, fatal neglijabilă. Apoi el nu e întotdeauna un specialist în această direcție și investigațiile sale pot fi făcute fără metodă.

De aceea, în țările Occidentului, s-au creat organe speciale pentru această misiune : oficiile de orientare profesională. Ele au pornit fie din inițiativa sindicatelor, fie din aceea a patronilor, fie din o nevoie pură de studiu a oamenilor de știință. Materialul adunat formează azi o știință specială, o ramură a psihologiei, psihotehnica.

*

La noi în țară asemenea încercări s-au făcut tot de oameni de știință.

A început mai întîi dl. *C. Rădulescu-Motru* pe lîngă seminarul său de psihologie. Apoi dl. *prof. Ștefănescu-Goangă.* Eu însumi, în seminarul meu, am început studiul unor astfel de probleme. Se știe însă cu cîte dificultăți materiale se pot face astăzi asemenea studii. Ajutorul statului într-o formă sau alta trebuia să se producă.

Ministerul Muncii, prin luminatul său director general al învățămîntului muncitoresc, dl. ing. *Stavri Cunescu,* înțelegător al problemelor moderne ale muncii, a pus în programul său de activitate și aceste importante preocupări. S-a constituit o comisie psihotehnică, care se va bucura de tot concursul profesorilor de psihologie. Aceștia își pun seminariile lor de cercetări la dispoziția ministerului pentru a institui și la noi ceea ce în altă parte e o operă de mult înfăptuită. Aproape în toate țările civilizate ale Europei funcționează zeci de asemenea instituții. România mare, fără să fie o țară de mare industrie, are un important proletariat. Dar nu numai lucrătorul de fabrici trebuie avut în vedere, ci și cel agricol și, mai ales, funcționarul. Pentru toți aceștia, în dezorientarea anarhică în care ne găsim, se impune o selecție profesională. Această organizare a aptitudinilor va avea și un alt efect : acela de a descongestiona puțin carierele intelectuale, îndreptînd către munca manuală pe acei care, fără să aibă un talent deosebit pentru cealaltă, îngreuiază mersul universităților, astăzi prea aglomerate, dezertînd de la adevărata lor chemare.

(10 ianuarie 1928)

PROFESIONIȘTII NAȚIONALISMULUI

Dacă cineva ar urmări o bucată de vreme proza gazetelor liberale (De ce nu ? Există tot felul de vicii), ar observa fără îndoială că acuzările de trădare și de lipsă de patriotism, azvîrlite adversarilor, coincid aproape matematic cu momentele cele mai acute de erori și de greșeli, de criză a guvernului. Și e firesc să fie așa.

Acuzarea de trădare e o procedură politică a zilelor de panică, a momentelor revoluționare. Cînd societatea suferă de foame, de mizerie, de inchiziție, trebuie o justificare. Dar mai ales trebuie un derivativ care să împingă în altă parte atenția. Parcurgeți puțin istoria marii revoluții franceze a lui Taine. Cu cît înfometarea publică era mai chinuitoare, cu cît disperarea era mai atroce, cu cît pustiul era mai definitiv în sufletele uscate ale maselor suferinde, cu atît dictatorii „Convențiunii“ pronunțau mai des verdictele de trădare, mîntuitoare ca un balsam de tot ce era mizerie și decrepitudine.

Și mulțimea răscolită, setoasă de țapi ispășitori, se lăsa îmbrobodită cu acest văl perfid.

Artificiul e cunoscut și din istoria năclăită de sînge a pravoslavnicilor țari.

O delapidare uriașă, efectuată de vreun agreabil tovarăș de vînătoare al țarului, o bătălie pierdută, un an de secetă, toate aveau acest miraculos efect că dezlănțuiau un sfînt pogrom, ori înălțau, pentru pofta corbilor și liniștea maselor, cîteva sute de spînzurători, de care atîrnau, în bătaia vîntului, ca pildă pentru toate generațiile, trupuri schiloade de mucenici.

Istoria cunoaște pînă la saturație procedeul. Și totuși, în țara noastră, el mai poate reuși încă. Vreți un perfect barometru politic ? Vreți să știți cînd păcate mai grele apasă răspunderea guvernului ? Urmăriți calomniile. Cînd va pronunța cuvîntul trădător, mergeți direct și cereți-i socoteala treburilor sale. Fiți siguri că nu veți greși.

*

În alte țări, nu i-ar veni în minte nimănui să se laude că e naționalist. Căci lucrul pare de la sine înțeles. Naționalismul e o stare de fapt, nu o virtute. N-am auzit ca cineva să se laude vreodată că are doi ochi, că are părul negru ori că e înalt de un metru optzeci.

Cu toții sîntem, trebuie să fim naționaliști, după cum respirăm ori dormim.

Se face însă din acest lucru firesc un merit excepțional al cîtorva. Dacă în altă parte toate acestea ar fi anormale, la noi în țară au o rațiune. *De zece ani trăim sub un regim anormal de corupție și brutalitate. Economia noastră e dizolvată, viața constituțională anulată, viața intelectuală și morală în descompunere. Un regim de otrăvire a tuturor forțelor de tinerețe și energie ne domină pînă la sufocare.*

Lumea știe și simte. Dar nu pricepe bine cauza. Cum ar putea atunci ieși mai bine guvernanții din acest impas decît speculînd naționalismul, paradă evident caracteristică timpurilor tulburi. Lăsați ca viața normală să se reverse iarăși peste țara noastră : exploatarea patriotismului va deveni inutilă, mai mult, imposibilă.

Cineva observa odată că, printre adepții doctrinelor libertare și democratice, se găsesc numai oameni de treabă. În schimb, printre partizanii reacțiunii și ai șovinismului, veți găsi toată drojdia escrocheriei, dacă nu clienții curților cu juri.

E foarte firesc să fie așa. Un democrat trebuie să fie perfect curat ca să îndrăznească a jigni interese cîștigate de o oligarhie. Altfel, i se azvîrle în față spre discreditare prima greșeală. Dar cei care au de acoperit delicte, de tăinuit pungășii, n-au decît să strige în gura mare balivernele unui patriotism factice, pentru ca colectivitatea să-i absolve. O carieră personală necorectă se reabilitează așa de bine cu puțină demagogie patriotardă !

Unii dăruiesc societății, alții o pradă. Dar mai este ceva. La noi, naționalismul a devenit o carieră rentabilă. Agramați certați cu sintaxa, aventurieri ai tuturor banditismelor, șantajiști venali au devenit directori de gazete ori de conștiință, au împins insolența pînă a voi să facă, printre afișe de înmormîntare ori mică publicitate, morală oamenilor de treabă. Toate acestea, exploatînd patriotismul. Alții mai modești au căpătat burse, subvenții, slujbe, au fost recompensați după cum au răcnit mai tare la cele patru vînturi — cui voia să-i asculte — dragostea lor de țară și de neam. Ce poate fi mai minunat decît să ai sentimente așa de nobile și care se întîmplă să fie și recompensate. E ca și cum ai iubi la nebunie o fată, care s-ar întîmpla să fie și milionară.

Iată cum, dintr-o sfîntă datorie, acești domni au făcut o profitabilă carieră. Se înțelege că, atîta vreme cît se vor găsi încă în această țară proști care să-i asculte, ei vor continua minunata lor meserie, împroșcînd în dreapta și în stînga. Nu e departe ziua cînd masca va fi smulsă. Atunci nu va mai fi suficient pentru orice apaș să se bată cu pumnii în piept jurînd că-și iubește neamul, pentru ca să-și compenseze ticăloșiile. Și rentabila meserie a naționalismului își va fi încoronat sfîrșitul.

(11 februarie 1928)

LOGICA UNEI ÎNTRUNIRI

Lipsa de imaginație a Partidului Liberal devine de la o vreme distractivă. Concepțiile și inițiativele guvernului trăiesc de o bucată de vreme din copieri servile. După ce ani de zile a combătut cu înverșunare stabilizarea monetară, azi și-a însușit-o pur și simplu, cu calmul firesc al aceluia care ar fi gîndit-o el mai întîi. E lesne de înțeles că un partid de apetituri și instincte nu poate avea și idei. Obsedat numai de o politică de îmbogățire, el n-are gustul și nici răgazul gîndului dezinteresat, al documentării obiective, al invențiunii tehnice. Și, vorbind de-a dreptul, printre personalitățile marcante de la cîrma statului nici nu vedem cine ar putea-o face.

Iată însă că acum procedeul imitației începe să devină pueril. Fiindcă Partidul Național-Țărănesc, partid de permanent contact cu mase reale, a pornit o serie de întruniri, guvernul s-a grăbit să copieze procedeul răspunzînd cu o reacție artificială a cărei adevărată semnificație vom vedea-o îndată.

Așadar, s-au întîlnit duminică la Iași cîteva mii de oameni. Întrunirea s-a ținut, e de la sine înțeles, în cel mai „călduros entuziasm". S-a aplaudat și s-a aclamat. Dar pentru un observator imparțial, care ar fi vrut să facă psihologia acestor săli de searbăd avînt, de melancolică plictiseală a cîtorva mii de țărani care priveau cu ochii obosiți și blazați niște discursuri fără inimă și fără sinceritate, debitate fără convingere ca tot ce e impus ori plătit, acest observator ar fi constatat un lucru evident. Anume lipsa totală de înțelegere, din partea oratorilor, a sufletului popular. Un ministru, care și-a alcătuit de mult o poză de spiritual cinic, cu care la nu știu ce elegant club de resturi fanariote face mare efect, a povestit în discursul său o anecdotă în care era vorba de blenoragia pe care Kogălniceanu a transmis-o unei tinere fete ! Alții, cu aceeași nesimțire, cu același simț de impietate, au mai adăugat și alte nostime calambururi care fac deliciul unor cercuri elegante.

Au mai debitat, pe un timbru de monotonă melopee, calomniile banale (și aici lipsa de imaginație !) pe care le aduc de ani de zile gazetele lor fruntașilor țărăniști.

Și la urmă s-au sărutat pe scenă și și-au jurat credință pe vecie. Deprinși să ignoreze și să disprețuiască masele, ei nu știu să le vorbească.

Fiecare are dreptul să se întrebe ce legătură are toată această sinistră comedie cu suferințele tragice ale poporului acestuia în clipa de față. De ce au mai venit, încă o dată, cu jovialitatea lor ofensatoare, să insulte lumea chinurilor ?

Răspunsul e neted : să dovedească măcar formal că au popularitate.

S-a născut o controversă între diferite gazete dacă au fost zece sau douăzeci de mii de asistenți. Eu cred că opoziția are tot interesul să susțină că au fost douăzeci de mii și guvernul să scadă cît poate această cifră. Căci altfel cum ar putea să răspundă cu cît de puțină logică, la următoarele întrebări. Dacă aveți așa de formidabilă popularitate, cum se explică că nu aveţi decît cinci, şase deputaţi în opoziţie ? Ce împiedică toate aceste entuziaste mulţimii liberale să vă dea votul lor convins ? *Dar mai ales ce v-a împiedicat, dacă aţi pătruns aşa de adînc în sufletul maselor, să demisionaţi imediat şi în alegeri să căpătaţi majorităţi zdrobitoare, cu care apoi să veniţi iarăşi la guvern, distrugînd legenda popularităţii ţărăniste ?*

Şi iarăşi se pune întrebarea : *de ce liberalii au propus cu atîta tenacitate liste comune Partidului Naţional-Ţărănesc, voind să se strecoare sub oblăduirea lor* ? Care partid din lume, simţindu-se aşa de unanim iubit, împarte, din simplă filantropie, cu adversarii lui, jumătate din numărul mandatelor ?

Iată de ce, cu cît numărul participanţilor la întrunirea de la Iaşi e prezentat ca mai formidabil, cu atît guvernul iese mai ridicol.

Cu atît se înţelege cît au trebuit să lucreze jandarmii la această dragoste cu sila, cît au trebuit să contribuie fondurile secrete sau cotizaţiile partizanilor la miile de pîini rumene care s-au împărţit desigur printr-o dezinteresată dărnicie sau la costul biletelor de tren cu care s-a plătit drumul acestor fanatici şi convinşi pelerini ai paradisului guvernamental.

Sfătuim pe cei în drept să reducă cît pot numărul participanţilor la întrunirea de la Iaşi. Să pună puţină logică în politica lor. Oricum, sînt oameni care pricep ceva în ţara aceasta, adînc dispreţuită de scepticismul lor. Şi fiindcă nu au imaginaţie, le putem oferi noi sofismul cu care să scape : n-au decît să spună, cum spun toate autocraţiile, că dacă n-ar fi colaborat jandarmii ar fi venit puţini, dar buni. Aşa cel puţin e mai decent. Şi în acelaşi timp mai *consecvent*.

Dar cineva dintre domniile lor ar putea răspunde : e adevărat, nici noi nu ştiam că sîntem atît de populari. Întrunirea de la Iaşi ne-a surprins şi ne-a copleşit.

Le vom răspunde atunci : dacă la Iaşi aţi aflat pentru întîia oară miracolul unei popularităţi neaşteptate, care s-a alcătuit într-o noapte, atunci tactica dv. viitoare e simplă.

Demisionaţi şi, oţeliţi cu această formidabilă şi recentă popularitate, prezentaţi-vă la alegeri. Veţi demasca, fără urmă de îndoială, ipocrizia popularităţii ţărăniste şi, întăriţi după aceea cu asentimentul întregului popor, veţi guverna netulburaţi de nimeni.

(18 februarie 1928)

CRIZA UNIVERSITĂŢII : CRIZA STATULUI

Printr-o serie de articole semnate cu autoritate de diferiţi profesori universitari, ziarul *Cuvîntul* a deschis iarăşi dureroasa problemă a crizei universitare. Ne gîndim cu toţii cu o melancolie abia reţinută la ceea ce însemna prestigiul acestei înalte instituţii şi lumea aceea pe jumătate idilică, pe jumătate inconştientă, care constituia elita satisfăcută cu beatitudine a României mici.

Oricum, atunci un profesor universitar era un „domn" respectabil, grav şi băţos cîteodată, dar în orice caz conştient de misiunea lui. Şi dacă nu ştia atîta carte, avea, cel puţin, o ţinută onorabilă. Iar raporturile dintre studenţi şi profesori erau inspirate de o autoritate făcută din demnitate şi din acea duioasă simpatie cu care generaţiile mai bătrîne privesc minunatul fenomen al tinereţii. Mai există şi astăzi cazuri izolate de bună prietenie între generaţii, de statornică încordare la muncă în seminar sau laborator sub oblăduirea unui cap de şcoală, se mai ţin cursuri strălucite şi se mai găsesc studenţi curioşi, decenţi şi cuviincioşi.

Dar cazurile devin pe fiecare zi mai rare.

Regula e azi alta : unii profesori sînt absenteişti şi ambulanţi, alţii care fac cinci-şase cursuri pe an, unii acuzaţi de evidente plagiate, studenţi cu cunoştinţe nule şi cu suflete anarhice sau brutale pînă la ultima primitivitate.

Ca oameni care mai păstrăm încă gustul ştiinţei şi al procedeelor ei, se cuvine să ne întrebăm asupra cauzelor.

Una, cea mai comodă, apare imediat oricui : improvizaţia lumii universitare după război. În zăpăceala postbelică, siliţi să creăm patru universităţi din două, s-au adunat drept cadre ceea ce se găsea mai repede la îndemînă. Trebuia să facem faţă unor nevoi urgente. Era o problemă de orgoliu național în fața minorităților și a străinătății.

Învățămîntul universitar trebuia să meargă oricum, dar să pornească din loc. Roadele le vedem acum : improvizația nu se transformă niciodată în creație. Mai devreme ori mai tîrziu, își arată deșertăciunea.

O fi contribuit și această cauză la destrămarea la care asistăm înfricoșați și neputincioși astăzi. Dar cauza e și mai adîncă și trebuie căutată, mi se pare, în altă parte.

*

Criza universității e una din formele, una din consecințele unei crize mai generale, care e criza statului român.

Ca și magistratura, ca și administrația sa economică, care trec și ele prin profunde zdruncinări, școala e un aparat dintr-un mecanism mai mare. O intoxicație generală a corpului se situează cînd într-un organ cînd într-altul. Deschideți istoria la unul din capitolele care tratează disoluția statului. Pretutindeni efectele sînt aceleași. În timpul feudalității, cînd organizația centrală era paralizată, grupurile regionale, ori instituțiile particulare se dezvoltau anarhic, fiecare după legea lor.

În timpul marei crize economice germane din 1922, cînd guvernul, prea slab față de trusturile economice, pierduse orice autoritate, valeitățile provinciilor, asociațiile profesionale, cartelurile industriale se declară independente și se conduc fiecare după altă normă. Autonomia și separatismul ajung la așa grad încît unul din cele mai puternice grupuri industriale, grupul Stinnes, ajunge să bată monedă proprie și să legifereze special în zona sa de influență, după cum altă dată margravii Rinului ori baronii Franței au monedele lor proprii și împart justiția lor specială în teritoriile pe care le stăpînesc.

Descompunerea autorității guvernelor se oglindește în criza diferitelor instituții. Căci, de ce voiți ca universitatea să reziste mai mult decît alte organe ale statului ?

După cum altă dată hoardele de condottieri ale baronilor feudali angajau mercenari de unde puteau, azi politicianismul guvernelor care s-au succedat de la război conrup conștiințele, oferind, în cazul nostru, drept altă recompensă, vreunui partizan o catedră universitară, slujbă comodă întru toate.

Recrutarea profesorilor nu se mai face prin concurs. La peste 50 de numiri în învățămîntul superior făcute de la război încoace, s-au ținut abia trei-patru concursuri. Restul numirilor s-a făcut prin diferite procedee.

Și ceea ce amintește și mai mult destrăbălarea feudală e că în unele universități s-a reintrodus fără nici o pudoare un instrument de succesiune uzitat altă dată în statele papale : nepotismul. Profesorii cu influență își numesc fiii sau nepoții. Catedrele tind să devină ereditare.

Și mercenarii nu se angajează numai dintre profesori.

Studenții, armată compactă de tinerețe expansivă, excelent mijloc pentru manifestații turbulente, sînt foarte utili pentru toate diversiunile politice.

Iată-i deci instrumentele pentru a lua cărbunii politicienilor cu mîna lor adesea inocentă.

Urmează, firește, că față de atîtea preocupări așa de absorbante, cum e cea mai serioasă aceea de a salva dificultățile guvernelor, școala și cartea rămîn pe planul al doilea. Cunosc, aici, la universitatea noastră studenți la filosofie care nu au auzit de Schopenhauer și studenți de la literatura română care nu știu precis dacă Eminescu a fost gazetar ori istoric. Indulgența examenelor e proverbială, fiindcă joacă amplu „lanțul slăbiciunilor", descris de Caragiale. S-a spus că vina e a liceelor care ne trimit elemente slabe. Dar liceele au obiectat că noi, profesorii universitari, le trimitem profesori de liceu insuficienți. Dar cum va putea trînti la examen un profesor numit prin politică pe nepotul ori protejatul șefului său local ? Cercul e vicios și prin acuzații reciproce nu se va găsi soluția.

Adevărul e că viața universitară e conruptă și otrăvită de atmosfera generală a țării, de moravurile ei, de felul vieții politice. În zadar veți încerca *paliative*, ici și colo.

În zadar veți întrebuința cutare pomadă pentru a tămădui o gomă sifilitică locală. Trebuiesc injecțiile cu mercur care repară întreg organismul.

Un ministru de finanțe al Franței, uitat pe nedrept acum, baronul Louis, avea obiceiul să spună : „Donnez-moi de la bonne politique et je vous donnerai de bonnes finances". Dar ceea ce e adevărat pentru finanțe e adevărat și pentru școală.

Dați-ne o viață politică normală și vă vom da o școală rodnică. Asigurați statului o funcție normală și școala va fi prima expresie a acestei însănătoșiri. Atunci profesorii își vor găsi adevărata lor menire, aceea de clerici care mențin mereu ridicat sceptrul dreptății eterne și a umanității neprihănite, obligîndu-ne să renegăm trivialitatea momentului prezent, cînd profesorii nu se disting prea mult de șeful de sector electoral, strivind zi cu zi, cu picioarele pline de noroi, marile virtuți ale gînditorului dezinteresat.

(27 februarie 1928)

DICTATURĂ SAU TIRANIE ?

Se vorbește adeseori de „dictatura“ Partidului Liberal. Dar această denumire nu convine guvernului actual decît doar figurat.

Fiindcă dictatura înseamnă cu totul altceva. Mai întîi, dictatura mai multora e un nonsens. Dictatorul se încarnează într-o singură persoană cu caracter simbolic. De îndată ce împarte puterea cu o oligarhie, prestigiul său de imparțialitate, forță și autoritate scade. El e de obicei fructul ultim al unei revoluții prealabile, care se termină în perioada ei constructivă cu domnia nediscutată a unui personaj puternic. Dictatura e adusă și acceptată astfel de majoritatea poporului, pe baza unei revoluții, după ce vechiul regim a fost măturat.

Cu totul altceva e un tiran. Acesta, printr-o lovitură politică de surprindere, fără asentimentul poporului pune mîna abuziv pe putere. Apoi se menține acolo prin inchiziție, persecuție și obscurantism. El e temut, dar nu e acceptat. Nu inaugurează o fază nouă de creație socială, ci continuă de obicei o stare de lucruri în descompunere, — pe care o menține cu teroare.

Deosebirea e evidentă dacă vom compara, de pildă, pe Napoleon cu Metternich. Primul vine în numele unui nou program de valori, a unei noi clase, care oferă o nouă formulă de coeziune socială. Cel de-al doilea, figură plămădită de geniul perfid al clericalismului și al feudalității decadente, menține cu sîngeroase reprimări, încă cîteva decenii peste scadența destinului său firesc, un regim perimat.

Astăzi Mussolini, adus de majoritatea voințelor italiene, după o revoluție, e un dictator. Dar Primo de Rivera, instalat printr-o lovitură de stat de castă sau subcastă militară, de insurecție de palat, e un simplu tiran.

Nu e greu de găsit între aceste două categorii, care era locul defunctului Ionel Brătianu. Firește că ținea mai mult de tiran decît de dictator. Dar și această ipostază era colorată cu moravurile specifice ale pămîntului : o tiranie ipocrită, care pe față se masca cu un fel de constituționalism perfid, pentru ca să aibă la adăpostul acestuia libertatea tuturor corupțiilor, intimidărilor, sau persecuțiilor. O tiranie cu zîmbetul mieros pe buze otrăvite, o mască de bonomie sceptică care ascundea o voință tenace de exploatare și dominare absolută. Acesta era aspectul politicii liberale pînă la moartea fostului ei șef. Dar acum ?

Oricine are dreptul să se întrebe cum trebuie clasificat, ca formă politică, actualul regim. Nu vă osteniți să foiletați manualele de drept constituțional, de politică ori de istorie. Nu veți găsi nimic, fiindcă așa ceva n-are precedent nicăieri și niciodată. Trebuie să concedem că ne aflăm în fața unei forme politice originale pînă la absurditate.

De dictatură nu poate fi vorba. Am văzut mai sus pentru ce. O tiranie atunci ? Una cu patru capete cel puțin ? Dar și tirania presupune unitate de vederi, de metode, de realizări. Un agregat politic incoerent, unit numai pe interese, nu poate da nici măcar un regim tiranic.

Ceea ce ne guvernează astăzi este o simplă impostură care se menține numai prin legile inerției.

S-a găsit acolo și rămîne mai departe : atîta tot. Fără prestigiu și fără rost.

Se știe însă că tot ce e hibrid n-are viață. Autoritatea se fundează pe principii precise de politică. Monștrii informi care nu corespund la nimic, care n-au semnificație nici fizonomie bine conturată, care nu servesc nici o funcție propriu-zisă, sînt mai devreme ori mai tîrziu eliminați din organismul popoarelor, zvîrliți ca epave inutile într-o structură de funcțiuni necesare. Regimuri, pentru care încă istoria n-a găsit forme de încadrare, adică care nu intră în tiparul niciunei experimentări făcute de înțelepciunea societăților, sînt regimuri suspendate ca un fir de păr deasupra unei prăpăstii. Ceea ce nu corespunde la nimic nu poate avea întrebuințare. E de ajuns ca voința țării să priceapă acest lucru și vom intra și noi ca toată lumea pe o cale bătută și cunoscută a istoriei.

(14 martie 1928)

CRIZA UNIVERSITĂȚII

Părerile sînt unanime în a constata o decădere simțitoare a învățămîntului superior. Profesorii se selectează adesea după criterii politice, iar în unele părți se pare că s-a inaugurat nepotismul papal, catedrele fiind ereditare. Concursurile se țin rar. Profesorii sînt absenteiști, fără interes pentru catedră, astfel că a trebuit o aspră modificare a legii ca să fie chemați la datorie. Studenții, deși în număr superior celor mai mari centre universitare occidentale sînt, în genere, slab pregătiți, turbulenți, preocupați de materialism și politicianism. Unii din ei, ajunși în anii ultimi, n-au încă nici noțiunile de liceu. Și cercul e vițios: profesorii de Universitate acuză pe cei de liceu că le trimit elemente slabe, iar cei de liceu răspund că universitatea trimite slabi profesori secundari, care mai sînt, după aceea, și împovărați cu ore nenumărate, prost plătiți, deprimați.

Care e cauza acestor adînci neajunsuri? Firește, în primul rînd, improvizarea grăbită a cadrelor și extensiunea enormă a vieții universitare după război. Am fost nevoiți să facem față imediat nevoilor școlare, care, a doua zi după război, ne-au cerut brusc să improvizăm cadre pentru patru universități în loc de două și pentru atîtea licee. S-a numit ceea ce aveam imediat.

Locurile trebuiau umplute dintr-o datorie patriotică, ca să arătăm lumii că putem face față nevoilor unui stat mai mare.

Dar cauza crizei actuale e și mai profundă încă. Universitatea e unul din aspectele *crizei statului* nostru. O instituție e în funcție de altele. Există o strictă interdependență în viața socială, care leagă într-un organism solidar toate aspectele grupului. Cînd suferă una suferă toate. Cînd magistratura și administrația sufăr, școala nu poate prospera. Cînd politicianismul ne fură studenți și cînd această plagă ambiționează să selecționeze profesorii, — catedrele fiind ajunse trambuline pentru situații mai bune ori locuri comode de plasat partizani neîncăpuți în alte slujbe, — învățămîntul nu poate progresa. Școala și-a pierdut prestigiul său religios. Ea suferă de toată demoralizarea și descompunerea din jurul ei. În zadar veți căuta paliative pentru a tămădui cutare rău special acestei instituții.

Dacă întreg organismul e atacat, remediul nu poate fi local. Cînd corpul e intoxicat de sifilis, trebuiesc injecții de mercur, nu cutare pomadă care să însănătoșeze o plagă izolată. Un ministru de finanțe al Franței, baronul Louis, spunea: „Donnez-moi de la bonne politique, je vous donnerai de bonnes finances". Ceea ce se poate traduce: „ameliorați starea socială a țării și vă vom da o bună universitate".

(martie 1928)

BLESTEMUL TRADIȚIEI

Într-un volum din istoria sa, A. D. Xenopol ne spune că un protocol fix al curții cerea ca domnul fanariot, atunci cînd ieșea pe străzile tîrgului, să poarte capul în jos, cu barba sprijinită pe piept, cu ochii țintiți în pămînt, pentru ca să nu zărească jalbele mulțimii ce i se puteau prezenta, sau să-și întristeze ochii văzînd durerile poporului. Egoismul său nu suferea nici măcar atîta tulburare. Tihna trebuia să-i fie completă și bucuria tiraniei definitivă. Un despot din antichitate, — ne povestesc cronicarii timpului —, rezolvase lucrul acesta întru toate supărător într-un fel încă mult mai minunat.

Aducînd însemnate sacrificii zeilor, îi ruga în schimb ca să prefacă gemetele și oftările obidiților, ce stăteau sub apăsarea sa, într-o muzică plăcută. Adică nu vroia să piardă nici o ocazie, utilizînd pînă și vaietele suferinzilor și asupriților pentru desfătarea urechilor sale.

Pînă la atîta imaginație rafinată, nu au ajuns tiranii noștri, fiindcă le lipsește acea crudă insensibilitate a esteților. Ca domnul fanariot care ținea capul în jos ca să nu audă și să nu vadă, fac însă aidoma și ei astăzi. Fiindcă numai cine nu pleacă cît de puțin urechea la pămînt nu va auzi rezonanța surdă, dar adîncă în care sînt condensate glasuri înăbușite de tînguire ori protestare : formidabilă simfonie de dureri colective care se ridică îndărătnică către alinare. Și nimeni nu o ascultă. Țărănimea geme sub jugul sărăciei. Improprietărirea, ipocrită împroprietărire care de zece ani întîrzie să se realizeze, le-a dat cu o mînă și le-a luat cu zece. În locul muncitorilor de pămînt, s-au îmbogățit pe nedrept niște intruși : agronomii. Loturile le schimbă în fiecare anotimp. Și pe deasupra a venit specula băncilor. Ca să-și procure sămînță, țăranul intră pe mîna tuturor cămătarilor, de la băncile populare acaparate de lăcomia liberalilor pînă la băncile noi, mari, orînduite și ele, bineînțeles, tot de aceștia. Și apoi nedreptatea repartizării birurilor.

Acum, în ajun de sărbători, în cîteva comune din județul meu (Fălciu), perceptorii au tăiat pînă și lăghiurile de prin gherghefe și războaie, luînd cu ei bruma de gospodărie a săteanului.

În acest feroce ajun de sărbători, nimeni n-a trimis țăranului un ajutor sau o mîngîiere, altul decît mesajul fără milă al perceptorului.

Și cîți deputați guvernamentali cunosc, care sînt păsuiți de ani de zile de impozite ! Și tot acum, în ajunul celei de aproape a doua mie înviere a mîntuitorului, muncitorii mănîncă pîinea amară (dacă se găsește și aceea) a șomajului într-o țară unde nu numai că nu e supraproducție, dar unde toată lumea suferă de insuficiență. O țară adusă la sapă de lemn, batjocorită și umilită. Un stat unde minoritățile protestează mereu, fiindcă li se calcă drepturile, unde înșiși frații noștri de altă religie sînt împușcați, numai fiindcă cred puțin altfel în același Dumnezeu al tuturor, un stat a cărui unificare sufletească amenință să se descompună.

Dar mai ales o țară care și-a pierdut toată busola morală și dreptatea și care se zbate în expediente de aventură de la o zi la alta, între protestarea internă și disprețul străinătății. Căci nu este ocazie în care țara noastră să nu primească reproșul ori umilința străinătății.

Și cu toate acestea, ca și strămoșul fanariot, șeful guvernului își astupă urechile și strigă în gura mare că niciodată țara n-a fost mai fericită și că niciodată n-a avut mai mare nevoie de oblăduirea liberală de astăzi.

Iar parlamentarii liberali, imitînd gestul de sus, dacă vor ieși la plimbare în zilele de sărbătoare, vor ține barba în piept și ochii pironiți în pămînt...

Povestea e mereu aceeași pentru biata noastră țară. În alte părți, lucrurile se pot schimba, aici, o vrajă afurisită ne ține veșnic încremeniți. Astăzi ca și acum o sută de ani. Trăim mereu zile de istorie recapitulativă. Fără îndoială că un straniu blestem, blestemul tradiției e țintuit, fără cruțare, mereu, de pașii noștri. Cine știe ce păcate trebuie să ispășim ?

(15 aprilie 1928)

ISRAEL ÎN ROMÂNIA

Cu toate incidentele antisemite adesea violente, la care am asistat în ultimii ani, preocuparea teoretică de a găsi o explicațiune acestei stări de lucruri s-a dovedit foarte slabă. Literatura sociologică a problemei evreiești s-a îmbogățit în timpul din urmă cu prea puține contribuții importante : dovadă indirectă nu numai a stării de debilitate în care se găsește azi știința socială română, dar chiar a crizei de intelectualitate în care ne găsim cufundați pînă în gît.

Și ceea ce e mai curios e că astfel de cercetări n-au venit nici din rîndul evreilor, unde preocupările cerebrale ar trebui să fie mai puternice, ca din partea unui popor, care, după expresia lui Ch. Péguy, „citește de două mii de ani“.

O îmbucurătoare excepție s-a produs anul acesta. În legătură cu atitudinea pe care trebuie s-o aibă minoritatea evreiască față de diferitele partide politice, d. dr. C. Blumenfeld, cunoscut pentru pătrunzătoarele și judicioasele cronici de politică internă pe care le publică în

Adevărul, a publicat o broşură plină de sugestii şi orizonturi : *Greşeli în politica evreiască*. La această broşură, d. C. Stere a scris o prefaţă, care e poate unul din cele mai adînci şi mai magistrale studii de sociologie semită din cîte s-au scris. Numai, lucru curios, prefaţat şi prefaţator nu ajung la concluzii identice. D. C. Blumenfeld, inspirat de un punct de vedere strict realist, de un oportunism practic foarte lucid, plecînd de la fapte prezente şi imediate, ajunge la concluzii pur politice. D-sa preconizează pentru minoritatea evreiască „politica săsească", adică acea atitudine de tîrguială bănuitoare, de libertate deplină faţă de orice principiu „a priori", cu singura ţintă egoistă de a obţine un maximum de avantaje pentru membrii ei.

D. C. Stere, sociolog iremediabil, nu poate localiza problema numai la mediul românesc. Pentru d-sa, problema evreiască ia proporţii universale şi cu acea înălţime şi aristocraţie de cugetare, care-l face totdeauna să privească problemele „sub specie aeternitatis", o leagă în urmă de mileniile unei zbuciumate istorii şi de spaţiile supracontinentale ale dispersiunii evreieşti. Pentru el, atitudinea de *azi* (un infim moment de interminabilă poveste a lui Ahasverus) a micii fracţiuni evreieşti din România nu se poate decide local, în funcţie de contingenţele noastre de *aici*. Ea e o rezultantă a unui proces îndelungat şi complex. Atitudinea evreilor români *nu poate fi* alta decît a întregului neam israelit. Şi cu erudiţia sa, în acelaşi timp pitorească şi convingătoare, d. C. Stere dovedeşte că poporul evreu are o misiune de îndeplinit, un mesianism de desăvîrşit, anume acela al democraţiei şi al înfrăţirii popoarelor.

Populaţia evreiască din România nu se poate abate de la acest ideal îndărătnic, pe care Israël îl urmăreşte cu tenacitate neînvinsă de mii de ani. Cu puterile ei mici ori mari, cu mijloacele ei specifice, va urma calea fatală pe care neamul evreiesc de pretutindeni trebuie să o urmeze.

Iată, deci, două concluzii deosebite. Are dreptate cronicarul politic prevăzător de consecinţe inedite, sau sociologul care pleacă de la postulate teoretice, de la axiome generale pentru a demonstra un caz special ? Broşura d-lui dr. Blumenfeld, prefaţată de d. C. Stere, pune în lumină

şi o problemă de metodă : conflictul între sociologie şi politică.

Să încercăm să lămurim puţin acest proces deschis.

*

Chestia evreiască nu e problemă sentimentală.

Pe cînd eram încă adolescent, îmi fixasem un criteriu de apreciere al oamenilor după aceste trei pietre de încercare : atitudinea faţă de evreu, de femeie şi de muncitor. Un om care condamna sau combătea una din aceste trei categorii sociale îmi apărea de o speţă inferioară sufleteşte. Lupta pentru dezrobirea evreului, a femeii şi a muncitorului, cei trei sclavi ai lumii moderne, mi se părea singurul ideal social posibil.

Deşi de atunci am introdus multe nuanţe în această etică tripartită, în aprecierea morală a unui om caut adesea şi astăzi verificarea acestor principii. Dar problema evreiască nu e numai o problemă morală. Ca să fie înţeleasă, ea presupune comprehensiunea unui întreg mecanism social. Rezolvarea ei nu depinde numai de sentimente, oricît de nobile ar fi ele, ci de pătrunderea unui anumit determinism social.

Din imensa varietate a grupurilor sociale, cîte locuiesc pe globul pămîntesc, grupul evreu prezintă o serie de particularităţi care tocmai explică anumite trăsături din viaţa sa. Ca formă de grupare, societatea evreiască nu se aseamănă cu niciuna alta.

În primul rînd, ea se prezintă ca o societate naţională lipsită de teritoriu. Desigur că încercările artificiale de a coloniza Palestina nu pot fi considerate ca o împlîntare a evreimii pe un anumit pămînt. Evreii seamănă oarecum cu emigranţii şi cu popoarele de negustori ambulanţi : greci, armeni, siriaci etc., cu singura deosebire că aceştia se pot gîndi la o intrare, la o retragere într-o patrie care-i aşteaptă, măcar la bătrîneţe, pe cînd evreul nu-şi poate permite nici o nostalgie şi nici un patriotism. Urmează de aici fireşte o mentalitate instabilă, schimbătoare, doritoare de noutăţi, de variaţie. Psihologie de nomad, veşnic în căutare de alte sălaşuri. W. Sombart stabileşte opoziţia între psihologia conservatoare, sentimentală, a tipului arian pe care-l numeşte „omul de pădure", agricultor fixat pe ogorul său, și aceea veșnic mobilă, progresistă a beduinului, a „omului de pustiu", pe care-l reprezintă, după el, evreul. Prin lipsa unui pămînt de care să se lege, pe care să se nască și să moară, evreul nu poate pricepe continuitatea și tradiția. El e liber cugetător prin definiție. Lipsa de prejudecăți, îndrăzneala de cugetare, curajul cu care poate înfrunta orice noutate ce nu-l sperie niciodată e urmarea directă a instabilității israelite.

Lipsit de instincte și obiceiuri înrădăcinate care constituiesc datinele, evreul e mai ales *raționalist*. Și raționalist în sensul strict și strîmt al cuvîntului înseamnă utilitarist. Biblia și Talmudul indică această trăsătură de psihologie colectivă. El nu se lasă tîrît de preferințe oarbe, de uri ori sentimente violente. Judecă și cîntărește, e sobru, reținut, circumspect. Pasiunile nu-l mînă. Aptitudini excelente pentru a deveni negustor. Ca negustor, perfecționează meseria sa și inventează în istoria civilizației omenești epoca care se cheamă capitalismul. Kautsky crede că rațiunea a apărut ca un efect al comerțului, iar Sombart că negustoria și capitalismul sînt efectele rațiunii. Pentru unul, rațiunea e efect, pentru celălalt, cauză. Amîndoi sînt de acord însă că evreul e raționalist, indiferent dacă a fost de la început, ori a devenit apoi astfel.

O altă trăsătură a grupului social evreiesc e aceea că încă de la început evreii au reușit să fuzioneze diferiți zei tribali într-un singur zeu național. În timp ce atîtea popoare ale antichității ca și triburile primitive de azi și-au măcinat energia în culturi locale rivale, evreii s-au contopit, de la începutul istoriei lor, într-o singură credință. Aceasta a creat monoteismul, dar și exclusivismul.

Ideea că perfecțiunea divină nu poate fi decît una singură creează fanatismul și intoleranța. Atîta vreme cît judaismul a trăit printre popoare păgîne, cu idoli multipli, conflictul nu s-a produs în mod prea acut. Dar în ziua cînd, din sînul însuși al israelitismului a răsărit o altă religie, la început ca o simplă sectă disidentă, care pretindea aceleași drepturi la unicitate, antagonsimul a devenit ireductibil. Aproape două milenii, taberile au stat față în față fără nici o concesie posibilă. Și de o parte și de alta, refuz pentru orice înțelegere posibilă.

E adevărat că popoarele creștine numeroase, stăpîne pe mari împărății, pe forțe armate, pe guverne și poliție, au prigonit judaismul veacuri după veacuri închizîndu-l în ghettouri, arzîndu-l pe ruguri pentru prezumate crime religioase, confiscîndu-i averile agonisite în trudă și abstinență. Tot evul mediu, chiar pînă la aurora timpurilor noastre, evreii n-au avut răgaz sau odihnă. Persecuția cea mai crudă i-a urmărit pretutindeni. Orice tiran local și-a ispășit capriciile ori crimele derivînd asupra lor destinul „țapului ispășitor". Ca și Sisif, au trebuit mereu să înceapă din nou o avere muncită în sudoare și lacrimi și care se putea nărui într-o singură zi. Lucrul se repetă simbolic, astăzi, sub ochii noștri în Palestina în fine cucerită. Ororile inchiziției și ale pogromurilor au înecat istoria de sînge vărsat.

Dacă evreii nu s-au apropiat încă complet de nici un popor, s-ar părea că vina e numai a popoarelor atotputernice care nu le-au îngăduit măcar o clipă de ospitalitate ori de toleranță. Faptul că evreii se țin mereu de o parte, ca o sectă închisă, s-ar părea datorat numai sălbăticiei antisemitismului creștin.

O asemenea părere nu e complet justă. Exclusivismul evreiesc, cu izolarea lui cîteodată mefientă, alte dăți insolentă, e datorat desigur în mare parte ferocității celorlalte popoare. Dar același exclusivism e datorit pentru o parte și temperamentului, mentalității judaice. Orgoliul israelit, care pleacă de la cele mai vechi texte biblice din ideea „poporului ales", mesianismul semit care se crede mereu chemat să transforme și să domine lumea, disprețul adesea manifest pentru celelalte popoare, considerate inferioare, toate acestea desigur își au și ele partea lor de răspundere.

Oricare ar fi cauza, nu e mai puțin sigur că exclusivismul la care s-a menținut sau la care l-au obligat alții a dat evreilor un spirit profund conservator, ca un instinct de persistență și de apărare a unei ființe naționale, pe care cu toate transformările și vicisitudinile istorice au păstrat-o intactă.

Așadar, iată trei caractere fundamentale ale psihologiei evreiești : mobilitatea de spirit prin lipsa de teritoriu („beduinismul"), raționalismul și exclusivismul monoteist, care însă n-au adus toate aceleași consecințe. Primele

o mentalitate progresistă, justițiară și democrată.
două caractere, beduinismul și raționalismul, dau evreilor

Situația lor de popor monoteist și persecuțiile milenare pentru conservarea religiei unice le-au insuflat un naționalism extrem de strict și de tradiționalist. Paradoxul evreiesc și în același timp contradicția logicii național-israelite stă în această poziție socială : atitudine extrem de umanitară și de mobilă în ideologia generală și politică strict naționalistă și conservatoare în viața politică imediată. Iată deci că sociologia și politica evreiască se găsesc într-un marcat și evident antagonism. Inspirați de largi orizonturi, lacomi de noutate, însetați de dreptate și problemele mari. Oportuniști lucizi și calculați, în chestunile precise și practice, privind situația lor într-un moment dat.

În toate țările, problema israelită oscilează între acești doi poli contradictorii. În țările civilizate însă, intoleranța națională și de o parte și de alta nu e așa de mobilizată ; unde persecuțiile nu-l obligă la opoziție și solidaritate de grup, judaismul se prezintă mai ales sub aspectul său de progresism umanitarist.

La noi însă, unde problema evreiască e așa de acută, unde conflictul e adesea violent, aspectul imediat, adică practic politic, iese la suprafață. Evreimea noastră își poate permite mai puțin luxul de a întreține — cu toate că o face destul de frecvent — o ideologie vagă și neprecisă de fraternitate și justiție generală omenească. Ea e presată în împrejurări concrete să se apere în orice moment de atacuri zilnice. Misiunea ei ideală e împiedicată mereu de grija ei de conservare.

Noi nu avem încă acea evreime idealistă și dezinteresată, la care să predomine ideologia largă, visătoare de perfecțiuni umane neatinse încă. În evreii de la noi nu predomină încă caracterul „beduinic“ al „omului de pustiu“, veșnic liber, privind fără prejudecată problemele mari ale viitorimii. Evreii noștri sînt forțați la o luptă permanentă de guerila pentru interese meschine și cotidiene. Și cu toată atitudinea lor adesea umanitaristă, ei sînt obligați încă să-și piardă energia în interese mărunte, dar pentru ei desigur importante, lăsînd în negurile viitorului marea lor misiune.

Inspirat mai ales de aspectul practic, adică politic al chestiunii, de ceea ce se întîmplă azi, d. C. Blumenfeld-Scrutator a putut preconiza o „politică sășească“. D. C. Stere, punînd problema în ansamblul ei mondial, extinzîndu-i proporțiile dincolo de imediat și cotidian pînă la limitele unei etici universaliste, a fost atent mai ales la acele caractere ale poporului evreu, — care îl indică pentru un alt rol decît acela de a-și apăra un cîștig imediat.

Și, ca concluzie, se pune întrebarea : e mai justificat punctul de vedere sociologic ori cel pur politic ? Înclinăm, în ce ne privește, pentru cel dintîi. Și iată de ce.

Chiar în țara noastră, unde șovinismul e puternic * și unde relațiile între majorități și umanitate sînt adesea încordate, împrejurările care încurajează exclusivismul sînt, vizibil, în descreștere. Motivul cel mare, motivul cardinal care a îndepărtat popoarele de evrei a fost religia. Dar atît în tabăra creștină, cît și în cea evreiască, religia joacă astăzi din ce în ce mai puțin rolul preponderent. Indiferența religioasă sau libera cugetare e îndeobște conduita normală a omului civilizat cel puțin în ce privește aspectul ei social, adică în legăturile dintre oameni, religia rămînînd o afacere pur intimă, de conștiință individuală a fiecăruia. Religiozitatea astăzi e o năzuință vagă și sentimentală. Contururile ei precise, întrupate într-un Dumnezeu unic, într-un cult și un ritm anumit, se estompează din ce în ce mai mult. Cel puțin în acest domeniu, ura se va împrăștia încetul cu încetul.

Cu toate valurile de reacțiune mistică ori altfel, care din cînd în cînd reapar ca reminiscențe medievale, progresul în această direcție e lent, dar sigur. Astăzi, cel mai fanatic credincios n-ar mai duce pe cineva la rug fiindcă nu-i împărtășește credința. Alte motive de exclusivism decît religia ? Dar evreii nu au o limbă națională literară și nici o istorie militară sau o politică unitară care să-i lege printr-un trecut comun în contra altora. Rămîne un singur motiv de dezbinare : acapararea bunurilor econo-

---

* Se înțelege că nu este vorba despre un șovinism ce ar caracteriza poporul român ca atare, cunoscut dimpotrivă pentru atitudinea sa tolerantă, ci despre acela cultivat în trecut de unele cercuri și grupări politice, interesate în politica de învrăjbire națională în scopuri de diversiune sau de spoliere economică. (n. ed.)

mice. Înzestrarea evreului pentru organizația capitalistă îl face să „handicapeze" economicește celelalte popoare. Însă din acest punct de vedere, evreii din această categorie intră laolaltă cu ceilalți exploatatori, de orice neam ar fi, ca un simplu capitol, în marea problemă a revendicărilor sociale. Socialismul desființează antisemitismul deplasînd lupta națională ori de rasă într-o luptă de clasă, împărțind și pe evrei ca și pe ceilalți, în proletari și capitaliști.

Astfel, din cele trei caractere ale judaismului, cel care e menit să dispară e exclusivismul evreiesc. Cu aceasta, și problema politică evreiască își pierde importanța. Evreul rămîne liber să-și realizeze menirea sa de mobilitate, progres și justiție.

Dar punctul de vedere politic ne poate obiecta : toate acestea sînt probleme ale unui viitor mai mult ori mai puțin îndepărtat. Pînă atunci ce va face poporul lui Israël ? Se va lăsa el pradă atacurilor nedrepte care-i pot veni de la o zi la alta ? Va privi el cu brațele încrucișate limitarea drepturilor sale ?

Evident, nimeni nu poate cere unui popor, chiar în baza unui viitor promițător și apropiat, abdicarea de la drepturile sale. Lăsînd însă pe planul al doilea luptele imediate, reducîndu-le la strictul necesar și militînd cît mai frecvent în direcția uriașei misiuni ce o are în lupte pentru justiție și drept, Israël va grăbi momentul eliberării sale. Din contra, concentrîndu-se într-o politică îngustă de moment, el poate întîrzia încă aurora unui viitor azi abia întrezărit. Și fiindcă pe umerii săi atîrnă menirea fraternizării și dreptății unversale, tocmai evreilor nu le e permis să dea, o clipă măcar, pilda cea rea.

(iulie-august 1929)

AMURGUL PARTIDELOR POLITICE

Intelectualul român e, cu deosebire, sugestionabil. Și, fiindcă citește mai multă literatură străină decît economie, sociologie și statistică, adică fiindcă îl interesează mai mult ideologii picante ori paradoxale decît lumea adîncă

și reală a faptelor, el s-a trezit susținînd, cu cîțiva polemiști francezi ori italieni, dictatura și mai ales dispariția partidelor și a politicii.

Nu facem aici politică, ci doar sociologie. Nu ne interesează decît aspetcul teoretic al lucrurilor. Ca să înțelegem un curent, sîntem datori însă să-i analizăm originea. O caracteristică se impune atunci încă de la început : aproape toți susținătorii ideii distrugerii partidelor sînt foștii clienți ai tuturor partidelor, ieșiți de acolo din motive destul de variate. Așadar imitație a unor curente reacționare și deziluzionismul unor temperamente excesiv de politice. Impresii subiective, în nici un caz o analiză răbdătoare și atentă a realității sociale.

Dar oare e așa de ușor de dizolvat organizația de partid ?

În țări foarte evoluate economicește, s-a vorbit de o înlocuire a fenomenului politic cu cel economic. Adică, guvernele să fie simple consilii de administrație, funcționari, executanți fără autoritate, girînd doar binele public, după indicațiile trusturilor ori ale sindicatelor. Dar nici în aceste țări nu s-a ajuns la o astfel de realizare.

Motivul ? Politica, adică tendința de a conduce pe alții, e un nărav, probabil etern omenesc, în orice caz arhimilenar. Și, la urma urmei, tot trebuie să conducă cineva. Și conduce cel care are temperament de conducător, în numele unor interese grupate colectiv și care alcătuiesc însăși structura societății. Dacă partidele ar fi organizații artificiale, scornite așa din senin, din capriciul cuiva ori numai din dorința unora de a ajunge să istovească bugetul țării, dacă ar fi grupuri nefirești, fără baze adînci în etnicitatea ori în economia unei națiuni, desigur că un ucaz ar fi prea suficient să le desființeze într-o noapte. Dar toată lumea știe că aceste partide reprezintă interese de grup, de clasă socială, ori măcar particularități de regiune, de naționalitate, de cultură.

Aceste bariere, care despart oamenii aceleași națiuni în diferite categorii, sînt rezultante ale diferențierii sociale, cu rădăcini mult mai adînci decît crede unul sau altul. Serbia a încercat să le desființeze. La fel Italia. Dar, sub o pace aparentă, se pregătesc acolo vulcani. Și zguduirea care se va produce într-o zi va putea anihila chiar puterea de viață a poporului întreg.

O societate are o viață a ei, naturală și inevitabilă. Traiul firesc al unui grup se poate suspenda o zi, două, trei. Dar mai mult nu. De aceea, dictaturile au fost totdeauna în istorie regimuri provizorii. Un om bolnav, ca și o societate, poate avea nevoie de o intervenție chirurgicală. Vă puteți închipui însă un om care ar trebui să șadă toată viața lui pe masa de operație ?

Dar, chiar dacă *s-ar putea* desființa partidele politice, ar fi oare *de dorit* acest lucru ?

Credem hotărît că nu. Mai ales în țara noastră. Întîi, fiindcă, bune sau rele, partidele politice sînt oricum organizații de selecțiune. O țară nu este condusă numai de funcționari și de tehnicieni. Există o mulțime de însărcinări care presupun, în același timp, autoritate și tact. Sînt posturi care presupun conducere de oameni. Aceasta se face însă numai de acei care știu ce înseamnă pretențiile și capriciile opiniei publice.

Închipuiți-vă că dispar partidele cu cadrele lor. Cui se vor încredința asemenea funcțiuni ? Se vor improviza novici, naivi și neinițiați, pentru a începe experiențe noi de ucenicie politică, care nu se știe cît vor dura ?

Dar partidele au încă o serie infinită de avantaje și utilități. Ele sînt supapa firească, care reglează echilibrul între diferitele interese ale unei națiuni.

Ele impiedică capriciile opiniei publice amorfe, schimbătoare de la zi la zi, falsificată de răuvoitori și de aventurieri. Ele au același rol de conversație ceva mai îndelungată pe care-l are apa în pierderea căldurii. Marea nu se răcește așa iute ca pămîntul. Mulțimea e extrem de sugestionabilă. Ea se poate schimba de la o oră la alta. Partidele oferă o stabilitate, menținînd mai multă vreme o stare de lucruri profitabilă. Ele împiedică tirania de jos, ca și pe cea de sus. Într-o țară cu partide organizate, nu e posibil despotismul.

Partidele politice, în fine, permit diferențierea socială și organizarea și, prin urmare, sporesc complexitatea și bogăția vieții naționale. La toate acestea, ar trebui să mediteze mai adînc intelectualii noștri, înainte de a se lăsa furați de ideologii ușuratice.

(iulie—august 1930)

CRIZA MONDIALĂ

Acest cuvînt e azi pe buzele tuturor. Omenirea se prepară să accepte cu resemnare noile ei condiții. Aproape nici o țară — cu excepția Franței poate — n-a scăpat de acest dezastru.

Țările industriale sînt pline de șomeri și cu stocurile nevîndute. De aceea, puterea lor de cumpărare și de consumație e scăzută.

Țările agricole nu pot, în consecință, desface produsele lor alimentare. Supraproducția provenită din introducerea mașinismului în agricultură, prin defrișarea imenselor terenuri din Argentina, Canada și Statele Unite, apasă greu însăși organizația regimului capitalist.

Crize economice au avut loc aproape în permanență de pe la 1850. Engels și Marx au prevăzut acest fenomen în 1848. Atunci ei caracterizau crizele ca un fenomen inerent organizației capitaliste și-l prevedeau din 10 în 10 ani. Prevederile nu s-au realizat exact, fiindcă popoarele europene au intrat după aceea într-o politică colonială care le-a dat posibilitate de noi debușeuri. O prosperitate relativă a urmat. Apoi a venit războiul mondial.

După încetarea ostilităților s-a lucrat febril pentru completarea stocurilor distruse.

Azi însă, cînd producția și-a atins maximul ei de randament, fenomenul reapare cu toată brutalitatea lui.

E evident că legea concentrării capitalurilor aduce cu ea, în fiecare an, o sporire a proletarizării, deci o diminuare a consumației. În același timp, cu ajutorul invențiilor științifice, a perfecționărilor de tot felul, a raționalizării, producția crește. Oferta sporește și cererea e mereu mai mică, fiindcă lumea e mereu tot mai săracă.

De aici trag unii concluzia că fenomenul crizelor nu e sporadic și efemer, ci o diagnoză a morbidității regimului capitalist însuși.

Firește, nu poate fi un regim sănătos acela care are în sînul său peste douăsprezece milioane de oameni fără putința de a-și cîștiga existența.

Concomitent cu acest grozav dezechilibru economic, se întinde și cel cultural. Lumea înfometată, îngrijită de ziua de mîine, nu-și mai poate permite luxul agreabil al lecturii și cu atît mai puțin liniștea creației. Ce va aduce ziua de mîine e un semn de întrebare. Se va organiza bătrîna noastră civilizație pe alte baze, ori va urma barbaria și anarhia totală ?

Cine ar putea formula vreo profeție ?

(septembrie—octombrie 1930)

CRIZA AGRARĂ

Pe vremea cînd generația noastră își făcea studiile universitare, în economia politică clasică se făcea mare caz de o lege care trecea drept axiomă matematică : legea randamentului neproporțional. Toată lumea știe în ce constă această lege. Sprijiniți pe adevărul ei infailibil, economiștii arătau că, în agricultură, nu e posibilă o prea mare criză de supraproducție, fiindcă legea amintită mai sus atrage numaidecît atenția producătorului că nu se poate angaja prea departe pe calea productivității.

Economiștii știau, dar urma să știe acest lucru și... fenomenele. Acestea însă nu ascultă totdeauna de sfatul oamenilor de știință și cîteodată își permit să o ia razna. S-a întîmplat astfel că, deși legea suna clar și deslușit, producția agricolă a crescut mereu.

Deși cea mai veche producție economică, agricultura a luat aspectul capitalist, ultima. Deși industria, comerțul, finanța luaseră forma speculației de azi, pînă către 1860—70, agricultura continua să se prezinte sub forma unei organizații quasi-feudale. Exploatarea se făcea pentru consum în primul rînd și într-o slabă măsură pentru vînzare și cîștig. Imense terenuri, nu numai în țările noi ca Brazilia, Argentina ori Australia, rămăseseră fără întrebuințare, dar chiar în Anglia eleganții lorzi își mențineau majoritatea terenurilor necultivate, bune doar pentru vînătoare.

În a doua jumătate a secolului trecut, capitalismul cu gustul său pentru cîștigul nelimitat a pătruns și în agricultură. În locul savanelor și al „pampas"-urilor au apărut locuri cu îngrijire cultivate. Grîul sau porumbul n-au mai însemnat, ca mai înainte, hrana familiei, ci mai ales un mijloc de îmbogățire.

Războiul mondial a grăbit și mai mult această evoluție. În țările încercuite, a început cultura forțată, „Zwangwirtschaft", a tuturor locurilor disponibile. Numai acoperișul caselor și șoselelor naționale au scăpat să nu fie semănate. Țările neutre s-au silit și ele să cultive tot așa de mult ca să poată vinde din belșug beligeranților. Cînd s-a încheiat armistițiul, suprafața cultivată crescuse cu o treime față de ce era înainte de 1914. Cantitatea cerealelor crescuse și mai mult.

Prima revoluționare a agriculturii a fost transformarea ei din feudală în capitalistă. O a doua revoluționare a fost aplicarea în domeniul culturii pămîntului a mijloacelor industriale și în special a mașinismului. Tractorul, secerătoarea, semănătoarea cu benzină ori cu aburi, au început să cresteze imensele terenuri virgine ale celor două Americi, ale Noii Zeelande, Australiei și Canadei.

Concentrarea în proprietăți mari cu ajutorul cooperativelor și a asociațiilor permitea acest lucru. Din ziua aceea, țările mici, cu mijloace rămase la epoca plugului de lemn și a treieratului cu cai, trebuiau să sufere în primul rînd.

*

Dar destinul grandios al agriculturii a trebuit să cunoască și zile mai triste. Capitalismul, care are meritul de a stimula mereu producția, nu se gîndește totdeauna la consumație. Se întîmplă însă că ritmul creșterii producției agricole e superior în viteză aceluia al înmulțirii populației. La începutul secolului trecut, un pesimist economist englez, Malthus, spunea exact contrariul. El vedea populația crescînd mai repede decît mijloacele de hrană. Criza agricolă actuală reduce la neant vechea teorie malthusiană. De la războiul mondial și pînă astăzi, populația globului a crescut abia cu 7 la sută. De la 1 miliard șapte sute cincizeci milioane, ea a crescut cu mult mai mult. Față de perioada 1910—1914, în perioada 1923—1927 principalele plantații agricole au crescut cam în modul următor :

Cartofii	118	față de 100
Trestia de zahăr	161	" " " "
Vinul	119	" " " "
Porumbul	110	" " " "
Grîul	108	" " " "
Cacao	213	" " " "
Tutun	130	" " " "
Cafea	127	" " " "
Orez	110	" " " "

În industrie, în ce privește excesul de producție, capitalismul a introdus un corectiv : cartelurile și trusturile care, oricum, reglementează productivitatea. În agricultură, însă, posibilitatea cartelurilor e mult mai redusă și, afară de cîteva inițiative canadiene ori americane, agricultura produce și acum anarhic, condusă numai de lăcomia de cîștig.

Dar nu numai absența cartelurilor agravează criza de supraproducție agricolă. Pe măsură ce cantitatea produselor agricole crește, prețurile scad. Atunci fiecare cultivator caută să mărească rentabilitatea pămîntului prefecționînd cultura, adică încearcă să obțină o cantitate mai mare de cereale pe același teren. Cîștigînd mai puțin la fiecare hectolitru de grîu, el caută să se ratrapeze în cantitate ca să-și asigure același cîștig.

Dar cu aceasta producția totală a grînelor crește și prețurile scad și mai mult. Ceea ce părea o soluție e de fapt o agravare. E un fel de cerc vițios care strînge în arcanele sale de fier pe bietul agricultor, fără posibilitate de scăpare.

Situația proprietarului rural e mult mai grea, din punctul de vedere al supraproducției, decît aceea a proprietarului industrial. Orice descoperire nouă creează și o nevoie nouă. Radio, cinematograf, telefon sînt utilizate azi de toată lumea. Industria corespunde astfel la o serie infinită de nevoi și orice noutate, în ordinea invenției, creează simultan și o trebuință nouă. Din contră, agricultura nu servește decît la o singură nevoie : hrana. Dar aceasta, din nenorocire, are o limită fiziologică peste care nu se poate trece : saturația. Nici un om nu poate mînca mai mult decît ca să fie sătul.

Firește, alimentația se poate diversifica, ea poate deveni mai complexă și mai rafinată calitativ. Dar aici o altă nenorocire îl așteaptă pe bietul agricultor. Pe măsură ce alimentația devine mai bogată în carne, legume și fructe, adică pe măsură ce civilizația culinară crește la popoarele primitive, consumul de cereale pure, adică de pîine, descrește.

Iată o statistică concludentă care ne arată deosebirea între consumul de pîine la 1913 și consumul de pîine la 1927 :

	1913	1927
Statele Unite	1,59	1,34
Canada	3,39	2,08
Australia	1,96	1,72
Europa apuseană	2,12	1,85

Hrana bună elimină, astfel, consumul de pîine. Mai rămîn totuși cerealele de întrebuințat pentru hrana vitelor, căci consumul de carne crește. Dar cantitatea de cereale necesară pentru hrana animalelor e cu mult mai mică decît aceea consumată direct.

Astfel, din toate părțile, dificultățile cresc. Fără îndoială posibilă, arigcultura va atinge toate gradele organizării capitaliste ca și industria. Vom avea și aici carteluri, care vor distruge o parte din recoltă ca să nu scadă prețurile, în timp ce regiuni întregi vor suferi de foamete. Și aici țările care vor suferi mai tare vor fi cele înapoiate, lipsite de tehnică, de capital, de posibilitatea socializării economiei.

De cînd au apărut marile magazine în genul „Bon Marché“ ori „Printemps“, nici o dugheană mică n-a mai putut rezista în împrejurimi. Din duelul ferm angajat între cele două tipuri de țări nu cele mai evoluate vor capitula. Oricum, agricultura în cadrul economiei actuale a ajuns la un punct mort. Ea nu satisface nevoi așa de infinite ca industria. Criza ei este și va fi mai acută. Fără o înțelegere a statelor agricole, în privința limitării culturilor, e greu de întrevăzut vreo ameliorare a situației prezente. Pe de altă parte, limitare și raționalizare în cadrul organizării politice bazată pe autonomii locale protejate de legi protecționiste, fără posibilitate de feudalizare ori măcar de uniune vamală, sau limitare și raționalizare în mijlocul unor economii naționale conduse încă de vechiul spirit manchesterian, e greu de întrevăzut, cel puțin pentru moment. Dar omenirea suferindă va ști să scuture jugul unor vechi prejudecăți și să-și ajusteze formele politice și economice nevoilor lor actuale.

(5 decembrie 1930)

PROBLEMA CAPITALULUI

Pe vremea lui Marx, problema capitalistă era, prin excelență, problema industriei. Continentul se umplea încet de furnale și de coșuri fumegînde. Continentul devenea cu încetul o singură și imensă uzină. Exodul de la țară către fabrică concentra în jurul acestora imense aglomerații urbane. Grandoarea și decadența capitalismului trebuia să se efectueze în fabrică și prin fabrică. Acolo domnea patronul și, sub el, gemea proletariatul înlănțuit. Toate legile pontifului socialist trebuiau nu numai să se exemplifice, dar să se și verifice în domeniul strict al industriei, pentru care fusese alcătuită toată teoria.

Dar iată că, spre sfîrșitul secolului, lucrurile au luat o nouă întorsătură. A apărut o nouă formă de capital, a cărei mecanică, în legi imuabile, dicta capitalului industrial, el însuși devenit un fel de anexă, de sucursală. După cum a văzut foarte bine un discipol al lui Marx, R. Hilferding, perioada recentă a capitalismului a fost dominată de imperialismul capitalului financiar. Acest „Finanzkapital“ devine arbitru absolut al vieții economice. Banca și nu uzina dictează. Industria devine, încetul cu încetul, de altfel ca toate întreprinderile, cu singura excepție a agriculturii, o prelungire a comerțului bancar. Acțiunile intră în mîna bancherilor, se negociază la bursă : țesătoria, cărbunele, fierul sînt creațiunile finanței. Băncile „de afaceri“, spre deosebire de băncile de tip vechi care nu se ocupau decît de operații strict bancare, apar peste tot, pînă și în conservatoarea țară — în această privință — care e Franța.

Pe de altă parte, capitalul financiar, prin elasticitatea lui, prin comoditatea cu care lucrează, tinde mereu către noi cercetări, către o expansiune imperialistă care nu cunoaște limite și nici fruntarii. Uzina sau fabrica, în faza anterioară a capitalismului industrial, se alcătuia și se extindea cu mult mai mare greutate. Capitalul inițial trebuie să iasă din buzunarul exclusiv al patronului care poartă toate riscurile asupra sa. Banca îl împrumuta numai ori îl executa dacă nu plătea. Semnificația întreprinderii era aproape exclusiv națională.

Astăzi, o afacere, fie ea exploatarea unei mine, a unei uzine electrice, creația unui port sau o fabrică de automobile se înjghebă în douăzeci și patru de ore, prin telefon și la ea poate participa, fiecare, cu cîte o tranșă : Frankfurt am Main, Amsterdam, Zürich și Paris. Această facilitate enormă a creațiunilor industriale de tot felul a făcut posibilă imensa creștere a investițiilor de tot felul. Era așa de ușor de lansat o construcție, încît telefonul nu dovedea să comunice într-o singură zi cantitatea afacerilor ce se ofereau deponenților ori acționarilor băncilor. Astfel terenurile pe care, încă acum un deceniu sau două, se întindeau pădurile virgine, pustiurile ori savanele cu tigri și girafe neturburate, sînt străbătute azi de rapide, expresuri, de șosele bitumate, pe cînd cerul lor albastru e turburat de funinginea coșurilor.

Toate acestea trebuiau plătite din economiile depuse în bănci. Și pentru ca operația să reușească integral, mai trebuia ca viteza economiilor să nu întreacă pe aceea a goanei după investiții. Echilibrul a fost rupt în ziua cînd ritmul febril al întreprinderilor de tot felul a întrecut cu mult posibilitatea de agonisire a micilor burghezi ori a beneficiului patronilor. Înainte, în epoca capitalului industrial pur, dificultatea cu care se alcătuia o nouă întreprindere, caracterul ei național și nu imperialist, internațional, constituia o frînă care ajusta lăcomia de noi afaceri, posibilitatea de finanțare prin opera de economisire.

Capitalul financiar nu cunoaște însă astfel de piedici. Visurile sale sînt utopice și elanul său infinit. *Criza actuală de capital,* de care sufăr absolut toate țările, inclusiv America, *se explică prin disproporția între accelerarea investițiilor și insuficiența adaptării, la acest ritm febril, a posibilităților de economie.*

Toate țările investesc astăzi mai mult decît pot strînge. Înainte construiau mereu numai țările înaintate. Astăzi, țările coloniale, țările înapoiate din răsăritul Europei își construiesc linii ferate, fabrici, poduri, șosele. Și cînd propriul lor capital nu ajunge, îl cer din alte țări. Încetul cu încetul însă, țările cu regim evoluat absorb toate disponibilitățile. Ele pot vinde ieftin fiindcă produc ieftin, în timp ce țările înapoiate, îndărătnice în a avea o industrie proprie, produc și vînd scump. Capitalul se concentrează, afluiază în cîteva țări. Acestea îl retrimit peste graniță cu procente mult mai mari, care îngreunează mereu rentabilitatea.

Reacțiunea la acest fenomen urmează promt. Corolarul cel mai direct e că cererile de capital neputînd fi satisfăcute decît în parte, prețul capitalului crește. Pretutindeni, după război, scontul băncilor naționale a crescut și în proporție cu el și procentul băncilor particulare. Condițiile costului de producție încep să se îngreuneze acum, peste tot. Firește, mai mult ca oriunde, în țările mici, în care investițiile recente nu pot fi încă valorificate. Viața se scumpește. Salariile, care reprezintă legea de aramă a minimului de existență a muncitorilor, sau în cel mai bun caz, în țările de prosperitate, ceva mai mult decît atît, tind și ele către creștere. Totul urmează apoi în proporție : impozite, buget etc.

Dar atunci, fiecare zi, trebuie o cantitate și mai mare de monedă în circulație, un capital public și privat mai mare pentru a putea satisface noile condiții de viață economică. Nevoile de capital cresc astfel în fiecare zi, dar posibilitatea lor de alimentare urmează un curs mult mai lent. Criza e deschisă. Și, încă ceea ce e mai grav, în actuala stare de lucruri, remediul nu se poate găsi la această boală constituțională a regimului însuși și a evoluției lui actuale.

La această cauză structurală se mai adaugă și altele secundare, care favorizează mereu rarefierea capitalului.

Inflațiile europene au distrus pe încetul capitalul a o mulțime de țări. Puține din ele, poate numai Germania, au reușit să-și refacă, pe alte căi, capitalurile. Cînd au venit stabilizările, prețurile au crescut fatal și exportul încetînd, disponibilitățile naționale n-au putut fi refăcute.

Oricît de paradoxal ar părea acest lucru, ceea ce a sporit criza capitalului a fost și opera de civilizație crescîndă. Civilizație înseamnă multiplicarea nevoilor. Masele adormite se ridică și încep să trăiască și ele. La început mai redus, apoi din ce în ce mai complex. Posibilitatea lor de „épargne“, zgîrcenia lor proverbială, sobrietatea lor milenară face loc unei pofte de viață, care strînge puțin și cheltuiește mult. Depunerile în bănci scad fiindcă fiecare vrea să trăiască mai omenește. Țăranul ori muncitorul nu mai paște iarbă ca pe timpul lui Ludovic al XIV-lea. El se nutrește mai bine, se îmbracă și adesea vrea distracții. Cîștigă mai mult, dar și cheltuiește mai mult. Nu e bogat un om care are venit de un milion dar cheltuiește un milion și o mie de lei, ci acela care are venit o sută de lei și nu trebuie să cheltuiască decît nouăzeci. Or, omenirea e mereu în situația primului. Pe fiecare zi, ea cîștigă mai puțin și e silită să cheltuiască mai mult. Și popoarele la fel. Echilibrul nu se poate stabili în starea actuală de lucruri.

(10 decembrie 1930)

REGIMUL INDUSTRIAL

Epoca noastră lipsită de unitate și de simplitate, închide în ea o groază de contradicții. Dominată de sistemul capitalist, sistem fundat pe ridicarea oricăror bariere economice locale sau chiar naționale, organizarea economică postbelică tinde din ce în ce mai mult la crearea unui *neomercantilism* medieval. Capitalismul a suprimat vechea organizație feudală și corporativă, unificînd forțele economice, nu numai ale națiunilor dar trecînd chiar peste fruntariile țărilor. Interdependența continentală și extracontinentală, dar în același timp libertatea totală, complet „laissez faire“, pentru toate transacțiunile. Liberschimbismul în ordinea tarifelor vamale a însemnat apogeul acestui sistem. Țăranul din Bretania trimitea lîna în Anglia și era dependent de metalurgia germană. Bunurile circulau pretutindeni în deplină libertate și creeau doar legături de dependență reciprocă.

Încă înainte de război, către sfîrșitul secolului trecut, acest regim a început să decadă. Anglia, patria clasică a libertății totale a schimbului, și-a modificat tarifele. A urmat apoi reacțiunea celorlalte țări. După război, însă n-am mai avut numai o agravare a protecționismului, ci pur și simplu o revenire la *mercantilismul* medieval.

Eminentul economist Keynes, de la Oxford, a ținut acum doi ani la Berlin o conferință cu acest titlu sugestiv : *Das Ende des laissez faire*. Această politică a liberalismului total, contemporană cu doctrina darwinistă, a luptei feroce dar libere pentru viață, încetează acum ca să facă loc unei intervenții din ce în ce mai hotărîtă a statului în ordinea fenomenelor economice. Dar odată cu această creștere a intervenționismului constatăm și o creștere a naționalismului economic. Europa e împărțită azi în 26 de linii de vamă, însemnînd cele 26 fruntarii naționale. Fiecare din ele tinde să devină — cel puțin acesta e idealul lor suprem — o *autarhie* economică, o organizație care să se satisfacă pe cît se poate mai mult pe ea însăși fără să recurgă la ajutorul altor țări. S-au creat pretutindeni industrii parazitare. Țările mari, cu întinse debușeuri interne, cu resurse geografice adaptate cu capitaluri și tehnică perfecționată au reușit să treacă granițele și să exporteze. Dar cu greu și acelea, fiindcă vecinii își închideau porțile. Nu trebuie să credem pe dl. Vintilă Brătianu un protagonist izolat și original, într-o Europă cu alte păreri. D-sa a exagerat numai, ducînd premisele sale pînă la proporții nerezonabile. Însă majoritatea țărilor europene în decada 1920—1930 au practicat, mai mult ori mai puțin, politica naționalismului economic.

Rezultatul se cunoaște azi : Europa e complet dezorganizată. Țările mici sînt ruinate, în urma acestei concurențe feroce. Lumea începe a vorbi, din reacțiune, din ce în ce mai mult, de federație economică europeană, de alianțe, de tarife preferențiale, de grupuri de interese apărate solidar.

*

Am văzut în articolele precedente că industria europeană s-a putut salva de la o criză catastrofală, fiindcă treizeci sau patruzeci de ani a putut beneficia de rentabilitatea exportului în colonii. Dar acum acestea, cu ajutorul capitalului oferit de metropole, și-au creat bănci și industrii proprii. Așadar și aici s-au închis porțile. Situația industriei europene, astfel, e cu desăvîrșire critică : *peste oceane coloniile încep a refuza, iar țările înapoiate ale Europei s-au închis în ziduri chinezești,* tind la o politică economică autonomă, fiecare caută să se satisfacă cît poate prin mijloace proprii.

Ce devine în asemenea condiții „uzina“ imensă a celui mai populat și mai sărac dintre continente ?

Cu atît mai mult cu cît productivitatea e mereu în creștere. În creștere, în primul rînd, din cauza organizării științifice a muncii prin taylorism și raționalizare.

Germania, și după ea Franța și Anglia, introduc mereu metodele americane de raționalizare. Standardizarea, producția în serie, la tipuri limitate calitativ pentru a spori cantitatea, toate astea invadează azi și industria europeană. Productivitatea crește însă în ciuda lipsei de debușeuri.

Dar și o altă cauză sporește criza. Imediat după război aproape toate țările au suferit de inflație monetară. Moneda scădea mai repede decît curba salariilor și a costului vieții în interior. Aceasta permitea un export facil la prețuri destul de reduse. În epoca inflației, Germania a făcut cele mai bune afaceri comerciale.

A venit însă stabilizarea. Prețurile s-au urcat brusc și stocurile de mărfuri n-au mai putut trece vama. Astăzi șomerii manifestează în cortegii impunătoare de deznădejde pe străzile capitalelor europene și coșurile fabricilor nu mai fumegă. Fiecare se restrînge, comprimă consumația, se mulțumește cu puțin. Dar legea fundamentală a capitalismului e stimularea consumației, prin exercitarea nevoilor. Cîștigul personal nu poate crește mereu decît dacă crește și posibilitatea consumației. De aici necesitatea imperioasă a reclamei în regimul actual. *Capitalismul e un regim de risipă*. Fără această condiție, el nu poate trăi. Cu comprimări, cu restricții, cu scăderea nivelului vieții, viața sa e imposibilă.

Același individualism economic, ajuns la limita exceselor sale, se constată, așadar, și în ordinea industrială.

Naționalismul economic între popoare va ruina, încetul cu încetul, tot ce a agonisit epoca de aur a capitalismului, dacă în ordinea politică nu se vor găsi mijloace de regrupare internațională ori măcar intercontinentală.

(20 decembrie 1930)

REVIZUIREA NOȚIUNII DE DEMOCRAȚIE

Renan descrie undeva, în amintirile sale, figura jacobinului clasic, animat de mistica revoluționară. Într-un orășel de provincie din Franța, trăia un tip de bătrîn taciturn și ursuz. Vedea puțină lume și nimeni nu știa cum își petrece viața. Existența lui maniacă și severă era înconjurată de mister.

În ziua cînd a fost găsit mort, s-a aflat și rostul vieții sale.

Pe pieptul său, în mîini crispate, strîngea un buchețel de flori uscate de care atîrna o panglică. Pe panglică se găsea o inscripție : „În amintirea an. II Floreal 18“.

Trecuseră șaptezeci de ani. Europa schimbase atîtea regimuri ! Franța gemea sub călcîiul imperiului al doilea. Democrația stătea pitită undeva în umbră. Și totuși jacobinul înăscut a murit cu credința tinereții sale.

Democrația era atunci o religie. O mistică care, pornită din Franța, a încins ca o formidabilă epidemie morală, cu încetul, întreg universul. Numai creștinismul, altă dată, s-a bucurat, de un astfel de destin. Omenirea poate avea rătăciri. Dar dacă, cu îndărătnicie fără seamăn, toată suflarea globului îmbrățișează de un veac un curent de idei și sentimente, e neîndoios că ea n-o poate face dintr-o simplă eroare și că, din contra, noua învățătură e un talisman vital, un principiu de viață.

Și dacă astăzi, mai lucizi decît misticii de la 1789, înțelegem altfel democrația, principiile ei fundamentale sînt păstrate în integritatea lor. O dogmă e cu atît mai viabilă, cu cît conținutul ei poate varia, fără să-și altereze esența primă. Fără îndoială, azi nu mai acceptăm în mod absolut noțiunea de libertate ca acum o sută de ani. Libertatea absolută e nedreaptă, neumană, fiindcă atinge solidaritatea și asistența.

Libertatea clasică înseamnă libertatea pentru cel puternic și bogat de a devora în liniște pe cel slab și nearmat. Democrația politică de independență absolută, de respect integral al altuia își primește corectivul său în democrația socială, însuflețită de ideea de caritate și filantropie.

A respecta libertatea unei societăți inegalitare, înseamnă a proteja privilegiul, a-l lăsa să exploateze în pace desăvîrșită.

Și tot așa cu noțiunea de egalitate. Mai științifică azi, nu mai plecăm de la premisa absurdă a egalității inițiale a tuturor, așa cum credea Rousseau. Obiecțiunile reacționarilor, în această privință, sparg uși deschise. Desigur, oamenii nu sînt egali.

Aptitudinile congenitale și hazardul vieții îi ierarhizează.

În numele democrației, nu cerem azi *punct de ajungere* egal, ci numai *punct de plecare* egal. Fiindcă cineva n-are cu el forța capitalului, cu care-și cumpără instrucția și alte instrumente de luptă, nu înseamnă deloc că nu e dotat cu el forța capitalului, cu care-și cumpără instrucția și alpornim egal de înarmați și din același nivel. Apoi viața și înzestrarea psihică a fiecăruia va apăra selecțiunea. Dar pornirea la drum trebuie efectuată exact în aceleași condiții pentru toți.

Lipsa de capital, incultura viciază însă acest punct de plecare care ar trebui să fie egal pentru toți.

Egalizînd condițiile de plecare, democrația prezintă imense *avantaje biologice*. Toată lumea e de acord că idealul maxim al culturii și al eticii umane e creațiunea a cîtor mai multe exemplare de elită, a cîtor mai multe personalități.

Dar regimuri sociale care, fără a verifica valoarea unui individ îl opresc „a priori“ de la valorificare, opresc nu numai elanul vieții, dar chiar selecția valorilor.

De aceea democrația trebuie concepută ca un regim stenic, stimulant, care tonifică și sporește creșterea vieții, în timp ce reacțiunea e un regim de înăbușire și de moarte.

Democrația *e o posibilitate*, pe cînd *reacțiunea e o interdicție de selecție*. Adică, fără a face un joc de cuvinte, putem spune că democrația e o *aristrocratizare a mulțimii.* Dar pentru că am pus problema din punctul de vedere biologic, trebuie să atingem și un alt aspect al democrației, care-i adaugă un interes vital.

Oricare ar fi obiecțiunile pe care le aduc teoreticienii reacționari democrației, ei nu pot nega un avantaj evident al acesteia. Regimul democratic e singurul regim politic în care e posibil *controlul.* E singurul pe care omenirea, în căutarea ei spre mai bine, l-a putut găsi pînă acum. Parlamentele, oricît ar fi ele de primitive, de neevoluate, au putința de a denunța. În regimurile antiparlamentare, cine va putea exercita controlul ? Suveranul ? Dar un singur om poate fi în același timp medic conștient, bun profesor, excelent militar sau inginer, ca să poată fi competent în toate domeniile ? Chiar în regimul „bunului despot", pornit de la cele mai minunate intenții, imposibilitatea controlului e un fapt ineluctabil.

Dar pe de altă parte, un guvern, un regim necontrolat, fie el chiar perfect la început, sfîrșește corupt. Puterea nestăvilită lunecă ușor în abuz. Dacă egalitatea punctelor de plecare ajută selecția, controlul democrat o *menține* și o conservă.

Iată de ce, pornită într-un moment al istoriei, dintr-o mică țară, în cel mai mic dintre continente, mișcarea democratică a cuprins în vîrtejul ei toate neamurile planetei, iată de ce ea s-a transformat într-o mistică binefăcătoare, în care, cu toate oscilațiile crizelor trecătoare, omenirea, în imensa ei majoritate, continuă să creadă. Așa înțelegem azi democrația : un regim care sporește vitalitatea.

Fiindcă, în definitiv, mulțimile nu adoptă decît principii de viață, credințe care îi măresc energia, regimuri care o stimulează, nu care o deprimă. Instinctul lor orb de conservare se îndreaptă către ceea ce favorizează și ajută creșterea și prosperitatea speței. Democrația e o valoare biologică.

Astăzi spiritele pot fi confuze un moment. Mîine ele vor reveni neîntîrziat la ceea ce le ajută să trăiască. Sinucideri individuale există : nimeni n-a auzit pînă acum de unanime sinucideri colective.

(24 decembrie 1930)

CONSIDERAȚII PESIMISTE ASUPRA UNUI ATENTAT

Nu voiesc să vorbesc limbajul idealiștilor. Rasa acestora, falnică altă dată, se mistuiește în fiecare zi minată de misterioase boli ca acele vechi și degenerate triburi de indieni. Epitetul „idealist", însemna altă dată o normă de emulație, un model suprem de urmat. Azi, uzat în accepția lui, el stîrnește surîsul și ridicări din umeri.

Acum treizeci-patruzeci de ani, tinerețea însemna revărsare de simpatie, de generozitate, de iubire de oameni. Vitalitatea nu era un mijloc pentru triviale desfătări pornite din bestialele apetituri ale unor nervi pe a căror coardă n-a vibrat nici o afinare și nici o cultură, ci un surplus care trebuie revărsat altora. Pe atunci studenții erau socialiști, adică acea speță de umanitariști făcută din romantism și cavalerism.

Astăzi, în zilele nașterii mîntuitorului, la creștinești sărbători de împăcare și dragoste, un copil nerod, dar așa de reprezentativ pentru generația lui, a încercat să ucidă pe unul din cei mai onești, mai convinși și mai drepți luptători pentru civilizația țării noastre, pe Em. Socor, directorul ziarului *Adevărul.*

Omenirea în istoria ei de trudă a cunoscut epoci critice și epoci organice, epoci de iubire și epoci de ură. În una din acestea din urmă, Socrate a trebuit să bea cucuta și Cristos și-a purtat crucea.

Ne găsim astăzi în aceeași alternativă a ritmului istoric. Și acum trăim o epocă cînd adevărul și dragostea de oameni, singurele condiții fără de care această viață nu merită să fie trăită, sînt negate, călcate în picioare. E epoca foamei roșii, a poftelor lubrice, a bucuriei de viață libidinoasă, a batjocurii ideii. Fără îndoială, „primum vivere". Dar popoarele tari și civilizate nu-și pierd cumpătul în fața sărăciei. Din contra, în triburile preistoriei, ca și în cele de acuma ale Australiei, toate flagelurile : secetă, lăcuste, ciumă, se expiază la fel : moartea străinilor.

Profeți ipocondriaci pot prevesti disoluția finală, căci pentru ei, ideea progresului continuu e o simplă superstiție. Haosul începe cu ura. Puterea întunericului e mai ales ucigașă. Caliban cu ochii scăpători de ură se lăfăiește peste tot, în timp ce aerianul Ariel plînge, uitat într-un colț.

*

Nu sîntem din acești iremediabili, fiindcă credem în acea alternare de acțiuni și reacțiuni din care e făcută istoria societăților omenești. Dar cum să luptăm spre a îndrepta răul ? Avem noi profesorii vreo vină, vreo răspundere la starea de lucruri de azi ?

Ani de-a rîndul, mulți dintre noi am predicat cuvîntul bun. Dar e sigur, o știm bine azi, că nu ne-am făcut toată datoria. Unii au neglijat, alții au capitulat la primele greutăți. E adevărat că grosul, mulțimea rămînea refractară. Cei mai buni, mai distinși ne ascultau însă aproape totdeauna. E adevărat iarăși că de multe ori cuvîntul trimis de noi se întorcea înapoi sleit de puteri, fără nici o victorie. Am văzut, cu ocazia asasinării prefectului Manciu, dansuri sinistre de Sabat orgiac în apropierea cadavrului. Deprimarea și oboseala ne pîndeau, după atîtea sforțări inutile. În conversații particulare cu tineretul, am avut adesea impresia inexorabilă a rezistenței surde și definitive. Ce * putea influența ideea impermeabilitatea culturală a unor structuri psihice făcute numai din instincte și apetituri ?

Cauza grozavă a acestei mentalități era imensa incultură. Contactul cu cartea, cu ideea moaie. Rațiunea îmblînzește, fiindcă mută obiectivul luptei. Cel care citește compară orizonturile și pricepe că satul sau plasa lui nu e ultimul adevăr.

Ce-am făcut cu toții ca să risipim negurile minților întunecate ? Ne întrebăm azi cu groază. Căci întrebarea teribilă care se pune astăzi e alta : *care va fi de azi înainte condiția de viață a intelectualilor adevărați în această țară ?*

Se numește intelectual nu un om care a citit cîteva sute sau cîteva mii de cărți și le poate debita cu mai mult ori mai puțin talent, ci acela mînat de o nevoie imperioasă de a spune adevărul așa cum e el, fără menajare, fără îndurare, cu cruzime. S-a experimentat cu folos că neamul omenesc are nevoie și de această rasă. Minciuna nu conservă totdeauna popoarele. Iluziile întreținute de îngîmfare și grandomanie se plătesc mai de vreme ori mai tîrziu. Orice țară are nevoie, cum are nevoie de medici, de avocați, de tîmplari, și de oameni care spun adevărul și numai adevărul. Maurice Barrès spunea, pe vremea afacerii Dreyfus, că nu există decît „adevăruri franceze". Era atunci o butadă pe care mulți o considerau un simplu paradox. Azi asemenea învățături au făcut carieră strălucită. *Se sapă un adînc conflict între ceea ce e românesc și ceea ce este etern adevărat.* În curînd ni se va porunci să nu mai credem că $2 + 2 = 4$ și că H_2O nu e formula apei, fiindcă aceste sănătoase constatări nu sînt în conformitate cu nu știu ce autentic patriotism. În curînd cei care cred în legile lui Lavoisier sau în postulatul lui Euclid vor putea deveni martiri, mucenici ai științei, dacă aceste adevăruri vor fi recunoscute pernicioase cauzei naționale.

---

* Mai potrivit : cum... (n. ed.)

Și dacă cavalerii obscurantismului și ai urii vor birui vom avea iarăși poate tribunalele de preoți, inchiziția, tortura. Ideea va fi pîndită și exterminată de la început, de cînd apare tremurîndă și firavă, ca primele flori de sub zăpadă. Atunci intelectualii declarați în afară de lege, dușmanii patriei, vor trebui să-și facă bagajele pentru alte țări, ca să lase aici netulburată tăcerea maiestuoasă a singurului și unicului adevăr admis. Cugetarea va lua drumul exilului hulită și huiduită de la graniță. Nici o contradicție nu va mai înfiora calmul desăvîrșit al dogmelor oficiale. Și patria noastră va fi fericită. Va fi, în orice caz, singura de pe această planetă de unde va fi pierit planta otrăvitoare a adevărului și slăbiciunea lașă a iubirii de oameni !

Toți cei pentru care a gîndi e o nevoie mai urgentă chiar decît bucățica de pîine care astîmpără foamea, puținii maniaci inocenți și inofensivi ai ideilor, cîți au mai rămas, să ia aminte : li se pregătesc zile negre. Pentru ei singura „criză" aceasta e. Apărători ai intelectului, mobilizați-vă !

(11 ianuarie 1931)

„FASCISMUL CONSTRUCTIV"

După tratatul de la Viena din 1815, exemplul suprem cu care se fălea reacțiunea europeană era Prusia. Acolo era ordine, supunere și prosperitate. Pînă la războiul mondial, marele model era militarismul și junkerismul prusac. Dar reacțiunea, ca toate sistemele politice, are o viață limitată. Și aici trebuiesc invenții și întineriri. După război regenerarea a venit, cu un prestigiu puternic, din partea fascismului. Opera înfăptuită în Italia trebuia să dovedească „democrațiilor în descompunere“ că maniera tare, restaurarea autorității, a polițismului de stat și a interdicției libertăților e mai eficace și mai fecundă decît dezmățarea anarhică a regimurilor libertare.

Pilda fascismului trebuia să închidă gura tuturor. Dacă se putea discuta teoretic la infinit, simpla enunțare a operei grandioase realizate în Italia impunea tăcere și adeziune imediată. Fascismul a fost cuvîntul magic, formula vrăjitoare, salvatoare a timpurilor moderne, sursa unei noi ideologii politice, în fine edenul tuturor visurilor de ordine, regulă și mai ales de creațiune. Căci, ca toate familiile sărace, Europa, dar mai ales micile țări balcanice n-au cunoscut în epoca postbelică noțiuni și cuvinte mai încîntătoare, mai vrăjite, mai des repetate, decît aceste două : „constructiv“ și „creator“. Era în ele ceva din mirajul vechii alchimii cu piatra sa filosofală. În zadar se obiecta că fericirea popoarelor nu stă numai în abundență materială, în faptul că trenurile ajung la minut, că sergenții de stradă au uniforme chipeșe și strălucitoare, că bețivii și amatorii de frondă sînt conduși imediat la secție. Asemenea fenomene ilustre, desigur, sînt așa de firești în țările scandinave, în Anglia sau în Belgia, încît ele nu mai stîrnesc admirația nimănui. Nici un om perfect sănătos nu se gîndește să-și admire digestia promptă sau bătăile regulate ale inimii. „Creațiunea“ era creațiune și impunea totuși admirație mută. Ani de-a rîndul prosperitatea fără seamăn a Italiei fasciste ținea loc de fericire supremă și de argument antidemocratic. Bunurile spirituale : cugetare liberă, dreptate, adevăr, trebuiau să apară ca perimate prejudecăți în fața stomacului sătul și a confortului asigurat. Și, întîmplare ciudată, acest economism aproape metafizic era susținut tocmai de negatori ai marxismului și ai explicației economiste a istoriei. În unele momente, uitînd orice contradicție, cîte un profesor fascist primea ordinul să scrie un sistem spiritualist care să arate celorlalte popoare cufundate în mocirla poftelor materiale „spiritualitatea“ noului regim, elanul său de nuanță pur sufletească. Sistem hibrid, alcătuit din petece, de toate proveniențele, fascismul a putut închide în el toate contradicțiile. Dar argumentul cel mai tare, probat prin fapte, era avîntul economic și progresul material.

*

Iată însă că, deodată, faptele cu logica lor implacabilă se răzbună. Misterul prosperității fasciste se lămurește brusc. Un fascist francez, singurul adept galic al doctrinei mussoliniene, G. Valois, regalist din grupul Maurras, cîștigat de doctrina noii Italii, publică o carte : *Les finances italiennes*. Cifrele sînt luate din bilanțuri oficiale publicate de însuși guvernul fascist. Orice român zăpăcit de vraja visurilor cezariene ar fi bine să citească și să mediteze puțin această lucrare. De acolo poate afla că lira italiană a fost stabilizată mai sus decît francul francez (ce mai lirism delirant s-a cheltuit cu această ocazie de către admiratorii români ai fascismului !) din pură grandomanie. Această stabilizare ridicată care a cauzat nenumărate dezastre Italiei a fost pur și simplu ordonată printr-un ucaz, cu toate sfaturile contrarii ale economiștilor și oamenilor de afaceri italieni. A fost o stabilizare politică. Tot în cartea lui G. Valois se mai poate afla că datoria publică a statului italian a crescut din 1922, data venirii la putere a lui Mussolini, cu *94 miliarde de lire*, ceea ce face în leii noștri aproape *un bilion*. Cît au fost de mizerabile guvernele Giolliti sau Nitti, ele n-au îndatorat, în orice caz, țara lor cu un bilon, așa cum a făcut regimul „constructiv“ de după ei. Din această uriașă datorie, *mai mult de trei sferturi* s-a risipit pe *cheltuieli somptuoase* : serbări, propagandă, expoziții, dar mai ales pentru întreținerea cu lefuri regulate a trei sute de mii de membri ai partidului fascist. Aceste formidabile împrumuturi au fost garantate de industria particulară căreia i s-a impus acest lucru. Rezultatul e că astăzi orice fabrică de automobile italiană, orice vapor care iese în larg are un încasator american care supraveghează. Italianul plătește acum, pe cap de locuitor, printre primele trei-patru țări care au *maximum de impozite*. Emigranții italieni, care înainte trimiteau țărilor natale cîteva miliarde de lire, cîștigate în străinătate și care ajutau balanța comercială, au fost opriți să emigreze pentru a spori cadrele armatei, pentru a crea acel imperialism specific țărilor suprapopulate, care, după o comparație a lui Mussolini, plezneșc ca un cazan sub mare presiune și se revarsă în cuceriri externe.

Astăzi Italia a ajuns la extrema limită. Oricine are dreptul să se întrebe : de ce atîta inchiziție, de ce atîtea prigoniri și asupriri, de ce atîta spionaj și polițism, dacă rezultatul obținut e o sărăcie cu mult mai cumplită, cu mult mai mare decît aceea pe care, cu toată ticăloșia lor, regimurile de libertate n-au putut-o realiza ? Argumentul suprem al regimului fascist : prosperitatea, e azi demascat.

Amatorii români să ia aminte !

(30 ianuarie 1931)

ÎNTRE PARTIDE ȘI TEHNICIENI

Atacul contra partidelor nu e, cum s-ar crede, un fenomen recent și specific românesc. Saint-Simon și Proudhon îl visau la începutul secolului trecut, atunci cînd indicau o conducere economică a societății, una asemănătoare aceleia pe care o reprezintă consiliile de administrație în societățile comerciale. Sindicaliștii revoluționari — în special Sorel — și-au asumat apoi același atac contra organismelor politice. În fine, regimurile dictatoriale, bolșevicii și fasciștii au făcut tot ce-au putut în favoarea aceleiași idei.

Desigur că, dacă această critică contra partidelor ar fi reieșit din realitățile noastre naționale, ea nu s-ar fi bucurat de acea forță dinamică pe care o insuflă toate snobismele la noi în țară.

Un grup de politicieni și cîțiva intelectuali vor să convingă lumea că toate relele din ultimul timp nu sînt datorite numai partidelor, ci chiar însăși *ideii de partid*, asupra căreia trebuie azvîrlite toate anatemele.

O teorie ad-hoc arată chiar că structura națiunilor moderne cuprinde numai două elemente : Coroana și poporul.

Partidele ar fi intermediarii, mai trivial, samsarii, care exploatează și poporul, și Coroana, cerînd comisioane și dintr-o parte, și dintr-alta.

Nu înțelegem această clasificație bipartită a societății. Dar chiar dacă am admite-o, n-am putea accepta semnificația socială care se dă partidelor. Ele nu sînt — cum se zice — un intermediar. Ele sînt însuși poporul. Căci acesta nu trăiește doar amorf, ci diferențiat. Diferențierea masei pe interese profesionale ori economice alcătuiește, politicește, tocmai realitatea partidelor. Ele se confundă cu însuși poporul.

Că partidele noastre n-au fost totdeauna la înălțime, se prea poate. Să căutăm deci a le perfecționa. Nu *ideea de partid* e compromisă, ci expresia ei românească. Partidele sînt instituțiile politicii, după cum băncile, cooperativele sau societățile comerciale sînt instituțiile vieții economice. S-ar putea concepe viața economică fără ele ? Partidul mobilizează, orientează și grupează opinia publică. El servește de instrument de informație și solidaritate. El ferește de anarhia individualistă și oferă vieții sociale o bază de continuitate și permanență.

Guvernele apolitice de „gospodari“ sau de „tehnicieni“ s-au încercat în Germania și Anglia în timpul războiului.

Lipsa lor de unitate, de coerență și de tact a făcut să fie părăsite după cîteva luni de experimentare.

Și dacă n-au reușit acolo, unde viața profesională și economică e cu mult mai adîncă, vor putea ele reuși la noi, în plin haos ?

(februarie 1931)

RUSIA ȘI EUROPA

Profeția lui Dostoievski, care spunea că în curînd Rusia va avea de luptat cu întreaga Europă pe care voiește s-o reformeze sau să o anihileze, se dovedește fundată. De zece ani, procesul e deschis. Două mentalități sînt față în față. De o parte, vechiul ideal individualist, de origine greco-romană (reprezentat în forma cea mai pură de Franța), dincolo, colectivismul asiatic.

Acolo, promovarea societății, a grupurilor, dincoace, a individului și a elitelor de indivizi eminenți ; dincolo, producția economică în masă și serie, în cantitate, dincoace, producția calitativă și individuală.

Atîta vreme cît Rusia nu înfăptuise decît o revoluție politică, pe care voia să o extindă în restul continentului prin broșuri și manifeste, Europa se menținea bine. Acum, iată însă că se înfăptuiește dincolo de hotarele Nistrului o mare revoluție economică. Planul quinquenal al lui Stalin, din care s-a realizat pare-se o parte, o anunță. Totul se regrupează pentru o producție în mare, într-o concentrare uriașă : fabrici, pămînturi, culturi, exploatări de tot felul. Și mai ales se coordonează într-o conducere unică.

Țările apusene nu se mai găsesc într-o ofensivă contra propagandei, ci într-o defensivă contra unor producții care o invadează. Ce organizare nouă poate opune Europa, atinsă de cea mai teribilă criză mondială din cîte a cunoscut pînă acum regimul capitalist ? Se vorbește din ce în ce mai mult într-un plan pozitiv (deoarece proiectul e apărat nu numai de intelectuali, ci de oameni politici de mare influență) de Statele Unite ale Europei. În adevăr, acesta ar fi primul pas către raționalizarea haosului. Ar fi o idee fecundă care ar tonifica credințele, o bază și o platformă de luptă pentru o generație. Căci valorile vechi nu mai pot forma azi un program și, mai puțin, o credință. Crezul burghez, dacă are la bază un puternic instinct de conservare, trebuie întărit. Numai așa nu se întîrzie prea mult.

(februarie 1931)

ÎMPREJURĂRILE DIN GERMANIA

Pentru a treia oară de la marele război mondial, Germania se găsește pe pragul falimentului.

Dacă n-ar fi fost decît plata reparațiilor, firește destul de oneroase, Germania cu puterea ei de muncă și cu organizația ei uriașă încă ar fi putut face față plăților.

J. Keynes, în mod profetic, prevedea, încă din 1920, imposibilitatea Germaniei de a plăti tot ce i se pusese în sarcină de către tratatul din Versailles. Au urmat apoi diferitele reduceri stipulate prin planurile Dawes și apoi Young. *. După acesta din urmă, Germania poate s-ar fi achitat dacă n-ar fi intervenit criza economică mondială. Cu toată calitatea superioară a industriei sale, Germania trebuie să importe o bună parte a materiilor prime, să suporte din cauza unei extraordinare organizări sindicale salarii mari, să plătească acționarilor americani care participă la industria ei dividende mari, iar exportul a scăzut enorm în ultimul timp.

Zilele trecute s-a vorbit, astfel, de falimentul total.

Marca germană, cu toată importanta ei garanție metalică, amenință să se prăbușească în urma retragerilor de credite din străinătate. Bursa s-a închis. Multe bănci importante, printre care vechea „Darmstädter Bank“, și-au închis ghișeurile. Fabricile au început să concedieze lucrători. Politica demagogică și violentă a hitleriștilor caută să speculeze această stare de lucruri în folosul lor.

Astfel, una din cele mai importante țări ale Europei se găsește azi pe marginea abisului și a anarhiei. Consecințele prăbușirii Germaniei pot fi incalculabile. Se poate pur și simplu încheia prin aceasta o pagină care sfîrșește uneori și o civilizație. Revoluția intrată în mijlocul Europei, la un popor așa de ordonat, ar contagia, fără îndoială, și restul țărilor.

America, interesată în primul rînd prin participațiile sale, s-a grăbit a da un ajutor. Anglia, enervată de chestia „Anschluss“-ului cu Austria și de politica șovinistă și dic-

---

* Autorul se referă, fără îndoială, la cartea lui J.M. Keynes, *Les Conséquences économiques de la Paix*, Paris, 1920, în care erau criticate cu argumente economice soluțiile găsite de Aliați în problema reparațiilor datorate de Germania. Aceasta urma să plătească, în afara unor despăgubiri materiale, suma de 226 de miliarde de mărci-aur, stabilită prin conferința de la Spa din iulie 1920. Dificultățile economice ale Germaniei au condus la cele două planuri, Dawes și Young, după numele oamenilor de afaceri americani care le-au propus și care urmăreau să aducă o rezolvare inflației galopante din Republica de la Weimar. Datînd din 1924 și 1929, ele nu și-au atins scopul și, intervenind și criza economică mondială, moratoriul Hoover din iunie 1931 și acordul de la Lausanne din 9 iulie 1932 au lichidat practic orice problemă a reparațiilor. (n. ed.)

tatorială a național-socialiștilor, a condiționat ajutorul său. Franța a făcut și ea cîteva sacrificii.

Dar aceste paliative sînt, evident, insuficiente.

Ca să nu se ajungă, cu voie ori fără, la soluții extreme, cum e cea comunistă, scăparea nu poate veni decît de la raționalizarea economică a continentului. Pînă nu vom avea un sistem de alianțe economice, care să ducă cu încetul la realizarea proiectului Briand în privința statelor europene, o securitate desăvîrșită nu se poate spera. Va învinge instinctul de conservare pe deasupra patimilor sau se va prăbuși în barbarie bătrînul nostru continent. E o întrebare azi aproape legitimă pe care orice om lucid și conștient trebuie să și-o pună.

(iulie-august 1931)

SFÎRȘITUL DICTATURILOR

Era o vreme, acum cîțiva ani, cînd partizanii dictaturilor erau radioși și optimiști. De la un capăt la altul țărmul mediteranean al continentului nostru era cuprins de furia dictatorială : Spania, Italia, Jugoslavia, Grecia, Turcia. S-a și alcătuit atunci, cu ușoare aplicări și la noi, o teorie a spiritului mediteranean în dictatură. Dar visul frumos s-a risipit cu timpul. Excepționalul nu poate dura.

Dictatura e ca o operație chirurgicală extraordinară la care se supune cineva doar cînd nu mai are alt remediu. Dar nu s-a văzut încă nimeni pînă acum eternizîndu-se pe masa de operație, după ce intervenția s-a efectuat. Astfel, regimurile tari au dispărut ca să facă loc, după o mecanică socială implacabilă, guvernărilor normale după tipul democratic. Dictatura a zvîrlit Spania în plină anarhie, ea n-a putut rezolva marile probleme economice ale Italiei și a ruinat Grecia. Iată acum că și în Jugoslavia se revine la regimul parlamentar și constituțional și se reîncepe viața partidelor politice.

Pentru că democrația, bună sau rea nu mai discutăm acum, se impune ca necesitate.

E un fapt peste care nu se poate trece. Pentru a nu mai discuta teoretic și deci gratuit, avem astăzi, în această privință, o adevărată experiență crucială. Dictaturile și-au arătat opera, au funcționat ani de zile.

Dacă erau bune, de ce au fost înlăturate ?

Dacă Jugoslavia se socotea fericită fără partide și parlament, de ce a revenit la ele ?

Adevărul e că guvernarea popoarelor prin ele însele e un semn de civilizație și de maturitate politică. Cum spune eminentul constituționalist francez J. Barthélemy, popoarele democratice sînt *majore*. Și orice om de stat are datoria să-și conducă poporul său către majorat.

(iulie-august 1931)

COLOSUL CU PICIORELE DE ARGILĂ

Suspendarea etalonului aur în Anglia a surprins brutal opinia publică românească. Evenimentul a fost în adevăr o surpriză, nu numai pentru cercurile comerciale, dar și pentru intelectuali care rămăseseră, în chestiunile britanice, la ideile de acum douăzeci de ani. Nimic mai dulce, mai comod decît ideile gata-făcute. Inerția spirituală le acceptă ani de-a rîndul fără să le controleze din cînd în cînd. În domeniul ideilor e ca și în medicină. Ne examinăm rar și numai provocați de-o catastrofă.

Firește criza engleză a produs o enormă mirare, fiindcă toată lumea știa, fără să se informeze, că Anglia, e un imperiu uriaș care stăpînește popoarele și bogățiile unei treimi din planetă, că resursele ei sînt infinite, că e o țară victorioasă care a răpus imperialismul german, după cum a răpus altă dată pe Napoleon. În timpul războiului, prezența Angliei de partea aliaților era un fapt indubitabil în favoarea victoriei. Știam cu toții că averea caracterul, cultura sînt unice acolo, că educația de la Eton, Oxford ori Cambridge e neîntrecută, că Londra e centrul comercial și financiar al globului, că politica engleză fermă, dar și suplă, face din „perfidul Albion“ arbitrul lumii. Frumoasa carte, devenită azi clasică, a d-lui I. Botez (e la a patra ediție, mi se pare !) ne învață toate acestea. Și totuși, într-o bună zi, un fapt brutal ne silește, cu toată lenea intelectuală, să luăm noi informații și să ne revizuim ideile.

Mulți, foarte mulți, cred și acum că renunțarea la etalonul aur nu e un semn de slăbiciune, ci din contră o manevră abilă pentru a lovi în imperialismul francez. Dar suprimarea convertibilității lirei la cursul actual e un vechi deziderat al cercurilor economice engleze, nu un expedient dictat de panică. Iată, de pildă, un extras din memoriul înaintat guvernului de Camera de comerț din Manchester în septembrie 1930 :

„Depresiunea actuală e datorită complet căderii prețurilor pe care politica noastră monetară n-a știut s-o prevină. Etalonul aur nu e obiectul unei sănătoase practici internaționale ; restaurarea lirei la nivelul ei dinainte de război, a cauzat industriei britanice cele mai grave dificultăți, mărind automat nivelul salariilor... Trebuie ca guvernul să ia imediat măsuri în politica monetară, inspirîndu-se de la principiul de o importanță vitală, că industria e mult mai importantă decît orice considerație financiară.“

Adică, cu alte cuvinte, instaurarea inflației !

Adevărul e că lumea, atentă mai mult la mișcările politice, n-a observat eroziunea lentă, dar sigură, care ruinează economia britanică.

Prosperitatea formidabilă a economiei engleze în secolul al XIX-lea se datorește unui complex de factori, favorabili la maximum acum cincizeci de ani, dar atinși toți de decadență astăzi.

Anglia e prima țară care a utilizat revoluția industrială. Bogată în combustibil, cu mine imense de cărbuni, ea și-a alcătuit iute cea mai importantă industrie de pe atunci. Deținînd imense colonii, a putut-o distribui în infinite debușeuri. Pentru ca să poată importa liber materiile prime și ca să le poată plasa, ea avea nevoie de o politică vamală bazată pe ideile liberului schimb. Și pe timpuri glorioase ale lui Cobden și [ale] liberalismului manchesterian, ea nu s-a abătut o clipă de la acest principiu.

Așadar, cărbunii, posibilitatea de plasare în colonii, politica liber schimbistă au constituit cei trei piloni pe care s-a ridicat prosperitatea engleză.

Dar astăzi, lucrurile s-au schimbat. Liberul schimb ca doctrină e în completă decadență, chiar și în sînul partidului liberal, ceea ce e aproape un nonsens. Economistul Keynes a făcut acum doi ani, în diferite orașe germane, o conferință care avea aerul de propagandă și care purta titlul semnificativ *Das Ende des laissez-faire*.

Măsuri nenumărate, în practică, au sprijinit acest curent. Mai întîi pentru că au cerut-o agricultorii, atinși în interesele lor de importul de cereale din dominioane. În al doilea rînd, pentru că aceleași dominioane au pus taxe vamale, admițînd cel mult un tarif preferențial pentru metropolă, pe produsele industriale engleze. Astfel exportul Marii Britanii a scăzut de la 1913 la 1927 cu peste 21 la sută, în timp ce exportul celorlalte țări de pe glob la un loc a crescut cu 18 la sută. Dacă ținem seama că Anglia exportă peste trebuințele interne 75 la sută din industria bumbacului, 50 la sută din metalurgie, 50 la sută in și 45 la sută stofe de lînă vedem situația în culori negre. Dominioanele și-au constituit aproape toate industrii locale. Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud sînt azi țări industriale în toată puterea cuvîntului. Ele exportă direct în străinătate, astfel că exportul lor a crescut cu 31 la sută față de ce era înainte de război. Ele se arată independente față de metropolă și unele din ele, cum e Canada, intră în constelația economică a Statelor Unite.

Pe vremea lui Cobden, cînd Anglia susținea și practica politica liberului schimb, ea înțelegea s-o aplice nu numai la mărfuri, dar chiar și la mîna de lucru în interior, munca fiind privită ca o marfă supusă concurenței. Azi, protejate de formidabile sindicate, salariile se mențin ridicate, mai ridicate ca în majoritatea țărilor din lume. Anglia se fălește cu acest fenomen care întreține un „standard of living“ ridicat. Dar salariile ridicate și decăderea exportului au închis o mulțime de fabrici.

De aici plaga iremediabilă a șomajului. De la 1 010 000 de șomeri în ianuarie 1921, Anglia ajunge la 2 663 000 în ianuarie 1931. Cifra a crescut de două ori și jumătate în zece ani. Sub presiunea sindicatelor și a politicii sociale a puternicului partid laburist, acești șomeri trebuiesc întreținuți. Ei sînt plătiți printr-un sistem de asigurare prin cotizații la care participă lucrătorii, patronii și, pentru rest, statul. Șomerii primesc în moneda noastră între 4000 și 6000 lei lunar, firește fără să facă nimic. După legea azi în vigoare e declarat șomer oricine a câutat lucru şi n-a găsit la salariul normal şi numai în specialitatea sa. Poate rămîne şomer şi avea deci dreptul la pensie, chiar dacă cineva a găsit de lucru sub salariul normal şi în afară de specialitatea sa. Dar aceasta înseamnă a mînca zi cu zi capitalul naţional.

În fine, cărbunele care a făcut altă dată bogăţia Angliei nu mai oferă azi şanse de cîştig. În afară că Franţa şi Germania au ajuns la aceeaşi cantitate de extracţie, dar petrolul cu derivatele sale oferă un combustibil mult mai eficace şi mai ieftin. Dar Angliei îi lipseşte petrolul.

La toate acestea se adaugă şi stabilizarea lirei la un nivel prea sus. Revalorizarea a fost inspirată de o politică de orgoliu şi de prestigiu. Ea face însă ca produsele engleze să fie scumpe şi puţin căutate.

Anglia renunţase să mai fie în ultimii ani exclusiv şi primordial industrială. Puterea ei se menţine în domeniul financiar. Renunţarea la etalonul aur indică o nouă evoluţie : revenirea la politica industrială contra politicii financiare.

Vom vedea aceasta în articolul viitor.

(6 octombrie 1931)

TRADIŢIONALISMUL ENGLEZ ŞI EVOLUŢIA ECONOMIEI MODERNE

Ceea ce face farmecul aproape bucolic al civilizaţiei engleze este păstrarea îndărătnică, într-o atmosferă industrializată şi urbanizată la culme, a tuturor datinilor, riturilor şi moravurilor ancestrale.

Englezul, om de afacere prin profesie, e rural prin gusturi şi viaţă.

O sumedenie de instituţii şi de obiceiuri medievale, de un formalism adesea ridicol în zilele noastre, sînt păstrate cu sfinţenie în mod absolut inutil. O continuitate admirabilă leagă pe englezul elizabetan de cel din timpul reginei Victoria sau de cel de azi.

Cu tot guvernul laburist, aristocratismul conservator e încă şi azi caracteristica mentalităţii anglo-saxone, indiferent de clasă socială. Englezul se adaptează în suprafaţă, şi just atît cît trebuie împrejurărilor şi condiţiilor care îl fac să reuşească într-o afacere. În sufletul său însă, el rămîne şi astăzi în linia mare a tradiţiei.

Fără îndoială, acest conservatorism oferă preţioase avantaje în artă, în literatură, în morală. Viaţa economică însă nu se acomodează totdeauna cu rigiditatea tradiţiei. Aici totul e plasticitate, mişcare, invenţie. Cine nu poate ţine la pasul vremii este imediat handicapat de o mie de concurenţi implacabili, care nu pot avea nici o indulgenţă şi nici o ezitare.

Economia modernă a evoluat în ultimele decenii după o normă cu totul revoluţionară. Cînd privim astăzi modul cum se produce în America sau Germania, după principii cu totul noi, ne dăm seama că Anglia (Franţa din cauza reconstrucţiei postbelice s-a modernizat mult) se găseşte mult depăşită. În adevăr, ceea ce caracterizează sistemul economiei contemporane sînt următoarele trei trăsături :

a) Concentrarea masivă a producţiei şi consecinţa ei, raţionalizarea.

b) Debuşeurile omogene care permit standardizarea.

c) Adaptarea producţiei la noile trebuinţe create de civilizaţie.

În ce priveşte primul punct, industria s-a concentrat mereu, cu ajutorul cartelurilor şi al trusturilor, după o lege schiţată de K. Marx încă de acum şaizeci de ani, pînă şi în ţările înapoiate. Acest lucru a permis introducerea mijloacelor ştiinţifice în organizarea muncii de la psihotehnică la taylorism, adică a adus randamentul optim al muncii ; a permis reglementarea producţiei, distribuirea geografică a consumaţiei, economie de administraţie, personal etc.

Anglia n-a schimbat nimic din ce avea acum cincizeci de ani. Maşinile şi instalaţiile ei sînt vechi, ruginite, adesea primitive. În extracţia cărbunelui, industria engleză are şi azi instalaţii antediluviene în lemn, cum nu se mai văd nicăieri în Europa (Siegfried *La crise britanique au XX-ème siècle*). Pe de altă parte producţia e încă în stadiul individualist. Mii de mici proprietari se luptă între ei într-o concurenţă anarhică. Morcelarea paralizează totul. În industria cărbunelui, în timp ce Franţa (ţară destul de individualistă şi ea !) are la 600 de puţuri 130 de companii proprietare, în Anglia, [la] 2000 de puţuri sînt peste 1400 de proprietari ! Industriaşii germani ori francezi cînd merg la Londra pentru a trata o afacere de cărbuni nu știu cu cine trebuie să vorbească, fiindcă au a face cu mii de patroni ! La fel în industria bumbacului și a lînei.

Evident că în asemenea atmosferă nici o raționalizare nu e posibilă.

În ce privește omogeneizarea producției, America, Germania și acum și Rusia au înlocuit vechea fabricație de tipuri multiple la cîteva tipuri. Se produc în locul a mii de modele, două sau trei standardizate la tipare anumite. Franța mai poate azi, datorită faptului că are o industrie de lux, să fabrice sute de feluri de mătase ori de automobile. Producția mare și ieftină trebuie însă să restrîngă multiplicitatea felurilor și spețelor la tipuri limitate. Firește, acest lucru nu e posibil decît dacă fabricația se adresează unui public omogen. Piețele interioare mari sînt indicate din acest punct de vedere. Statele Unite produc pentru 120 de milioane de oameni de același gust și cu aceleași obiceiuri. Germania pentru 70 de milioane, Rusia pentru 140 milioane. Anglia, trebuind să exporte jumătate din producția sa în foarte multe țări, are de a face cu publicuri variate de gusturi complet diverse. Ea nu poate standardiza, deci nu poate produce ieftin. Timpul producției calitative, de ordin superior, a trecut însă odată cu sărăcirea burgheziei și cu descreșterea și ruinarea claselor bogate în Europa.

În fine, noile invenții creînd noi trebuințe au creat și noi industrii. Statistica arată că tocmai aceste fabricații de radio, cinema, frigorifere, automobile etc., etc., sînt cele care merg mai bine astăzi. Anglia posedă însă o industrise grea și tradițională : cărbune, bumbac, metalurgie, lînă. Noile industrii, care aduc prosperitate Americii și Germaniei, n-o tentează. Cu toate că ținuturile noi care au creat astfel de industrii sînt azi în progres față de vechile ținuturi ale industriilor tradiționale.

Spiritul conservator refuză azi o adaptare la cerințele vremii. Orgoliul marelui imperiu consideră ca o umilință să cedeze timpului. Spiritul comercial și industrial a rămas patriarhal ca pe timpul reginei Victoria. Patronii englezi sînt și azi cinstiți, loiali, dar foarte înapoiați în cunoștințele tehnice și economice (Siegfried, *op. cit.*, p. 49).

Educația engleză e încă un obiect de lux, bazat pe umanități, pentru uzul claselor avute și leneșe. La Oxford se predă încă de o manieră pur literară vechea temă de compoziție retorică. Omul politic englez de tip superior e un fel de premiant întîi la tema literară de la Oxford, așa cum ni-l prezintă, de pildă, contele Sforza *(Les batisseurs de l'Europe moderne)* pe Lord Curzon, exemplu eminent de carieră politică strălucită. Confortismul elegant a invadat viața acestui popor aspru și eroic altădată. Astfel concluzia unuia din cei mai buni cunoscători ai vieții engleze de azi, A. Siegfried, ni se pare judicioasă.

„Ceea ce lipsește azi acestei țări, una din cele mai civilizate de pe pămînt, e gustul luptei : ea vrea să se odihnească în ceasul cînd ar trebui să-și dubleze sforțările, să trăiască pe ceea ce a cîștigat, cînd totul e de reluat cu noi cheltuieli. Pe scurt, dacă îndrăznesc să spun, acestui popor îi lipsește astăzi vitalitatea."

Iată constatări grave. Să vedem ce perspective deschide viitorul.

(7 octombrie 1931)

PERSPECTIVE

Oricît a rămas anchilozată la forme de viață depășite, oricît ar domina încă în mentalitatea britanică un spirit conservator excesiv, oricît ar domni într-un dulce confort pe laurii cîștigați cu trudă altădată, Anglia e și azi un organism de-o rară putere care încearcă să se scuture de marasmul care o paralizează.

Numai că dificultățile sînt enorme. Toate soluțiile la criza engleză sînt cuțite cu două tăișuri.

E oarecum în destinul englez ca orice măsură luată să aibă imediat inconveniente tot așa de grave ca și avantajele pe care le aduce. Cu toate acestea, în criza prin care trece, orice paliativ va fi inutil. Soluții radicale se cer și, dacă e adevărat proverbul francez „à quelque chose malheur est bon", criza de azi va fi avut efectul

ACADEMIA

salutar de a alarma puțin opinia engleză și de a o scutura din toropeala în care se găsește.

Industria engleză e cea mai greu avariată. Balanța comercială e îngrijorător deficitară. Dacă în 1913 deficitul exportului față de import era de 134 milioane de lire sterline, exportul acoperind 82 la sută din cifra importului, în 1929, deficitul exportului față de import e de 382 milioane de lire, ceea ce acoperă numai 69 la sută din import.

Speranța echilibrului e numai la balanța conturilor, care prin navlu, împrumuturile externe acordate de Anglia, curtagii, comisioane, reușește să se soldeze în 1929 cu un excedent de 151 milioane de lire sterline. Din aceasta se vede că Anglia e azi mai mult o forță comercială și financiară decît una industrială, deoarece deficitele industriei sînt acoperite de comerț și finanțe, care reușesc chiar să amelioreze într-atît balanța comercială încît oferă și un beneficiu.

Pentru a menține stabilitatea și onorabilitatea monedei engleze s-a stabilit lira la cursul de înainte de război. Finanța și comerțul o cereau. Dar aceasta ruina industria. Și industria nici ea nu putea protesta prea violent fiindcă, enorm îndatorată, se găsea și ea în mîinile finanței.

Astăzi prin suspendarea etalonului aur industria e ajutată. Ultimele telegrame anunță o febrilă reluare a lucrului în industria bumbacului și a fierului. Fabrici închise de patru ani se redeschid.

Da, dar ceea ce va cîștiga industria va pierde finanța. Fără o liră stabilizată comerțul mondial nu se va mai încheia ca pînă acum luînd drept bază moneda engleză. Plasamentele engleze în străinătate vor suferi. Marasmul din industrie va trece în finanțe.

Un avantaj va rezulta totuși. Silită să producă pentru export, luptînd cu concurența celorlalte țări, industria se va reorganiza în mod serios.

Instalațiile se vor reînnoi, se vor moderniza după ultimele cerințe. Morcelarea individualistă va înceta, făcînd loc unor fuziuni mai ample care vor permite raționalizarea. Deja, băncile londoneze, care dețin azi majoritatea acțiunilor, forțează fabricile care depind de ele la fuzionare și raționalizare. Deplasarea geografică a centrelor industriale de la nord spre sud, de la industria clasică engleză : bumbac, lînă, metalurgie, către împrejurimile Londrei, unde se alcătuiește o industrie modernă de ultime cerințe (automobile, gramofoane, radio etc.), se va accentua și întări.

Dar întrebarea rămîne totuși mai departe, îngrijitoare : ce va deveni finanța care susține azi balanța conturilor, lovită în puterea, prestigiul și creditul ei, printr-o politică inflaționistă ?

Tot așa de delicată în consecințe e și chestiunea protecționismului. Opinia în favoarea protecției e azi cîștigată în toate cercurile, inclusiv în cele liberale. „Trade Unions Congress“ din 26 iunie 1930 a cerut renunțarea la liberul schimb. De partea patronilor la fel. „Federation of British Industries“ a cerut același lucru printr-un referendum din octombrie 1930. Camera de Comerț din Manchester însăși, altă dată patria lui Cobden și a liberalismului, în iulie 1930, prin 1763 de voturi contra 607 voturi, a cerut protecționismul. Pînă și finanța din „City“, așa de interesată în libertatea schimbului, a conchis, într-un manifest al bancherilor, la aceleași deziderate.

Cu toată această quasi-unanimitate, problema nu e simplă. Dacă se urcă tarifele vamale, se asigură desfacerea internă. Dacă exportul — și Anglia exportă 30 la sută din producția sa — se scumpește și fatal se micșorează. Viața în interior se scumpește, prețurile cresc, salariile trebuiesc mărite, puterea de consumație a cetățenilor scade etc. Pe de altă parte, întreținînd-o cu prețuri oficiale protejate, industria nu va fi silită să se modernizeze și să se organizeze.

E adevărat totuși, cu toate aceste argumente, că Anglia nu poate rămîne singura țară liber-schimbistă într-o lume care a introdus peste tot tarife protectoare.

Și mai grea încă e situația Angliei din punctul de vedere al politicii internaționale. Dominioanele au astăzi independența aproape completă. E aproape sigur că ele nu se vor sacrifica ca să salveze patria-mamă. Unele din ele se îndreaptă către constelația americană care le promite mai mult și față de care au aceleași afinități de rasă, de limbă și de civilizație. Ele nu admit în orice caz o politică prea europeană a Angliei. Dar Marea Britanie nu se poate desolidariza nici de Europa, unde trimite peste 50 la sută din exportul său și are multe capitaluri angajate.

Care va fi ieșirea din acest impas ? Renunțarea la dominioane și preocuparea numai de imperiul strict colonial care e, oricum, el singur mai mare decît acela al Franței ? Solidarizarea cu America pentru un front comun anglo-saxon, dar acceptînd în acest caz locul al doilea ? Va suporta orgoliul britanic această „capitis diminutio" ? Toate aceste perspective au adepții lor în opinia publică engleză. E mai probabil însă că Anglia le va încerca pe toate, utilizînd mai departe excelenta sa politică de compromis care i-a dat așa bune rezultate în trecut. Numai dacă împrejurările, adesea brutale în desfășurarea lor, vor mai tolera o astfel de politică.

(8 octombrie 1931)

ECONOMII CULTURALE

Se pare că în alcătuirea alchimiei care și-a luat sarcina de a transforma bugetul țării în piatră filosofală, Ministerul Instrucțiunii e menit să suporte cele mai radicale însîngerări. Un mag iscusit trebuie să facă miracole. Miracolul e de a ajunge la o cifră fixată mai dinainte, ca un țel obligator scris cu litere de foc, cu resursele unei economii ruinate, ale unei agriculturi deficitare, ale unei industrii asfixiate, ale unei organizații bancare atinsă de paralizie progresivă. Dar economii trebuiesc făcute.

Nu mai discut dacă într-un sistem capitalist bazat pe prețuri ridicate, sărăcirea funcționarului va ajuta depresiunea economică, ori, din contră, impozitele indirecte bazate pe consumație, scăzînd în randamentul lor, nu vor lua cu altă mînă ceea ce pare că aduce reducerea salariilor. Căci, în sistemul capitalist, cheltuiala, consumația, prețurile ridicate sînt condiții de viață. A cîștiga mult și a cheltui mult e legea economiei actuale, după cum altă dată, în perioada mercantilismului medieval, idealul era de a cîștiga puțin, dar a cheltui și mai puțin.

Și nu voi cădea nici în lamentările sentimentale care proslăvesc ideea, cultura și școala, fiecare scris cu majuscule. Îmi cunosc secolul și țara. Nu voi cere din ipocrite cointeresări profesionale drepturi privilegiate pentru o castă de mandarini, din care, ca modest belfer, fac parte. Cu toate că fiecare breaslă are grandomania ei. Militarii și magistrații sînt convinși de eminența exclusivă a misiunii lor. Și noi, profesorii, desigur la fel. Dar nu pe această temă voi cere menajamente. Era o vreme, nu prea îndepărtată, cînd țara românească respecta cărturarii, cărțile, școala.

Sînt timpuri apuse, fără îndoială. Vremurile sînt grele și oamenii cad seara zdrobiți de oboseala de a asigura o bucată de pîine familiei. Nu le mai arde de citit, de meditat. În astfel de vremuri, cultura e considerată, după o veche prejudecată — primum vivere, deinde philosophari —, ca un lux. Dar cel care a formulat anticul dicton trăia într-o epocă în care în adevăr cultura era apanajul elegant, sportul intelectual care trebuia să alunge plictiseala și neurastenia celor sătui. Lectura nu-și coborîse opiumul liniștitor în masele imense. Cititul nu devenise o nevoie imperioasă, organică, ca și mîncarea, săpunul ori căldura. El nu devenise consolarea mută a miilor de dezmoșteniți, cărora nu le-a rămas decît alintarea unui vis de opulență și fericire printre rînduri tipărite.

Țara românească decade, în această privință, îngrozitor. Editurile ar putea da un bilanț teribil : tot publicul cititor de cărți din țara noastră e de cinci mii. Și în ultimul timp, a scăzut și acela la jumătate. Sîntem singura țară din lume, care sîntem amenințați să nu mai avem nici o revistă de cultură generală. Studenții noștri sînt în ultimul grad de ignoranță. Abia cinci la sută din ei dacă mai pot citi cărți franceze și abia unul la sută dacă poate citi în limba germană. Editurile, cele pe care nu le amenință încă falimentul, nu editează decît romane. Opere științifice nu se mai pot publica. Savanții își țin manuscrisele în saltar.

Casa Școalelor a avut pînă acum o casă de editură pentru lucrări de știință, greu de strecurat în publicul mare. Acum a fost închisă și aceea. Fiecare facultate avea un fond de tipărit cursurile. S-a desființat și acela. Se pare că materialele de laborator vor fi ori suprimate ori drămuite ridicol. Se propune desființarea doctoratelor, considerate ca un lux suprem pentru țara noastră, tocmai acum cînd lumea sărăcită nu-și mai poate trimite fiii la specializare în străinătate.

*

Se zice că Maiorescu, întrebat odată care e folosul filosofiei, ar fi răspuns : „Dar atunci care e folosul folosului“ ?

E răspunsul de dat tuturor celor care stabilesc ierarhii și urgențe pentru nevoile omenești. Civilizație înseamnă creațiune de nevoi. Și astăzi, e sigur că mulți vor cartea, radio ori cinematograful chiar înaintea unor trebuinți materiale. Literatura, știința, arta sînt forme ale vieții. Fiecare corespunde imperios la trebuinți sufletești. Karl Marx, pesimistul lucid, care a explicat istoria în funcție de foame, de structura ei materialistă, a admis o suprastructură intelectuală, determinată de cea dintîi, dar totuși reală. După cît se pare, rușii nu sînt nici ei așa de ostili vieții spirituale, cum se spunea.

Dar fiindcă economia politică domină preocupările zilei, să ne punem din punct de vedere strict economic. Prin toate reducerile care se fac va urma o scădere enormă a standardului vieții. Vom continua să trăim, dar vom trăi ca primitivi. Ne vom simplifica animalic viața numai la foame, la sete, la dormit. Sufletul nostru va hiberna posomorît. Imaginația va fi prima facultate atinsă. Literatura considerată ca un păcat, ca un viciu, nu va mai stimula-o, știința și filosofia nu vor mai liniști-o. Nevoile, care (chiar și cele economice) pornesc din suflet, vor amuți. Omul, simplificat pînă la un rezumat de nevoi organice, va limita suma consumațiilor sale. Fără imaginație, nu e consumație posibilă și fără consumație, adică fără debușeu, producția trebuie să închidă porțile uzinelor și fabricilor.

Dar iată și o nouă problemă socială. Ne văităm toată ziua contra numărului mare de proletari intelectuali. Dar acești proletari există, ei sînt un fapt, un fenomen. Oricît am reduce școlile, ei vor continua cîtăva vreme să se înmulțească. Omul politic trebuie să se îngrijească însă să le ofere debușeuri, adică moduri de a trăi. Se realizează oare acest deziderat închizînd școlile și înăbușind publicațiile ?

Iată cum, chiar economicește vorbind, comprimarea culturii nu poate aduce nimic bun. Oricît am trăi sub primatul economic, nu se poate urmări balcanizarea totală a acestei țări, care promitea, cîndva, oricum, frumoase elanuri.

Renunțați, d-lor guvernanți, la „superstiția“ cărturăriei. Dar n-o înăbușiți complet. Evident, băncile și fabricile trebuiesc salvate cu orice chip. Modestă, umilită, transformată în cenușăreasa vieții sociale, cultura nu are aroganța de a se compara cu ele. Dar, oricum, din mărețul sacrificiu care se plănuiește pentru ajutorarea lor, îndrăznește să ceară și ea cîteva firimituri.

(11 noiembrie 1931)

ALEGERILE DIN JUGOSLAVIA ȘI DEMOCRAȚIA EUROPEANĂ

Rezultatele alegerilor din Jugoslavia nu par a fi impresionat deosebit, nici măcar lagărele reacționare din Europa. La noi însă, unde toate lucrurile se fac sau se scuză după un model străin, reacțiunea distinsă, pledînd pentru dreptul sacrosanct al elitelor, s-a simțit datoare să scoată strigăte de triumf. Și stabilind o conexiune, care n-are absolut nici un rost, cu succesul conservatorilor din Anglia, s-a grăbit, simplist, să anunțe din nou (pentru a cîta oară ?) decăderea iminentă a democrației și orientarea clară a Europei spre dreapta. Conservatorii noștri s-au văzut deodată justificați de două popoare : unul mare și altul cel puțin brav. Firește, valoarea celor două popoare crește direct proporțional cu cumințenia de care au dat dovadă la ultimele alegeri.

Impresioniști din fire, românii noștri au crezut chiar că e cazul să se grăbească în a inventa un partid conservator. O ligă, altădată îndreptată contra partidelor, s-a declarat gata de a-și asuma această providențială misiune. Fenomenul în sine nu e prea impresionant : tragedia tuturor ligilor e că sfîrșesc în partide.

Lucrul e cunoscut încă de pe timpul glorios al lui Coriolan Drăgănescu.

Acesta nu va opri însă, desigur, ca ironiile subțiri contra „democrației“ să curgă abundent. Să nu ne pierdem însă cumpătul și să examinăm puțin faptele.

Orice s-ar zice, hotărîrea guvernului jugoslav de a face alegeri, chiar așa cum le-a făcut, constituie o concesie făcută democrației. Evident, e un curios procedeu din partea partidului guvernamental acela de a recurge la ratificarea sufragiului universal, atunci cînd l-a disprețuit și desființat pur și simplu acum trei ani. Principiul e principiu și nu vedem de ce același sufragiu universal, de aceeași calitate și compus din aceiași oameni, era rău acum trei ani și bun astăzi. Au devenit mai maturi, mai experimentați oamenii într-un răstimp numai de trei ani ? Căci logica e simplă : ori poporul sîrb e incapabil de a se conduce singur și atunci nu trebuie consultat ; ori e capabil și atunci mai întîi nu era nevoie de dictatură și apoi trebuiau alegeri complet libere. Să admitem însă că jumătatea de măsură, compromisul, e însăși legea politicii. Faptul că s-a recurs la alegeri într-un regim dictatorial înseamnă că chiar un astfel de regim nu se consideră pe el însuși decît provizor. Definitivarea vine prin consultarea populară. Iată cum reacțiunea își acordă singură, sub presiunea maselor, un brevet de slăbiciune. Altădată, cînd domnea în Europa „la belle époque“ a spiritului retrograd, asemenea concesii nu erau posibile. Îl vedeți pe Metternich acceptînd o ratificare a sufragiului universal ?

Felul cum au fost făcute alegerile se caracterizează prin unanimitatea succesului. Unanimitățile sînt însă totdeauna suspecte. Guvernul jugoslav e poate nițel jenat de atîta succes, pe care l-ar fi dorit, fără îndoială, ceva mai moderat. Dar excesul de zel al subalternilor e adesea teribil și poate că la vecinii noștri, ca și la noi în 1926, s-a sărit puțintel dincolo de cal. Savantul constituționalist francez Joseph Barthélemy spune undeva că popoarele cu guverne dictatoriale sînt popoare *minore* și că popoarele cu guverne democratice sînt *majore*. Tot el adaugă apoi că datoria oricărui om de stat e să-și conducă poporul său la majorat. Ne bucurăm în orice caz că prietenii și vecinii noștri au înțeles că numai conducerea poporului prin el însuși dă dreptul la majoratul politic.

*

E adevărat însă că ultimele două consultații populare dovedesc o orientare a Europei spre dreapta ? Mai întîi mărturisim că nu vedem nici o legătură posibilă între rezultatul alegerilor din Anglia și Jugoslavia. Aceste două țări sînt, în ce privește stadiul de evoluție, structura socială, organizația economică, așa de deosebite, încît, evident, nu poate fi vorba decît de o simplă coincidență. Și chiar dacă am admite interpretarea care se dă ambelor rezultate, ce poate fi comun, ca vederi politice, între țăranul dalmat sau croat și burghezul sau uvrierul englez ? Deosebirea e aproape ca între două continente. Ce tendință comună se poate desprinde pentru un om de bun simț măcar ?

Dar dacă e vorba de stabilit un bilanț, inventarul faptelor politice în favoarea democrației mi se pare că e destul de bogat. În ultimii ani, aproape toate dictaturile s-au prăbușit. Chiar cele care au rămas în ființă, cea fascistă și cea jugoslavă, au fost silite să accepte consultarea maselor. Spania a făcut o revoluție republicană. Alegerile bulgare au dat majorități partidelor de stînga. În Germania Hitler a fost paralizat iar guvernul Brüning e silit să-și caute sprijinul la stînga. Briand rămîne la locul său și cu politica sa în Franța. Belgia, Elveția, Cehoslovacia, țările nordice, Olanda, adică țările cele mai civilizate rămîn neclintit credincioase principiului democratic. Reușita conservatorilor în Anglia ? Dar e acesta un fenomen antidemocratic ? Numai cine se înșeală cu titulatura acestui partid poate gîndi așa. Din punctul de vedere democratic, am fi bucuroși dacă cele mai de stînga partide românești ar avea o conduită măcar așa de democrată ca aceea a conservatorilor englezi. Iată cum faptele nu militează deloc în favoarea reacțiunii. E bine sau e rău ? Rațional vorbind, discuția asupra avantajelor și dezavantajelor democrației va mai continua poate cîtăva vreme. Spre disperarea reacționarilor români, bună sau rea, democrația e azi în toată Europa *un fapt*. Ea crește simplu și firesc, ca necesitatea ineluctabilă a legilor naturale. Oricît s-ar jigni distinsul estetism al conservatorilor noștri, nimeni nu va putea împiedica masele să ajungă treptat la conștiință. Pînă atunci, a combate mereu democrația înseamnă a polemiza cu fenomenele. Oamenii care combat mersul cometelor, căderea ploii, sau mecanica mareelor sînt cel mult amuzanți.

(14 noiembrie 1931)

PROGRESELE INTERVENȚIONISMULUI

Zilele trecute, ministrul armatelor a enunțat la Cameră că planul de reorganizare a industriei Cugir constă în trecerea lui la acest minister. În același timp, mai multe societăți de petrol, I.R.D.P., Creditul Minier, Petrol-Govora etc. tratează o fuziune în participație cu statul. Acesta va prelua o parte din acțiuni și va păstra drepturi de control, de limitare și raționalizare a producției. Pe vremea cînd guvernul intenționa să reorganizeze Banca Blank, în programul de asanare figura o largă participare a statului. În fine, proiectul de conversiune a datoriilor agricole, care este discutat în parlament, consacră statului un larg drept de intervențiune, nu numai un rol de arbitru, dar unul eficient de imixtiune în viața economică.

Iată cîteva fenomene, a căror semnificație întrece sensul mărunt al evenimentelor cotidiene. România urmează în această privință o lege generală care conduce economia aproape a tuturor statelor europene. Germania a propus o lege de conversiune a datoriilor agrare cu multe puncte comune cu aceea care se propune la noi. Dar pretutindeni statul intervine în controlul și organizarea cartelurilor, a sindicatelor, a fixării prețurilor, a repartiției beneficiilor.

Și nu numai atît. Pretutindeni statul devine, el singur, direct și gospodar. În Germania, Cehoslovacia, Belgia, Olanda, sistemul cointeresărilor mixte între stat sau municipii și societăți a devenit modul curent de exploatare pentru industriile electrice, de gaz, de apă etc. De o bucată de vreme, se întîmplă și un fenomen mai interesant. După statistici germane și belgiene, statul a preluat peste 25 la sută din gestiunea anumitor societăți în stare de gravă jenă financiară. Statul moștenește astfel patrimoniul societăților neputincioase de a se conduce singure.

Marele impuls al etatismului economic pornise din timpul războiului. Trebuind să centralizeze producția în vederea apărării naționale, guvernele se amestecau mereu în gestiunea afacerilor particulare. De atunci ne-am deprins cu economia colectivă. Atunci s-a marcat brusc ruptura între etatism și liberalism. Se poate spune că atunci a murit puritatea intangibilă a principiului „laisser faire". În anii postbelici am avut o politică economică mixtă.

În țările de puternică organizație capitalistă, liberalismul tranzacțiilor și al producției s-a menținut. În celelalte țări, am avut o alternativă de măsuri liberale și de măsuri intervenționiste. Criza economică însă precipită violent balanța în favoarea intervenționismului. Cu sau fără voie, statul e angrenat în centrul vieții economice, reglează abuzurile, adesea expropriază, de cele mai multe ori moștenește sau e silit să ia asupră-și soarta societăților anonime.

Dacă un om de afaceri sau un politician de pe la mijlocul secolului trecut s-ar scula dintr-un somn care ar fi durat o sută de ani, ca al acelui erou dintr-o poveste a lui Anatole France, n-ar mai înțelege nimic din ceea ce se petrece astăzi. El trăia atunci sub semnul liberalismului manchesterian desăvîrșit. Axiome economice indiscutabile îi spuneau că nu există alt mod de producție și de circulație, că statul e un mizerabil și detestabil gospodar. Dacă am deschide azi tratatul de economie politică al unui Mill, Leroy Beaulieu ori Léon Say, am găsi dări de seamă și statistici din care reiese indubitabil că toate întreprinderile statului mergeau către ruină. Căci, ne spuneau eminenții economiști, ceea ce face ca particularul să reușească acolo unde eșuează colectivitatea e stimulentul beneficiului individual. Dar funcționarul de stat, plătit egal oricum, și în caz de reușită și în caz de pierdere, e un garant neglijat, lipsit de interes și de tragere de inimă.

Au venit apoi societățile anonime. Acolo lucrul se petrecea cam ca la stat. Erau tot funcționari care lucrau sub o oblăduire colectivă și anonimă. Exista, desigur, un interes la care veghea administratorul delegat, consiliul de administrație etc., dar interesul era mai diluat, mai difuzat decît în cazul întreprinderii strict individuale. Dar aceasta nu era de ajuns. Ce fenomen s-a întîmplat oare în viața economică, care a reușit să modifice vechile prejudecăți asupra neputinței statului gospodar ?

O statistică franceză arată că impozitele plătite la un kilogram de fier transformat în mașini sînt de 75 la sută din valoarea lui. La aceasta, se adaugă, proporțional, cota salariilor, a altor cheltuieli și cîștigul patronului. Firește, toate acestea sînt deviate asupra consumatorului. Dar capacitatea de plată a acestuia e limitată și, fatal, consumația descrește. Pentru a ieftini și a face mai accesibil kilogramul de fier, nu se pot reduce salariile fixate definitiv de către puternice sindicate ce amenință cu greva generală și nici impozitele statului care au tendința de a crește mereu. Inevitabil va trebui să descrească beneficiul patronului. Interesul, faimosul interes la beneficiu, stimulentul psihologic care formează mecanismul însuși al capitalismului, se găsește astfel slăbit. Interesul clasei capitaliste e mult mai scăzut azi, fiindcă beneficiul e mult mai mic și riscurile sînt mult mai mari decît erau acum un secol.

Inițiativa, gustul de luptă al patronilor sînt și ele, implicit, mai scăzute. Întreprinderile sînt părăsite. Cine să le ia? Multe pier, iar altele trec asupra statului.

Dar în afară de micșorarea beneficiului, patronul de azi trebuie să mai suporte o mie de vexațiuni relativ la controlul producției, al consiliilor de fabrici, salubritate, greve etc. Afacerea nu mai e rentabilă.

Și iată exemple românești, luate din istoria ultimilor douăzeci de ani. Dacă rentabilitatea pămîntului ar fi fost mai mare, nu s-ar fi opus dîrz și fără cruțare la expropriere marii proprietari? Dacă băncile n-ar avea de ales între perspectiva închiderii ghișeurilor și acceptarea plății pe lung termen, ar admite ele, cu atîta dezinvoltură, legea conversiunii? Sau ar ieși în stradă pentru apărarea intereselor lor?

Țări cu uriașe organizații capitaliste acceptă azi intervenționismul și etatismul. Țări cu debile improvizații capitaliste, cum e România, ce au de făcut? Vom vedea.

(12 decembrie 1931)

IDEOLOGIE CONSERVATOARE

O legendă germană din evul mediu pretinde că un doctor a reușit să creeze un homunculus într-o eprubetă. Primul act de voință al noului născut a fost tentativa de a asasina pe creatorul său. E în legea firii, probabil, această ferocitate retrospectivă. Odată botezat, noul partid conservator român *, înainte chiar de a se fi înscris în listele stării civile, a făcut afirmația existenței sale tăind brusc și fără menajamente cordonul ombilical care-l lega de guvern. Anume a început o companie dîrză contra proiectului de conversiune a datoriilor agrare și a anunțat că-l va combate și sabota. Toate acestea pentru a reprima „demagogia" și a salva ordinea actuală juridică, sanctitatea legilor etc. etc. Nu cunoaștem exact conținutul noului proiect. Și nu pentru a-l aproba ori dezaproba pornim de la acest fapt.

Voim numai, plecînd de la această primă manifestare a reacționarilor români, să încercăm a defini caracterul și natura noului partid. Deși am fi voit să evităm, cînd vorbim de o lume așa de distinsă, expresiile familiare, vom îndrăzni să spunem că neofiții conservatori au pășit în viață cu piciorul stîng.

Toată lumea știe că partidul conservator, de totdeauna și de pretutindeni, reprezintă rezidurile modernizate, pe cît permite vremea, ale vechiului feudalism agrar.

El reprezintă, pe cît poate, marea proprietate (unde mai este), drepturile și cerințele ei, protecționismul agricol și, firește, toată mentalitatea morală și socială care se leagă de aceste interese economice: spirit de tradiție, legătură sentimentală cu pămîntul, spirit religios, existența patriarhală a familiei etc. Există o logică implacabilă care asigură interdependența acestor principii.

Lipsit de o realitate socială obiectivă care să-i ceară existența, partidul conservator ar fi putut arbora cel puțin a ideologie care să-l insereze, să-l încadreze în logica tradițiilor conservatoare. În loc de aceasta însă, ce vedem? Prima manifestare a partidului conservator român *constă în a combate o lege care voiește să apere in-*

---

* După primul război mondial, pînă prin 1925—26, Partidul Conservator, în toate ipostazele sale, se destramă. Ralea se referă aici la încercarea lui Grigore Filipescu de a-l reînvia în iunie 1929 sub forma „Ligii Vlad Țepeș", care-și schimbă denumirea, în noiembrie 1931, în Partidul Conservator Democrat și care va fi desființat, odată cu celelalte partide, de către dictatura carlistă în 1938. Întemeietorul său moare și el în vara aceluiași an. (n. ed.)

teresele capitalului agrar și pe acei mari proprietari care ar fi firesc să constituie cadrele viitorului partid.

Îl vedem cu mult mai îngrijit de ceea ce va deveni organizația bancară și financiară, decît de interesele agriculturii românești. Dar pentru a apăra interesele finanței, nu era nevoie de un partid conservator. Dacă partidele românești ar avea un program consecvent și dacă și l-ar respecta, ar fi de ajuns, pentru această categorie de interese, Partidul Național-Liberal.

Am relevat această — ca să zicem așa — inadvertență (ne ferim mereu să nu „froissăm“ sensibilitatea estetică a „lumii bune“ despre care vorbim), numai pentru a arăta artificialitatea noii înjghebări.

Cînd un partid nu se sprijină pe o realitate socială, pe un grup de interese, el nu poate avea nici o ideologie coerentă. Înainte de a exista o clasă muncitorească, un Cabet, un Pecqueur, un Proudhon aveau fiecare în buzunar cîte un plan care trebuia să facă fericirea societății viitoare. Dar aceste planuri erau gratuite, fanteziste și nu aveau nici o aderență cu frămîntările concrete ale vieții sociale. Erau generoase plăsmuiri ale imaginației individuale, romane sociale, agreabile și atîta tot. Lumea se schimbă repede, dar, oricum, istoria socială e încă de meditat.

*

Partidele conservatoare nu se inventează, ele există, dacă există.

Un *nou* partid *conservator* e un nonsens. Nu poți conserva trecutul, aducînd în același timp noutăți. O tradiție întreruptă e o tradiție părăsită. Ea nu poate fi reluată decît pentru curiozitatea istorică. Partidul conservator a dispărut, nu numai fiindcă exproprierea i-a dizolvat cadrele și rațiunea economică, dar fiindcă în toată jumătatea a doua a sec. al XIX-lea, el s-a opus modernizării și civilizării țării noastre, adică fiindcă n-a înțeles procesul nou de evoluție al societăților europene. El n-a știut să fie suplu, adaptabil. Reacționarism cu orice preț nu se putea face nici măcar în împărățiile califilor arabi. Dar partidul conservator nu avea nici măcar un *trecut românesc* de susținut.

Trecutul nostru apropiat era prea puțin românesc. Kogălniceanu povestește că în 1848, la Iași, boieri români neaoși se fereau ca de o rușine de originea lor românească și spuneau că, dacă ar ști că au o picătură de sînge românesc în vine, ar lăsa-o să curgă și pe aceea. A fi conservator, atunci, însemna ori a învăța iarăși slavonește, grecește, turcește, dacă te inspirai de trecutul imediat, ori a recurge la trecutul pur românesc de pe vremea lui Ștefan ori Alexandru cel Bun, ceea ce era prea îndepărtat.

Dar, ar putea răspunde cineva, nu e nevoie de trecut. Putem crea un spirit conservator care să păstreze ce avem acum. Să pornim de azi.

Evident, momentul e excelent ales. Mizeria plutește peste tot, nemulțumirile iau forma revoltei, grija zilei de mîine ne apasă deprimant. Ce poate fi mai dulce, mai încîntător decît a păstra, ca o muzică suavă, amintirea neștearsă a acestor timpuri de fericire!

Teoretic vorbind, conservatorismul e regimul ideal, regimul unei societăți care nu mai are nimic de dorit, regimul unei societăți în care toată lumea e așa de mulțumită încît nu mai vrea să schimbe nimic. Este „oh! temps, suspend ton vol“ al poetului.

Aceste timpuri, tocmai, le trăim acum. Ne copleșesc impozitele? Să conservăm. Ni se vînd lucrurile sechestrate cu toba? Să conservăm. Ne înăbușă dobînzile, sărăcia lucie, grija epuizantă a zilei de mîine? Să conservăm.

Călcăm legile, mințim, primim șperțuri?

Să conservăm, să conservăm, să conservăm. Totul e prețios. Nimic să nu se piardă din deliciul clipei de față. O singură lozincă: *conservarea mizeriei.* Să ni se ia, în vremuri așa de aprige, singura speranță care ne face să suportăm viața: schimbările de mîine. Fără nici o cruzime, să ni se ia și această ultimă consolație. Vom fi fericiți contemplînd, cu extazul mistic [pe] care-l dă inaniția, frumusețea trecutului, dar mai ales splendorile prezentului.

(decembrie 1931)

TABLOUL EUROPEI ÎN 1932

Poetul Paul Valéry spune undeva că Europa, geograficește, nu e altceva decît un cap prelungit al continentului asiatic. Și totuși această mică peninsulă întortocheată, nu numai că, relativ săracă, hrănește cea mai mare densitate de populație a lumii, dar a voit și a reușit să aibă un suflet al său propriu, care să fie deosebit de mistica hipnotică a Extremului Orient. Acum patruzeci de ani, cînd condițiile economico-politice nu pregătiseră nimic în această privință, un Nietzsche a putut vorbi de „spiritul european". Și tot această mică peninsulă s-a dovedit a fi centrul lumii, cînd în timpul războiului, cuprinsă de o nebunie fratricidă, a antrenat în luptă toate semințiile pămîntului.

După război au venit revoluțiile și după revoluții profețiile negre. Savanți erudiți, la adăpostul cifrelor, au arătat că centrul afacerilor se deplasează, că importul și exportul vechiului continent scade odată cu anarhia sa, cu ruina influenței sale asupra altor continente. Ochii s-au îndreptat din nou spre Răsărit, spre Asia și s-a vorbit mereu atunci de „Decăderea Occidentului".

Douăzeci și șase de linii de vamă brăzdau pămîntul Europei. Și cu ele douăzeci și șase de grandomanii locale, cu veleități și aspirații excesive, monstruoase. Orice unitate organică era compromisă. Pe ce baze noi trebuia restabilit noul echilibru ? Naționalismele se ciocneau cu frenezie și în furia lor instalau noi tarife protecționiste și noi industrii locale întreținute cu oxigen. A urmat criza, implacabilă.

Oameni conștienți și îngrijiți au azvîrlit noua formulă : federalizarea Europei. Dar o federalizare, măcar o cooperare trebuie să aibă la bază o structură economică adecvată și o ideologie comună.

Marele aport al Europei la civilizația lumii a fost descoperirea individului. Continuatoare a civilizației eleno-romane, ea a reușit să găsească o formă de cultură care să fie fundată pe perfecția și prosperitatea mereu crescîndă a individului. Prin invenția capitalismului ca metodă de relații economice, cu lozinca sa : maximum de profit individual, prin Renaștere, prin romantism, prin revoluțiile engleză și franceză, ea a sporit mereu puterea personalității [în] domeniul artistic, filosofic, politic, tehnic, economic. Sub principiul concurenței economice („laissez faire"), sub „Drepturile omului", sub exaltarea „personalității" în artă și pedagogie, stă același substrat : dezvoltarea infinită a individualității umane.

Dar orice formă de cultură are „defectul calităților sale". Individualismul excesiv a ajuns anarhie și disoluție.

Tot ce se întîmplă azi în lume concură la o singură idee : *apusul individului.*

Dacă facem bilanțul liberalismului economic ajungem fatal la această constatare inevitabilă ca un impas : în Germania 10 sinucideri pe săptămînă de foame, iar [în] Canada incendierea recoltelor din supraproducție. Individualismul politic ? Principiul naționalităților dus la exasperări șoviniste e gata în fiecare moment să pună foc lumii. Individualismul moral ? Deprimare și impresie de solitudine.

Europa se găsește astăzi între două mari imperii care încearcă două noi formule de viață : America și Rusia. Și una, și alta însă încurajează o civilizație antiindividualistă. Reducerea omului la mașină, absorbirea lui în colectivitate, încurajarea stărilor de masă, de mulțime, sînt fenomene comune ambelor țări. Aici cu mai multă prosperitate, dincolo cu mai multă mizerie. Dar intenția e aceeași. Producția mică, individuală, calitativă face loc unei uriașe raționalizări de efort cantitativ, locuința retrasă, vila mic burgheză face loc acestui nou „falanster" care e building-ul cu zeci, mii de apartamente ; ogorul a devenit o unitate într-o cooperativă ; mîncarea o alimentație mecanică în restaurante febrile și agitate unde se nutresc mii de persoane ; scrisul, invențiile, operele de artă încep să devină anonime. Totul e ferit de pecetea originalității și a specificului individual.

Și Rusia, și America încearcă să creeze „omul colectiv". Cuprinsă între aceste două mari experiențe, ce poate opune ca formă de viață și de credință bătrîna Europă ? Vechiul său ideal individualist, cîrpit și ajustat vremurilor ?

Orice principiu de viață poate fi susținut. Dar pentru aceasta trebuie solidaritate și energie. În momentul de față, capitalismul european dă dovadă de o teribilă miopie. Nimeni nu vrea să renunțe la detaliu pentru a salva situații fundamentale. Conferința de la Londra din august trecut, ca și călătoria d-lui Laval la New York s-au soldat cu mari deziluzii. Între timp, șomajul crește înspăimîntător în Germania și nu se știe ce va aduce iarna.

A pierdut cu desăvîrşire instinctul de conservare cel mai civilizat dintre continente ?

Poate că anul 1933 ne va permite mai mult optimism.

(1 ianuarie 1932)

ROMÂNIA ŞI BULGARIA

Delegaţi a patru partide politice, cîţiva publicişti şi cîţiva artişti, au fost zilele trecute la Sofia ca să asiste la constituirea societăţii pentru apropierea româno-bulgară. Un ziar care a făcut din patriotism o fructuoasă profesie a strigat, bine înţeles, alarma trădării de ţară. Politicieni avizaţi şi sceptici n-au văzut în această invitaţie extrem de amabilă a vecinilor noştri decît interesul fabricanţilor de tutun bulgari de a-şi plasa în România produsele lor. În fine, unii au identificat manifestaţia de la Sofia cu manevrele de politică internă bulgară ale unui partid căzut de curînd în dizgraţia opiniei publice.

Să ne fie permis celor ce am fost la Sofia şi care am constatat direct afabilitatea afectuoasă cu care am fost primiţi acolo să credem într-un act de sinceră prietenie. Numai că un elan, oricît de cald ar fi el, o efuziune de sentimente, oricît de francă şi de entuziastă, nu se dispensează de analiza condiţiilor obiective care le pot împiedica ori favoriza. Care sînt, deci, cauzele şi perspectivele prieteniei româno-bulgare ?

*

După ce treci Dunărea la Rusciuc şi urci în trenul care merge spre Sofia, ochii aleargă pe linia monotonă a unor coline sterpe şi triste. Pămîntul e galben şi ros — culoarea lutului argilos, — şi ploaia îl răcoreşte rar. Praful îneacă culturi debile şi ofilite vara, iar iarna crivăţul suflă peste pustiuri îngheţate. Satele sînt totuşi gospodăreşti şi arătoase. Pe urmă, trenul urcă şi se menţine pînă la apropierea Balcanilor pe un platou înalt de cinci sute de metri, unde clima e şi mai aspră, iar pămîntul şi mai puţin darnic. Poporul bulgar n-are graţia lenoasă a neamurilor alintate. E un popor sobru, aspru, necăjit, care şi-a smuls cu infinită trudă hrana dintr-un pămînt puţin generos. Caracterul s-a modelat după condiţiile vieţii : a devenit violent, simplu, crud. Istoria n-a fost nici ea mai cruţătoare : o dominaţie feroce, fără milă şi fără înţelegere. Apoi viaţa politică a independenţei, cu pasiuni şi conflicte ucigătoare. Un prieten bulgar mi-a promis că-mi va arăta a doua zi o carte din care voi înţelege perfect istoria politică recentă a Bulgariei. M-a condus în cimitirul din Sofia, unde, sub treizeci şi ceva de pietre funerare albe, odihneau o bună parte din oamenii de stat ai vecinilor noştri. Şi inscripţiile sunau mereu monoton : ucis de un glonte în ziua de... ; asasinat cu un pumnal în stradă etc. etc.

În Bulgaria, cariera de om poltic nu e veselă şi libertăţile au fost scump plătite. Represiunea care a urmat asasinării lui Stamboliiski s-a soldat cu mii de execuţii şi de victime. Sîngele a curs din belşug.

Pe lîngă ravagiile politicii interne, la un popor la care duritatea caracterului nu cunoaşte mlădierile compromisului şi ale oportunităţii, s-au adăugat şi dezastrele politicii externe. Bulgaria a pierdut toate războaiele de la 1918 încoace. După o clipă de glorie, a pierdut pe rînd teritorii, averi, prestigiu. Şi totuşi acest popor brav şi muncitor munceşte şi speră mereu. Cu inima împietrită, el se uită împrejur şi caută o prietenie care să-i permită puţină destindere.

*

Unde s-ar putea îndrepta ? Partidul agrarian pare a mai păstra ceva din visurile de apropiere bulgaro-jugoslavă ale lui Stamboliiski. Dar între Serbia şi Bulgaria se deschide largă şi adîncă prăpastia macedoneană. De o parte şi de alta opiniile publice aţîţate de temperamentul feroce şi vulcanic al macedonenilor respectivi se privesc cu ură şi ameninţare. Popoarele cele mai apropiate ca rasă şi cultură nu devin totdeauna cele mai bune prietene. Exemplul Franţei şi al Italiei, al Austriei şi Prusiei înainte de Sadova sînt edificatoare. Perspectivele spre Grecia oferă cam aceleaşi dificultăţi, cu tot schimbul de populaţii efectuat în ultimul timp. Rămîn Turcia şi România. Dar România prezintă mult mai multă atracţie. Chiar dacă n-ar fi multe puncte de istorie comună. Desigur oricărui român sau bulgar îi pasă prea puţin de amintirea imperiului fraților Assănești de altădată. Chiar istoria recentă a emigranților revoluționari bulgari, care preparau pe teritoriul nostru independența lor, importă puțin. Amintirile nu creează niciodată apropieri. Și poate nici faimosul „suflet balcanic“, mai puțin prezent aici, dar totuși comun ambelor țări într-o anumită măsură, cu covoare, cu bucătărie, cu dansuri aproape identice, nu poate fi un factor decisiv de împrietenire. Sînt, în schimb, afinități sociale și economice care ne apropie de bulgari.

Și unii, și alții sîntem un popor de țărani. Aceeași structură socială și aici, și dincolo ; aceeași mentalitate. Popoare cu medii analoage se pot înțelege mai ușor. Și una, și alta țări agrariene, România și Bulgaria nu-și pot face totuși concurență. Tutunul bulgăresc nu va împiedica porumbul românesc în dezvoltarea lui. Dar chiar dacă ambele țări ar avea o producție identică, timpul emulației agrare a trecut. Țările de aceeași structură economică nu mai rivalizează, ci se grupează. Bulgaria are de la noi lucruri rezonabile care nu pot decît să se folosească. Pretențiile ei se reduc la următoarele puncte :

a) construcția unui pod pe Dunăre. România n-ar avea decît de cîștigat. Traficul între Marea Baltică și Egee s-ar face direct pe la noi ; b) import de tutun din Bulgaria, oferit la prețuri mai avantajoase decît acelea pe care le plătim azi ; c) o politică minoritară în Cadrilater, egală cu aceea pe care o acordăm bunăoară ungurilor ; d) intrarea Bulgariei în sistemul statelor dunărene.

În schimb, Bulgaria s-ar oferi să ne dea concursul în tot ce am avea noi nevoie.

Trăim timpuri de cooperări internaționale. O politică înțeleaptă ne spune că ar fi bine să începem cu vecinii.

(12 aprilie 1932)

PORTRETELE UNUI MOLDOVEAN

Pe marginea conferinței d-lui dr. C. Blumenfeld-Scrutator

Cercul „Libertatea“, un somptuos club modern, bogat decorat în gustul demodat și duios al celui de al doilea imperiu, s-a transformat anul acesta, prin conferințele de joi seară, într-o tribună academică. Sufletul acestei noi activități a fost dl. dr. C. Blumenfeld-Scrutator. Joia trecută d-sa a făcut, după d-nii C. Stere, I. Duca, V. Madgearu, C. Argetoianu, dr. Lupu, o încîntătoare conferință, țesută din broderii de amintiri personale. Erau de față fruntașii vieții politice. Se vedeau alături I. Mihalache, I. G. Duca, C. Stere și Virgil Madgearu.

După luptele parlamentare din cursul zilei, unde invectivele otrăvite pornesc din toate părțile, dl. dr. Blumenfeld aduna seara pe acești matadori obosiți, pe un teren neutru, unde pasiunile politice se pot uita și unde mîinile se pot strînge surîzător și afabil. Și prin aceasta urma o linie de consecvență. Dl. dr. Blumenfeld-Scrutator nu e din ziariștii care scriu de la zi la zi discontinuu și haotic, conduși doar de ceea ce oferă cotidianul senzațional fără directivă, fără convingere, fără țel. El urmărește, ca și *Adevărul* în genere, o apropiere, fie măcar un armistițiu între forțele mari și creatoare ale politicii românești în vederea apărării ideii democratice și constituționale. În acestă privință, el adaugă presei încă o misiune : aceea de amortizor al ciocnirilor, de intermediar al conciliațiilor și sintezelor posibile, utile și oportune. Presa nu intrighează și dizolvă, cum se spune. Ea închează și grupează și aici e rolul său constructiv. Dl. dr. Blumenfeld-Scrutator corespunde în mod eminent acestui rol.

*

Într-una din serile trecute, d-sa ne-a comunicat o serie de amintiri. Ceea ce a izbit ca primă caracteristică a fost calitatea sa de moldovean, mai mult, de ieșean. Moldovenii, chiar cînd vin în Capitală, sau poate, din cauza nostalgiei, mai ales, nu se pot ascunde : sentimentalismul îi debordă. Moldoveanul e plin de pietate și sentimentul trecutului îl animă : deci dl. C. Blumenfeld a vorbit despre morți mai mult decît despre vii. A început cu Caragiale. Marele scriitor avea și el o adevărată slăbiciune pentru Iași. Avea acolo prieteni la care venea cu bucurie : avea pe C. Stere, pe A. Bădărău, Ibrăileanu, pe răposatul Levin. Mi-aduc aminte de banchetul pe care i l-a dat odată *Viața românească* la vechiul „Tanasache“, unde Caragiale a proclamat, plin de entuziasmul său excesiv cînd descoperea un nou talent, pe C. Hogaş, mare scriitor. Apoi entuziasmul său pentru G. Topîrceanu, reunirile în casa d-lui C. Stere etc. etc. Pe atunci Iaşul avea prestigiul de prim oraş intelectual al ţării. Caragiale spunea (desigur o butadă în genul său) : „mă duc la Iaşi, numai acolo am cu cine vorbi“. Dl. C. Blumenfeld-Scrutator ne-a vorbit despre o caracterizare teribilă de profetică despre actualul prim ministru, a evocat apoi un incident pe care l-a avut cu Caragiale pe chestia unei corecturi. (Se ştie că acesta cerea corecturi şi la cărţile de vizită pe care le comanda) şi care au ocazionat cunoscuta epigramă cu Şmul şi Ştrul.

Ne-a evocat apoi figura azi uitată sau necunoscută publicului bucureştean, a lui Steuerman-Rodion, fire elegiacă şi ironică în acelaşi timp, à la Heine, care a încîntat ani de-a rîndul intelectualitatea ieşeană cu rubricile sale inteligente, muşcătoare şi adesea tandre. Apoi dl. C. Bl. a trecut, cu galeria amintirilor sale la Bucureşti. Am regretat că nu ne-a făcut portretul — aşa cum îl vede d-sa — lui A. Bădărău, în a cărui intimitate a stat atîta vreme. Bădărău a fost un om extrem de înzestrat : inteligenţă realistă şi sigură, seriozitate, patriotism moldovenesc, cultură, spirit dinamic şi activ, democrat prin fire şi concepţie. Generaţiile tinere au păstrat despre el numai o fizionomie pătimaş prezentată de duşmanii săi, aceea a politicianului fără scrupule. Şi totuşi Bădărău a fost un mare moldovean. El merită o reabilitare postumă de la foştii prieteni. Dl. C. Bl. ar fi avut ocazia s-o facă. Ar mai fi putut vorbi poate şi despre alţi ieşeni reprezentativi.

Ceea ce a constituit însă o adevărată revelaţie a fost talentul literar al d-lui dr. Blumenfeld-Scrutator. Conferinţa s-a terminat cu o serie de evocări de pe front. Erau mici amintiri, fără prea mare semnificaţie socială, fiindcă eroii erau modeste personaje necunoscute. Dar conferenţiarul le-a dat o viaţă extraordinară. În special, figura lui Leibu, croitor din Bivolari, cu mîinile şi picioarele rahitice, subţiri ca două chibrituri, cu o burtă mare pe un corp de copil, spiritual, optimist, resemnat şi amar, a trăit cîteva clipe aievea în faţa noastră. Şi în opoziţie cu acest tip mobil, urban, raţionalist, figura ordonanţei sale, Huţanu, ţăran sentimental, fatalist, uman. Aceste figuri au dovedit că dr-ul Blumenfeld nu e numai ascuţitul, judiciosul şi informatul ziarist, dar că ascunde, ignorat poate de el însuşi, un remarcabil literat. Cititorii *Vieţii româneşti* vor avea ocazia să aprecieze această diagnoză.

(28 aprilie 1932)

PEISAJ ECONOMIC ROMÂNESC

O generaţie patriarhală şi idilic simpluţă, ca aceea din jurul anilor 1900, emoţionată duios de Rodicile lui Grigorescu şi Alecsandri, căuta mereu un punct specific de originalitate poporului nostru. În optimismul lor imaculat, boerinaşii conservatori şi clienţii lor, farnienţi confortabil întreţinuţi, ţineau cu orice chip să dovedească unicitatea în lume a seminţiei lor. Cîtă cerneală nu s-a cheltuit atunci în goana după ireductibilul original al neamului românesc !

Dar istoria are capricii feminine : refuză cînd i se cere şi acordă celor care nu doresc nimic. Deodată, din senin, statul român prezintă de data aceasta, în ordinea economică, un caracter cu totul original. România e, azi, o ţară complet *disponibilă* faţă de orice tradiţie economică. Unele state îşi păstrează încă intactă o puternică alcătuire capitalistă. Semeţe trusturi, arogante bănci zvîrl lumii buimăcite sfidarea lor. În alte părţi, în ţările mici de mare democraţie, o corectă organizaţie de mici întreprinderi se grupează în jurul cooperativelor. În unele ţări, muncitorimea şi capitalismul, de forţe aproape egale, stau faţă în faţă, împăcaţi pentru moment în utile armistiţii. Aiurea, în fine, a învins proletariatul şi a organizat obştia după legile sale.

Cum stăm noi ? O privire superficială e suficientă şi se poate dispensa de orice statistică. Capitalul agrar datoreşte ceva cam în jurul sumei de 50 de miliarde, adică o datorie care întrece, la preţurile actuale, valoarea sa propriu-zisă. Nu mai funcţionează nici o bancă, capitalul financiar e în parte mort, în parte paralizat.

Acţiunile abia dacă ating a zecea parte din ceea ce valorau acum patru ani. Industria e întreţinută cu oxigen, adică cu enorme tarife protecţioniste, cu prime, cu scutiri de transport, cu subvenții și totuși e într-o stare lamentabilă. România e o țară care nu mai are oameni bogați. Capitalismul național e sfărîmat, dar nu vedem nici o clasă muncitoare capabilă și organizată care să poată prelua gestiunea destinelor viitoare ale societății. Nimeni nu-și simte nici puterea, nici capacitatea, nici acea stranie chemare mesianică de a lua pe umerii săi răspunderea vieții sociale românești. Cîte un mic profitor de apă tulbure, ori cîte un glumeț literat ofensează, sinistru, pustiul sărăciei noastre cu drăguțe proiecte corporatiste. Sau ni se flutură de către agitatori — jumătate dementi, jumătate ignoranți — amenințarea feroce a dictaturii albe. Rățoielile ca și glumele trec, în timp ce noi rămînem mai departe îndoiți deasupra amarului nostru.

*

Ce e de făcut ? În nebuloasa care ne învăluie, trebuie să înceapă stigmatele unei noi consolidări. Să analizăm soluțiile posibile.

Unii preconizează refacerea capitalismului privat. Să lichidăm trecutul și să reîncepem de la capăt o viață nouă, bazată pe libera tranzacție, pe infailibilitatea contractelor, dreptul de uz și abuz al proprietății strict individuale, independența inițiativei particulare etc. etc. Dacă nu mă înșel e metoda preconizată de d. C. Argetoianu, într-un discurs recent, ținut la un banchet și repetat într-un interviu.

Dar mai e posibilă această evoluție astăzi ? România a avut o organizație feudală sau strict familială (Hauswirtschaft, producție pentru consum) pînă după tratatul de la Adrianopole. Apoi au început cîteva moravuri ale economiei de schimb. Brătianu-tatăl a creat, cu ajutorul bugetului și al unui formidabil intervenționism de stat, începuturi de burghezie. Coincidînd cu perioada de prosperitate generală europeană 1870—1900, s-au putut înfiripa aici germeni de economie capitalistă, care au permis, în 1914, chiar realizarea unui împrumut intern de cîteva sute de milioane aur. Această brumă de agonisire națională a fost însă complet distrusă, mai întîi de războiul mondial și apoi de criza prin care trecem.

Să reîncepem cu răbdare, cu abnegație, cu resemnare a pune deoparte cîțiva gologani meschini, firești sărăciei și privațiunii cotidiene, spre a alcătui, cu mai multă prudență acum, o nouă „épargne“, care să fundeze un capitalism roman, după ce am pierdut odată conjunctura favorabilă a momentului propice, cînd s-a alcătuit burghezia europeană ? Fiecare perioadă economică își are epoca ei de aur. România, fără sau cu voia ei, a pierdut-o. Să „ardem“ etapele, grăbind procesul ? Werner Sombart arată că, pentru crearea unui capitalism național într-o țară de mare muncă și de bogate resurse naturale, e necesară scurgerea a două sute de ani.

Adică să muncim, să răbdăm și să strîngem la ciorap ban lîngă ban, pentru ca cei care vor trăi în anul 2100 să fie fericiți ! Dar cei mai optimiști partizani ai capitalismului privat nu se încumetă să ne garanteze că de aici în două sute de ani vom avea tot forma economică actuală. Să facem cu alte cuvinte o muncă de Sisif, pentru ca atunci cînd vom reuși în sarcina întreprinsă să nu mai coincidem cu mersul omenirii, să găsim o lume schimbată, să rămînem noi, insulă singuratecă, singura organizație privat-capitalistă a Europei. Pentru ca apoi desigur să reîncepem o nouă muncă de adaptare la ultima schimbare a celorlalți, conservînd originalul destin de a pierde toate momentele de acord cu lumea, de a ajunge totdeauna mai tîrziu, inoportun, între oameni cu care nu ne mai putem înțelege.

Sau să concesionăm, să vindem tot „capitalul[ui] vagabond“ străin, care să ne desființeze orice veleitate de autonomie etnică, deschizînd aici o sucursală, un comptuar colonial ? Atunci da, am putea, poate, prinde încă puțin capitalismul în amurgul său. Dar cine ar primi o o astfel de soluție ?

Sau să recurgem la un proletariat pe care nu-l avem ?*

Printre hîrburile unei economii devastate, rămîn încă în picioare doi piloni siguri, doi factori de producție, două postulate economice sigure : *statul* și *țărănimea*.

Cu toate sarcinile sale, statul nostru e încă bogat. El dispune în plus de puterea politică, ce îi poate crea infinite drepturi regaliene, el poate să-și creeze, fiscal, o nouă și mare bogăție.

Fără să aibă nevoie să exproprieze pe nimeni, el va fi nevoit să moștenească — fie numai din motivele sociale ale evitării șomajului — o mare parte din întreprinderile particulare care nu pot merge. E de ajuns ca, într-o zi, să suprime subvențiile și tarifele protectoare, să interzică cartelurile, pentru ca, imediat, o bună parte dintr-o industrie parazitară să-i revină. Statul deține în afară de aceasta o bună parte din serviciile publice. Va mai putea crea monopoluri, către care va fi silit de nevoile fiscale mereu crescînde. După alcool, vor veni : petrolul, cărbunele, hîrtia etc.

---

* V. nota de la pp. 451—452. (n. ed.).

S-au criticat mereu regiile autonome. Dar în orice caz ele au avut un mare avantaj : *au ajutat* la *crearea unor cadre* de economie etatistă care ne lipseau. În dezastrul unei economii private care piere, e necesară o educație în sensul capitalismului de stat. Și apoi unele regii, cum e de pildă C.A.M., au dat remarcabile beneficii comerciale.

Statul va avea astfel, pe lîngă un patrimoniu propriu, sarcina unei economii dirijate, inspirată de un robust, coerent intervenționism.

Celălalt factor de producție va fi *țărănimea*. Într-o țară de specificitate agrară, cu o populație de trei sferturi din populația totală, specializată în această ramură de producție, — e pueril a nega rolul covîrșitor economic al acestei clase.

Statul va veghea numai la organizarea și regruparea către maximul de randament al economiei țărănești. Capitalismul de stat și țărănismul sînt polii vieții românești în viitorul apropiat.

Celelalte încercări sînt dibuiri penibile în întuneric. Realitatea trebuie privită în față. Trebuie pentru aceasta numai nițică bună credință, lipsă de ipocrizie și curaj intelectual. Dar mai ales desolidarizare de meschine conforturi de moment.

(1 ianuarie 1933)

INDIVIDUALIȘTII ROMÂNI

Un grup de individualiști români, alarmați că presiunea societății îi va împiedica de la nobilul sport al perfecționării sublimului lor „eu“, au fundat o societate și o nouă revistă : *Libertatea.* Toți excelenți solitari, au ieșit din superba lor izolare, au părăsit turnurile de fildeș unde își îngrășau hipertrofic personalitatea, precum gîștele ficatul gras, și au pornit o teribilă cruciadă contra socialului. Desigur, le-a trebuit un puternic spirit de jertfă ca să părăsească o nobilă solitudine, întrebuințată exclusiv pentru barrèsianul ori goetheanul cult al eului și să se amestece în tumultul vulgar al maselor, pentru a le convinge de necesitatea învierii vechiului ideal egoist, anarhic și libertar. Ceea ce dovedește că individualiștii români nu sînt chiar așa de egoiști, cum pe nedrept se crede și că ei găsesc, cînd trebuie, accente de devotament și pasiune prozelitică.

Ceea ce dovedește iarăși că deși adepți ai *libertății* pure și totale, ei țin să ne *impună* aproape cu de-a sila — sub sancțiunea pentru noi de a deveni altfel snobi ori proști, — idealul lor social. Ne permitem să observăm însă că atît celebrii *Bouvard et Pécuchet,* cît și onorabilul domn Trahanache știau deja că libertatea înseamnă dreptul de a face ce vrei. Ce te faci cu cineva care vrea *să fie liber* de a nu fi liber ? După cum se vede, noțiunea de libertate a individualiștilor români e o libertate *sui generis,* după care oamenii sînt siliți să devină imediat individualiști. Adevăratul ideal liberal lasă pe fiecare să facă ce vrea. Prozelitism libertar e un nonsens.

Dar în nr. 2 al revistei *Libertatea,* un brav, onest și bine pregătit economist, profesorul G. Strat, care e pe punctul grav de a deveni martirul noii cauze, (ca prieten sînt îngrijat de teribila postură ce-și pregătește !), d-sa denunță drept snob pe oricine îndrăznește să se pronunțe pentru vreo formă mai socială de producție, cum ar fi bunăoară economia dirijată, capitalism de stat etc. Adică snob ar fi tot poporul italian, rusesc, o bună parte din doctrina economică germană actuală, din cea americană. Profesorul Keynes care își intitulează o carte : *Das Ende des laissez-faire,* Sombart etc. Să revenim deci la vechiul „laissez-faire“, la drepturile imprescriptibile ale individului !

E ceva înduioșător și poate nobil în a susține azi această caducă, perimată și de toată lumea părăsită dogmă. E drăguț din partea libertarilor că sînt așa de gentili cu demodate adevăruri căzute în dizgrație. E în orice caz o notă bună pentru caracterul lor cavaleresc.

Am vrea să cheltuim cîteva argumente pentru a trezi grupul individualist român din eroarea către care se îndreaptă. Dar n-ar fi oare să spargem uși deschise ? Realitatea sare în ochi. Apusul individului începe să devină o banalitate. Pretutindeni, invazia socialului, a colectivului, peste tot, dominația grupului. Moravurile se îndreaptă vertiginos către această formă socială. În America, societate capitalistă prin excelență, individul e aproape desființat. Se mai poate vorbi de individualism cînd omul mănîncă la restaurante unde se servesc mecanic cinci mii de persoane, locuiește în building-uri cu cincizeci de etaje (care amintesc teribil „falansterele“ bietului Fourier) și suportă presiunea colectivă a modei standardizate ? Ce departe sîntem de micul burghez francez, retras la pensie pe malurile Senei, în vila sa, strict închisă de un grilaj care denotă oroarea sa socială ! Să mai vorbim de toate măsurile intervenționiste, de amestecul statului în viața economică, realizate în absolut toate țările, chiar în cele mai ortodox individualiste ?

Dl. Strat a descoperit acum ideologia lui 1789 și polemizează cu fenomenele. D-sa ar vrea ca lumea să fie așa cum dorește. Și lumea — închipuiți-vă ! — se încăpățînează să fie cum este. Dl. Strat și colegii săi au optat pentru un sistem. În consecință, somează realitatea să intre cu forța în sistemul său. D-sa ar trebui să înțeleagă că, dacă lucrurile se întîmplă așa cum se întîmplă, există un determinism social care le face să fie așa cum sînt. Economistul vechi, utopic credea că poate porunci evenimentelor. Economistul științific, modern, mai sociolog decît cel vechi nu împarte lumea după categorii logice, ci o acceptă în forma ei reală, mulțumindu-se să prevadă ceea ce se va întîmpla.

A critica „economia dirijată“ pe motivul că este „bastardă“, că nu e adică, cum se zice în reviste, nici carne, nici pește, înseamnă a nu avea simț istoric. Economia dirijată e o formă de tranziție, deci o formă hibridă. Seriile istorice se realizează treptat : sînt rare revoluțiile brusce. Cu voia sau fără voia libertarilor români, societatea umană evoluează într-un anumit fel. Dacă uită să ceară voie pentru ceea ce are să facă e o mojicie. Dar așa este istoria : fără politețe.

(ianuarie-februarie 1933)

ÎNTRE GENEVA ȘI INFLAȚIE

Pe deasupra intrigilor de culise, care, în România, amenință, în fiecare lună, orice guvern, problema asanării situației noastre economice stăruie, dominantă ca o obsesie. Instinctul de conservare al societății românești dovedește astfel că subsistă încă și că preocupările adînci și serioase pot depăși o clipă meschinele, ridiculele, sinistrele combinații ale aventurierilor politici în goană după glorie și confort.

Datele problemei se cunosc. Ele alternează între vechiul și nemuritorul „prin noi înșine“ (pe care acum l-a părăsit partidul liberal și l-au confiscat elementele de stînga ca d-rul Lupu sau Gr. Iunian) și concepția interdependenței economice europene, simbolizată prin Liga națiunilor. Soluție adoptată de cele două mari partide : național-țărănesc și liberal. Soluția „prin noi înșine“ înseamnă narcoticul efemer al inflației.

Argumentele inflaționiștilor, formulate de dl. Gr. Iunian în discursul său la mesaj, ca și în varii conferințe, sînt cam următoarele.

Între cele două elemente economice, moneda și mărfurile, s-a produs un dezechilibru. Din cauza stabilizării, moneda s-a împuținat și rărit. Astfel valoarea ei a crescut. Din contră, din cauza depresiunii prețurilor mondiale, mărfurile, bunurile și-au văzut scăzută valoarea pînă la un sfert din ceea ce prețuiau în 1928. Cum putem restabili echilibrul ? Să mărim prețurile bunurilor nu putem, căci criza mondială dăinuie încă și le comprimă. Nu rămîne atunci decît să scădem valoarea monedei printr-o nouă restabilizare. Un obiect care prețuiește azi doi lei, mîine va face șase. Afacerile se vor relua, debitorii vor fi ușurați, mărfurile vor circula și vom scăpa de criză.

Soluția ar fi simplă, dacă ar fi realizabilă. Dar protagonistul inflației confundă *cantitatea* monedei cu *valoarea* ei. E adevărat că un lucru care se oferă azi cu doi lei va costa mîine șase. Însă cei șase lei de mîine vor avea exact aceeași *putere de cumpărare* ca cei doi lei de azi. Totul se reduce la o iluzie optică ce nu poate înșela pe nimeni.

Se mai poate încă întîmpla și altceva. Teoria cantitativă a monedei ridică de obicei prețurile. Dar nu întotdeauna. Mai sînt și alți factori : puterea de consumație, cererea, piața mondială etc. În Austria și Ungaria, moneda a pierdut din valoarea ei, cantitatea i-a crescut. Totuși prețurile nu s-au mișcat. De ce ? Fiindcă sărăcia nu permite consumatorului să consume mai mult și fiindcă piața străină nu cere mai mult produsele austriece.

Ar scăpa însă debitorii. Desigur. Dar pentru aceasta sînt și alte mijloace. Să ne gîndim încă la pericolele unei restabilizări. Specula și panica dezlănțuite nu vor putea fi ținute în loc și vom avea astfel în loc de restabilizare o adevărată inflație. Nu vom putea avea astfel buget, salarii fixe, tranzacții și contracte ferme. Haosul și anarhia vor domni.

S-a speculat contra acordului cu Geneva cea mai periculoasă și mai ieftină demagogie : cea șovină. Ni s-a perindat în fața ochilor pericolul contractului, [al] stăpînirii străine. Ni s-a schițat precis sclavajul nostru viitor ori de cîte ori am tratat cu străinătatea și am avut profituri reale, ni s-a repetat această monotonă melopee. Dar cîntecul acesta nu ne mai impresionează.

Atunci cînd nici o țară, nici măcar Grecia sau Bulgaria, cu mult mai sărace decît noi, n-au recurs la asemenea mijloace, noi singuri să îndrăznim a ne izola, cu toate pericolele pentru noi ale unei țări exportatoare, căreia i se pot închide pretutindeni ușile produselor sale, într-o Europă de interdependență economică ? Inflația e un simplu miraj pentru logica simplistă a maselor neinițiate. Orice om politic cu răspundere și competență nu va putea subscrie asemenea paliative riscate.

(ianuarie—februarie 1933)

TIRANIE ȘI DICTATURĂ

Într-o cronică italiană medievală găsim un detaliu amuzant și, după cum se va vedea, de mare tîlc contemporan. Ni se povestește acolo că patru condottieri, rămași fără strînsură de oameni, fără armată, goniți din alte

părți pentru meschine trădări, se adunau mereu cînd la Pisa, cînd la Ravenna, spre a se sfătui cum să pună mîna pe Italia. Au mers pînă acolo încît au hotărît să propună și Papei să-i ia drept generali credincioși ca să-i recucerească orașele pierdute. Și visau răzbunări, masacre și violuri. Iar gîndul acesta le turbura liniștea nopților.

O lege de psihologie vrea ca sufletul paraponosiților să dorească tiranie. Exemplele de la noi pot fi multiple și copioase. Ultimul vis de apoteoză al rataților e despotismul. Astfel vor răzbuna ranchiunele, ofensele primite și beția forței le va da senzația valorii personale. Dacă mai adăugăm la aceasta și snobismul violent al bucureșteanului, care nu-și simte liniștea sufletească asigurată dacă nu reproduce de îndată orice modă lansată dincolo de Jimbolia ori de Curtici, putem afirma că dorul despoției e de actualitate la București. Generali dezafectați, demagogi blazați, cavaleri de industrie lihniți în lipsă de afaceri și-au descoperit instantaneu vocație de cezari. Și militează sus și jos prin intrigă ori prin șantaj ca să ne fericească cu o guvernare rodnică.

Ne așteaptă așadar, după acești domni, perspectivele tiraniei. Căci numai de tirani poate fi vorba. În nici un caz de dictatură. Dictaturile postbelice seamănă cu lovitura de stat bonapartistă de la 1852 : sînt de tip popular. Ele au răscolit poporul întreg, fie măcar și printr-o eroare. Masele înnebunite de un idol sau de un mit voiesc să-și dea un stăpîn. E, la urma urmei, treaba lor. Au voit un Mussolini ori un Hitler, îi privește. Vor dormi cum și-au așternut. Dar nu se poate tăgădui că voința n-a plecat de jos în sus. Dictaturile sînt regimuri postrevoluționare. De bine de rău, există în ele un semn de acceptare majoritară și benevolă.

Dar tiraniile pornesc exact invers : de sus în jos. Ele sînt rețete gratuite plecate din imaginația unor guvernanți de moment. Ele vor să perpetueze într-un timp nepotrivit vechiul deziderat al „bunului despot“. Ele se impun contra voinței națiunii, iar oamenii le acceptă din abulie ori din deziluzionare, în clipe de blazare colectivă. Mussolini [...] sînt dictatori. Primo de Rivera ori Metternich au fost tirani. Cei din urmă se mențin prin fraudă, intrigă ori prin măcel.

Spania, sleită de un astfel de regim, nu se poate reface nici astăzi. Dacă dictatura e cramponarea de ultimul remediu crezut posibil, dacă, cu alte cuvinte, dictatura e forma romantică a disperării, tirania e exploatarea rece, sadică, a mulțimii de către oameni care o detestă și o disprețuiesc. Dictatorul e purtat pe umeri inconștienți de mase îndobitocite de mizerie; tiranul evită mulțimea și comandă masacre, pitit după o draperie.

Meditați acum o clipă la ceea ce s-ar putea întîmpla la noi. Nu vedem și nu distingem nici un curent cu adevărat popular care să impună o dictatură. Nu întrezărim nici o doctrină revoluționară care răsturnînd tabla valorilor actuale să ridice baricade și mormane de cadavre, pentru gloria unei idei. Apele adînci ale țărănimii sînt liniștite și își așteaptă regimul lor. Sînge dezinteresat n-ar curge pentru inaccesibile idealuri. Și totuși amatori de politică de mînă forte cer ceva care să semene cu dictatura. Ceva vor putea, poate, avea. Dar nu dictatura, ci tirania. Adică o porcărie mediocră și falsă, combinată cu șiretenie între culise de intrigă și de ignoranță. Ceva care nu va avea în nici un caz suflu de revoluție, de risc ori de martiraj. E blestemată încă multă vreme țara noastră să se zbată în combinații perfide, reci, înnodate de sus în jos. Expediente de moment care aspiră, ridicol, la eternitate. Dar aventuri de acestea se vor prăbuși la primul suflu, ca un castel de cărți de joc.

Ahtiați de autoritate și amatori de mînă tare, luați seama! Nu veți avea nici ordinea, nici dictatura creatoare pe care o visați. Veți obține în schimb odioasa și trista tiranie.

(4 martie 1934)

ESTE CORPORATISMUL ANTIDEMOCRATIC ?

Într-un discurs ținut la Ploiești, dl. Ion Mihalache, președintele Partidului Național-Țărănesc, a anunțat, printre altele, și viitoarea reformă a Senatului. Anume, maturul corp se va alege după criterii profesionale și va avea numai un rol *pur consultativ*. Camera va rămîne mai departe aleasă după principiul democratic al sufragiului universal și, ea singură, va putea hotărî în marile probleme parlamentare. Admițînd, deci, că organizarea corporatistă ar conține în ea ceva contra principiului democratic, principiul parlamentarismului clasic se găsește salvat, deoarece Senatul va avea doar un rol pur informativ, acela de a oferi sugestii și indicații unei Camere aleasă de sufragiul universal și liberă de a le primi ori nu.

Cu toate acestea, partizanii s-au alarmat. Corporatismul trezește prin asociație imaginea fascismului. Și această asociație e, cu drept cuvînt, dezagreabilă tuturor celor care cred în democrație. O întrebare se impune cu toată legitimitatea: e corporatismul, în adevăr, o idee antidemocratică ? Să încercăm a lămuri.

*

Se întîlnesc, în istoria ideilor politice, coincidențe, întîlniri de situații foarte bizare. O idee neutră ca colorit politic ori favorabilă chiar unui regim e adoptată de regimul advers. Democrația ar fi putut capta pentru ea organizarea profesională a parlamentului, dar a neglijat-o. Au confiscat-o atunci cercurile de dreapta. Și democrația astăzi se „jenează" să-și ia bunul înapoi.

Ca origine, corporatismul nu e inventat de reacțiune. El e o consecință directă a *sindicalismului*, idee profund democratică elaborată de cercurile muncitorești în decursul secolului al XIX-lea. Au formulat-o mai întîi Georges Sorel, Hubert Lagardelle și Pelloutier, sindicaliști revoluționari, oameni de extremă stîngă.

Și-a însușit-o marele sociolog Emile Durkheim, într-o prefață la cartea sa *Division du travail social*. Politicește, Durkheim era alături de Jaurès. A adoptat-o un alt învățat de stînga, L. Duguit, în tratatele sale de drept constituțional, acel Duguit care, prin teoria proprietății ca funcție socială, a oferit fundamentul juridic al tuturor exproprierilor în favoarea claselor sărace. A oferit-o pentru prima oară, într-un proiect precis de organizare parlamentară, Ch. Benoist, care, pe vremea cînd și-a scris opera *La réforme de l'état*, era un bun și fidel republican, doritor de a perfecționa — spune el — defectele democrației. Că mai pe urmă, datorită altor motive, a devenit un campion de dreapta, aceasta e altceva. Iată deci că ideea a plecat dintr-o atmosferă de stînga.

Dar nu numai ca *origine*, dar chiar ca *semnificație*, corporatismul nu mi se pare antidemocratic. Pe vremea cînd s-au plămădit marile principii democratice, societatea — chiar cea apuseană — era prea puțin diferențiată. Specializarea profesională era poate mai slabă decît e la noi astăzi. Grupul social era format dintr-o pastă omogenă. Istoricește, la începuturile ei, democrația nu putea să prevadă organizarea profesională a societății. Mai pe urmă diviziunea muncii sociale a făcut progrese uriașe. Breslele s-au înmulțit și precizat. Ce trebuia să facă democrația în fața noii situații ? Democrația e înainte de toate un regim de *dreptate realistă*. Ea nu poate refuza dreptul de viață la nimic din ceea ce *există*. E un regim de reprezentare adecvată a tot ce trăiește și militează în societate ; un regim care se conduce după legile majorității, dar care acceptă și dă o justificare de existență oricărei minorități. Ea nu poate ignora, neglija nimic, nu poate interzice dreptul la viață nimănui. Să admitem — ceea ce încă nu e cazul României — că societatea se găsește organizată în profesiuni. Democrația va trebui să le accepte, să le reprezinte după importanța lor. Spiritul democratic așa cere.

Fiindcă, lucrul trebuie înțeles odată, democrația nu înseamnă numai o dozare cantitativă a forțelor sociale. Ea trebuie să țină seama și de structura specifică, calitativă (în sens de speță) a grupurilor care stau la baza statului. Ea nu poate rămîne numai o numărătoare de indivizi, ci și una de sindicate ori de corpuri constituite după varii interese. În Anglia, unde nimeni nu poate nega sinceritatea spiritului democratic, se ține seama enorm de cuvîntul breslelor de negustori, de proprietari, de funcționari, ori de acela al „trades-union"-urilor. Societățile moderne se compun mai mult din grupuri de interese, decît dintr-o pulbere atomizată de indivizi izolați. De aceea, socialiștii cer o „democrație socială" constituită din corpuri de interese, în locul „democrației politice" care garantează numai drepturile individuale.

Și atunci ce e de vină corporatismul că a fost confiscat de către fascism ? Care e păcatul său contra democrației, dacă aceasta, neglijînd să se adapteze noilor structuri sociale, l-a disprețuit și l-a lăsat deoparte. Ca să poată trăi, regimurile democratice trebuie să fie elastice. Să se adapteze mereu la recentele condiții de viață. De la democrația individualistă, e necesar să trecem azi la democrația socială a grupărilor colective. *.

Fiindcă trăim sub constelația regimului de masă, sub semnul colectivului. Astfel, democrația se va întări și consolida. Ea va înțelege vremea și vremea o va revendica ca regimul ei cel mai necesar.

Că la noi toate aceste perspective se lovesc de multe, multe obiecții e adevărat. Dar de aceea și dl. Mihalache, prudent ca orice om de stat, n-a acordat viitorului Senat decît un vot consultativ. Și prin aceasta nu cred că a călcat întru nimic puritatea imaculată a celor mai exigente reguli ale democrației.

(7 martie 1934)

PE ARIA LIBERTĂȚII...

Asistăm, pe cît ne permite scepticismul, cînd amuzați, cînd deprimați, la spectacolele Camerei, relative la apărarea libertăților publice. Fără îndoială, un principiu, ori de cine ar fi apărat, tot principiu rămîne.

Avocatul nu poate schimba natura procesului și nici dreptatea lui. E însă picant să privești cum atîția patriarhi ai absolutismului, atîția veleitari îmbătrîniți în dorul tiraniei au schimbat azi brusc melodia și s-au constituit în sindicatul apărării libertăților publice. Ironie ? Glumă ? Nici măcar.

O simplă lege de psihologie mai întîi. Tirania nu se suportă, se aplică. Îndreptată contra noastră este odioasă, îndreptată contra altora e salvatoare, necesară, cerută de înalte rațiuni de stat etc. etc. ... Revoluționarii devin adeseori despoți. E o pantă biologică care nu se poate evita : vîrsta cere cumințenie, bătrînețea e bănuitoare, ipohondrică, meschină. Reciproca e însă mult mai rară : nu s-au prea văzut satrapi la tinerețe deveniți campionii libertății la apusul vîrstei. Generozități nepreparate, țîșnite dintr-un misterios liber arbitru, nu se obișnuiesc la bătrînețe.

---

* V. nota de la pp. 393—394. (n. ed.)

Mi-aduc aminte de comunicatele germane din timpul războiului, unde se găseau alături pe aceeași foaie expresia unor sentimente, după cum se vede puțintel contradictorii, ca de pildă : „bravii noștri aviatori au distrus cu bombe satul X..."

Apoi imediat : „Pirații aerului, plecați din tabăra dușmană, au comis crima de a azvîrli bombe asupra orașului Z..."

Interesele omenești n-au pudoare. Dar mai este ceva. Bătrînii regizori ai dictaturii de mîine au nevoie azi de o diversiune politică, le trebuie o complicație, un laț zvîrlit în picioarele adversarului. Dacă încurcătura se poate obține pe calea apărării libertății, de ce nu ? Ce-i va reține ? Moftul consecvenței ? Să fim serioși !

Problema ridicată merită însă să fie discutată. Partidul Național-Țărănesc și-a spus cuvîntul, și poate cu ceva mai multă autoritate, pe tema apărării legalității și libertății publice. Orideunde ar veni călcarea legii, nesocotirea drepturilor individuale ne repugnă. Capriciul individual în aplicarea formelor legale naște sau conservă anarhia. Nimeni n-are dreptul să asuprească pe nimeni. Chiar cînd acela, călcînd legea, ieșind din ea, el singur s-a situat benevol numai pe baza raportului de forțe. * Dar mai ales suprimări borgiene de oameni, asasinate medievale ridică contra lor, oricît ar surîde scepticii călăi, conștiința modernă de umanitate, multă, puțină, cît o avem.

Aceasta nu trebuie să însemne însă că e de-ajuns ca cineva să ridice steagul vreunei rebeliuni politice pentru ca asasinatul contra unui prim-ministru să se cheme altfel, că unii au dreptul la orice violență numai fiindcă o revendică, iar alții, fiindcă sînt democrați și legaliști, trebuie s-o suporte în tăcere.

---

* Fraze este evident lacunară. (N. ed.)

Căci am auzit și acest raționament. Ni se spunea : Voi, toți cei care credeți în democrație, constituționalism, libertate, trebuie, pentru ca să nu fiți inconsecvenți, să rămîneți îngăduitori, toleranți cu orice — chiar cu violența — să rămîneți cu brațele încrucișate, să oferiți, ca și Christ, celălalt obraz. Căci altfel v-ați contrazice. Iar noi care vă făgăduim ghilotina și ștreangul, lagărul de concentrare și călușul în gură, pumnalul și glontele sîntem în linia firească a programului nostru. Noi trebuie să atacăm și voi să suportați. Și, dacă nenorocita de democrație încearcă să se apere, atunci i se strigă ca în fabula lui La Fontaine : „Cet animal est très méchant, quand on l'attaque, il se defend !"

Să avem totuși iertare : dilemele logice nu ne vor opri să avem nițel instinct de conservare. Vorba eroului lui Caragiale : „în asemenea condiții, nici o umanitate nu poate pentru ca să fie !" Democrația nu poate fi bleagă. *Ea are datoria să se apere.* Altfel n-ar mai fi democrație, ci o ticăloasă decadență.

(10 martie 1934)

ÎNTREGIREA

Evenimentul *petrecut* ieri * nu poate fi bagatelizat nici de invidia sau neputința unora, nici de conspirațiile meschine ale unei mafii de aventurieri și profitori politici.

Intriga a căzut înlăturată impetuos de curentul masei țărănești, tenace și triumfal afirmat.

Din adîncuri, țărănimea a poruncit și slujitorii ei au înțeles și și-au strîns rîndurile. Actul împlinit ieri constituie o somație clară și precisă pentru toți acei care vor încerca să treacă peste drepturile țărănimii. El a dovedit că țărănimea are o conștiință de clasă, că poate reacționa la orice amenințare, că vitalitatea ei e intactă. Dar a mai dovedit înțelepciunea și patriotismul conducătorilor, care ştiu să uite detaliile care îi despart, cînd destine grave bat la uşă.

---

* V. nota de la p. 392. (n. ed.)

Doctorul Lupu s-a întors acasă la el, într-o casă clădită în parte şi de el, ca un fiu risipitor care a întreprins o lungă călătorie, a cărei ultimă experienţă a fost nevoia de reîntoarcere la căminul cald al familiei ce nu l-a uitat.

Afinităţi elective puternice au făcut ca această fuziune să se efectueze oarecum ca o generaţie spontanee. N-au fost tîrguieli, n-au fost calcule, n-au fost meschine şi lungi tratative. Deodată, spontan, din ambele părţi s-a simţit imperios nevoia întregirii. Ţărănimea are astăzi pentru ea un partid formidabil, un instrument de guvernare impozant. Destinele ei vor fi realizate. Fraţii s-au regăsit şi o nouă viaţă începe. Doctorul Lupu, în discursul său de ieri, a spus : „Pe lîngă alte motive de ordin obiectiv, am venit fiindcă mi-era dor de voi“.

Şi nouă ne era dor de el, de fugosul său temperament, de dinamismul său, de inteligenţa şi bunătatea lui.

În casa noastră şi a lui, va simţi, acum cînd viaţa sa de zbucium şi de generoasă frămîntare, cheltuită regeşte pe toate cărările, intră în faza înseninării, toată dragostea şi căldura fraţilor de altădată.

(13 martie 1934)

PĂCATE VECHI

Viaţa artificială a statului nostru e o veche şi tristă poveste. Am avut o evoluţie exact contrară tuturor statelor europene. De mai bine de un secol, avem o existenţă de *ficţiune*. Ceea ce ne lipseşte, dureros, în toate domeniile vieţii noastre, e *realitatea*. Parlamentarism ireal, comerţ ireal, învăţămînt ireal, caractere ireale, faliţi ireali. Nimic organic ţîşnit din necesităţi inexorabile, nimic de la bază către vîrf, nimic de la rădăcină către frunze, cum o cere ordinea naturală a lucrurilor. Am inversat legile naturii, astfel încît am inventat un copac în care seva curge de la frunze către rădăcină şi un echilibru după care piramida se menţine cu vîrful în pămînt şi cu baza în aer.

Sensul circulaţiei noastre e mereu de sus în jos. E natural ca în asemenea condiţii să se dezvolte, dintre toate facultăţile sufleteşti, una mai ales : puterea de imitaţie. Reproducem imediat, într-un spirit de docil sclavaj spiritual, hainele, mobilele, ideologiile şi erorile străinătăţii. Importăm de-a valma pijamale şi dogme, crăvăţi şi curente literare, cosmeticuri şi maniere reacţionare. Dar, mai ales, ca să nu fim crezuţi cumva mitocani balcanici, sîntem mereu ahtiaţi după dictatură, aristocraţie intelectuală şi de cealaltă, drepturile elitelor, dispreţul maselor.

Cutare fiu de suburbie şi-a făcut cu greu, cu sudoarea întregii familii, nevoiaşă şi umilită, cîteva biete studii care duc la o diplomă de doctor în ceva. Aceasta, crede el, îi dă dreptul să intre în clasa pairilor privilegiaţi şi să scuipe pe truda părinţilor şi pe trecutul familiei. El va apăra şi lupta pentru drepturile celor distinşi şi pentru oprimarea ori măcar interdicţia la viaţă a plebei dezgustătoare.

Trei ţări din Europa, după lupte şi necazuri care le priveşte, au instaurat dictaturi. Credeţi că tinerii distinşi, saloanele bucureştene, limbuţii rataţi de la Corso ori de la Capşa vor dormi liniştiţi ? Ne trebuie atunci şi nouă o dictatură, cum zic ardelenii, musai.

Procedeul e automat şi oarecum ancestral : s-o creăm de sus în jos. Căci totul e aici de sus în jos : capitala faţă de provincii, guvernul faţă de alegători etc. etc. Întîi am avut universităţi şi apoi şcoli primare. Întîi automobile şi apoi şosele, întîi lux şi apoi confort. Banca şi industria s-au creat de către guverne prin mijloace fiscale, guvernele au creat parlamente şi nu invers, şi aşa mai departe.

Nu avem încă o dictatură ? Închipuiţi-vă ! S-o creăm de sus în jos. A existat o ligă de tineri fascinaţi de cîteva simboluri naive, de cîteva embleme care se credeau mistice. Încurajaţi de nepăsarea publică, rătăciţi de cîţiva profitori, au mers pînă la asasinat. La primele represiuni mai serioase, partidul s-a topit. Unii au intrat în închisoare, alţii îşi caută acum de treabă şi o bună parte s-au înscris la liberali şi au devenit cuminţi primari ori funcţionari onorabili la stat. Mişcarea, chiar dacă mai păstrează în adîncimi resentimente, în linie generală s-a potolit. Pericol de jos în sus nu era. Și cu drept cuvînt : băieții nu aveau nici tact politic, nici oameni de competență, nici măcar un program clar de impus. Imitaseră și ei cîte ceva de ici de colo într-un produs hibrid și naiv incoerent.

Dar dacă provincia s-a liniștit, Capitala nu se resemnează. La noi, ca și în Franța, (sau fiindcă e în Franța), Capitala e reacționară. Snobismul cafenelelor se agită, cîteva cucoane cu saloane și cîțiva acriți ratați fără slujbe zvîrl anateme. Se zice că Jockey Club, boierii fără moșii și fără ocupație s-au declarat pentru băieți. „Les pauvres garçons, il faut les aider...“

Cei care decid în această țară, mai sensibili la zumzetul steril al cafenelelor decît la vocea calmă și adîncă a provinciei, încep să se emoționeze și să ia drept mișcare reală ceea ce nu e decît o stearpă agitație a bodegilor, o vană imitație a snobilor ori, în cel mai bun caz, o naivă eroare a cîtorva tineri.

Și, consecvenți procedeului obișnuit, prin panica lor superficială, vor sugera, vor încuraja, vor inventa din nou o mișcare dispărută. Adică vor crea, cu mijloace artificiale, cu generali la pensie ori cu politicieni isprăviți, ceva de care în mod firesc D-zeu ne-a ferit.

Tragicul nostru destin care ne mînă mereu contra lumii, contra vieții, contra naturii, de sus în jos !

(14 martie 1934)

EXCES SAU INSUFICIENȚĂ ?

Citind articolele cotidiene ale talentatului nostru coleg Pamfil Șeicaru, care, invariabil, se termină cu o anatemă contra democrației, ai zice că cea mai mare parte din crimele cîte se comit în această țară sînt datorate excesului de democrație. A excrocat Stawisky cinci sute de milioane într-o țară democratică (de altfel prea prudentă pe chestiuni de parale), faptul ia proporție de problemă : „afacerile în democrație“. Ca și cum ar exista o afinitate fatală între panamale și democrație. Cine gîn-

dește astfel uită teribilele afaceri, monstrele escrocherii petrecute sub Ludovic al XV-lea sau al XVI-lea în Franța autocrată.

Regimul democratic conrupt sau nu are cel puțin un avantaj, acela de a denunța opiniei publice astfel de scandaluri. Dar, la urma urmei, ce ne privește ce se întîmplă aiurea ? Să revenim la noi. Raționamentul principal al protagoniștilor antidemocrați este acesta : România păcătuiește prin prea multă democrație. S-o suprimăm și va fi bine. În orice caz, mai puțin rău decît e astăzi. Să suprimăm, adică, ce ? Neantul ? Ceea ce n-a fost ? E ca și cum unui bolnav căruia îi lipsește aciditatea din sucul gastric i-am da în plus bicarbonat de sodiu. Nu avem încă democrație. Dar relele de care suferim sînt datorate tot acestui regim. În schimb, e nevinovată pînă la imaculare atitudinea dictaturilor ipocrite, exercitate din umbră, sub masca cîtorva aparențe formal democratice. Acolo unde se vede *exces*, noi considerăm că este *insuficiență*. Să introducem dictatura ? Dar crede cineva că ar fi o noutate ? Acest regim este al nostru dintotdeauna. Am introduce ceea ce avem. Ca să fim logici, ar trebui să o agravăm. Să sporim lipsa de control, să înăsprim persecuțiile, ofensele aduse libertății, cenzura, ordinele militare. Slavă domnului că, *din optsprezece ani de la intrarea noastră în război în 1916, numai trei ani n-am avut stare de asediu și cenzură.*

Așadar n-am prea fost alintați cu prea multă democrație, nu ne-am lăfăit în libertăți anarhice, nu ne-am desfătat în abuzurile și fărădelegile „dezmățului“ libertar.

În alte părți, e adevărat, democrația abuzează de unele din drepturile sale. Își permite, desigur, puterea legislativă cîteodată capriciul de a răsturna în fiecare lună cîte un guvern, majoritățile se formează și se deformează după criterii adesea personale ; continuitatea marilor probleme poate fi uneori întreruptă. Individualismul excesiv al puterii absolute legislative împiedică, sabotează opera de guvernare. Unele acte care cer urgență și decizie rapidă pot fi întîrziate de mecanismul greoi al unui parlamentarism ortodox.

Puterea executivă își are de multe ori mîinile legate și inițiativele ei pot fi paralizate. Toate acestea, evident cu multe, multe exagerări, se întîmplă aiurea. Nu le discutăm acum inconvenientele și avantajele. Dar la noi, auzitu-s-a vreodată de așa ceva ? S-a găsit puterea executivă „jenată“ cît de puțin de vreo frondă parlamentară ? Au fost vreodată probleme capitale în care parlamentul era de o opinie și guvernul de alta ?

După cum a observat în discursul său d. I. Maniu, din treisprezece guverne schimbate în ultimii trei ani, nici unul nu a fost trîntit de parlament. Mai mult decît atît, în toată viața contemporană a României, mi se pare cu o singură excepție (guvernul Take Ionescu), niciodată un guvern n-a fost respins de vreun parlament.

Căci cum vreți să fie altfel cînd fiecare guvern își alege parlamentul său ?

Din moment ce tradiția noastră a făcut așa ca guvernul să aleagă parlamentele și nu parlamentele să dea naștere guvernelor, niciodată majoritățile nu vor supăra banca ministerială.

În alte părți, puterea executivă este subordonată celei legislative. La noi, această dificultate nu este. Parlamentele înghit orice.

Atunci, întrucît pot fi el supărătoare ? Nici una din marile dificultăți ale democrației nu ne supără pe noi aici.

Nu e cinic atunci să vorbim măcar de excesele democrației ?

(18 martie 1934)

STABILITATE

Un nou consiliu comunal și un nou primar au fost instalați la primăria Capitalei. Veți zice : un searbăd episod din cursul arhinormal al vieții noastre politice. Pleacă unii, vin alții : ca și sezoanele. Oamenii se cam aseamănă în țara noastră și, deci, oricare e substituibil celuilalt. La unul, ceva mai mult spirit gospodăresc, la celălalt, ceva mai puțin.

Procentele de diferențiere nu variază însă mai mult de 10%. Un nou primar nu înseamnă așadar nici o surpriză în înlănțuirea fatală a zodiacului politic. Vedeți însă că de data aceasta stuația este nițeluș schimbată. Orice cetățean al Bucureștiului, fie el din orice partid, sau orice provincial căzut dintr-un tren pe străzile Capitalei e silit să recunoască ceea ce sare în ochi la toată lumea. Anume că puține capitale ale țărilor noi s-au schimbat așa de fundamental în ultimii ani. Și, cum știm fiecare, sufletul acestei miraculoase feerii, care ca în visul unui calif oriental a schimbat un oraș într-o noapte, a fost dl. D. Dobrescu.

Așadar, un primar unanim recunoscut ca bun a fost schimbat fiindcă făcea parte din alt partid politic. Așadar, și aceasta este mai grav, pentru noi toți care apărăm ordinea actuală de partide și democrație, criteriul valorii e subordonat criteriului politic, după care cineva e totdeauna bun dacă e al meu și e totdeauna rău, fără variație posibilă, dacă e al tău. În astfel de condiții, nici o soluție nu mai e posibilă, procesul de valorificare nu mai cunoaște nici o ierarhie, nimic nu se perfecționează, nimic nu poate înainta.

Înțeleg cerințele imperioase ale logicii de partid. Pricep optica deformantă care schimonosește adversarii și înfrumusețează prietenii.

Dar exagerarea acestui principiu constituie mizeria supremă a vieții noastre politice. Pentru aceasta, sîntem înjurați cu toții, pentru aceasta, sîntem prezentați cetățeanului imparțial, care n-are preferințe pentru un partid sau altul, ca dușmani ai patriei, ca rechini fioroși, solidarizați pentru exploatarea puterii.

Faptul banal, întîmplat la primăria Capitalei, are o semnificație și mai importantă. Progresul neamurilor și al colectivităților e făcut din răbdătoare adițiuni succesive. Din colaborări în timp care, juxtapuse, se numesc continuitate.

Să se scoată atunci din ritmul fluctuant al schimbărilor legate de soarta guvernelor măcar anumite posturi de gospodărie. Oamenii care pot lucra și care au pricepere să fie lăsați să-și caute de treabă. Ceea ce face bun unul să nu strice celălalt. Să ni se dea măcar iluzia unei cît de relative stabilități. Ceea ce înnebunește azi pe burghezul tihnit ca și pe muncitorul tacticos și regulat e imprevizibilitatea fenomenelor. Trăim fără îndoială epoci din acele în care se schimbă un ev. Ne frămîntăm la o răspîntie, neputincioși. O hecatombă de valori urmează alteia. Idealurile trăiesc o zi și apoi mor ca acele gîze care se numesc „efemere". Nimeni nu știe ce va fi mîine și toată lumea trăiește din expediente.

Dar pentru ca neurastenia totală să nu ne umbrească mințile, cerem imperios un punct de reazăm. Pentru ca încrederea în ziua de mîine să dăinuiască, ne trebuie nițel simț de permanență. Să ne putem agăța de ceva în vîrtejul care ne înconjoară.

Într-o țară ca a noastră, unde toate domeniile vieții sociale sînt subordonate politicii, ne trebuie înainte de toate o stabilitate politică. Va urma apoi și stabilitatea economică și, desigur la urmă, și cea morală.

Va ști cetățeanul ce trebuie să facă mîine, unde să-și plaseze banii, unde să-și trimită copilul la învățătură.

Marele, unicul progres ce-l are de făcut viața noastră politică e acesta : să nu se schimbe de la locul lui un om priceput care lucrează numai fiindcă nu e înscris în controalele clubului advers.

Partidele să ia aminte. Iar guvernul care vorbește mereu, ipocrit, de continuități și destinderi, să nu saboteze în fiecare zi vorbele prin fapte. Să-și înnoiască mentalitatea, să învețe ceva din istorie. Să rămînă politic, dar să renunțe odată la politicianism.

Altfel va fi autorul direct al haosului care ne poate cuprinde.

(24 martie 1934)

ȘOMAJUL INTELECTUAL

Acum trei decenii, Gherea a creat expresia „proletar intelectual". Se vede că pe atunci intelectualii, culegători ai frimiturilor care cădeau de la banchetul bogătașilor, nu erau considerați ca muncitori. Ei erau un fel de „domni", cu un statut civil tulbure, ceva intermediar între lacheu și boem.

Astăzi, toată lumea știe că intelectualul este un muncitor. Unul încă și mai nenorocit decît manualul. Cu un standard de viață fatal mai ridicat, cu imaginația mai arzătoare, cu senzații mai ascuțite, el prezintă o capacitate mai mare de suferință față de orice lipsă de confort. Viața lor n-are nici independența demnă a agricultorului, nici solidaritatea de masă a muncitorului. În cel mai bun caz, îl așteaptă calvarul biroului, unde între monotonia celor patru pereți îl pîndește implacabil tîmpenia precoce.

Și totuși acest paradis funcționăresc a fost mirajul tuturor claselor populare după război.

Popoarele semicivilizate suferă excepțional de mult de prestigiul raționalismului. Mandarinii, profesorii, magii, preoții au fost considerați totdeauna drept casta cea mai înaltă. Și orice mizer boem cu stomacul gol și cu ghetele rupte se crede și astăzi, în superba sa grandomanie, de esență divină. Fascinați de intelectualitate, au creat școli teoretice pentru toată lumea. Cultura primară contează sau nu prea contează. Cea mai secundară sau superioară ademenește pe oricine. Bucătăreasa a făcut enorme sacrificii și și-a trimis, din modestul salariu, băiatul la liceu. Țăranii și-au pierdut și ei bunul simț : au vrut ca toți fiii lor să ajungă studenți. Credeau, bieții, că odată cu cartea vine și buna stare a copiilor lor. Uitaseră vechea vorbă a lui Ion Neculce : „cine învățătură adună, amărăciune adună".

S-a rupt un echilibru prin excesivă intelectualizare : funcțiile.

Inteligenții se dezvoltau, monstruos, în dauna acțiunii. La discuția legii învățămîntului secundar, dl. dr. Angelescu, mirat de pletora șomerilor intelectuali, crede că aceasta e un efect al demagogiei. O fi și asta. Dar nu trebuie să uite dl. ministru al Instrucției că țăranii și oamenii săraci au fost încurajați în această direcție mai ales de inflația învățămîntului secundar, de facilitățile extreme care se ofereau altădată pentru intrarea în astfel de școli : zac și acum în toate marginile de orașe scheletele triste ale liceelor și școlilor normale neterminate. Am ademenit, am sedus țărănimea cu miraje de carton. Dar trecutul e trecut. Orice lamentare este de prisos. Trebuie să ne gîndim la remedii pentru viitor. Incriminările nu ne vor da soluții.

E necesar de renunțat imediat la aspectul prea intelectualist al școlii. Să se revină la intenții mai pragmatiste.

Trebuiesc din nou desființate, simplificate gimnaziile parazite și liceele fără viață firească, cîte unul de județ e prea suficient. Înăsprite toate legile de selecțiune școlară. Nu numai legea bacalaureatului. Un elev ajuns la bacalaureat, chiar dacă e respins, devine un dezadaptat. Și un revoltat. Să nu ajungă pînă acolo, dacă n-are chemare. Selecția nu trebuie făcută atunci cînd elevul, indulgent trecut din clasă în clasă, și-a fixat aproape o carieră, o vocație în preajma bacalaureatului. Selecția trebuie sever făcută la intrarea în liceu. Și apoi din clasă în clasă. Evident, nu pe criterii de avere ori de rasă, ci pe criterii de chemare intelectuală.

În fine, trebuie lichidat trecutul. Sînt, probabil, în țara noastră, peste zece mii de șomeri intelectuali, de titrați fără posturi. Aceștia trebuie plasați. Căci, astăzi, ei nu au nici un alt debușeu. În întreprinderile particulare, ei nu găsesc nimic. Activitatea economică, paralizată și ea, nu-i poate angrena. Singurul remediu ce le rămîne este sinuciderea. În toate părțile, statul plătește cotizații de ajutor la șomeri. Aici îi întreține sub formă de funcționari. Să se reducă atunci vîrsta de pensie cu cinci sau zece ani și să se angajeze măcar cu jumătăți de salariu cei tineri în locul celor pensionați. Odată trecutul lichidat, pe calea comprimării învățămîntului teoretic, să se oprească valul noilor absolvenți. Sînt constatări de bun simț, nu-i așa ?

Dar parcă tocmai de aceea guvernul le ignorează.

(30 martie 1934)

LA CONGRESUL STUDENȚESC

În momentul de față, studenții celor patru universități s-au adunat la Băile Herculane ca să-și cugete destinul. Altădată, astfel de congrese erau prilej de veselie și de revărsare a tinereții. Ca în „Heidelbergul de altă dată“, studențimea își prelungea cît mai mult această dulce profesie. Cînta, iubea și petrecea. Puțin îi păsa de viitorul ei și al neamului. Tinerețea e perioada admirației și a iubirii. Cel mai posac caracter a avut clipele lui de generoasă nebunie, de poezie, de uitare de sine. Viața întreagă i-a fost parfumată de suavele amintiri ale timpului cînd umbra nici unei griji nu întuneca seninătatea adolescenței. Un țap de bere, o prietenă și un acord de chitară erau valori aproape metafizice. Dar iată că tineretul actual a uitat să rîdă și să cînte. Sumbre presentimente îi împiedică bucuria. Grijile îl năpădesc față de un viitor unde nimic bun nu-l poate aștepta. El nu mai are dreptul de a se bucura de tinerețe și de viață. Îngrijorarea luptei pentru existență, care începea altă dată mult mai tîrziu, a devenit precoce și liceanul crud e silit de pe băncile școlii să-și considere cu un fior soarta. Tristă și oropsită generație !

Pentru profesori ca și pentru părinți, peisajul tineretului de astăzi este desigur un subiect melancolic. Vedem cu toții cum atîta dor de viață și de muncă stă chircit, oprit în evoluția lor naturală, cum atîtea capacități latente vor trebui poate să ofilească ca fetele bătrîne, fără să cunoască divina plăcere a creației.

Cu atît mai revoltător e atunci spectacolul care ni se înfățișează la Băile Herculane, unde vetuste sirene ale ratării politice au alergat repede acolo ca să ademenească cu surîsuri veștede de bătrîne curtezane necazul studențimii. Cu drept cuvînt, ne întrebăm ce caută acolo între tineretul universitar politicieni uzați, care nu sînt nici profesori și nici oameni de cultură dezinteresați, care, după ce au încercat, trădîndu-le pe rînd, toate partidele și toate ideologiile, găsesc un ultim refugiu în exploatarea naivității și candorii studențești. Sînt pur și simplu dezgustători acești Socrați, agitînd cînd fascismul, cînd corporatismul, pe care nici un adult nu-i mai crede, precipitați în goană la un congres unde n-au ce căuta, decît doar ca să conrupă tineretul. Luciditatea și simțul critic al oamenilor maturi le-a ruinat orice credit. Au fost alungați de pretutindeni. Nimeni nu le mai acordă stima. Înțelegem atunci că nu le rămîne decît seducția studențimii. De la Coriolan Drăgănescu al lui Caragiale și pînă azi, partidele fără scrupule au exploatat buna ei credință. Studențimea a avut adeseori imundul rol al diversiunilor politice în lupta diferitelor guverne și opoziții. Ne aducem aminte ce s-a întîmplat pe vremea votării constituției actuale, acum zece ani. Curatul ei naționalism a fost pîngărit de scopuri josnice. Cu mîna ei s-au luat cărbuni în locul altora. Și de multe ori ea singură a plătit oalele sparte.

Altădată, toate aceste perverse calcule puteau să meargă. E abject astăzi, cînd suferința le încrețește prematur fruntea, cînd grijile îi apasă, ca studenții să mai joace rolul de instrumente. E criminal să stai la pîndă și, cu ajutorul a două-trei formule care crezi că pot prinde, să-i momești, captînd un entuziasm curat pentru socoteli prea personale. Nimeni n-are dreptul în aceste momente să speculeze tineretul. El singur să-și mediteze și să-și aleagă destinul. Un cordon sanitar trebuie organizat la Băile Herculane, iar bătrînelor curtezane aplicată legea contra prostituției.

(1 aprilie 1934)

TRIUMFUL FUZIUNII

Unul din marile avantaje ale regimului democratic parlamentar e măsurarea pînă în cele mai mici nuanțe a temperaturii politice într-o țară și într-un moment dat. Votul universal e un sensibil termometru al celor mai ușoare schimbări de opinie, chiar al capriciilor corpului electoral. Iată o alegere la care nu s-a pus o deosebită pasiune, la care nu s-a făcut propaganda cea mai intensă, la care nu s-au răscolit pînă în adîncuri pasiunile politice și care, oarecum prin generație spontanee, creează un puternic curent pentru a ratifica un act politic.

Persoana d-lui Lupu, figura sa atît de populară și de simpatică, temperamentul său neobosit de tribun, amintirile șefiei sale de altădată la Ilfov au fost factori care au avut fiecare importanța lui. Ceea ce a fost însă masiv determinant în remarcabilul succes electoral de alaltăieri a fost, fără îndoială, ideea fuziunii. Nu numai că aceasta a fost ratificată, dar diagnoza stării sufletești a muncitorimii bucureștene și a țărănimii ilfovene care a votat cu Partidul Național-Țărănesc arată că masele populare *doreau* din răsputeri regruparea forțelor țărăniste, că ele erau mîhnite, deprimate de luptele fratricide între cei care reprezintă ideea țărănistă. Votul lor a fost o explozie de bucurie, o aplaudare frenetică a actului fuziunii, care era pentru ei un vis mult așteptat.

Acest semnal al dorințelor populare trebuie să fie ascultat și de cei care au mai rămas în afară încă de marea matcă țărănistă. În special, printre frații noștri basarabeni, așa de sensibili la indicațiile maselor țărănești, așa de democrați, cerințele mulțimilor trebuiesc adînc meditate. Disprețul, indiferența, pornirea chiar a maselor contra partidelor mici, contra risipirii forțelor politice au fost evidente.

Doctorul Lupu poate, astfel, să aibă conștiința că gestul său n-a avut semnificația unui capriciu personal. Cu adînca sa intenție, el a înțeles porunca maselor și a ascultat-o. Masele i-au ratificat gestul și i-au dovedit că s-au simțit înțelese.

Iar Partidul Național-Țărănesc, care-și vede numai după cinci luni de opoziție triplate voturile, se vede iarăși speranța de mîine a țării.

Dar alegerea de alaltăieri a mai arătat ceva. Aproape în mod automat țara s-a declarat, cu o claritate desăvîrșită, devotată regimului constituțional. Am asistat parcă la o alegere în Anglia, unde marile partide se compensează în fața corpului electoral, prin voturi care oscilează numai în două direcții. Pe măsură ce un guvern își uzează popularitatea, celălalt partid al „opoziției M. S. Regelui" cîștigă proporțional. Se zicea altădată că dezorientarea politică a țărănimii face loc unei permanente curiozități de ceva nou. Ea ar vrea mereu altceva, ar fi mereu în căutare de partide inedite. Alegerea de la Ilfov a spulberat și această legendă. Țărănimea e sătulă de aventuri. I-a încercat pe toți și astăzi *ea este doritoare de liniște și stabilitate,* voindu-se guvernată numai de cei pe care-i cunoaște.

(5 aprilie 1934)

CRIME, COMPLOTURI, CONSPIRAȚII ETC...

Economistul german W. Sombart scrie undeva că : „anarhismul e expresia revoluționară a țărilor agrare". În țările industriale, proletariatul puternic și masiv, conștient de puterea sa, se organizează fățiș în luptă organizată pe temeiul parlamentar și democratic în vederea cuceririi puterii politice pe cale pașnică și legală. Dar în țările agrare, în cele de acum treizeci de ani mai ales, unde partidele țărănești nu dezvoltaseră conștiința țărănimii, unde masele rurale zăceau în inconștiență și marasm, democrația parlamentară nu oferea nici o supapă protestelor populare. Indignarea îndiguită, înăbușită, cu călușul în gură, se revărsa în acțiuni individuale teroriste, în atentate și comploturi.

Așa s-a întîmplat în Rusia țaristă, în Spania pronunciamentelor și dictaturilor militare. Cîte un atentat se anunță periodic în Italia fascistă.

România, deși țară agrară, a fost ferită de un asemenea flagel. Cum s-a observat, firea poporului nostru nu e nici crudă, nici sadică. Iar temperamentul curent al românului e înclinat mai degrabă spre zeflemea și glumă.

Iată însă că de o bucată de vreme, comploturi și crime, conspirații și proiecte de atentate curg ploaie. După o statistică mai veche, criminalitatea ordinară, de drept comun, era foarte scăzută în România, iar cea politică aproape nulă. într-un secol abia două, trei încercări. Acum însă, slavă Domnului, sîntem serviți din belșug. Ce înseamnă această schimbare ? Cum s-o tălmăcim ?

Criminalitatea politică e un simptom. Ea permite diagnoza unui stigmat morbid. Crimele politice exprimă răbufnirea unor patimi refulate, comprimate, fără putință de altă manifestație. Răsfoiesc vechi cărți asupra istoriei spiritului revoluționar și al societăților secrete, acelea ale lui Roequain sau Delahodde. Aflu de acolo că societățile secrete apar, mișună mai întîi în timpul inchiziției medievale, apoi în timpul absolutismului vechiului regim în Franța, apoi la începutul sec. XIX în Italia. În secolul trecut, în Franța, conspirațiile cresc sub Carol al X-lea, Ludovic al XVIII-lea și Napoleon al III-lea, adică în timpul absolutismului. Și descresc vertiginos sub Ludovic Philippe și sub republica a treia. Carbonari, Maffia, Francmasonerie etc., toate acestea sînt o floră microbiană care nu prinde decît în timpuri de ilegalitate, de tiranie, de capriciu, de instabilitate. Cînd regimuri personale, de bun plac împiedecă legea. Cînd guverne slabe confundă ordinea cu represiunea. Cînd teroarea e luată drept autoritate. Cînd hotărîrile sînt șovăitoare, cînd inimile tremură cînd egoismele individuale nu gîndesc decît la confort și comoditate, cînd prestigiul nu vine de nicăieri.

Încolo, despotismul poate crește la infinit. Măsurile represive pot spori mereu. Acțiunea clandestină și subversivă se va coborî tot mai adînc și se va ascunde tot mai bine. Remediul adevărat e simplu. Guvernele să respecte strict și riguros constituția și legile. Toți egali în fața dreptății. Să se pedepsească imediat și implacabil hoții și profitorii. Mecanismul constituțional să fie strict. Dar mai ales să se respecte cu toată bunăvoința și cu toată dragostea obiectivitatea, imparțialitatea. Un regim de iubire și de dreptate care să ne impună tuturor. Să silească să tacă și mințile cele mai critice și inimile cele mai rebele.

(15 aprilie 1934)

A CUI E VINA ?

În numărul de duminecă al ziarului *Curentul*, d. Pamfil Șeicaru scrie un articol nu numai frumos — ceea ce nu e surprinzător, — dar și adevărat.

Toată lumea cunoaște talentul fugos, temperamentul clocotitor care știe, găsind epitete în același timp proprii și viguroase, să marcheze pregnant situațiile și oamenii. Dar d. Pamfil Șeicaru are și principii. D-sa e un naționalist integral. Sînt două feluri de naționaliști. Unii, conștienți că sînt, simt nevoia să o spună mereu. Fie în diatribe contra altora pe care-i găsesc insuficient patrioți, fie teoretizînd mereu în dogme axiomatice un crez, care fiind așa de firesc, n-ar mai avea nevoie să fie măcar mărturisit. E poate vina noastră că sîntem prea puțin naționaliști. Raritatea creează valoare. E ca și cu cinstea. Auzi adesea admirîndu-se un om : „mai presus de toate, e foarte cinstit“. Dar cinstea ni se pare oarecum o calitate obligatorie, presupusă ca și aceea de blond, înalt, scurt etc. Ea nu e o virtute, fiindcă trebuie să fie o realitate. În alte țări, a spune de cineva că e cinstit, relevarea ar produce mirare. Ar fi considerată ca un pleonasm. Tot așa ar trebui să fie și cu patriotismul. Sînt însă oameni care simt nevoia să teoretizeze, să fie conștienți de stări obișnuite.

Există și un alt fel de naționalism. E cel *inconștient*. Oricăruia din noi îi bate inima, îi digerează stomacul, îi funcționează ficatul. Închipuiți-vă că cineva ar fi atent la aceste funcțiuni, le-ar pîndi mereu în mecanismul lor, le-ar preaslăvi rolul, le-ar indica, imperativ, necesitatea. După cîte știu, afară de ipocondrici, fiecare digeră sau palpită, dar nu dă o deosebită importanță acestui lucru. Sînt mulți oameni în această țară care se simt români, cum se simt slabi ori grași, care acționează ca atare, ajută prin umile, consecvente acțiuni cotidiene patria lor, fără măcar să-și dea seama.

Să admitem însă că atunci cînd viscerele funcționează prost, începem să ne simțim inima, rinichii, ficatul. Să admitem că naționalismul nostru schiopătează și că trebuie întărit printr-un exces de conștiință.

D. P. Șeicaru face parte din naționaliștii teoretici și ostentativi. E alarmat de deficitul nostru de patriotism și vrea să-l umple.

Domnia sa a găsit rețeta în naționalismul francez de la *Action française*. Se știe că Leon Daudet și Ch. Maurras acuză toată Franța democrată de trădare națională. Argumentele lor antidemocratice sînt cunoscute : parlamentarismul e steril, verboman, democrația exclude unitatea, dezmățul electoral înveninează țara, regimul partidelor este în dezastru etc. etc.

Și ani de-a rîndul, zi cu zi, talentul variat și complex al d-lui P. Șeicaru riscă să devină monoton și tern, repetînd, în marginea oricărui fapt cotidian, aceleași și aceleași considerații.

Orice crimă — de la asasinarea lui Eusebiu Popovici * pînă la lipsa de ploaie — constituie o nouă sarcină în spatele democrației. Nici nu observa d. Șeicaru că insuficiențele democrației de aiurea nu există la noi, unde autoritatea executivului, care el singur își creează majoritățile, nu creează niciodată, niciunui guvern vreo dificultate. Cu alte cuvinte, noi am realizat fără zgomot și fără să știm, tot ceea ce cer Maurras și Daudet pentru Franța.

Dar iată că, în articolul de duminecă, d. Șeicaru recunoaște că în ultimii patru ani am avut zece guverne și patru parlamente, că orice guvern, abia instalat, începe să fie bîntuit de o febră de instabilitate, sabotat în mod misterios de zvonuri enigmatice, ruinat încetul cu încetul. „O continuă instabilitate, o zmuncitură continuă a liniștii, o antrenare a țării la sentimentul provizoratului autorității de stat... abia și-a luat omul în primire departamentul, abia a luat contact cu serviciile începînd să se pună în curent cu problemele în curs... și un alt ministru îl înlocuiește... În mai puțin de patru ani, zece ministere ! Abia s-a format un guvern și se aud șoapte de prohod, zvonuri prind consistență spre a deveni buimăcitoare realitate. O atmosferă cu grea respirație de serai. Nimeni nu mai este sigur de nimic, provizoratul a luat ritm de goană, — galopează fără popas, mereu înainte spre necunoscut, ca bolnava ispită a unei catastrofe finale... Din această nesiguranță, din această continuă schimbare de oameni, de programe, de ritm, ce ordine morală poate să răsară ? Simți pretutindeni zvîcul anarhiei : țara dă semne de alienație mintală, — de neuroastenie cu icniri isterice.“ Foarte frumos spus. Și mai departe d. P. Șeicaru recunoaște : „La noi — legea electorală, o oarecare pasivitate a alegătorului, discretele mijloace de constrîngere administrativă asigură întotdeauna guvernelor compacte majorități, foarte docile, excesiv de plecate voinței guvernelor. *Nu se cunoaște la noi un guvern căzut pe calea unui vot potrivnic dat de parlament.* Am fi deci fericiți de acea instabilitate ministerială care macină autoritatea, destrămînd disciplinele statului. Se întîmplă — adaugă d. Șeicaru — ca nici acest beneficiu să nu-l avem“.

Așadar, nu democrația și parlamentarismul — insuficient, după cum recunoaște și d. Șeicaru — sînt cauza instabilității, a nesiguranței, a neliniștii. Nu țara cu masele ei provoacă haosul. Așadar, există și regimuri de autoritate care pot fi capricioase, instabile, care pot provoca nesiguranța și neliniștea. Un partizan fervent al regimurilor dictatoriale recunoaște el singur, loial, că, de data asta cel puțin, vina nu e a democrației. Atunci, o întrebare tragică, disperată se pune singură, implacabil : „A cui e vina ?“.

(18 aprilie 1934)

---

* Deputat liberal, asasinat în noaptea de 26 spre 27 februarie 1934 de către doi elevi de liceu, intrați în locuința sa pentru a-l jefui. (n. ed.)

SUPERSTIȚIA TINERETULUI

Nu știu căror legi ascunse de psihologie colectivă va fi răspunzînd fenomenul adorației tineretului. Este un fapt cert însă că de la război încoace asistăm la un nou cult. Tineretul în sus, tineretul în jos, tineretul ne va mîntui, tineretul trebuie captat, tineretul trebuie înțeles, ascultat etc. etc. În pedagogie, avem de-a face cu Majestatea Sa copilul, în literatură, romanele se ocupă, cu o stranie predilecție, mai ales de adolescenți, iar în politică, ca să zic așa, studențimea primează. Se organizează batalioane de asalt, societăți de gimnastică — ceva mai puțin societăți culturale —, dar toate se alcătuiesc din și pentru tineret. În știința psihologiei, s-a creat un capitol special pentru adolescenți. Tineretul a ajuns o clasă socială, o tagmă în stat, dar mai ales o meserie. A ajuns rentabil să fii tînăr. Vedem atunci cum cărunți și respectabili quinquagenari, ajunși la vîrsta critică, încep să se fardeze, să facă ca Faust contract cu dracul, ca să întinerească. Și, ca să întinerești, cel mai bun mijloc e să prezidezi o societate de tineret.

N-am văzut pe onorabilii domni N. Berceanu și dr. I. Costinescu prezidenții tineretului liberal ? Se zice că și dr. Leonte Moldoveanu va ajunge în fine ceea ce se cheamă tînăr de viitor.

Iată însă că ziarele aduc știrea despre doi elevi de liceu care, suportînd prestigiul gangsterilor americani, după pilda lor, au încercat să fure o fetiță de cinci ani ca să șantajeze apoi părinții.

În București, trei elevi de la Lazăr, constituiți în bandă, inițiați în toată tehnica spargerilor, intră într-o casă și comit un odios asasinat. Jeremiadele și blestemele încep. Vina e aruncată, rînd pe rînd, frivolității și inconștienței părinților, decăderii familiei, lecturii romanelor polițiste, filmelor de cinematograf etc. etc.

E evident că trăim timpuri de tranziție în care etica, cel puțin aceea pe care am apucat-o noi, e într-o profundă criză.

E adevărat că familia sub varii cauze economice și sociale e în descompunere, că romanele polițiste și filmele pot aprinde mințile și halucina adolescenții pînă la un somnambulism special cunoscut în psihologie. Dar este, mai ales, altceva.

E conștiința tineretului de forța și importanța lui în societate. E prestigiul profesiei de tînăr. Totul pentru tineret, tineretului îi e permis orice. Dacă face politică și asasinează, indulgența judecății îl ocrotește : „bieții băieți sînt cruzi și neștiutori ! Sînt copiii noștri. Numai ei au inima curată etc. etc“.

Dacă sparg geamurile și devastează avutul oamenilor, sînt, evident, copiii noștri. Dacă intră fără bilet și devastează teatrele, fără nici o îndoială sînt copiii noștri. Dacă își bat profesorii, întrețin dame la 16 ani și vor mașină la optsprezece : bată-i vina, așa e tineretul zburdalnic.

La o parte ! Toate drepturile pentru tineret !

E adevărat că ultima generație e nenorocită și fără speranțe roze de viitor. Dar mai e și o mentalitate grozavă care o bîntuie. O sete comună, trivială de confort cu orice preț, o nevoie aproape bestială de a ajunge iute, fără muncă și fără talent. O busculadă rapidă care ignorează legile tăcute ale răbdării, ale așteptării, ale muncii conștiincioase făcute în plină datorie.

Există fără îndoială șomaj intelectual, dar și pretențiile nu sînt potrivite cu vremurile.

Anul trecut un licențiat în litere, care mă asigura că moare de foame, mi-a cerut să intervin pentru o slujbă. Am obținut pentru el funcție în Finanțe, la Tighina, plătită cu șase mii de lei lunar. Dar cînd i-am anunțat rezultatul mi-a răspuns oarecum indignat că la Tighina el nu merge și că preferă să stea în mizerie la București.

Citiți, în schimb, jurnalele franceze care anunță un concurs pentru un loc de medic în Senegal unde bîntuie musca țețe și frigurile galbene. Se înscriu o sută de candidați, din care un sfert sînt eminenți. Și merg în Senegal ori în Congo cu speranța ca după zece ani de muncă să ajungă în Maroc, iar după alți zece să parvină într-un orășel de provincie în Franța.

Amintiri melancolice mă cuprind. Mi-aduc aminte de adolescența noastră modestă, sfioasă. Pe atunci, noi eram fericiți să fim primiți în vecinătatea unui om important și stînd neobservați de nimeni într-un colț să-i sorbim vorbele. Eram fericiți să ni se dea de făcut o corectură măcar la o revistă. Dacă ni se permitea o recenzie, ne ridicam în al noulea cer. Azi nevîrstnicii ignoranți taie vorba profesorului la seminar, vor să semneze de la cincisprezece ani articolul de frunte, chiar cînd n-au de spus decît platitudini și locuri comune. Consideră pe cei de treizeci de ani bătrîni isprăviți și dau ghes oricum să le ia locul. S-a inventat războiul generațiilor care ține loc de luptă de clasă marxistă. Ierarhia vîrstelor a dispărut, în orice caz e considerată ca o pură idioție. Sînt societăți în Australia centrală unde copiii își suie bătrînii părinți în copaci și apoi scutură crengile ca să-i răstoarne jos și să le rupă ciolanele. Sînt însă și țări — e adevărat că una se cheamă Franța — unde octogenarii ca Clemenceau, Doumergue îi conduc destinele în cele mai grele clipe.

S-a creat la noi o filosofie după care tinerețea e o valoare în sine. Adică adolescența nu e un simplu instrument care prețuiește atît cît prețuiește cauza căreia o închini, ci un scop suprem, un bun ideal, indiferent dacă ești cretin ori genial, criminal ori sfînt. Să fii tînăr, atîta importă. Tinerețe pentru tinerețe, ca de pildă artă pentru artă.

Dar mai este și o altă morală : tinerețe, adică energie în plus, pentru ceva, pentru a servi o cauză, un ideal, o nebunie de generozitate.

Astfel de tinereturi au societățile sănătoase.

(22 aprilie 1934)

PROBLEMA REGIILOR AUTONOME

Apărătorii regimului parlamentar pot fi mulțumiți. Cu ocazia legii prin care se suprimă regiile autonome * s-au pronunțat discursuri remarcabile, care ar fi putut figura în cele mai vechi și mai exigente parlamente occidentale. D-nii V. Madgearu și M. Ghelmegeanu au desfășurat, ore de-a rîndul, o documentație masivă, dublată de o dialectică strînsă și subtilă în același timp. Au prezentat bilanțuri și conturi, au arătat inconveniente și pierderi evitate, au arătat o prosperitate evidentă, pe care regiile autonome, înainte de legea comercializării n-au cunoscut-o niciodată.

Dar toate au fost de prisos. Guvernul urmărea cu orice chip un rezultat demagogic. I se păruse, la un moment dat, că opinia publică — alimentată zilnic de presa Partidului Liberal — cerea suprimarea acestor regii. Dar guvernul liberal nu asculta decît ecoul propriei sale voci, se asculta pe el însuși, confundat printr-o autosugestie cu marea masă a poporului.

Dar să zicem că cetățenii grăbiți, prost și insuficient informați, ar fi cerut imediata suprimare a acestor regii, care dintr-un adînc și înalt principiu economic deveniseră marfă de tîrguială electorală. Să admitem că exagerările și calomniile aduse în privința tantiemelor consiliilor de administrație (prezentate cu teribilă rea credință la cifre astronomice) ar fi fost formulate de o parte a opiniei publice și nu de înșiși membrii Partidului Liberal.

Să admitem — prin absurd — chiar că unii oameni din conducerea acestor regii n-au fost la înălțimea misiunii lor. Ei și ? O proastă funcționare nu poate compromite niciodată un principiu. Se îndreaptă greșelile accidentale ale personalului, se înlătură pe cei care au greșit și utilitatea instituției rămîne mai departe.

Dacă o piesă de Shakespeare e jucată de actori proști, valoarea literară a piesei scade ? Dacă o mitralieră de rară perfecțiune tehnică e mînuită de soldați stîngaci, înseamnă că mitraliera nu e bună ? Nu. Se înlocuiesc actorii și soldații, iar piesa și mitraliera rămîn excelente mai departe.

Astfel, toate criticile aduse în privința unor pretinse abuzuri nu pot înlătura avantajele și calitățile unui sistem economic. Măsuri cu caracter administrativ se puteau lua pentru a perfecta sistemul. Suprimarea legislativă a însuși sistemului a fost o eroare teribilă a căror consecințe — ca și ale artileriei de cireș din evul mediu, care, explodînd, omora mai mult partizanii decît adversarii — vor lovi mai ales Partidul Liberal.

Dar trebuie să aducem guvernului acest omagiu că chestiunile de utilitate pentru țară îi sînt indiferente,

---

* Este vorba de „Legea privitoare la regiile autonome..." votată de Adunarea Deputaților și de Senat în ședința de la 25—26 aprilie 1934 și publicată în *Monitorul oficial* din 4 mai 1934, prin care regiile autonome sînt desființate și trec sub administrarea directă a ministerelor de resort. (n. ed.)

dacă nu coincid cu o tactică de partid. Or, agitată tendențios și prezentată fals ani de-a rîndul, chestiunea regiilor autonome devenise un admirabil subiect de platformă electorală.

Probleme adînci însă se pun altfel pentru omul politic de orizonturi și altfel pentru sociolog.

Capitalismul de nuanță liberală, de formă manchesteriană e în toată lumea în criză. Pretutindeni citadelele vechii lumi, concepute după lozinca „laissez faire, laissez passer“, se năruie. La noi, cel puțin, a atins proporții catastrofale. Capitalul bancar e la pămînt. Capitalul agrar e în fond desființat și a trebuit intervenționismul de stat sub aspectul legii conversiunii ca să-l salveze. Industria, ca și comerțul, sînt într-o paralizie totală. Inițiativa privată, în aceste condiții, nu mai poate satisface toate cerințele vieții economice. Nu mai putem conta astăzi numai pe jocul natural al forțelor individuale.

Statul, ca în toate țările, chiar fără voia sa, e silit să se amestece mereu. El moștenește epavele intreprinderilor particulare, pe care din motive sociale trebuie să le ducă mai departe. El trebuie să intervină mereu. Cu atît mai mult, el trebuie să se gîndească a-și conduce singur averea după o gestiune comercială. Într-o țară ca a noastră, pîrjolită pînă la distrugere de criza mondială, va trebui, mîine, să susținem în multe domenii un capitalism de stat, fiindcă nu mai avem un altul. Dar acest capitalism nu va putea trăi și fructifica după criterii strict birocratice.

Regiile autonome comercializate au deci, în afară de folosul lor imediat, după care aduc beneficii superioare sub forma actuală, și unul educativ pentru viitor.

Regiile autonome creează cadre și formează o educație economică, pentru o viitoare economie etatistă, în domenii unde inițiativa particulară nu mai poate funcționa. Ele antrenează către moravurile economice de mîine. Măcar din acest punct de vedere nu trebuiau desființate. E adevărat însă că, gîndind astfel, guvernul ar fi avut o platformă electorală în minus. Și, firește, atîtea sacrificii nu-i putem cere.

(28 aprilie 1934)

REGIONALISM LIBERAL

O bună parte a guvernului, cu primul ministru în frunte, s-a deplasat în Ardeal ca să cunoască la fața locului nevoile și deziderate locale. * O fotografie a unui ziar de dimineață ni-l arată pe d. G. Tătărăscu, ca pe un alt Avram Iancu, în mijlocul moților. D-sa pășește grav, marțial și pe figura-i senină, neturburată de fiorul niciunei dificultăți, se desprind parcă și pentru noi asigurări că d-sa veghează conștient și competent la necazurile populației din munții Apuseni. O altă fotografie ne arată guvernul într-o sală de recepție, pronunțînd discursurile ocazionale cu care se salută și se îmbărbătează o provincie. N-au lipsit, fără îndoială, nici fanfarele triumfale, nici estradele înflorite, nici poate defilări în costume pitorești care se arată de obicei, pentru mîndria neamului și pentru continuitatea istorică care leagă direct pe Burebista și pe Traian de guvernul de azi.

Toate bune și indispensabile, desigur, azi, la un popor pe care seceta îl amenință cu spectrul foamei. Nouă ne place ostentația și lucrul trebuia făcut, cum zic ardelenii, mintenaș. Dar, cu această ocazie, o altă întrebare ni se pironește obsedant în minte, o întrebare indiscretă, dar insistentă. De cînd au devenit liberalii așa de regionaliști ?

Răsfoim vechi discursuri și vechi articole ale presei liberale. Să fi fost poate prin anii 1926, 1927 și poate 1928. Ideea regionalistă era atunci denunțată ca antinațională.

Suprema lege era unitate națională — aș zice bucureșteană — a statului. Imperativele trebuiau să plece de pe Calea Victoriei, prefecții erau selectați cu îngrijire dintre chefliii și jouisseurii Capitalei (mi se pare că la una din Tîrnave a fost numit chiar un actor de café chantant), funcționarii furnizați de aici, de peste Carpați, Societățile anonime, minele, băncile trebuiau să aibă investitura și participația copioasă a băncilor liberale din metropolă, mo-

---

* Vizita menționată a avut loc pe 3 mai 1934 la Cluj și pe 4 mai la Cîmpeni și Huedin, făcînd parte din metoda ținerii unor Consilii de miniștri în diverse regiuni ale țării, cu intenția de a rezolva mai direct și mai prompt unele probleme locale. (n. ed.).

dele, cîntecele, mîncărurile la restaurante, toate, trebuiau să aibă pecetea singurului românism veritabil de dincoace de Predeal, să fie importate și imitate din vălmășagul bucureștean. Numai așa însemna că frații noștri ardeleni sînt patrioți, că-și iubesc neamul și limba. Altfel, totul era taxat de trădare, de pactizare cu inamicul. Ardealul trebuia să fie ceva cam ca Algeria pentru Franța, sucursala docilă și cuminte a inițiativei centrului. Să fi spus atunci că provinciile au și ele sufletul lor specific, particularismul lor secular, felul lor de viață aparte, obținut printr-o altă dezvoltare istorică, că acest mod de trai trebuie respectat ar fi însemnat că te oferi singur în trădător vindictei publice. Ne mai aducem aminte de luptele teribile în jurul reformei administrative din 1929. Față de o lege care voia să stimuleze, să tonifice viața provinciilor, să le respecte viața lor tihnită, calificativele erau cam acestea : acțiune centrifugă, destrămarea statului, descompunerea națiunii, anarhie și cîte altele (ejusdem farinae). Centralismul absolutist care concentra totul la București ajunsese o religie sacrosantă, față de care simpla contradicție apărea ca un sacrilegiu.

Iată însă că guvernul a aflat că există și provincii. Iată că în 1934 guvernul a descoperit Transilvania. Noi nu putem fi decît fericiți. E dulce și agreabil ca timpul să-ți dea dreptate. Și nu din plăcere sadică am anunțat cele de mai sus. Nici ca să scădem bucuria și petrecerea de la Cluj. Încercăm numai amărăciunea că acest lucru a fost înțeles așa de tîrziu și că s-a pierdut atîta vreme.

(6 mai 1934)

ALIANȚA PARAPONISIȚILOR

A zis cineva odată că n-are încredere în democratismul oamenilor cu parapon. Tirani înnăscuți, cu sete de despotism, mereu gata de orice represiune, oferindu-se parcă voluptos să înece în sînge orice veleitate de justiție ori de dreptate, se trezesc deodată revoluționari hotărîți a călca pe baricade, fiindcă peste noapte li s-a refuzat accesul la putere. Și fără nici o tranziție, fără pudoare în inconsecvență, trec de la polul reprimării la cel al rebeliunii. Cu drept cuvînt, ranchiuna nu poate inspira încredere democratică. Sînt femei înșelate, care „par dépit“ se aruncă în brațele primului venit. Sînt politicieni care, cultivînd lingușeala fără să obțină grațiile suveranilor, se supără brusc și agită fîlfîind stindardul celui mai pur radicalism.

Majoritatea satrapilor sud-americani devin superbi justițiari și fioroși conspiratori, de îndată ce nu mai pot exercita tirania. Ei se azvîrlă în brațele dușmanului de ieri și cu o impulsivitate, cu o violență teribilă de moment, sărută azi ceea ce au scuipat ieri.

Observați natura alianțelor politice de la noi. Pînă ieri, oamenii se înjurau, se blestemau, își zvîrleau crude anateme și odioase insulte. E de ajuns ca o piedecă comună să le stea în cale și cei mai nefirești adversari devin deodată adevărați prieteni. Oamenii noștri politici nu se adună, nu se grupează niciodată organic, după afinități elective. Ei nu se întrunesc fiindcă au aceeași natură sufletească, aceleași principii, aceleași programe, fiindcă s-au călit laolaltă în lungi și penibile lupte ori suferințe. Ei se aliază, de obicei, fiindcă un al treilea i-a supărat. Reacțiune ușor analoagă cu aceea a negrului care, lovit de o creangă, lovește pe tovarășul de lîngă el, ca să se răzbune — crede el — ordinea naturală a lucrurilor.

La Clermont-Ferrand, în Franța, se ține în momentul de față congresul Partidului Radical-Socialist. Se știe că șase membri ai acestui partid au intrat în cabinetul de uniune națională al d-lui G. Doumergue. Au intrat în momente de teribilă panică națională, în ultimă instanță, cînd totul fusese încercat ca să salveze ultimul bun al oricărui francez mijlociu : ideea republicană. Și totuși eminentul om de stat E. Herriot se găsește azi hărțuit de membrii congresului, care îi reproșează că a acceptat o uniune, o alianță cu oameni și grupări care nu au între ele nici o comunitate de idei ori de program.

Căci există alianțe creatoare și alianțe negative. Alianțe care se fac după îndelungi verificări ale unei identități de suflet și de credință și alianțe improvizate din calcule de oportunitate sau din ranchiune impulsive.

Ziarele de aseară aduc un comunicat care ne vestește că d. mareșal Averescu și George Brătianu au încheiat un acord, spre a avea o atitudine politică comună față de nu știu ce evenimente grave care ar putea să urmeze. În fața pericolului, evident, orice unire e bună. Dar partidele în chestie abia acum au văzut că ar putea urma „evenimente grave“ ? Abia acum au devenit lucide, după ce fiecare în parte au încercat, pe cont propriu, să obțină favoarea destinului pentru ele singure ? Desigur, „evenimentele“ nu mai sînt grave dacă le conduc eu. Ele nu devin periculoase decît dacă sînt refuzat. D-nii Argetoianu și Goga n-au, desigur, în momentul de față nimic revoluționar. Dar s-ar putea să devină mîine, dacă conjunctura politică s-ar îndepărta de ei. Și s-ar uni poate cu socialiștii sau mai știu eu cu cine.

Cînd Partidul Național, după o luptă comună de aproape un deceniu, s-a unit cu cel țărănesc, a fost o uniune organică cerută de adînci afinități. Cînd dr. Lupu a fuzionat cu Partidul Național-Țărănesc, a satisfăcut un imperativ cerut în mod necesar de structuri identice, așa cum moleculele oxigenului și ale hidrogenului se cheamă ca să formeze apa.

Dacă d. G. Brătianu ar fi fuzionat cu partidul d-lui Dinu Brătianu, legătura ar fi fost firească și dreaptă. Din această concentrare a grupurilor, viața politică a țării ar fi cîștigat. Dar așa ? Haosul e încă mai mare. Forțe eterogene se leagă la întîmplare, fiindcă au un necaz de moment. „Evenimentele grave“ nu vor fi înlăturate pentru aceasta.

Dacă e vorba de o politică preventivă a viitorului ce se poate anunța amenințător, partidele să-și mediteze îndelung programele, să-și calce pe suflet, să înlăture ambiții deșerte și lăcomii nestăpînite și să se unească în organisme firești, bazate pe apropieri naturale. Astfel de sinteze pot fi creatoare. „Rendez-vous“-urile fortuite între paraponisiți nu pot evita amenințările viitorului.

(13 mai 1934)

EVENIMENTELE DIN BULGARIA

Am fost acum doi ani la Sofia. Un prieten din partidul agrarian, întrebat de mine asupra unor detalii din istoria politică a țării sale, mi-a răspuns : „Ca să înțelegi

natura luptelor noastre de aici îți voi arăta o carte care te va edifica complet“. A doua zi, m-a condus în cimitirul orașului și mi-a spus : „Iată cartea de care era vorba. E aici. E scrisă în șirurile acele de pietre, cernite de vreme, peste care, printre inscripții funerare șterse de vreme, cresc mușchii și bălăriile. De la o mie opt sute opt zeci încoace, peste o sută cincizeci de miniștri au fost uciși cu un cuțit, cu un foc de revolver ori cu o bombă, în plină stradă. Din ei, paisprezece foști prim-miniștri.“ O decimare fratricidă sistematică, a unui popor înnebunit de frenezia maniacă a asasinatului. Și prietenul meu, căzut pe gînduri, melancolic, a adăugat : „Cariera politică, la noi, nu e o sinecură. Oamenii politici trăiesc mereu sub prevestirea morții. Gesturile lor, acțiunile lor sînt ca ale unui somnambul chinuit de fiorul sfîrșitului, posibil în orice clipă. Nicăieri, misiunea conducerii oamenilor nu are mai teribile riscuri. Cine s-a înscris într-un partid politic și-a semnat și testamentul, mai tîrziu ori mai devreme.“

Fiecare țară are stilul său politic național. Unele țări au dat lupta în masele largi cu ajutorul votului universal, altele au cucerit congregațiile religioase, altele sindicatele și corporațiile, altele armata, ori bancherii, unele în fine mînuiesc ca și în timpul Renașterii pumnalul și otrava, conspirația sau conjurația militară. În fond, aceeași îndărătnică și năvalnică lăcomie de putere, realizarea cu mijloace diferite. Dar în politică tocmai mijloacele importă.

Vecinii noștri au păstrat mereu această din urmă manieră. Viața lor politică seamănă cu aceea a popoarelor de civilizație iberică, al cărei caracter principal e politicizarea armatei. Am putea spune că gradul de maturitate politică se poate măsura după gradul de neutralitate al armatei. Și vecina noastră suferă mereu, destinul ei se menține tragic pentru a fi introdus armata în luptele politice. Amestecul armatei în politică are în primul rînd inconvenientul de a-i strica unitatea, de a o împărți în clanuri rivale care se suprimă unele pe altele, pe acela de a o distruge de la singurul scop care trebuie s-o preocupe : apărarea față de dușmani. Dar mai e ceva. Politica militarilor accentuează prea mult pe mijloacele violente, pe acțiunile directe. Militarii elimină suplețea, tactul, măsura. Acțiunea lor e excesivă și ușor alunecă pe panta sanguinară, răspîndind gustul teribil pentru suprimarea vieţii altora.

De patruzeci de ani, Bulgaria, intermitent, după epoci de linişte şi prosperitate, cunoaşte mereu perioade de teroare şi violenţă. Trebuie văzute atunci, în astfel de momente, străzile Sofiei. Oamenii stau pitiţi ca de frica unei invazii străine. Comerţul, economia naţională se suspendă, focurile de puşcă curg de la un etaj la altul. Patrule sinistre parcurg străzile pustii.

Se ştie cum a fost asasinat mişeleşte, acum zece ani, Stambuliiski, care, după cum s-a văzut mai în urmă, n-a vrut tocmai pieirea poporului său. Pe drumuri deschise de el, s-au ridicat în urmă alţii. Cu el, spun oameni serioşi de dincolo de Dunăre, au pierit într-o săptămînă unsprezece mii de oameni, împuşcaţi ca cîinii turbaţi de fraţii lor înşişi.* Acum acelaşi duh de nimicire şi, poate, aceiaşi oameni au suspendat o guvernare paşnică şi civilizată, au terorizat pe rege, scăzîndu-i complet autoritatea, smulgîndu-i cu sila decrete pe care cuminţenia lui refuza să le semneze. După semnele primelor zile, lupte civile feroce vor începe. O parte a armatei şi cea mai mare parte a partidelor s-au declarat ostile. Redresarea Bulgariei va întîrzia încă. Anarhia sîngeroasă va continua. Regele va trebui, prizonier neputincios, să privească pasiv frămîntarea nimicitoare a ţării sale.

În declaraţiile sale prime, guvernul insistă asupra nenorocirii economice provocate de criză. Există însă, în Bulgaria, o nenorocire mai mare decît toate dezastrele economice : e amestecul armatei în politică. Militarizarea politicii e răul care distruge o ţară cuminte şi inteligentă în păturile ei populare. Dar se vede că destinul sîngeros al Bulgariei nu s-a împlinit încă. **

(24 mai 1934)

---

* Autorul are în vedere lovitura de stat militaro-fascistă din 8—9 iunie 1923, prin care s-a instalat un guvern prezidat de Alexandăr Ţankov. (n. ed.)

** Articolul comentează, de fapt, noua lovitură de stat din 19 mai 1934, prin care s-a instaurat o dictatură militaro-fascistă sub conducerea lui Kimon Gheorghiev. (n. ed.)

ŞI PE URMĂ ?

Cetăţenii paşnici şi tihniţi ai acestei ţări n-au noroc. Abia încep să-şi caute liniştiţi de treburile lor, abia întrezăresc puţină securitate, puţină previzibilitate pentru ziua de mîine, care să le permită ipoteze de stabilitate, prevederi fixe după care să-şi aranjeze afacerile măcar pentru o lună, două, cînd, deodată, pentru nu ştiu ce tainice mistere, pentru ce nepătrunse capricii, fără cea mai mică justificare obiectivă, totul este răsturnat pentru vreo soluţie fantezistă pe care bunul simţ o refuză.

Avem un guvern venit de abia de şase luni. S-au făcut alegeri generale mai mult sau mai puţin libere, dar e sigur că atunci lumea l-a vrut într-o proporţie majoritară. Guvernul acesta e în plină elaborare, se munceşte să ne arate ce vrea. Bun sau rău, sîntem datori să-l aşteptăm la lucru, să ne dovedească ce poate. Miracole în primele şase luni nu poate face nimeni. Puţin răgaz i se cuvine. În orice caz, în momentul de faţă, nici o greşeală grosolană, nici o dificultate inextricabilă de ordin obiectiv nu i se pune în drum. Un guvern a căzut după un an fiindcă nu a plătit salariile. Un altul, după un an jumătate, fiindcă... un altul vroia să vină la putere. Termenul merge scurtîndu-se. Vom avea guverne la trei luni, apoi la o lună şi în fine, pentru a potoli setea de variaţie, guverne săptămînale ori zilnice. Frenezia schimbărilor va linişti neuroastenia noastră. Dar va trebui să construim uriaşe ospicii în care o bună parte din cetăţenii acestei ţări, cu nervii zdreliţi, înnebuniţi de vîrtejul ameţitor, de inconstanţa haotică a vieţii, după care cea mai sigură premisă se schimbă într-o noapte, să fie internaţi. Viaţa noastră e parcă aceea a somnambulilor, a halucinaţilor. Pare că sîntem tîrîţi, într-un sabat de viteză, printre oameni şi lucruri, fără ca percepţia noastră să poată fixa ceva. Ce înseamnă acest ritm diabolic în care ne pierdem minţile ? Califii orientali, în cea mai exuberantă beţie a tiraniei, îşi decapitau, desigur, vizirii. Dar tot îi păstrau un an, doi. La noi, nici măcar atît.

Cărui om cuminte i-ar trece prin cap că un guvern care tratează și a obținut în străinătate o aranjare a datoriilor, care prepară bugetul, care-și verifică popularitatea prin alegeri județene și comunale, trebuie să plece? Și totuși abjectele culise, acele culise de aventurieri care n-au nimic comun cu lupta și munca acestei țări, acei cavaleri de industrie care trăiesc ca viermii din cadavre și care trebuie deci să aibă mereu tot mai multe cadavre ca să-și ofere opulente ospățuri, toți acești intriganți neîncadrați în viața țării, profitori de răspîntie, samsari ai încurcăturilor au început să lucreze.

Se vorbește de un guvern personal de dictatură. Sîntem mereu amenințați cu el. Nervii noștri au ajuns la paroxism. Să se facă odată, pentru Dumnezeu, și acest guvern de dictatură și să se isprăvească cu acest etern șantaj, atîrnat deasupra capetelor noastre. Nervii noștri se vor potoli calmați. Să se facă însă un adevărat guvern de dictatură. Adică un guvern despotic, arbitrar, fără nici o dulceață, fără nici unul din compromisurile mediocre, după maniera românească. Un guvern dictatorial integral, dus pînă la ultimele lui limite logice, astfel ca cei care-l plănuiesc să nu spună că n-au avut toată libertatea să-l facă cum vroiau. Să ni se ia toate drepturile și toate libertățile. Să renunțăm la tot, numai ca răspunderea celor care-l fac să rămînă întreagă. Așa de întreagă, încit și sancțiunile să fie apoi implacabile. Vom epuiza și acest din urmă pahar al amărăciunilor. Să istovim tot răul care ne poate veni, ca apoi să putem spera la un liman definitiv. Nemții au o vorbă : „desto schlimmer, je besser“. Care românește înseamnă :„ cu cît mai rău, cu atît mai bine“.

Țara se va resemna în biciuirea care i se aduce. Dar să se știe că dictatura mai sinceră ori mai ipocrită, mai veridică ori mai camuflată e o doctorie tare, tare de tot. E ultima doctorie. O întrebare se pune inevitabil : „Și pe urmă“ ? Cei care văd și un poimîine știu că sancțiunile de data aceasta vor fi definitive.

(27 mai 1934)

DUPĂ FURTUNĂ...

Apele s-au potolit. Peste întinsul lor, s-a coborît calmul. Guvernul a rămas și criza a fost evitată. * Pentru cîtă vreme ? Aceasta nu ne interesează pentru moment. După furtună însă, să ne scrutăm un pic conștiințele, să ne lămurim tendințele.

Partidul Național-Țărănesc a luptat complet dezinteresat pentru triumful unui principiu. „Sine ira et studio“, cum se zicea încă acum douăzeci de ani, cînd ședea bine să agrementezi un articol sau un discurs cu o citație latinească. Fără ură și fără părtinire, deci. Nu ne-am îmbulzit la cucerirea puterii, nu ne-am recomandat în succesori profitabili, n-am speculat încurcăturile guvernului ca să-l moștenim. Nu ne-a interesat dacă [pe] cei care guvernaseră și care trebuiau să plece îi chemau liberali, averescani, gogiști sau georgiști. Mai mult, am făcut memoria să tacă și resentimentul să uite asupririle, ingerințele, persecuțiile de altădată ale Partidului Liberal și chiar abaterile grave ale guvernului de astăzi. Ne-au fost absolut indiferente raporturile lui cu noi și făcînd abstracție de orice factor subiectiv, pe deasupra ranchiunelor ori provocărilor de ieri, ori de unde ar fi venit, am judecat o situație în mod exclusiv obiectiv. Am dat alarma ca să se edifice și tronul și țara, să nu fie înșelate de o pură aventură care voia să se prezinte naivilor drept o necesitate salvatoare. Dacă în locul liberalilor ar fi fost georgiștii sau averescanii, tot așa am fi pledat. Nu ne interesează nici oamenii și nici atitudinea lor față de noi, ci numai mecanismul și sistemul.

Partidul Național-Țărănesc privește determinismul adînc al lucrurilor. El știa că o societate, o țară, trăiește prin sensul, prin tendințele instituțiilor, prin opinia sa publică, prin aspirațiile maselor care o compun. Improviza-

---

* Aluzie la tensiunea din mai 1934 între rege și primul ministru cu ocazia unor avansări din cadrul armatei și în legătură cu intenția lui Gh. Tătărăscu de a-l demite pe generalul Uică, ceea ce Carol a refuzat inițial. După demisia cabinetului și unele consultări, suveranul a fost nevoit să readucă pe Tătărăscu în fruntea guvernului și să accepte plecarea generalului Uică de la departamentul apărării, al cărui interimat a fost preluat de primul ministru. (n. ed.)

țiile pot surprinde în zăpăceală pe unii sau pe alții. Soluțiile nefirești, care nu corespund nici logicii, nici bunului simț, nici acelui mecanism strict care conduce un grup organizat de oameni, se pot menține o clipă. Inanitatea lor le prăbușește însă, imediat, în neant. De aceea, nouă nu ne e frică de nimic ce nu e firesc, nu ne e frică de ceea ce e excesiv, artificial, exagerat. Fenomene de acestea mor de la sine. Talleyrand avea obiceiul să spună, cu dreptate : „Tout ce qui est exagéré est insignifiant".

Dar asemenea improvizații, chiar năruite, chiar înlăturate, își lasă efecte dezastruoase multă vreme încă. Am vrut deci să ferim țara de convulsiuni inutile și nefaste. De aceea, am pledat pentru gruparea organică a partidelor. De aceea, ne miră că Partidul Liberal de sub conducerea d-lui G. Brătianu, grupare care desigur are și simțul răspunderii și înțelegerea situațiilor mai mult decît altele, a căutat să sprijine printr-un acord factice o formație ministerială în care nu avea ce căuta, către care nu o chema nici o afinitate și nici comunitate de vederi, dar pe care ar fi căzut însă, mai greu ca pe alții care n-au nimic de pierdut, răspunderea unei guvernări fanteziste și impopulare. *

Am vrut să apărăm, în fine, *dreptul de a lucra* al guvernelor, oricare ar fi ele. Un răgaz în durată, o posibilitate de creație în continuitate. Nu există societate în care schimbarea permanentă să nu fi adus un bine. Din contră, guvernările lungi, guvernările fericite „care n-au istorie" sînt cele care fecundează și fac să rodească o țară. Și am sprijinit pentru țară dreptul de a-și da guvernul [pe] care-l vrea.

Acum după ce furtuna a trecut, ne reluăm fiecare vechile noastre poziții. Guvernul să ia aminte și să-și încordeze puterile, să-și verifice metodele. Creditul nu poate dura la infinit. Orice greșeală se plătește și nici un principiu constituțional, oricît ar fi el de ortodox, nu poate salva un guvern neputincios.

(1 iunie 1934)

---

* Gh. Brătianu a avut atunci intenția de a intra într-un guvern de coaliție Al. Averescu, C. Argetoianu. (n. ed.).

ÎN POLITICA EXTERNĂ

Universul nu-l iubește pe dl. Virgil Madgearu. Ca să se știe lucrul acesta, în toată țara românească, redacția susnumitului cotidian se năpustește regulat contra fruntașului nostru, pe toate pretextele posibile, cu furii preconcepute, care au început să provoace surîsuri. Așa de pildă, *Universul*, în disprețul său suveran, cu care de altfel dl. Virgil Madgearu se acomodează de minune, a găsit această rafinată manieră : nu-l numește niciodată, ci se mulțumește să-l desemneze cu titlul de „secretar general al Partidului Național-Țărănesc" sau fostul ministru de Finanțe etc. Ce sadică cruzime și cum trebuie să sufere dl. Madgearu !

Așadar, *Universul* detestă pe dl. V. Madgearu. La urma urmei, este dreptul său, dragostea fiind un fenomen facultativ. Nu credem însă că această atitudine provoacă insomnii d-lui V. Madgearu. Iar ca ecou în opinia publică, autoritatea și ascendentul d-lui V. Madgearu cresc de la zi la zi, chiar printre partizanii și cititorii *Universului*. Aceasta fiindcă dl. Madgearu e dl. Madgearu, chiar cînd îl atacă ziarul din strada Brezoianu. Dar și fiindcă *Universul*, exagerînd patima pînă la absurditate își anulează el singur veninul săgeților sale. Iată un ultim caz, care atinge proporțiile comicului celui mai pur.

Dl. V. Madgearu a fost invitat de Universitatea din Berlin ca să facă o conferință cu subiect economic. În adevăr, d-sa a vorbit cu competența și talentul său recunoscut de toată lumea, în fața unui numeros și distins auditoriu. Ministrul nostru la Berlin a găsit cu cale, cum e și firesc și patriotic, să dea după aceea o masă în onoarea oaspetelui. Au fost invitați cîțiva miniștri și, cum se obișnuiește în asemenea ocazii, cîțiva funcționari din Wilhelmstrasse. Cine ar fi găsit în acest lucru altceva decît împlinirea celui mai obișnuit protocol ?

Universul însă, apucat brusc de o stranie originalitate, găsești, ghiciți ce ? Nici mai mult, nici mai puțin, decît că Partidul Național-Țărănesc intenționează să-și schimbe directivele politicii externe, rupînd tradiționalele alianțe și prietenii, adică despărțindu-se de Franța și de Mica

Antantă. Dacă din faptele de mai sus se pot trage asemenea concluzii poate judeca oricine. Dar dl. Stelian Popescu, directorul *Universului*, pe care-l știm foarte legat de dl. N.Titulescu, ar putea să se informeze de la ministrul Afacerilor Străine asupra politicii externe a Partidului Național-Țărănesc.

Nu credem că a accepta o masă de la un stat vecin, cu care de altfel nu avem nimic de împărțit, înseamnă a rupe cu prietenii organice, cu alianțe indispensabile statului și națiunii noastre. Mai ales că o alianță și o prietenie nu se face *contra* cuiva.

Partidul Național-Țărănesc acceptă și recunoaște din plin politica externă tradițională. Aceea bazată pe înfrățirea cu acei care ne-au ajutat în timpuri grele să ne întregim ființa națională, care ne-o garantează și ne-o recunosc mai pe urmă în integritatea ei pe baza tratatelor existente. Doritori din toate puterile să păstrăm liniștea noastră, noi rămînem cu tot sufletul alături de marile democrații occidentale, angajate să păstreze și să asigure pacea lumii. Nu provocăm pe nimeni, nu vrem tulburarea lumii, avem oroare de perspectivele unui nou cataclism mondial, ne apărăm doar „sărăcia și nevoile și neamul". Toate acestea duc la un sistem de înțelegere cu toți cei care au aceleași interese ca și noi.

Aceasta nu înseamnă însă că nu vrem și alte prietenii, că nu vrem să păstrăm relații de bună amiciție cu alte popoare cu care, cum se zice, nu avem nimic de împărțit. O alianță nu e o interdicție de a avea relații culturale ori economice cu alte țări, *Universul* pledează, de pildă, pentru o apropiere romăno-italiană. Dar, în același timp, el e unul din campionii principali ai înțelegerii noastre cu Franța. Se contrazic aceste atitudini ? Nicidecum.

Partidul Național-Țărănesc e credincios politicii externe tradiționale a poporului român. Aceasta nu-l împiedică însă de a preconiza relații amicale, colaborări economice sau culturale fructuoase cu toate neamurile civilizate ale lumii. Toate acestea ni se par constatări de simplu bun-simț. Cîtă doză de rea credință trebuie ca să se denatureze pînă și adevăruri așa de elementare ?

(3 iunie 1934)

CONSULTĂRI ELECTORALE

În ultimele două săptămîni, au avut loc vreo șase alegeri de consilii județene în diferite județe. Corpul electoral este același ca și la alegerile pentru Cameră, deci indicațiile și diagnozele pot fi exacte și pentru ceea ce ar da astăzi o alegere pentru Parlament. În cîteva județe, (Argeș, Rîmnicul Sărat, Olt), Partidul Național-Țărănesc a ajuns proape guvernul, diferența fiind de cel mult zece la sută. La Sibiu și Chișinău, guvernul a fost bătut. Rezultatele celelalte se vor cunoaște la timp. Dar semnificația acestor consultări e prețioasă chiar de pe acum, proporțional cu masa electorală consultată. Chiar în cele mai slabe organizații național-țărăniste, creșterea voturilor e de sută la sută. Așadar uzura guvernului a început în stil rapid. Sensul e clar : masele țărănești sînt credincioase Partidului Național-Țărănesc. Fascinați o clipă, în criza prin care trecem, de prestigiul noutății, atunci cînd un guvern vine la putere, ele revin masiv și rigid la partidul de care sînt atașate prin instinct și ideologie.

Adevărat că uzura guvernului e consistentă la ambii factori constituționali. Ultimele evenimente au indicat-o. Evident, cauzele discreditului sînt diferite la un factor față de celălalt. E iarăși adevărat că uzura de sus în jos, la noi, e mai rapidă decît aceea de jos în sus. Masele au o inerție mai mare, se mișcă mai greu, o rezistență conservatoare mai accentuată. De data aceasta însă, încrederea lor în guvern a început să se dizolve repede, dacă avem în vedere că Partidul Liberal n-are nici măcar un an de guvernare.

Desigur, teoreticienii sociologi ai cafenelelor bucureștene vor găsi că toate aceste dibuiri ale voinței populare sînt indiferente și inutile. Ne vor debita iarăși, fără nici o jenă pentru monotonie și banalitate, același refren după care procedeele electorale sînt discreditate, aceleași diatribe contra dezmățului electoral (deși aceste alegeri se fac într-o impresionantă tăcere și disciplină din partea Partidului Național Țărănesc), aceleași teorii, în același timp false și searbăde, despre dreptul elitelor (bineînțeles ei intrînd fără contest într-însele), despre ideea de ordine, despre ideea națională ori statul totalitar.

Nu ni s-a spus însă niciodată pînă acum care mecanism de indicațiune al uzajului guvernamental, care barometru al temperaturii politice a țării, mai perfecționat, s-a găst pînă acum, capabil de a înlocui consultarea electorală.

Poate apetitul cutărui intrigant fără partid sau al cutărui general dezafectat de a veni la putere? Va recunoaște oricine că aceste barometre sînt nițeluș mai subiective, decît clasicul, îmbătrînitul procedeu electoral. Se recunoaște azi dreptul de autodeterminare a popoarelor în politica externă. Mi se pare că acesta e și argumentul anti-revizionist cel mai puternic. Sufragiul universal e singura formă de afirmare a unei voințe naționale.

Fiindcă ar fi un nonsens să se admită principiul de autodeterminare numai în politica externă și să se nege în politica internă. Autoritatea unei hotărîri naționale o dă consultarea majorității.

Închipuiți-vă un regim fascist — care înseamnă de obicei dominația (și chiar exploatarea) unei minorități organizate asupra unei majorități ceva mai amorfe — apărînd în fața politicii revizioniste integritatea fruntariilor noastre. Ar fi imediat întrebat dacă reprezintă voința de viață a majorității poporului. Altădată, guverne minoritare sau tiranice puteau apăra hotare. Dar justificarea lor era alta. Era o justificare de natură patrimonială, făcută pe baza dreptului de proprietate, nu pe baza principiului naționalităților. Sufragiul universal, așadar, e singurul mod de afirmare națională.

Iar în politica internă, afară de tenebroasele combinații de culise, n-avem alt mod de exprimare a intențiilor majorității. Cînd procesul de uzaj al guvernului va fi evident și definitiv, cînd va fi consumat întreg — și nu trebuie timp îndelungat pentru aceasta —, indicațiile vor fi gata făcute pentru partidul nostru. Fiindcă jocul constituțional e simplu și simetric. El are într-însul — cînd funcționează normal — ceva automat și spontan deodată. Iată de ce, în ultimele întruniri, președintele partidului nostru, dl. Ion Mihalache, bazat numai pe consultări populare, a revendicat puterea, nu pentru el și nici pentru partidul său, ci pentru masele populare care ne-o cer categoric.

(12 iunie 1934)

RUSIA ȘI ROMÂNIA

Am lăsat înadins să treacă cîteva zile de la reluarea raporturilor româno-ruse *, ca abia apoi să ne controlăm impresiile, prin ecoul stîrnit în opinia publică. În genere, măsurile de politică externă sînt la noi numai aplaudate și niciodată discutate. Ca și în hotărîrile privitoare la armată, politica externă e înconjurată de un nimb mistic și enigmatic, în care lumea de rînd n-are niciodată alt rol decît să aprobe.

Și apoi, să fim drepți, românul, care e preocupat pînă la nebunie de politica internă, se cam dezinteresează de aceea care se duce peste hotare.

De data aceasta însă, aprobări frenetice și unanime au plecat din toate părțile. Cercuri culturale, profesionale, oameni politici, reprezentanți ai Basarabiei, toată lumea într-un acord desăvîrșit a aprobat noua stare de lucruri. Ne aflăm așadar în fața unui quasi-plebiscit național. Dl. N. Titulescu, făuritorul României pacifice, adică al consolidării României noi, a mers și de data aceasta pe calea instinctului și a voinței naționale.

Cînd gîndim astăzi retrospectiv, ne este aproape imposibil să concepem cum de a fost posibil să scăpăm, rînd pe rînd, toate conjuncturile favorabile ale unei păci cu Rusia. Primul moment a fost desigur în jurul primilor ani, după război, atunci cînd Rusia și-a regulat toate raporturile cu vecinii săi. Au mai fost și altele. Însă destinele noastre erau atunci conduse de oameni fricoși, îmbuibați de vechi prejudecăți, incapabili să prindă, pe deasupra unor absurde superstiții, avantaje pozitive pentru noi.

Problema rusească, de mai bine de două secole, continuă să fie problema esențială a politicii noastre externe. Vechile tendințe imperialiste, comandate de imperative geografice și economice, făceau ca Rusia să fie o permanentă amenințare pentru noi. Secularul drum către Constantinopol, lăsat încă de testamentul lui Petru cel Mare și visat de toți patrioții ruși ca supremul vis național rusesc, nu ne lăsa să dormim în pace.

---

* Raporturile diplomatice și politice dintre România și URSS au fost normalizate la 9 iunie 1934 prin schimbul de scrisori de la Geneva dintre miniștrii de externe ai celor două țări, N. Titulescu și M. Litvinov. (n. ed.)

Ceea ce trebuia să înțelegem noi, imediat după război, era faptul că numai o formă de guvernămînt complet pacifică, pornită de la alte principii și idealuri, pe care n-o interesează în mod direct cuceririle teritoriale, era singura cu care puteam face pace. Din contră, orice revenire a vreunui guvern, cît de apropiat de vechiul regim, ar fi tăiat între noi și Rusia orice posibilitate de înțelegere.

A mai oprit elanul oricărei apropieri și teama unui eventual amestec al Rusiei în politica noastră internă. Obsesia bolșevismului a fost pentru noi o tortură în ultimii ani. Am auzit adesea remarcabili oameni politici și patrioți români, spunînd că preferă să renunțe la Basarabia decît să suporte vreo influență rusească pe teritoriul nostru ! Dar nimeni nu se gîndea că singurul mijloc de a îndepărta misionarii ruși misterioși, influențele ascunse și ipocrite era de a lega simplu și loial o prietenie directă cu statul vecin. În stare de dușmănie, fără nici o obligație față de noi, Rusia ne putea inocula în secret ori pe față orice directivă nepotrivită cu structura noastră socială. Era în dreptul lor de adversari s-o facă. Azi, cînd ne leagă relații clare, bine precizate, cînd o prietenie mai strînsă poate urma, Rusia va lua toate precauțiile ca să fim lăsați în pace. Fiindcă, dacă ar fi păstrat vreun gînd ascuns, de ce ar fi încheiat pacea ?

Să nu presupunem oamenilor, care nu sînt nici îngeri și nici diavoli, mai multă perfidie decît pot avea.

Așadar, pe lîngă avantajele păcii cu cel mai important vecin, vom avea și pe acela al unei profilaxii mai mari în ce privește contagiunea socială de care se tem cercurile noastre burgheze. Ne vom dezvolta în pace și amiciție. Vom dormi mai liniștiți noaptea, vom putea să ne cunoaștem mai bine. Dincolo de Nistru, nu va începe un imperiu de nepătruns al negurilor și al misterelor așa cum era pînă acum.

În ce privește avantajele economice, nu vedem cine știe ce perspective îmbucurătoare. Rusia are o structură economică aproape identică cu a noastră. Afară de vinul și fructele basarabene (considerate într-o societate ca cea sovietică ca produse de lux) nu prea avem ce le trimite. Și nici ei nouă. Afară de aceasta, economia rusească este condusă după un sistem autarhic. E o economie închisă, în care relațiile de schimb sînt foarte reduse.

Am putea însă să ne înțelegm asupra unor măsuri comune de luat în politica petrolului. Sau în aceea a grîului. Blocul statelor agrare se va mări, desigur, de azi înainte, și cu Rusia. Pe baza acestor înțelegeri, măsuri de dumping, adică măsuri disperate, n-ar mai avea nici un sens.

Să felicităm deci încă o dată, cu toată căldura, pe dl. Titulescu care-și servește atît de bine neamul.

(15 iunie 1934)

ȚĂRANII ȘI FRANȚA

Paul Morand a scris undeva odată că cele mai francofile popoare din lume sînt românii și portughezii. Sînt, fără îndoială, și alte popoare pe care un interes de conjunctură, un entuziasm momentan, un elan de o clipă le poate lega de Franța. Dar o dragoste total dezinteresată care să meargă pînă la contopirea completă cu destinele marelui popor latin, o înrudire definitivă bazată pe afinități radicale de cultură, de sensibilitate, de concepție analoagă a vieții nu veți găsi decît în atitudinea românilor pentru Franța. Numai așa a fost posibil ca, într-un avînt frenetic de un lirism nițel exagerat desigur, patrioții români să strige în 1915 : „România poate să piară, numai Franța să aibă Alsacia și Lorena“. Dar asistînd alaltăieri la ședința Camerei, unde a luat cuvîntul președintele Barthou, am înțeles că Paul Morand are perfectă dreptate. Sala s-a găsit într-un sfînt delir, asemenea zilelor de revoluție. Piepturile clocoteau de pasiune, strigătele ieșeau violente și răgușite, cu toții în picioare tremurau de același fior. Aproape toți oratorii au pomenit de faptul că orice român are două patrii : a lui și apoi Franța.

Pe deasupra oricărui calcul politic, omagiul mergea către țara care a atins cel mai înalt grad de civilizație omenească. Franța este astăzi un mister de biologie colectivă.

Bătrînă, ca să fi aflat toate secretele experienței, toate frînele prudenței, toate nuanțele realismului, ea se reînnoiește mereu cînd trebuie în sublime entuziasmuri proaspete, găsind formula vrăjită a eternei tinereți.

Alte popoare pot avea cîte o calitate dominantă. Unele au în sînge muzica, altele filosofia și arta, altele comerțul și navigația, altele înțelepciunea celestă a religiilor.

Nici un popor însă nu a realizat o armonie sintetică mai reușită, un aliaj omenesc mai complet și mai organic îmbinat, în care rațiunea și mistica, arta și practica, entuziasmul și bunul gust, îndrăzneala și decența să trăiască mai bine împreună.

Franța este un rezumat al umanității întregi. Ea e un compendiu al tuturor facultăților omenești. De aceea, este și cea mai universală și cea mai umană dintre țări. În Franța, orice cetățean al globului se găsește puțintel, măcar într-o privință, acasă la el. De aceea, Franța conține ceva de universalitate și de eternitate, de aceea, ea reprezintă azi maximul de salt făcut deasupra gravitației, deasupra bestialității care ne cufundă în animalitate. Ajunsă pe culmile de zenit ale împăcării de sine, la calmul clasic al perfecțiunii, Franța reprezintă, în mod suprem, pacea și liniștea în civilizație. De mai bine de un veac, această țară n-a atacat pe nimeni, a suportat numai războaie defensive, a fost totdeauna de partea celor slabi, a combătut cu un sublim avînt toate cauzele mari ale dreptății, ale filantropiei și ale democrației. Misiune întru toate sublimă, mai ales azi, într-o omenire năucită de toate aberațiile barbariei, de toate instinctele primitivității.

Acestei Franțe, dl. Ion Mihalache i-a transmis în ședința Camerei omagiul țăranului român. Țăranul român, blînd și pașnic, senin și etern, locuitor al acestui pămînt de la începutul începuturilor, vrea pace, liniște și înfrățire. El nu dorește cuceriri sau exploatări, el nu nutrește nici ură, nici invidie pentru alte neamuri. Îngîmfarea nu-l îmbată nici să se creadă „supra-om“ considerînd pe ceilalți numai biete animale de muncă al căror rost e să-l facă pe el fericit, nici să se creadă din os dumnezeiesc „poporul ales“, trimis cu decret providențial ca să cucerească lumea și s-o organizeze. Grandomania rasei nu-l amețește. El nu cere decît să fie lăsat să muncească pe pămîntul strămoșilor lui, să trăiască în pace și în înfrățire

cu toată lumea, acceptînd datorii și respectînd drepturi. Ion Mihalache, vorbind în numele țăranului, și Louis Barthou, în numele Franței, se întîlneau fără să vrea pe aceeași linie de înțelegere a existenței, pe aceeași filosofie, pe același plan de etică umană. Franța se poate sprijini pe țăranul român, iar țăranul român își găsește în idealurile și valorile spirituale ale Franței justificarea teoretică a concepției sale de viață.

(23 iunie 1934)

PRIVELIȘTI GERMANE

Poporul german n-a fost niciodată fericit. De la Germania lui Tacit a războaielor religioase și de la prigoana lui Bismarck pînă la înfiorătoarele episoade ale războiului mondial, istoria teutonică e o împletitură de atrocități, de masacre, de torturi fizice, de cruzimi brutale, exercitate de conducători înnebuniți de delirul grandorii asupra unui popor apatic, visător și indiferent la treburile cetățenești. Ideea morții e endemică în Germania. Cînd vrea să fie „chic“, germanul poartă un inel cu cap de mort și mobilă în formă de schelet. Arhitectura și pictura, de la „Melancolia“ lui A. Dürer și pînă la elucubrațiile hieratice ale unui von Stück, strecoară în orice interior, în orice peisaj, o țeastă rînjită ori o scenă de infern. Nu e rău ca ideea morții să atragă atenția din cînd în cînd oamenilor asupra inanității, asupra vanității sforțărilor lor.

În Germania însă, conducătorii, feroci și implacabili, au inspirat mereu teme lugubre pînă și în artă, ca să aducă mereu aminte supușilor lor ceea ce îi așteaptă dacă nu vor asculta orbește poruncile despoților.

În afară de cei ultimi doisprezece ani de democrație, Germania n-a trăit decît în cel mai teribil absolutism. Aceasta însă a împiedicat poporul să se civilizeze, a oprit pe german să devină o adevărată personalitate, să capete gustul independenței și al libertății. Lașitatea cetățenească a celor mai mari genii de la Kant și Hegel pînă la cei din ziua noastră e notorie.

Dar această stare internă de groaznică oprimare a avut și un alt efect teribil : a întreținut mereu în popor gustul pentru cruzime, respectul pentru ferocitate, prestigiul sadismului.

Ceea ce s-a petrecut zilele trecute în Germania ne aduce înaintea ochilor imagini din alte secole, din secole, în alte țări, de mult îngropate. Cînd te gîndești la ceea ce s-a petrecut în Belgia în timpul războiului, la peripețiile prime ale represiunii fasciste, la spectacolul sinistru de mai alaltăieri, cînd prieteni de decenii, înfrățiți în suferințe, s-au masacrat cu mîna lor proprie unii pe alții, evident că-ți răsar în minte scene din Tacit, din inchiziția medievală. *

Dar evenimentele din Germania împing la reflexii sociologice mai universale. Ni se arată clar mai întîi că orice putere absolutistă, pornită la început pentru un ideal, se transformă apoi în fastuoase abuzuri de confort. Ca și șefii armatelor romane din epoca ultimului imperiu, atunci cînd cucereau o cetate ori un tron, comandantul batalioanelor de asalt, după cum indică circulara lui Hitler, alunecase spre moleșitoarele comodități ale viciului sexual, ale limuzinelor și ospățurilor sardanapalice. Oțeliții „führeri", mînați — ni se zicea — de aspre idealuri, ieșeau mereu beți în public, se desfătau în prînzuri — numite diplomatice — care costau — spune oficial Hitler — pînă la un milion două sute de mii lei lunar (30 000 mărci germane), nu se mai dădeau jos din superbe limuzine, în Germania celor șase milioane de muritori de foame. Golanii străzilor parveniți la trai bun ! Eterna poveste a revoluțiilor improvizate fără ideologie !

Dar mai este ceva. Ni se arată pînă la evidență că dictaturile nu sînt decît forme provizorii și anormale ale conducerii popoarelor. Orice regim neacceptat în mod liber, pe consultații repetate, se prăbușește în ridicol, în dezgust și sinistru.

În secolul nostru o singură dictatură, dar absolut una singură s-a menținut. E aceea a lui Mussolini, susținută de împrejurări complet speciale Italiei.

---

* Referire la lichidarea lui Ernst Röhm și a celorlalți conducători ai detașamentelor de asalt de către Hitler, la 30 iunie 1934, în așa-numita „noapte a cuțitelor lungi". (n. ed.)

Perspectivele de viitor ? Ni se par foarte clare. Situația economică a Germaniei — țară de industrie, de transformare de materii prime, pe care le importă pe trei sferturi — are nevoie de un export mereu susținut. Izolarea Germaniei va aduce înrăutățirea stării ei materiale. Cînd foamea va striga în stradă, cu ce forțe se va apăra Hitler, acum cînd batalioanele de asalt sînt trimise acasă ca să fie hrănite de familii și să sporească mizeria de acolo ? Cu poliție și cu armată regulată. Dar acestea, dacă nu sînt în strînsă legătură cu conservatorii prusaci (tip Papen-Schleicher), nu sînt în orice caz, proprietăți ale unui partid. Astfel Hitler e în vînt, la dispoziția oricărui eveniment. Situația Germaniei e mai nelămurită ca oricînd.

(4 iulie 1934)

RUSIA ÎN SOCIETATEA NAȚIUNILOR

Amenințări sumbre de război pluteau în aer, nu mai departe decît luna trecută. Parcă fatalități oarbe pîndeau din umbră. Încă odată, Germania făcea tot ce-i stătea prin putință ca să împiedice pacea lumii.

Alaltăieri, Rusia a fost primită în Societatea Națiunilor și, ieri, d. Litvinov și-a pronunțat discursul său, mulțumind popoarelor care au arătat încredere și prietenie Rusiei sovietelor. Cu ocazia primirii Rusiei în Ligă, conștiința de pace a Europei s-a închegat unitar între popoarele de frunte și, multă vreme despărțite, Franța și Italia au mers mînă în mînă, secundate de Anglia.

Configurația diplomatică se schimbă. Dar, în toate variantele, Germania rămîne tot izolată.

Voința de pace a Rusiei a fost manifestată clar și categoric în cuvintele pe care le-a pronunțat reprezentantul său. Cuvinte calme și potolite de civilizație și umanitate. Ni s-a trecut pe dinaintea ochilor un crîmpei de istorie contemporană. 1919. Rusia sfîșiată de războaie civile, urîtă de toată lumea, închisă ca și Franța revoluției și a lui Napoleon cu un implacabil blocus. Apoi puțin progres în încrederea lumii burgheze în timpul „nepului" inaugurat de Lenin. În fine, planul cincinal și efortul uriaș de redresare internă, care, orice s-ar zice, a impus lumii întregi.

În toată această scurgere de timp, de un deceniu și jumătate, Rusia a avut două politici externe complet antipodice. În prima epocă, guvernele sovietice credeau în posibilitatea revoluției mondiale. Așteptau ca cel puțin în cinci-șase țări industriale, ajutate de contagiunea rusă, să izbucnească marile răscoliri contra ordinii burgheze. Raționamentul lor era simplu : dacă Rusia înapoiată și agrariană a putut face o revoluție, cu atît mai mult o va face Occidentul, evoluat după toate legile sociologiei marxiste. Dacă fundamentul e pregătit, dacă izbucnirea n-a putut avea loc, dacă, în fine, legea „revoluției permanente“ a lui Trotzky trebuie întinsă de la lumea rusească la tot continentul, atunci iminența catastrofei revoluționare e fatală. În această epocă, Rusia comunistă, confundîndu-se cu Internaționala a III-a, a făcut tot ce i-a stat prin putință ca să întețească propaganda bolșevică. Emisari secreți, conspiratori, spioni au fost trimiși sau încurajați în toată lumea ca să fermenteze, să stimuleze ori măcar să studieze nemulțumirile locale. Neînțelegeri de clasă, ca și veleități naționale oprimate, dificultăți economice, ca și simple nemulțumiri politice trebuiau să fie utilizate pentru cauza cea mare. Motivul pentru care începea o revoluție era indiferent : mai pe urmă însă, revoluția se putea capta pentru cauza cea mare. Turcia, India, China, Anglia, Japonia, Germania au fost bîntuite în această epocă de o viguroasă propagandă bolșevică clandestină. *

Dar istoria n-a voit să fie gentilă cu prevederile marxisto-sovietice. Și a urmat ceea ce se știe : revoluția proletară a fost refulată peste tot, burghezia a luat ofensiva și s-a manifestat în guverne fasciste de tot felul. Atunci, Rusia a înțeles că politica sa externă trebuie modificată. A urmat o a doua perioadă, în care eforturile retrase din planul internațional s-au concentrat în politica națională. De la ofensivă, Sovietele s-au mulțumit cu o defensivă plină de securitate. Mefiența față de lumea burgheză continua. Rusia nu avea nici un motiv să creadă în afecțiunea nimănui și continua să plece de la postulatul că într-o zi va putea fi atacată. Destinul țarismului, care s-a prăbușit fiindcă în ultimul timp a pierdut mereu războaiele, a lăsat Sovietele pe gînduri. Necesitatea imediată era înarmarea. Înarmarea presupune însă industria grea. Furia frenetică cu care s-a industrializat Rusia are ca bază, fără îndoială, și necesitatea de a crea, într-o țară agricolă, un proletariat masiv care să susțină ordinea comunistă. Dar, în aceeași măsură, industrializarea a fost comandată și de necesitatea înarmării, pentru a susține, față de atacuri străine, integritatea operei revoluționare. Angajată total în creațiunea unor gospodării interne, înzestrată cu o armată importantă, Rusia nu mai făurește pentru moment visuri monstruoase și vane de revoluție mondială. Deprinsă cu ideea că prăbușirea capitalismului nu e așa de imediată, ea nu mai trimite misionari și nu se mai ocupă de treburile altora. Consolidată la ea acasă, ea poate aștepta în liniște. Vrea pace fiindcă o preocupă mai mult destinele sale naționale decît revoluția Occidentului, în iminența căreia nu mai crede.

Intrată în Liga Națiunilor, ea se va alătura oricărei politici de pace. D. Litvinov s-a declarat, în discursul său, contra oricărei revizuiri de frontiere prin sabie. Îl credem sincer, fiindcă logica lucrurilor confirmă acest mod de a vedea. Și Franța, care a luptat la intrarea Rusiei în Societatea Națiunilor, a contribuit încăodată la liniștea lumii.

(20 septembrie 1934)

---

* Se știe că practicile Internaționalei a III-a au fost mai tîrziu denunțate și dezavuate de însuși P.C.U.S. ca expresii ale influenței abuzive a lui I. V. Stalin asupra politicii celorlalte partide comuniste și muncitorești. (n. ed.)

SPECTACOLUL SKODA

În mitologia indiană, există credința că demiurgul care prezidează destinele universale are pentru distracția sa personală un repertoriu teatral compus din treizeci și șase de piese. Una din acestea e lumea noastră pămîntească cu intrigile, mizeriile și splendorile ei. Dacă același zeu ar fi vrut să-și mărească repertoriul și cu o piesă reprezentînd sintetic poporul român cu toate aptitudinile lui sufletești, ar fi inventat afacerea Skoda.* Căci cine știe dacă tot ce se întîmplă nu îndeplinește un ascuns capriciu al unui zeu blazat, în căutare de distracție și senzații noi. Iar istoricul ori etnograful care ar voi să aibă o privire în același timp rezumativă și sintetică, dar și integrală a tuturor aspectelor noastre sufletești, n-ar avea document mai edificator decît viața comisiei de anchetă. Am avut acolo dialogul savuros și suculent între un colonel la pensie și un general activ demn de cel mai autentic Ranetti sau Tănase (protestăm contra apropierii de Caragiale, care-și alegea personaje mult mai caracteristice), pornirea de sinistră răutate care merge pînă la obsesie a unor oameni politici porniți să-și videze vechi resentimente pe această cale, spectacolul dezgustător, demn de Rastignac al lui Balzac, al unor tineri care se îmbulzeau fără pic de bun simț, intrepizi pînă la tremur și la bîlbîială, tutuind pe Iuliu Maniu și fiind vulgar familiari cu generalul Cihoski, ahtiați și arivişti pînă la nevroză și cîte și mai cîte. Nu, fără contest, afacerea Skoda a fost o mină neprețuită de documentare literară și românească.

N-au lipsit nici loviturile de teatru, nici bombele abil regizate, nici șoaptele perfide care se strecurau la ureche, pornite de la membri ai comisiei, care lipsiți de curajul de a vorbi tare, lansau „in petto“, în culise, cu aere misterioase de inițiați, infamii pe care situația lor de judecători le-o interzicea.

Urmărim de cîteva luni, cînd amuzați, cînd indignați (după dispoziție), acest spectacol. Aspectele tragi-comice de mai sus au constituit regalul nostru, al gazetarilor. La urma urmei, siliți la atenție permanentă față de lucrările comisiei, aveam nevoie și noi de o diversiune.

Ceea ce nu putem admite cu nici un chip însă e atitudinea parțială a unor membri ai comisiei. Partidul Național-Țărănesc e acela care a cerut cu toată insistența ancheta parlamentară. Am sperat cu toții că membrii care vor constitui comisia își vor simți vocația și conștiința de magistrați... Ne-am gîndit că în sufletul lor, din ziua cînd s-au instituit în judecătorii semenilor lor, se va coborî o aspră, o austeră nepărtinire. Credeam că cei cărora le incumba onoarea și răspunderea profund umană de a da verdicte care pot schimba destinul oamenilor, de a lămuri o țară atinsă în moralitatea ei, de a calma o societate pe punctul de a-și pierde cu totul încrederea în virtuțile sale, vor avea fiorul teribilei lor misiuni. Am fi admis din toată inima cea mai implacabilă severitate. Nu putem tolera însă nici o părtinire.

Atmosfera care se degajă în dezbaterile comisiei e însă regretabilă. Membri ai unor partide politice, judecătorii de acolo n-au reușit să uite acest lucru. Toate mizeriile și ranchiunele vieții de partid se etalează.

Toate drojdiile depuse în suflete în ciocnirile dintre partide ies la suprafață și tulbură atitudinile care ar trebui să fie de olimpiană seninătate. Uri de mult mocnite se revarsă în mutuale intenții de răzbunare. E acesta un tribunal jacobin din timpuri revoluționare? Are el idei preconcepute, sentimente „a priori“ fixate?

Unii din membri se manifestă față de anumiți martori ca și cum ar avea convingeri gata făcute. Ei consideră martorul ca pe un dușman de la care nu cer informații și documentări, ci confirmări ale atitudinii lor formate înainte de audiere. Ori, alte dăți, prin perfide și piezișe întrebări, exercită o odioasă inchiziție asupra martorului zăpăcit, dezorientat, de la care apoi obțin ceea ce vreau. Și nici n-au măcar pudoare de a-și masca pornirile prin aparențe ipocrite. Se dau la oameni, direct, cu insolență și fără bună cuviință. Ce înseamnă nerușinarea aceasta a unor imberbi care se lăfăiesc de luni de zile în văzul tuturor, improvizați în procurori de inchiziție medievală, care nu-și dau măcar osteneala să-și ascundă atitudini ostile și care-și permit familiarități cu oamenii importanți ai țării? Acest scandal trebuie să înceteze. Să se încheie odată raportul definitiv. Altceva am crezut noi că va fi o comisie de anchetă.

---

* Afacerea Skoda s-a declanșat în primăvara lui 1933 ca urmare a unei percheziții efectuate la sediul din București al reprezentantului firmei, Bruno Seletzki, prilej cu care s-au descoperit documente compromițătoare pentru o serie de oameni politici și membri ai guvernului țărănist care aprobaseră comenzi substanțiale de furnituri militare fără avizul corespunzător al specialiștilor, dar „stimulați“ de niște comisioane exorbitante achitate de Seletzki în scopul de a le obține sprijinul. Mihai Ralea se referă în articolul său la practicile comisiei de anchetă, organizată de liberali și interesată, firește, de a demonstra responsabilitatea țărăniștilor în această afacere, care a făcut multă vîlvă în epocă. (n. ed.)

Altfel, știți care va fi rezultatul ? Dacă comisia Skoda nu dă țării impresia unei înalte și probe instanțe judecătorești, lumea profund scîrbită va ajunge la concluzia că totul e înecat într-un abject noroi politicianist, că aici în țară nu mai e posibilă nici o justiție peste patimile politice. Aceasta e redresarea morală a sentimentului de încredere care trebuie oferit țării în aceste clipe de deprimare și blazare ? Guvernul ce crede ?

(22 septembrie 1934)

SIMPLIFICAREA STATULUI

Partidul Liberal a avut totdeauna iscusitul talent de a prezenta urgente nevoi de partid sub masca grandioasă a unor necesități de stat. Sinceritatea excesivă l-a prăpădit de pildă pe d. Argetoianu. D-sa nu știe să mintă : prezintă adevărurile crud și nativ. Nu dă iluzii și în consecință nu creează decepții. Liberalii însă și-au ales ca specialitate ipocrizia. Agită pînă la exasperare ideea națională ? Să știți că e vorba de ceva mult mai puțin sublim : de pildă, vreun tarif vamal care să ajute industria partizanilor. Se apără stabilizarea monedei ? Veți crede că e la mijloc un rigid principiu economic. De multe ori e altceva mult mai concret. Și așa mai departe.

Mărturisesc că n-am crezut de la început în măsuri chirurgicale de felul simplificării aparatului de stat. Îmi ziceam, și pe drept cuvînt, că o asemenea hotărîre, bazată pe criterii imparțiale și egale pentru toată lumea, va lovi deopotrivă în partizani ca și în adversari. Să lovești în adversari e plăcut, dar ce faci cu partizanii ?

În al doilea rînd, concedierea acum, pe aceste timpuri, a cîteva zeci de mii de funcționari ar fi fost o teribilă eroare politică. În timpuri revoluționare, nu e permis unui guvern să plece de la puncte de vedere fiscale. Cînd criza bîntuie cu furie, inițiativa particulară nu poate înghiți și întrebuința funcționarii eliminați de stat.

Simplificări și concedieri nu se pot face (nu e un paradox !) decît în timpuri de prosperitate. Atunci guvernele trebuie să se îngrijească pentru timpuri de mizerie care

pot veni. Căci atunci întreprinderile private pot întrebuința ceea ce azvîrl instituțiile publice. Dar acum ce să facă cîteva zeci de mii de titrați trimiși în stradă, altceva decît mișcări sociale ? Altceva decît să îngroașe rîndurile extremismului ? Un guvern care ar face o astfel de simplificare n-ar mai avea zi bună, nu s-ar putea ocupa de nimic altceva, decît de menținerea ordinii. Sau, atunci, ar trebui să instituie ajutoare de șomaj care ar duce, din punct de vedere financiar, la același lucru. Nu presupuneam Partidului Liberal atîta miopie politică. Îi cunoșteam și instinctul de conservare și bunul apetit si energia vitală. De aceea, nu credeam în astfel de hotărîri eroice. Sînt încîntat pentru bieții funcționari amenințați că prevederile mele s-au realizat. Uriașa, masiva concediere nu va mai avea loc după toate probabilitățile. Statul va rămîne obez și congestionat, așa cum l-am apucat. Funcționarii, în cea mai mare parte, pot dormi liniștiți. Ceva totuși se va întîmpla. Un număr mai mic de concedieri se vor face totuși. Nu era nevoie să fie cineva profet ca să ghicească ce se va întîmpla. O eroică și grandioasă simplificare nu va avea loc, ci una micuță, măruntică, meschină. Adică una pur politicianistă. Ni se spune că vor fi scoși funcționarii ilegal numiți. Adică, tradus în limbaj liberal, se vor licenția pe sprînceană, aleși cu grijă de comisii abile și „competente“, funcționarii care n-au fost numiți de guvernele liberale. Cu scop de ușurare a statului ? Evident, dar și nițeluș pentru plasarea partizanilor turbulenți. Puțintel, numai o treime, ne spune hotărîrea consiliului de miniștri.

O concediere masivă ar fi fost o eroare. Dar o eroare curajoasă, care-și ia asupra ei toate riscurile, impune stimă. Oricum, are în ea ceva eroic. Guvernul preferă însă o mediocră meschinărie, care are un substrat dublu : plasare de partizani și lovirea presupușilor adversari. Și d. Victor Iamandi ne spunea într-un discurs recent ținut în Banat că Partidul Liberal s-a transformat adînc în mentalitatea sa. Să fie liniștit d-sa : marele Partid Liberal e foarte consecvent și dominat încă de impunătoarele sale tradiții de totdeauna. Adică, Partidul Liberal e, pur și simplu, incurabil.

(28 septembrie 1934)

CRIZĂ, REMANIERE ŞI SELECŢIE DE VALORI

Guvernul susţine sus şi tare, prin organele sale, că a fost numai un pretext de remaniere. Toată lumea informată ştie că a fost criză. Susţinînd că a fost o simplă manevră în vederea plasării cîtorva ministeriabili şomeri, guvernul nu-şi face nici un serviciu. Căci nu se turbură viaţa politică a unei ţări, nu se taie firul activităţii unui minister numai pentru a satisface cîteva exigenţe personale. Dar, în fond, nu este absolut indiferentă titulatura ultimei vicisitudini a guvernului Tătărăscu. Criză sau remaniere, tot una e. Nu interesează numai structura noului cabinet şi posibilităţile sale de lucru.

Politica externă e singurul capitol al vieţii publice care a rămas pe linia unei consecvenţe, a unei continuităţi de principii, mai mult decît atît, pe linia unei metode, concepută temperamental de aceeaşi mentalitate, de aceeaşi psihologie.

Se ştie că de la război încoace, cu mici intermitenţe, destinele noastre externe au fost purtate mereu, cu strălucire, de d. Nicolae Titulescu. O politică externă nu înseamnă numai o linie dreaptă de consecvenţe şi de atitudini unitare, dar şi un sistem de relaţii, de prietenii personale cu acea imensă şi variată lume internaţională, făcută din diplomaţi, gazetari, membri ai Ligii Naţiunilor etc. Ca în orice ramură a politicii, cunoaşterea şi frecventarea acestor influenţe şi anonime personaje dă o eficacitate mai mare ori mai mică afacerilor străine ale unei ţări.

Nu vedem cum s-ar încumeta să se iniţieze cineva, acum, şi repede, în acest labirint de iţe încurcate, de nesfîrşite şi perfide culoare, fără să le cunoască tainele, fără să le înţeleagă aparentele mistere. Şi, apoi, cine ar putea căpăta pentru ţara noastră prestigiul uriaş, autoritatea nediscutabilă a fostului nostru minister de externe ? Apoi, prietenia fermă şi nedezminţită a Franţei şi Angliei, legată în bună parte şi de persoana sa ? Să fie oare d. Mircea Djuvara sau d. V. V. Pella ? Sau, la nevoie, va salva situaţia şi aici tot d. Manolescu-Strunga ?

Sîntem convinşi că guvernul va pune oarecare stăruinţe pe lîngă d. Titulescu, ca să-şi reia postul.

E în logica acestui partid îngîmfarea inconştientă, ca şi sectarismul absurd. Dar mai e şi altceva. O teribilă îmbulzeală de personalism, o goană după situaţii, o emulaţie de meschine vanităţi.

Felul cum a fost refăcut guvernul o dovedeşte din plin. Tot ce constituie reclama, gălăgia, intriga şi demagogia a fost promovat. Totul pentru faţadă şi aparenţă.

Mărturisim că ne mirăm adînc că nu face parte din guvern şi onorabilul domn Alexandrini. D-sa are valoare de simbol, prezintă o semnificaţie concentrată şi extrem de specifică pentru atmosfera actuală a Partidului Liberal întinerit. Şi găsim că i s-a făcut o nedreptate crasă. Cine va mai persevera de aici înainte, cine va mai fi aşa de adaptat mentalităţii partidului dacă nu e răsplătit ? Există, fără îndoială, şi în Partidul Liberal, oameni serioşi, cumpăniţi şi de bun simţ. Chiar în actuala remaniere, au putut să intre un distins avocat provincial şi un profesor cu carte, de la universitatea din Cluj. Dar nu asemenea elemente au cuvînt în forurile partidului. Toată lumea acuză politica de a face o selecţie pe dos. Partid de opinie publică, liberalii au satisfăcut din plin aceste doleanţe. Fiecare partid are guvernul care-l merită. Guvernul d-lui Titeanu e un dans în faţa oglinzii.

(5 octombrie 1934)

PROGRAMUL

Închegările politice care trăiesc din speculaţia culiselor fetide, pe care nu le preocupă în stare de veghe sau în somn decît ce a zis cutare persoană influentă sau cum a salutat în cutare circumstanţă un misterios potent pe cutare şef de opoziţie, cum a surîs regele la curse cuiva, lumea aceasta politică, levantină şi balcanică totodată, pe care n-o frămîntă nici fiorul epocal al vremurilor pe care le trăim, nici vreo frămîntare de idei, de probleme, toţi aceşti mercenari ai puterii de mîine, pe care n-o văd cîştigată decît prin cancanuri, intrigi şi delaţiuni, îşi permit să persifleze preocupările noastre de program.

Într-o ţară unde lumea politică nu trăieşte decît din pehlivănie, din ieftină zeflemea şi dintr-o credinţă oarbă în combinaţii triviale de persoane, acest lucru nu ne poate surprinde. Ne cunoaștem doar oamenii. S-a creat în mediul nostru politic superstiția că omul cu adevărat politic e acela care dă dovadă de șiretenie, care minte, care nu-și ține cuvîntul.

Consecvența și devotamentul sînt dovezi de sărmană naivitate. Oamenii de cultură, care citesc, se informează și gîndesc sînt considerați de pletora șefilor de cabinet, a agenților electorali, a gazetarilor în slovă (care, bieții, cunosc, mai bine ca oricine, mizeria anticamerelor, lașitatea și perfidia potentaților și prin aceasta au o justificare) ca niște greoi și anoști pedanți, departe de mersul direct al curentului politic. Politica înseamnă, deci, tragere pe sfoară, încredere oarbă în coeficientul personal al culiselor, empirism pur, fără țel, fără idei, o combinație de persoane și de conspirații tenebroase.

Că mai există și legi generale de determinism social, care, peste capul intriganților de moment, trec vertiginos și implacabil, creînd istoria, aceasta pare secundar. Că mai există clase și categorii care suferă și-și cer dreptul la viață, iarăși problema nu pare importantă. Că partidele politice au de îndeplinit misiuni și reprezentanțe care le depășesc, că ele nu sînt numai sindicate de exploatat puterea, toate acestea pot părea fără îndoială mofturi și fleacuri bune pentru visători.

Tristă psihologie, care ne lasă, însă, reci. Ceea ce face Partidul Național-Țărănesc de cîteva luni este, desigur, unic în istoria partidelor românești și, desigur, straniu în ambianța bodegilor.

O echipă de specialiști și oameni politici se muncesc ca din experiența, reflexia și lectura lor să scoată o regulă de viață pentru partid, care să dea acestuia rostul de a trăi. Probleme adînci de conștiință au fost puse. Au fost scrutate cu îngrijire curentele sociale, care, aiure, modifică fața lumii. Toate au fost confruntate cu nevoile țărănimii care, singură, trebuie să ne preocupe. Ne-am delimitat calea și aspirațiile la probleme specifice. N-am făcut ca alte partide care, ca să ademenească pe toată lumea, au în programul lor rețete-panaceu pentru toate suferințele.

Partidul Național-Țărănesc cere să-și trăiască momentul său revoluționar. El se vrea condus și dominat de ideologie, să ajungă o forță obiectivă, de sine-stătătoare. Nu dependențe de persoane influente, ci dominarea realității sociale prin idei.

Prezidentul său, Ion Mihalache, este omul care înțelege și conduce partidul pe această cale. Senini și liniștiți ne vom împlini misiunea. Încolo, ieftinele ironii nu merită nici măcar disprețul nostru.

(7 octombrie 1934)

GUVERN NAȚIONAL ?

Cîteva gazete politice cred a ști că e vorba iarăși de un guvern național. Unele din ele, entuziasmate peste măsură de această soluție pe care o cred necesară, mai mult, indispensabilă, decretă melancolic că acest vis frumos rămîne în țara noastră, vai !, un ideal inaccesibil și blesteamă moravurile noastre ticăloase care-l împiedică să se realizeze.

Sîntem nedumeriți peste măsură de aceste deziderate și nu reușim să ne explicăm persistența lor. Ideea unui guvern național a devenit la noi un fel de tic. Fără să-i analizeze necesitatea, gazetarul ca și cetățeanul s-au deprins să-l considere a priori ca pe un bun suprem, să ofteze mereu după el, să-l ceară chiar cînd se potrivește ca nuca în perete.

De ce guvern național ? Probabil, pentru că deprinși să importăm din Franța tot, pijamale și parfumuri, instituții și mode, vicii și virtuți, păcate și idealuri, ne simțim datori să copiem, indiferent de conjuncturi și de condiții, ceea ce s-a întîmplat acolo. Dar acolo țara era divizată în fracțiuni puternice, fiecare reprezentînd real ceva, acolo guvernul nu mai era posibil decît așa.

Dar aici ce ar însemna guvern național ? Guvernul tuturor partidelor, guvern cu toată lumea. E adevărat că șefii micilor grupări obișnuiesc, odată cu venirea toamnei și a sezonului politic, să facă, undeva în vreun orășel de provincie, declarații prin care revendică puterea. Și o strigă tare ca să se audă sus, ca să se știe că există.

Ca democrați convinși, recunoaștem toate drepturile minorităților. Deci și a partidelor mici. Cu condiția să reprezinte ceva. De pildă, oricîte voturi ar fi avut și oricîți reprezentanți în parlament ar fi trimis, Partidul Socialist există, fiindcă reprezintă ceva. Dar ce reprezentanță socială ne înfățișează cutare grupare în jurul unei persoane mofluze, izgonită dintr-un mare partid sau plecată pentru o ambiție personală? Majoritatea partidelor mici s-au desprins din partide mai mari, pe o nemulțumire oarecare. Dacă principiul lor ar fi fost just, dacă nemulțumirea lor ar fi fost întemeiată, grosul trupelor ar fi trecut cu ei. Majoritatea s-ar fi format dincolo, de partea cealaltă a baricadei. Cutare personalitate, fostă țărănistă sau liberală, a găsit că e cazul să reformeze țărănismul sau liberalismul. Dacă acțiunea lor se dovedea fecundă, fără îndoială că masele le-ar fi urmat și vechile trunchiuri, altădată majoritare, ar fi devenit minoritare.

Cînd Luther a ridicat steagul reformei, în Germania, credincioșii au plecat cu el și catolicismul a rămas în inferioritate numerică.

La noi, partidele mici au plecat mici și mici au rămas. Ce reprezentau ele atunci altceva decît personalități nemulțumite care au strîns nemulțumiri în jurul lor? Și atunci guvern național cu cine? Național înseamnă suma tuturor forțelor reprezentative.

Guvern cu Partidul Liberal? Dar acesta guvernează, e deja uzat, nu mai reprezintă nici o noutate și nici o speranță. Guvern național cu celelalte partide? Adică guvern cu Partidul Național-Țărănesc plus neantul, ceea ce înseamnă în bună matematică guvern național-țărănesc pur.

Se va zice însă: chiar dacă celelalte grupări nu reprezintă nici o categorie socială, nici un interes specific și nici o soluție originală, invitarea lor într-un guvern național ar aduce pacea și liniștea.

Nu vedem însă pericolul iminent, situația catastrofală și disperată care ar cere o asemenea soluție. Un astfel de guvern e totdeauna ori o demonstrație ostentativă pentru străinătate a solidarității patriotice, ori un guvern *formal* pentru a prezida un eveniment epocal, ori, în fine, un expedient disperat. Avem nevoie să sugerăm țării sau să alarmăm străinătatea cu ipoteza unor grave evenimente interne?

Singurul efect al unui guvern național ar fi uzura și secătuirea simultană a tuturor partidelor politice serioase. Demonstrarea în fața țării că partidele, chiar unite, sînt neputincioase. Desființarea deodată a ideii de partid. Să o ceară atunci adversarii ideii de partid.

Noi, care credem în necesitatea acestor grupări politice, respingem astfel de soluții, în momentul de față pur și simplu stupide. Sorocul guvernării liberale este aproape împlinit. Guvernarea de mîine nu poate reveni, pentru o mie și unu de motive, decît Partidului Național-Țărănesc. Iar ideea guvernului național, repetăm, este un tic automat al celor care imită cu rost și fără rost tot ce se întîmplă în Franța.

(28 octombrie 1934)

TABLOUL POLITIC 1934

În galeria de fizionomii sociale pe care o reprezintă Europa de azi, România are o situație originală. E chiar surprinzător cum călătorii sau publiciștii străini, care se ocupă de țara noastră, n-au observat pînă acum acest lucru.

E neîndoios că lupta socială s-a simplificat azi pînă la o claritate desăvîrșită: în fața comunismului tot mai cuceritor în planul creator, așa cum dovedește experiența Rusiei, burghezia capitalistă, părăsind vechile moravuri libertare și democratice, se organizează sub aspectul fascist. Două categorii, numai două stau față în față. Acolo unde cele două clase sînt aproape de forțe egale, așa cum e în Anglia, Franța, Belgia, țările Scandinave, se păstrează un compromis în formula democratică. În alte părți, a învins proletariatul; în altele, legiunile fasciste.

În ce tabără trebuie să așezăm România? Răspunsul nu poate fi decît prompt: în nici una.

Slăbiciunea numerică și absența unei organizații serioase mențin încă muncitorimea română într-o stare de profundă debilitate. Aceasta e datorită nu atît procesului slab de industrializare al țării, cît mai ales în primul rînd lipsei unei regiuni industriale masive și concentrate (cum e în Germania bazinul Ruhr, în Franța regiunea Lille sau Alsacia etc.), de unde să pornească strigătul revoluționar. Industria noastră e compusă din întreprinderi mărunte, împrăștiate peste tot teritoriul, industrii ușoare și mici. E știut însă că numai industria (extractivă, metalurgică) poate crea aglomerații dense, unde poate fermenta conștiința de clasă. În sute de insulițe, semănate cîte una, două în colțurile cele mai depărtate ale țării, nu poate răsări solidaritatea muncitorească. În industria de mobile, de mici obiecte fabricate, lucrătorul își păstrează mai departe caracterul de meseriaș („artisan"), cu mentalitatea mic-burgheză. În industriile de cherestea sau spirt, muncitorul, aproape de agricultură, se păstrează încă țăran. Ar rămîne industria extractivă petrolieră. Aici domnesc însă toate influențele. Un efort de organizare serioasă nu s-a încercat nici acolo.

În afară de aceasta, în al doilea rînd, partidele socialiste ori n-au putut, ori au făcut greșala de a nu se adresa țărănimii, cel puțin în pătura proletariatului agricol, sau chiar micilor funcționari, pentru a recolta și alte mase (ca în Franța) decît cele pur industriale, pe care, din motivele arătate mai sus, nu erau în stare să le atragă.

Indiferent de cauze, fapt e că proletariatul român se găsește într-o stare de extremă slăbiciune. *

Ar urma atunci, printr-o antiteză firească, că burghezia română stă mult mai bine. O asemenea constatare pare totuși greu de susținut. Capitalul românesc se găsește astăzi aproape complet distrus. Capitalul financiar aproape că nu mai există. Se mai mențin cu baloane de oxigen două, trei bănci. Și acestea nu mai fac operații propriu-zise de credit. Acțiunile industriale în bună parte, cu toată politica de contingentare care a favorizat enorm fabricile naționale, sînt extrem de scăzute. Capitalului agrar, în plin faliment, i-a trebuit o lege de conversiune echivalentă cu iertarea a unei jumătăți din datorii ca să poată funcționa mai departe, măcar formal. Acumularea particulară (în senul de „épargne") e aproape nulă. În 1914, un împrumut intern, în România mică, a adus peste 20 miliarde de lei hîrtie (șase sute milioane de lei aur). Cei mai optimiști economiști nu prevăd pentru împrumutul intern al României mari lansat recent mai mult decît 3 miliarde. Dacă punem că partea Vechiului Regat e numai de 2 miliarde, înseamnă că agonisirea particulară de azi reprezintă cel mult 10% din ceea ce era înainte de război.

Aceste condiții de ordin obiectiv au adus și slăbirea forțelor Partidului Liberal, reprezentantul cel mai autorizat al capitalismului românesc. Se știe că burghezia noastră s-a născut pe cale politică. Originea ei e fiscală. Din bugetul statului, s-au creat concesii, întreprinderi favorizate, prime de producție, scutiri de impozite etc. De la Ion Brătianu bătrînul și pînă astăzi, un partid politic, numit impropriu liberal, fiindcă, în fond, el practica un intervenționism de stat, a acaparat în același timp și economia națională și puterea politică. Aceste două ipoteze se confundau și lucrul mergea bine. A fost însă de ajuns pe de o parte criza mondială, pe de altă parte formarea altor forțe politice în stat care să împiedice monopolul deținerii puterii de către liberali, pentru ca și capitalismul românesc, și Partidul Liberal să sufere deopotrivă.

În urma ruinei clasei burgheze românești, partidul reprezintă azi mai mult o stare de spirit de prudență conservatoare, decît o clasă socială propriu-zisă. Veți găsi în rîndurile sale înalții funcționari, înalții magistrați, pensionarii, o parte din ofițerii superiori, spiritele „biens-pensants", o bună parte din familiile zise bune, adică cu memorie și tradiție etc.

Burghezia românească de astăzi e mai mult de natură birocratică și foarte puțin de natură propriu-zis economică. E fatal deci ca și structura Partidului Liberal să se fi schimbat. Mentalitatea sa de azi e mai mult politică. Luptele nu se dau spre a asigura privilegii și poziții economice avantajoase pentru partid, cît pentru a cîștiga puterea în stat. Partidul Liberal de azi e o rezonanță a nevoilor orășenești și funcționărești, o stare de spirit de rezervă și prudență, dar mai ales o alcătuire ierarhică de interese, care se susțin solidar pe amintirea unei glorii în decadență. De aceea, și reînnoirea cadrelor prin tineret e anevoioasă. În special, tineretul monden sau prea calculat afluiază către acest partid. Dar un tineret prea socotit, prea lucid, prea conștient nu mai e tineret. Cel cu adevărat dinamic îl evită. Partidul tînjește biologic, e debilitat de cloroză accentuată. Instinctul de conservare și

---

* Diminuarea ponderii industriei și a proletariatului în România se sprijină pe argumente gratuite, pe care Ralea le susține mai curînd din motive de partizanat politic țărănist. V. și nota de la pp. 389—391. (n. ed.)

ofensivă atenuat de o criză de creștere. El nu mai are ceea ce numesc nemții „Nachwuchs".

În fața decăderii capitalismului național, România e astăzi o țară disponibilă. Ea prezintă această originalitate de a nu avea nici o organizație burgheză încă trainică, nici un proletariat organizat. În deruta generală, în ruina tuturor valorilor economice, rămîn totuși neatinși doi factori : unul e *statul*, celălalt e *țărănimea*.

Statul nu poate fi niciodată complet falimentar. În orice caz, al nostru e departe de această situație. Prin stabilirea de drepturi regaliene, de monopoluri, de impozite, economia etatistă se poate fundamenta oricînd. Cum nu mai putem clădi pe nimic solid, cum calea economică capitalistă clasică e prea lungă, iar cea socializantă imposibilă pentru moment, perspectivele etatismului sînt singurele de bun augur.

Clasa țărănească a făcut mari progrese în ce privește conștiința în sine. Trezită la viață abia după război, interzisă de la accesul puterii zece ani după aceea, ea a reușit totuși să formeze cel mai puternic partid din punct de vedere al popularității și reprezentării în parlament.

Prin fuziune cu partide reale provinciale din Ardeal și Basarabia, el singur asigură o reprezentanță integrală inter-provincială. În Ardeal, vechea concepție naționalistă întunecă relativ ideologia socială a țărănismului, cu toate că și acolo baza partidului e tot masa țărănească. În Basarabia și regat însă, accentul cade mai mult pe doctrina economică și socială, decît pe cea națională, considerată ca soluționată în urma realizării întregirii naționale.

Cele două guvernări ale Partidului Național-Țărănesc s-au resimțit poate de aceste ezitări programatice. Astăzi, însă, tendința către clarificare apare destul de puternică. Ideologia partidului se îndreaptă, cu adeziunea și a corifeilor ardeleni, către „statul țărănesc", adică către un regim de primat țărănesc, nu de dictatură, de tiranie țărănistă, așa cum o prezintă adversarii partidului. *

Pornind de la o analiză a realităților și posibilităților economice ale momentului, Partidul Național-Țărănesc nu poate să se sprijine în acțiunea sa decît pe o puternică inițiativă etatistă și să inaugureze o economie dirijată,

---

* V. nota de la pp. 393—394. (n. ed.)

rezervînd clasei țărănești o atenție și o grijă deosebită în echilibrul social românesc.

Celelalte partide românești sînt grupări de simpatizanță personală față de oameni politici importanți prin talentul lor, reprezentînd însă prea puțin interese generale. Unele dintre ele se mențin la programe eclectice, avînd cîte ceva pentru toată lumea, de obicei panacee destul de banale ale publicisticii politice curente. Altele se apropie de punctul de vedere agrar. Ca originalitate în această privință merită o mențiune partidul d-lui C. Argetoianu. * În fine, altele reprezintă disidențele și nemulțumirile personale, constituind fîșii desprinse din trunchiul altor partide mai mari.

Caracterul luptelor dintre aceste partide e destul de benin. Ceea ce diferențiază România de alte țări tinere, unde politica e mult mai impetuoasă și adesea de o rară violență. Aceasta permite vieții politice păstrarea unui caracter constituțional, cel puțin formal.

Tendințele fascizante, destul de puternice în alte țări, sînt aproape absente în România. Un grup terorist de nuanță anarhistă se bucură de rare simpatii în anumite medii. O mișcare serioasă pornită de jos în sus nu există în această privință. Ca și în toată evoluția modernă a României, n-ar exista pericol decît dacă această mișcare ar fi inventată de sus în jos.

(octombrie 1934)

PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA STATUL ȚĂRĂNESC

Toată lumea vorbește iarăși de statul țărănesc. ** Unii, autorizați, îl explică. Alții, pur și simplu, îl neagă. Prietenii, îngrijorați și complezenți, de frica opiniei publice, ar voi să facă mai ușoară înghițirea acestei pilule. Și atunci îl decolorează puțin, pentru ca roșul aprins din conținutul său să nu irite taurii reacțiunii. Alții, în fine, cu grijă pentru avutul sau venitul lor, ne întreabă înfricoșați ce va fi acest „stat țărănesc“, în ființa lui de mîine vor putea păstra privilegiile și confortul lor ?

---

* Partidul Agrar, condus de Const. Argetoianu, a luat ființă în iunie 1932 și a fost dizolvat în martie 1938. Făcînd parte dintre micile partide, el a jucat totuși un anumit rol politic, datorită mai cu seamă influenței personale a șefului său. (n. ed.)

** V. explicațiile necesare la nota de la pp. 393—394. (n. ed.)

Ar fi de ajuns toate aceste preocupări așa de variate pentru a verifica măcar indirect fecunditatea noii lozinci. Noul program al Partidului Național-Țărănesc se găsește sub presă. Cînd va apare, noțiunea statului țărănesc se va desprinde limpede și cristalină de acolo. Dar, pentru a nu crea prezumții false sau idei preconcepute, care, odată formate ca oase moarte în capul mulțimilor, se pot înlătura cu greu, vom da aici cîteva lămuriri prealabile.

Un prieten al partidului nostru atrage atenția că titulatura de stat țărănesc este improprie și că ar trebui înlocuită prin „stat național“ ; aceasta însemnînd înglobarea în aceeași oblăduire de ordine juridică a tuturor claselor și categoriilor sociale românești. Adică ceva din compotul inform și lipsit de orice finalitate ierarhică al statului totalitar fascist ori hitlerist. Dacă Partidul Național-Țărănesc ar veni numai cu formula vagă și oarecum banal-evidentă a statului național, credem, n-ar avea nici măcar dreptul la o discuție, cu atît mai puțin la pretenția de a fi formulat un principiu original. Căci stat național înseamnă în același timp și tot, și nimic. Cum vrei să te pui. Stat național este și statul sovietic (și încă ce național !), și statul liberal al Europei occidentale dinainte de 1914, și statul fascist și chiar și statul austro-ungar antebelic, deoarece îngloba în el toate naționalitățile și toate clasele sociale. Mai mult decît atît. Statele nu pot fi decît naționale. Nu se poate evita naționalitatea, cum nu se poate evita gravitatea sau faptul de a fi blond sau brun. E una din teribilele fatalități ale vieții noastre. A spune, deci, că vrem stat național înseamnă a anunța această surprinzătoare noutate că românul este... român.

Problema care se pune însă este : care va fi ierarhia de valori și de situații în sînul acestei «alma mater», care e statul național ? Care va fi doza de importanță ? O problemă de proporție în repartiție. Noi credem a introduce un principiu de realism economic și de justiție cînd vrem în statul viitor preeminența țărănimii. Vrem îndreptarea, în același timp, a unei îndelungate nedreptăți istorice, dar și un fertil punct de vedere economic pentru viitor, acela de a promova primul factor de producție al țării la rolul care i se cuvine.

Așadar, să fim clari de la început : «stat țărănesc» înseamnă *primatul* țărănimii, dar nu *tirania ori dictatura* țărănimii. Recunoaștem complexitatea vieții sociale moderne. Sîntem conștienți de infinita diferențiere a funcțiunilor sociologice într-un stat de cultură modern, pentru a vrea o simplificare primitivă care ne-ar întoarce în urmă cu veacuri. Țărănism nu înseamnă nici idilism bucolic, nici agrarianizare exclusivă. Înseamnă numai redresarea echilibrului social, care cere ca, într-o societate de țărani, accentul să cadă pe țărani. Ca dovadă că, în concepția noastră, intră ideea recunoașterii tuturor organelor sociale, e acceptarea principiului corporatist. În evoluția societăților de după război, care a înlocuit vechea democrație de indivizi cu o democrație de grupuri, două agregate principale s-au degajat pe arena istoriei. Unul e clasa socială, celălalt sindicatul profesional. La unele popoare, a crescut proletariatul, la altele, țărănimea. La toate însă, s-a dezvoltat conștiința de breaslă. Clasa țărănească e apanajul satelor, corporația reprezintă voința orașelor. Nu ne putem dispensa de aceste realități. Vom utiliza, consultativ, competența și priceperea lor tehnică. O dictatură țărănistă, sectară și oarbă ar putea nega viața orașelor. Nu acesta este punctul nostru de vedere. Punînd accentul pe sate, ne vom preocupa implicit și de orașe. Căci s-a văzut doar că viața economică a tîrgurilor e în strînsă și directă legătură cu prosperitatea orașelor. Orașele vor fi cu atît mai înfloritoare cu cît economia rurală va fi mai sănătoasă.

Să doarmă liniștiți deci și confortabilii rentieri, și rafinații iubitori ai vieții strălucite de oraș. Partidul Național-Țărănesc nu va strica tabietele nimănui, atît cît sînt folositori colectivității românești.

(4 noiembrie 1934)

CĂLĂTORIA D-LUI I. MIHALACHE

În timp ce politicienii de cafenea deapănă în nori de fum de tutun visul lor, steril și imposibil, prin care se fac și desfac absurde combinații politice, contra bunului simț și decenței ; în timp ce intriganții culiselor își strecoară veninul lor ori se dedau la exegeze subtile asupra semnificației ultimului surîs sau ultimei strîngeri de mînă a suveranului, din care vor să tragă pronosticuri pentru viitor, dl. I. Mihalache a plecat într-o călătorie în Italia. Plecarea d-sale, evident, a stîrnit rumoare. Adepții corporatismului s-au grăbit să-l felicite.

Ultimul număr din revista d-lui M. Manoilescu are gentileți speciale pentru președintele Partidului Național-Țărănesc, amabilități condiționate, evident, de prezumția că dl. I. Mihalache s-a și transformat brusc numai sub farmecul cerului Italiei și a cordialității dl. Mussolini, în matador fascist.

De asemeni, dl. Pamfil Șeicaru, la fel de încîntat de această călătorie, a felicitat pe dl. I. Mihalache, scontînd de pe acum convertirea sa la axiomele fasciste.

Pe de altă parte, cercurile democratice erau îngrijorate. De ce se duce dl. I. Mihalache în Italia ? Care e substratul adevărat al acestei excursii ? Nu cumva sugestia noului mediu va preface convingerile sale ?

Am fost asaltați cu întrebări îngrijorătoare. S-au făcut chiar și pariuri asupra orientării spre dreapta a partidului nostru. România trebuie să devină o sucursală docilă a Italiei, iar Partidul Național-Țărănesc un pivot de acțiune al fascismului în Orient. S-a mai schițat și ipoteza nu știu căror schimbări în politica noastră externă. În această eventualitate, dl. I. Mihalache avea o misiune specială de la dl. N. Titulescu. Și cîte și mai cîte ! Căci doar poporului nostru nu-i lipsește fantezia.

Ne aducem aminte de călătoria de astă primăvară la Berlin a d-lui Virgil Madgearu. Era invitat acolo, de un cerc pur științific, ca să facă o conferință. Totuși a trebuit ca această călătorie să aibă o mie de sensuri ascunse. Și atunci a fost vorba de schimbări de orientare în politica noastră externă, iar Partidul Național-Țărănesc devenise hitlerist, cum a devenit astăzi fascist.

Era explicabil, deci, ca o cohortă numeroasă de gazetari să dea fuga la graniță pentru a auzi din gura d-lui Mihalache noul imn al gloriei fasciste.

Interviul publicat de gazetele de dimineață cred că a potolit pe toată lumea. Poate a deziluzionat și cercurile de dreapta și cercurile de stînga și pe acei care-l credeau transformat în adept docil al d-lui Mussolini și pe acei care credeau că în Italia — reacționară ori nu — nu e chiar nimic de învățat. Noi, care-l cunoaștem pe dl. I. Mihalache, eram perfect liniștiți. [*]

În timp ce alții se ocupă cu alcătuire de guverne în dosuri de draperii, d-sa e angrenat la o mare temă de construcție politică și socială. Trăind și vibrînd ca lumea modernă care s-a zămislit după război, el știe că din atmosfera de șantier care frămîntă continentul va ieși o mare experiență. Și el vrea să insereze țara sa — păstrîndu-i, firește, legile și condițiile specifice — în cadența uriașă care mînă azi în pas egal omenirea înfrigurată a Europei. Rămînă oamenilor vechi, care și-au făcut educația și mentalitatea în lumea antebelică, iluzia că organismul zdruncinat al lumii de azi poate fi refăcut cu searbăde paliative, cu rețete de mult răsuflate.

Dl. I. Mihalache, știind să alieze tacticii politice și experiența științifică, călătorește ca să verifice la fața locului marile construcții ale popoarelor. În Italia ca și în Elveția ori Franța, ca și în Iugoslavia, d-sa nu s-a dus să vadă *concepțiile politice*, cît mai ales *rezultatele tehnice* de ordin gospodăresc. D-sa e mai curios de eforturi practice decît de teorii sociale.

Intelectuali dezorientați, aventurieri ai ideii, sugestionați de ultima carte citită, pot fi transformați de prestigiul cutărei sau cutărei organizații politice. Ei se pot întoarce bolșevici de la Moscova și fasciști de la Roma. Sînt oameni de cultură pur libristică, fără suport sub picioare.

Cultura d-lui Mihalache e un produs organic, pînă la strictă necesitate, al solului, al mediului, al națiunii, al clasei sale. Cultura sa nu este colecția de fapte amuzante a unui distins diletant ; sau a unui erudit gratuit. Ea pornește dintr-o misiune și corespunde unei chemări a destinului. Asemenea oameni nu se schimbă printr-o călătorie, fie ea și fascinantă. Ei utilizează experiența și materialul altora pentru propria lor arhitectură, ei culeg instrumentele de pretutindeni, dar numai ca să-și desăvîrșească construcția lor.

(13 noiembrie 1934)

---

[*] În interviul menționat, I. Mihalache elogiază unele înfăptuiri ale lui Mussolini, dar declară că „metoda lui nu se poate copia.“ (n. ed.)

MESAJUL ARDEALULUI

Întregirea neamului nostru într-un singur mănunchi n-are numai semnificația unei completări gegorafice sau realizarea unei totalizări etnice. Alipirea Ardealului ne-a adus contribuția unui alt stil de cultură românească. Viața neamului nostru s-a desfășurat în două trunchiuri, dezvoltate sub două zodii deosebite. Sufletul românesc integral s-a obținut numai prin contopirea acestor două variante.

Aci, în vechiul regat și în vechea Moldovă de altădată, am trăit un stil de viață orientală, sud-est europeană, cu defectele și calitățile ei. Aici, viața pulsează în mari contraste, în diferențe de ton adînci, aspre și opuse ca anotimpurile noastre, tăiate de brutale diferențe. Accese de înalt și liric optimism, alături de amorțite și triste deprimări, devotamente oarbe și trădări perfide pentru oameni și idei, discontinuități de înaltă frecvență și de slabă tensiune, vis și realitate brusc conturate. Pe deasupra, o dulce și voluptoasă lenevie care ignora grija de mîine, prevederea harnică și continuitatea cuminte. Omul din regat e mai aproape de fatalitate și de pasivitatea ei. El nu-și pregătește și, mai ales, nu-și comandă destinul. Poziția lui față de viață nu e activă. Munca lui nu e totdeauna continuă și egală. Ea se dezlănțuie în accese — de multe ori mărețe —, nu se desfășoară în orare cotidiane regulate și precise, ca munca apusului. Energia lui e bîntuită cînd de furtuni grandioase, cînd amorțită și stătută ca o apă de baltă. Inteligența lui e ascuțită, dar adesea, inoculată de subtilitățile elene.

Dincolo, în Ardeal, lucrurile se desfășoară sub semnul Occidentului. Sensibilitatea e mai continuă și mai regulată. Contrastele între momente sînt mai mici. Energia și munca curg regulat, adaptate la o disciplină organizată și omogenă. Calmul și stăpînirea de sine impun o voință regulată de țelurile rațiunii. Românul de acolo nu suportă destinul, ci îl domină. Mai puțin romantici, mai puțin înflăcărați în erupțiuni de o clipă, ardelenii cunosc o viață de cucerire a mediului lor, de victorii mai modeste, dar mai sigure asupra soartei. Voința lor e mai tenace și, deci, mai previzibilă în actele ei. Luptători și martiri ai cauzei naționale, ei au luptat continuu și n-au desperat.

Sufletul românesc integral e alcătuit din aceste două componente. Fără contribuția Ardealului, posibilitățile de creațiune culturală, singurele care justifică viața unui popor, ar fi rămas amputate de cele mai puternice șanse. Spiritualitatea noastră n-ar fi fost fecundată. Toți vestitorii care au descălecat de peste munți, toți crainicii pe care ni i-a trimis Adealul, de la Gh. Lazăr la Vaida-Voevod și Iuliu Maniu, ne-au adus aceste noi valori de viață, care au făcut sinteza între învățăturile Orientului și ale Occidentului. Sîntem azi un popor complet.

Fiecare zi care sărbătorește contopirea cu cei de dincolo să ne aducă aminte că nu mai avem nici o scuză de a întîrzia aportul nostru specific la cultura lumii.

(2 decembrie 1934)

DUPĂ ȘAISPREZECE ANI...

Frămîntatele vremuri de după război au văzut multe glorii și multe decadențe. Partide, grupări, curente s-au prăbușit fulgerate în neant.

Tot ce a fost himeră și iluzie s-a stins iute, fără urmă. A rămas statornic numai ceea ce era în firea lucrurilor, în logica naturii și a vieții. Iată o mișcare de învățători, preoți și alți intelectuali, întorși din tranșee, izvorîtă modest și spontan acum șaisprezece ani, păstrată nu numai vie și proaspătă, dar formînd azi un organism uriaș, în plină evoluție, promițător de noi forțe, de noi perspective. Unde e mitul generalului Averescu, unde sînt atîția meteori de o clipă, atîția tirani aroganți, atîția ambițioși răpuși ? Pulberea uitării s-a așternut peste ei.

Țărănismul a învins fiindcă îl cerea o logică de fier, o necesitate a istoriei. A izbucnit ca o primă luare de conștiință a țărănimii, surprinzător de lucid și de sigur de sine în vremuri de haos și de negură, chiar a doua zi după ce soldații, întorși de pe front, depuseseră armele. Avusese fără îndoială precursori. Presentimente existaseră. Dobrescu-Argeș, mișcarea cooperatistă Spiru Haret, C. Stere etc. etc.

A trebuit o minte atotcuprinzătoare ca să strîngă în mănunchi vechile încercări și lucidă pînă la divinație ca să întrevadă, aproape hipnotic, soarta și viitorul clasei țărănești. Fundatorul, ctitorul de gintă, cel de la care purcede noul neam, o știe toată lumea azi, a fost Ion Mihalache. Lîngă el au stat strajă, s-au adăugat dr. Lupu, Virgil Madgearu, C. Stere și alții. S-au adăugat apoi și eroii țărănimii ardelene : Maniu și Vaida. *

În zece ani de opoziție, lovit de pretutindeni, din inițiativa unei burghezii îngrozite că-și pierde privilegiile exploatării, partidul nu și-a negat legea și soarta. Venit la guvern, lovit în prevederile sale de criza mondială, el a putut abia să-și dibuie destinul. Azi el și le-a găsit în plin. El stă acum proptit drept și neclintit pe un drum care e numai al său. Programul și conducerea sa specifică îl vor duce către apoteoza finală.

(19 decembrie 1934)

PACE VOUĂ...

Un nou Crăciun, în care cei avuți se vor desfăta și cei sărmani vor avea iarăși prilejul să gîndească la nedreptatea și amărăciunea lumii acesteia. Un surîs de speranță va înflori totuși pe fața tuturor. De două milenii, omenirea, mereu decepționată, mereu biciuită în iluziile ei, îndărătnică într-un vis de pace și bunătate, făurește de sărbători basme calde și umane, care sînt o transpoziție a copilăriei vesele și inocente, numai fiindcă nu poate trăi fără nădejde. Și sărbători după sărbători trec, sărbători care anunță nașterea lui Isus, cel care sărind peste animalitate, ca un om care s-a dezrobit de gravitate, a învățat omenirii legea iertării și a iubirii. Și omenirea nu e mai bună. Niciodată n-a fost mai departe de legea creștină. Înnebuniți de grandomanie, de invidie, de pueril orgoliu și de hulpavă lăcomie, oamenii civilizației se urăsc cu voluptate și așteaptă ziua cînd se vor putea sfîșia între ei. Împărțiți în popoare care își vor vecinii exterminați, oamenii trăiesc într-un sălbatec egoism. E așa de oarbă furia și ura, încît nici interesul, nici instinctul de conservare nu-i mai apără. O nebunie de răutate și de crimă le întunecă mințile. Sufletul Europei e un sac cu pulbere care-și dorește scînteia... Popoarele vor noapte și beznă, vor prăpăd și pustiu. O demonică fatalitate îi împinge la pieire.

---

* V. nota de la pp. 392—393. (n. ed.)

Și totuși poimîine, pe tot globul, cu toții vor pomeni pe Cristos cel absurd care a întors obrazul să primească și celelalte palme, și-a culcat trupul pe spini și l-a oferit răstignirii. Și toți vor acuza pe celălalt, pe semen și pe vecin, dar nu se vor gîndi la altul. Se vor strînge în jurul mesei, în căldura familiară și religioasă ca să bîrfească și să acuze.

Căci Dumnezeu a pierit din inimi. Ce va trebui să se întîmple ca lumea să devină mai sobră, mai castă, mai dreaptă ?

Nimeni nu știe și puțini mai speră. Cataclismul de apocalips se anunță și orizontul se înroșește de sînge și fum...

Va veni de undeva mîntuirea, pacea și dragostea ? Să sperăm, căci atît ne-a rămas.

(24 decembrie 1934)

STABILITATE

În anumite privințe, România rupe determinismul strict al materialismului istoric. Această metodă de interpretare a faptelor istorice nu este, cum au crezut exagerat primii exegeți ai doctrinei marxiste, valabilă în orice timp și în orice societate. E greu de explicat cu ajutorul ei structura și evoluția clanurilor totemice, a triburilor organizate religios ori magic, de pildă. Materialismul istoric e o doctrină excelentă pentru înțelegerea societăților capitaliste. Dar numai atît. La națiunile unde domină alți factori, tălmăcirea materialistă e greu de înțeles. România nu e o țară înzestrată cu o structură economică completă. Viața noastră socială e colorată, mai ales, de considerații politice. La englezi, americani ori francezi, viața socială e mecanică, previzibilă, regulată pînă în cele mai mici detalii de mecanisme economice. Putem spune că la greci, bulgari, români ori polonezi viaţa materială dictează întregului organism naţional legile ei ? Am putea spune, din contră, că variaţiile politice, brusce şi frecvente influenţează prin zguduirile lor aşezarea liniştită a unei activităţi economice. Ce greu s-a înfiripat o economie naţională la popoarele sud-americane, unde loviturile de stat, pronunciamentele, revoluţiile „permanente" — în sensul lui Trotzky — dărîmau iniţiativele economice timide, încercările timorate şi îngrozite de perspectiva nesigură a zilei de mîine ! Pînă nu s-a curăţat lepra politică şi nu s-a aşezat statul într-o constituţie stabilă, nici un impuls de producţie ori de schimb n-a fost posibil.

La aceleaşi concluzii trebuie să ajungem şi pentru România. Toate, aici, sînt în funcţie de politică. Aceasta numai primează. Dacă am avea o organizaţie de bresle, de sindicate, o muncitorime conştientă şi un patronat unit şi puternic, politica n-ar putea avea nici capricii, nici variaţii imprevizibile. Ea ar fi servitoarea docilă a economiei.

Cum însă economia e o creaţie artificială a statului — adică a politicii —, cum orice întreprindere nu poate trăi autonom, nu poate supravieţui dacă n-are tarife, concesii, monopoluri ori chiar „afaceri" de la stat, politica îşi poate permite orice evoluţie, orice iniţiativă.

Urmează de aici că, pentru a însănătoşi viaţa economică, condiţiile comerţului şi ale industriei, trebuie să începem cu asanarea politicii.

Răul cel mare, plaga primordială de care sufere astăzi ţara noastră e instabilitatea vieţii publice, nesiguranţa zilei de mîine, imprevizibilitatea pentru orice ipoteză oricît de logică şi de rezonabilă ar fi ea. Nu se poate clădi permanent pe nimic.

Abia angajată într-o direcţie, viaţa publică se opreşte brusc ca s-o ia pe o cale exact opusă. O lege a fost votată ? Peste două luni, guvernul care a propus-o cade, vine altul şi legiferează în sens invers. Guvernele durează cel mult un an. În ultimii patru ani, am avut patru parlamente şi, mi se pare, zece guverne. Surprizele acestea obosesc teribil cordul naţiunii. O dezorientare penibilă, o nesiguranţă dementă, o neurastenie generală paralizează

forţele noastre. Fără postulatul unei fixităţi, fie şi relative, nu se poate lucra şi crea nimic. Întreaga muncă naţională e ocupată ca să umple zădarnic un butoi al Danaidelor. Totul se pierde printr-o serie de găuri care absorb în van orice sforţare. Ce e de făcut ?

Primul lucru e crearea unor condiţii de activitate stabilă a vieţii politice. În alte timpuri, a susţine principiul rotativei în viaţa noastră publică ar fi fost, poate, nedemocratic.

Alternarea numai a două partide la guvern înseamnă, în afară de oprirea jocului spontan al libertăţilor publice, dar şi împiedicarea procesului de diferenţiere a societăţii româneşti, înseamnă obligaţia de a păstra numai două tipare de exprimare a doleanţelor populare, înseamnă interdicţia altor grupări de interese, de aspiraţii, decît cele recunoscute oficial, cu alte cuvinte formarea unei noi oligarhii.

Dacă privim însă structura reală a societăţii noastre, problema evită astfel de obiecţii. Ţara noastră n-are în momentul de faţă o diferenţiere variată de grupuri şi interese. Singura antinomie, singura opoziţie de stări sociale e dubletul sat-oraş. De o parte agricultura şi ţărănimea producătoare de materii prime agricole, dincolo comerţul şi industria care prefac aceste bunuri şi funcţionărimea care le consumă. Ceea ce nu e cuprins în aceste categorii e, în adevăr, neglijabil.

Nu e cazul deci de a deosebi decît două ramuri sociale bine definite. Două partide puternice reprezintă aceste interese. Cînd guvernează unul din ele, atunci se promovează interesele clasei pe care o reprezintă. Pentru ca evoluţia să nu meargă numai într-o parte, pentru ca să nu profite numai o categorie, urmează, după un număr de ani, la putere celălalt partid, care se ocupă de realizări însemnate în favoarea clasei celeilalte. Şi echilibrul se menţine, astfel, succesiv. Cea mai mare din virtuţile democratice : controlul e asigurat.

Despre Anglia sau Belgia cu două partide, nu se poate spune că nu sînt democrate. Cu atît mai mult cu cît pînă şi în Franţa grupurilor multiple, tendinţa e azi către contopire în partide mari.

Rotativa poate avea toate defectele. O singură mare calitate, aceea de a aduce, în haosul mișcător de azi, puțină stabilitate, o face preferabilă oricărui alt regim.

(noiembrie-decembrie 1934)

POATE FI PARTIDUL LIBERAL COOPERATIST ?

Multă lume, pentru care logica are un sens, va ridica din umeri nedumerită, privind la atitudinea belicoasă, pe care o abordează Partidul Liberal în raport cu regimul cooperației. Omul oarecare de pe stradă, cel înzestrat cu criteriul bunului simț, se va întreba, fără îndoială, ce legătură misterioasă și neînțeleasă împinge acest partid să-și complice existența, să-și tulbure tihna guvernării, să-și riște zilele, de dragul economiei cooperatiste. Căci, să fim sinceri, ce poate să-i doară pe marii magnați ai industriei și finanțelor, pe regii capitalismului superb această economie „meschină“ și sărmană, menită să îndulcească traiul celor necăjiți și care se cheamă cooperația ?

Cît poate să deranjeze opulentul banchet al marii burghezii cele cîteva firimituri de pîine care cad pe alături ?

Adevărul este că economia cooperatistă n-are, *nu poate* avea legături adînci, organice, cu regimul burghezo-liberal. Solidarizat încă de la originea sa cu destinul capitalismului în România, compus în mare parte încă și astăzi, după criza economică, din principalii căpitani de industrie și bancă ai țării noastre, Partidul Liberal nu poate fi interesat la dezvoltarea și reușita unui sistem economic, care, dacă ar birui, i-ar amenința înseși temeliile pe care e așezat. Tactica luptei și ipocrizia specific liberală, necesară pentru a adormi zelul adversarilor, pentru a narcotiza elanul lor, pentru a momi cu seducțiuni perfide buna credință a mulțimilor care muncesc, a declarat totdeauna că partidul acesta eminamente burghez ar fi totuși un fel de partid enciclopedic și totalizator, menit să apere armonic și comprehensiv toate tagmele și toate clasele sociale. Sub fățarnica declarație a solidarității de clasă, de conciliere și împăcare a tuturor intereselor legitime în stat, Partidul Liberal a operat șapte decenii o politică de oligarhie burgheză, sprijinită pe intervenționismul statului în favoarea unei singure clase. Lupta de clasă în România a fost inaugurată și fundată de Partidul Liberal. Bineînțeles, fără declarații fățișe, fără provocări loiale. Ca să se dea o aparență de preocupare și pentru celelalte clase, pentru a nu împinge mizeria și disperarea pînă la demența revoluțiilor, li se azvîrlea din cînd în cînd cu o mînă cîteva reforme pompoase și răsunătoare, dar ineficace, pentru ca și acestea, puțin mai în urmă, să fie luate cu altă mînă. Așa, tinerii generoși de pe vremuri au cerut reforma agrară și electorală, confiscată apoi imediat în mod camuflat, așa cum au susținut o politică cooperatistă pe care nu o admiteau decît ca sluga marilor instituții bancare sau a statului pe care-l credeau acaparat de ei pentru veșnicie. Cooperația trebuie să fie, ca și reforma agrară, nițel praf în ochii celor care suferă.

Cînd Partidul Național-Țărănesc a încercat să apere interesele țărănimii exploatate, liberalii au început să-l acuze de teribila crimă a luptei de clasă, pe care ei însă o practicau de ani și ani de zile.

Ca în fabula lui La Fontaine : „Cet animal est très méchant. Quand on l'attaque, il se défend“. Dar, în fond, nu era o luptă de clasă, ci o *apărare de clasă*. Nu luptam pentru privilegii, ci ne apăram de încălcări și spoliațiuni.

Liberalii au știut totdeauna să întrețină printre ei și o falangă pur decorativă (dacă nu erau simple cozi de topor), menită să apere cînd principii țărăniste, cînd principii cooperatiste. Însă, bineînțeles, cuminți, docile, rude sărace miluite, ascultătoare față de frații mai bogați care conduceau băncile și uzinele. Rolul secundar al lui Spiru Haret în partidul unde trona Ferechide, Carada, Costinescu și Al. Constantinescu e cunoscut. Așadar, rățoielile de astăzi în privința cooperației * n-au un sens pozitiv sau creator. Ele nu pornesc de la gîndul de a înzestra și întări instituții ce le sînt străine și, fără îndoială, antipatice.

Ele au un sens pur negativ : a paraliza cooperația, care în mîinile țărănismului poate amenința, mîine, însăși soarta capitalismului liberal. E vorba, așadar, de a smulge arma din mîna adversarului. Atîta tot.

---

* Noua lege a cooperației va fi promulgată la 27 martie 1935. (n. ed.)

Reforma de azi e un narcotic (ca și exproprierea, ca și conversiunea etc. etc.), menit să încurce mințile, presupunînd bune intenții acolo unde sînt numai aprige interese, dar, mai ales, sortit să adoarmă vigilența celor care apără țărănimea.

Lucid, Partidul Național-Țărănesc nu va lăsa să i se lege ochii.

(16 februarie 1935)

UN PRIM BILANȚ

Unui partid, ca oricărui organism viu, i se pun din vreme în vreme hotărîri de răspîntie, în care e nevoie să-și revizuiască conștiința și să aibă curajul marilor transformări.

Adică, unui partid nu îi este permisă anchilozarea permanentă în principii tradiționale, scleroza care abate de la frămîntările vremii. El nu se poate azvîrli orbește în aventuri ideologice iresponsabile, dar nici nu poate păstra la infinit memoria unor atitudini desuete peste care s-a așternut praful uitării.

Venirea d-lui I. Mihalache la președinția Partidului Național-Țărănesc a coincis cu această nouă scrutare de conștiință. *

Ea s-a afirmat, în adevăr, cu un caracter curat revoluționar.

Ceea ce s-a făcut, ceea ce s-a lucrat în liniște și anonimat, în ultimele zece luni, în laboratorul partidului nostru este în adevăr fără precedent în istoria partidelor politice din România. Glume inconștiente, facile și triviale, lansate de bătrîne paiațe ale politicii balcanice din România au putut stîrni hazul cîtorva bodegi.

Faptul în sine cînd va fi bine cunoscut va impune admirație și respect. Cîteva zeci de specialiști, aplecați deopotrivă și asupra statisticilor și anchetelor, ca și asupra informațiilor luate pe viu, din contactul cu masele pe care singur Partidul Național-Țărănesc îl realizează, au confruntat conceptele lor și experiențele făcute fecund aiurea cu realitățile specific naționale. Au unit metoda științifică cu cea intuitivă, sociologia cu politica. Zece luni au adunat material documentar, fișe, anchete, referate, rapoarte. Le-au triat și le-au îmbinat apoi armonic. Din ele, au extras esența unică și coerentă a unui corp de program. Pentru aceasta, n-au cunoscut nici odihna, nici răgazul.

În timp ce corifeii politicii de culise cultivau cu sărmane platitudini bunăvoințe utile, ruinau cu abjecte intrigi levantine prestigii și veleități, aici, la noi, sub imboldul d-lui I. Mihalache, falanga național-țărănistă strîngea idei și studii. Apoi, cînd unitatea ideologică s-a desprins singură, ca un fruct copt, din diversitatea discuțiilor, pe baza unui crez democratic real respectat, s-au adunat reprezentanții județelor, ca prin bunul lor simț realist să corecteze exagerările firești ale doctrinei, excesele prea simetrice ale ideii, spiritul prea geometric al construcțiilor teoretice.

Timp de o săptămînă, au fost ciocniri de idei care au onorat viața politică românească.

Puteau alții să tremure fiindcă combinațiile lor triviale în vederea puterii eșuau sau aduceau o rază de speranță. Puteau senilii intriganți să-și țeasă pînza lor perfidă. Senin și sigur de forța și misiunea sa, Partidul Național-Țărănesc își alcătuia programul și statutul. Acum le are pe amîndouă. În ele palpită viu și dinamic toate nevoile românești. În ele se oglindește concepția modernă de viață socială a domnului I. Mihalache care le-a inspirat și diriguit. Vremea și frămîntările ei sînt prinse în ritmul lor de viață autentică. Programul reprezintă triumful ideii sociale față de individualismul steril și mort. Triumful societății românești de democrație rurală, înțelegătoare pentru toate problemele muncii, comprehensivă pentru toate tagmele producătoare, care își îmbină

---

* Comitetul Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc l-a ales ca președinte pe Ion Mihalache în ședința din 21 noiembrie 1933, în locul lui Alexandru Vaida-Voevod, care și-a prezentat demisia, recunoscînd eșecul ultimei sale guvernări (14 ianuarie — 13 noiembrie 1933), care este și ultima a P.N.Ț. (n. ed.)

eforturile de promovare a statului român într-un mănunchi cu țărănimea.

Pasiunea discuției dezinteresate a onorat partidul și șeful ei. În zilele memorabile ale comitetului executiv, te puteai crede, nu în România vechilor și neputincioaselor partide, ci undeva la Tours sau la Lyon, în zilele de slavă ale Partidului Radical-Socialist francez, cînd prezida la destinele lui un Camille Pelletan sau Ed. Herriot.

Prin program, a fost dinamizată o întreagă pleiadă de tineret. Ea își va face, în jurul d-lui I. Mihalache, datoria cu apostolat. Masele vor urma acest curent electric pornit din inimi proaspete.

Statutul ne va arăta căile îngăduite în care putem activa, fiecare cu rolul nostru strict limitat, în marginile disciplinei și solidarității.

Sus, pe colină, dl. I. Mihalache poate fi mulțumit cu acest prim bilanț. El constituie prima condiție a triumfurilor viitoare, care nu vor întîrzia să vină. Rămîne de acum numai opera de difuzare și de propagandă în mase. Prin comentariile programului pe care le va face ziarul nostru, vom contribui la înțelegerea lui.

Astfel, victoria finală a țărănismului nu poate întîrzia.

(20 februarie 1935)

LEGEA PRESEI, O NEVOIE URGENTĂ

O împrejurare desfășurată simplu și senzațional, ca în romanele polițiste, a implicat pe directorul unui ziar din Capitală într-un proces de șantaj. Pînă la dovedirea delictului și la sentința justiției, nu voim să aruncăm unui coleg necăjit nici strigăte de bucurie, nici măcar reproșuri filistine de înaltă moralitate, care să-i îngreuneze situația. Cazul acesta însă, oricare ar fi epilogul său, merită nițică meditație de ordin ceva mai general. Prima constatare care se impune e aceea că „e ceva putred în Danemarca“. Procese de șantaj, măcar înscenări de șantaj, nu sînt posibile decît acolo unde, și în moravurile publice, și în cele particulare, domnește speculația ilicită, prevaricațiunea și traficul de influență. Pentru anumiți microbi, trebuie o anumită cultură. Dacă marile noastre întreprinderi ar avea un onest caracter capitalist, bazat, cît de cît, pe norma morală a prețului just și echitabil, dacă ele n-ar fi adeseori asociații implacabile, care sub forma cartelului deghizat, duc asupra consumatorului o nemiloasă spoliațiune, mereu nesăturată de un cîștig pe care-l vor infinit, dacă în culisele acestor întreprinderi nu s-ar ascunde atîtea și atîtea situații ce nu pot suporta lumina zilei, amenințarea cu șantajul nici n-ar avea sens. Este adevărat că ultimul caz s-a petrecut în legătură cu o societate capabilă și onestă. Dar, tocmai de aceea, această societate a avut curajul să reacționeze, să nu se lase amenințată și, neavînd nimic de ascuns, să dea totul pe față.

S-ar putea spune același lucru despre alte societăți anonime ? Cîte au trebuit să înghită și să tacă. Această speculare clandestină și misterioasă încurajează o speță de gazetărie detectivă, care încearcă să trăiască, ca viermele din cadavru, denunțînd monstruozitățile regimului nostru economic.

Dar și serviciile de stat, unde o purificare curajoasă a funcționarilor venali n-a fost niciodată făcută, servesc drept o ambianță utilă pentru înflorirea unei astfel de gazetării.

Și, în fine, detestabilele și tristele apucături politice, care fac ca un ministru să întrețină în mod opulent cîțiva reporteri pentru a „freca“ pe colegul său de minister, pentru a înjosi pe emulul său, eliminîndu-l de la „o situație“ în partid, au creat o stare de dependență a omului politic față de gazetar, de natură să prăbușească orice prestigiu politic.

Arivismul și necorectitudinea, reclama și mușamalizarea sînt cei doi poli în jurul cărora se organizează aservirea politicianului față de gazetarul șantajist.

Să avem curajul de a ne denunța mizeriile și decăderile ! Cu oameni corecți și demni n-am avea presa pe care o avem. Presa valorează atît cît valorează moravurile. Suprimați cîștigurile ilicite, politicienii veroși și lacomi de nejustificate ascensiuni sociale și presa se va moraliza. Presa e coruptă de materialul uman economic și politic. Cum vreți să reziste cutare nenorocit de reporter, în stare de complet pauperism, la cîștigurile facile, oferite de sirenele politicii, ale băncii și ale industriei ?

O reformă de moravuri deci, în primul rînd. Aceasta însă, chiar dacă s-ar încerca, ar fi prea lentă în rezultate. Pînă atunci, măsuri imediate, desigur de ordin negativ, dar totuși necesare, în ce privește presa.

Nimeni, cred, nu va contesta credințele democratice ale scriitorului acestor rînduri, dar nimeni nu va contesta iarăși că este nedemocratic ca onoarea oamenilor de treabă să fie oferită liber la atacul gangsterilor de profesie. Lucrurile au ajuns azi așa, încît orice bandit, care îți cere cîteva mii de lei, pe care nu-i poți da, este îndreptățit să-ți terfelească a doua zi, drept represalii, onoarea, familia, reputația. Orice se poate spune de oricine. Și regula «calomniez, il en restera toujours quelquechose» își face fatalul ei efect.

Ce fel de democrație „à rebours“ este aceasta, în care cel valoros și de treabă poate fi tîrît în noroi, iar excrocul și șantajistul protejat de impunitate ?

Să mai vorbim de discreditul general al presei, această „a patra putere în stat“, în care va ajunge să nu mai creadă nimeni, să fie disprețuită de toți ?

Să mai pomenim de rolul ei educativ, social, cetățenesc ? Ne e frică să nu stîrnim surîsuri.

Datoria adevăratei prese, a presei oneste care apără principii și convingeri, a presei de adevărată democrație, este de a cere imediat o lege care să apere onoarea și să sancționeze rapid, eficace și aspru, șantajul și batjocura venală.

Altfel, descompunerea morală se va întinde pînă la prăbușirea totală.

(24 februarie 1935)

PERSPECTIVELE ȚĂRĂNISMULUI ÎN FAȚA NOILOR CURENTE SOCIALE *

Cercetările relative la ideologia și doctrina țărănistă au avut ca obiect, în trecut, mai ales degajarea unei definiții a țăranului ca element social, situat în structura societății contemporane. Era nevoie de această delimitare conceptuală a clasei țărănești, pentru a oferi noului partid care se crea un obiect, o clasă diferențiată autonom în procesul social, cu o mentalitate particulară și cu interese economice specifice. Firește, a proceda astfel însemna, în oarecare măsură, a pune căruța înaintea boilor. În adevăr, o clasă nu e un fenomen sociologic dat, ci un rezultat obținut prin lupte continue, prin grade de conștiință succesive, printr-o consolidare de interese, de veleități și de aspirații.

O definiție nu poate avea decît un caracter posterior. Trebuie să existe mai întîi clasa și apoi definiția care să o lămurească, care să reprezinte conștiința de ea însăși. Țărănimea a existat totdeauna ca stare. Dar ea a avut mai mult o existență instinctivă, decît una conștientă.

Abia acum ea tinde să devină o clasă. De aceea, discuții academice și dogmatice asupra naturii țărănimii sînt astăzi, în perioada ei de devenire, oțioase și inutile. Să creem prin fapte, prin acțiune, țărănismul și apoi va veni și definiția lui.

Era totuși necesară, pentru justificarea unei lupte politice și pentru creația unui partid, o definiție provizorie care să precipite și să grăbească această conștiință de clasă. Această definiție se baza pe două caracterizări. Una arăta situația *socială* a țăranului, arătîndu-l ca o unitate socială originală, diferențiată în același timp și de proletariat, prin aceea că e proprietarul instrumentelor sale de lucru, și de patron, prin aceea că el nu întrebuințează salariați, ci își lucrează singur sau cu familia lui pămîntul. A doua caracterizare era de ordine *economică*, arătînd că, dacă țăranul nu e exploatat ca muncitorul în procesul de repartiție și producție prin plus valuta încasată de patron, el e speculat în procesul de circulație prin diferența imensă între prețurile din ce în ce mai joase de vînzare a cerealelor și prețurile ridicate de cumpărare a obiectelor fabricate. În țările unde nu există partide țărănești, țărănimea este adesea atrasă către partidele socialiste, tocmai pe baza acestui temei de exploatare în procesul de circulație. Teoreticianul și secretarul partidului neosocialist francez, M. Déat, scrie : „Capitalismul a înțeles perfect că avea tot interesul să exploateze nu pămîntul (și de aceea i-a lăsat moșia), ci pe țăran, ceea ce a și făcut. Concentrarea, exploatarea, oprimarea capitalistă se produc la nivelul prețurilor pieții și tocmai acolo sforțarea anticapitalistă va trebui să intervină...“

---

* V. explicațiile din nota de la pp. 393—394. (n. ed.)

Că țăranul e din ce în ce mai mult sub exploatarea capitalistă, aceasta a devenit un loc comun al propagandei socialiste. El e exploatat mai întîi atunci cînd cumpără produsele necesare culturii pămîntului : îngrășăminte, mașini, semințe etc. Trustul îngrășămintelor (în Franța) nu e o invenție de doctrinar în delir. Transporturi, combustibil, investiție în clădiri, în toate domeniile ajungem la aceeași constatare. Se știe de altfel că țăranul e furat în calitatea sa de vînzător de produse agricole : speculatorii de grîu, de vin, de sfeclă sînt la ordinea zilei. În fine, țăranul e speculat ca client al societăților de asigurare... (*Perspectives socialistes*, p. 50—51). Și așa mai departe. După cum a arătat dl. V. Madgearu, țărănimea din sud-estul european e oarecum diferită de cea occidentală. Totuși puncte comune le apropie. Iată deci că rezultatele la care ajunseseră țărăniștii români și pe care ei le credeau legate de realități locale se găsesc tragic confirmate în toate țările. Acestea conferă țărănimii, cel puțin aceleia din sud-estul european, ca clasă socială o omogenitate generală de structură și de viață proprie. Situația *mixtă* a țărănimii, care întrunește în același timp și rolul de mic proprietar și pe acela de muncitor și care o deosebește în ce privește interesele și preocupările ei și de imperialismul marilor capitaliști, și de spiritul colectiv al proletariatului, e analoagă cu aceea a altor cîteva categorii sociale care și-au agonisit prin muncă un mic capital, dar care e insuficient să le întrețină dacă nu e fructificat de munca lor proprie. Așa, de pildă, sînt meseriașii, micii comercianți care trăiesc dintr-o modestă prăvălie, funcționarii care au strîns o minusculă avere etc. Ceea ce se numește în limbaj marxist „mica burghezie“. În lupta ei de dezrobire, țărănimea poate încheia alianțe cu aceste categorii așa de apropiate de soarta sa proprie. Bineînțeles, nici un interes contrar nu o îndepărtează nici de luptele muncitorimii, din alianța căreia nu are decît de cîștigat în lupta anticapitalistă.

Această caracterizare a clasei țărănești, a temelor sale de luptă, a alianțelor și afinităților ei corespunde vechii organizații liberale și individualiste a societății. Ea se potrivește structurii și mecanismului antebelic al națiunilor europene. Căci a spune că țăranul e speculat în procesul de circulație al avuțiilor înseamnă că această circulație se efectuează fără nici o intervenție din partea statului. A lăsa pe țăran să fie exploatat de jocul economic înseamnă a concepe o societate organizată pe baza vechilor legi de liberă concurență.

Sub ochii noștri însă, se desfășoară una din acele uriașe transformări ale omenirii, care marchează trecerea de la un ev la altul. O revoluție care nu se poate asemăna decît cu Renașterea ori cu subminarea vechiului imperiu roman de către creștinismul în ascensiune își evidențiază pretutindeni stigmatele. Pe scurt, această revoluție afirmată în domeniul tuturor valorilor spirituale se poate rezuma la *o decadență a societăților bazate pe idealul individualist și liberal și înlocuirea lor cu societăți de un tip colectivist din ce în ce mai pronunțat*. Dacă nu poate fi vorba de „apusul individului“, e sigur că asistăm la o limitare și la o încadrare a individualității. Dacă, de la Renaștere încoace, idealul culturii omenești a mers spre dezvoltarea și exaltarea personalității, astăzi tindem către crearea unor civilizații de masă, mai mult sau mai puțin anonime, în care socialul și colectivul stau pe primul plan, gata să asimileze și să reducă la proporții minime individul. Nu e locul aici să arătăm cum în toate ramurile de activitate individul e expropriat, cum de la viața economică la noțiunile juridice, la regimurile politice și de la acestea la toate fenomenele de cultură, peste tot, chiar și în țări ortodoxe în individualism, cum sînt Anglia și Franța, drepturile societății cresc și veleitățile individului scad, cum importanța statului, a națiunii în procesul economic, a guvernelor centrale și autoritariste, a principiilor de coeziune și solidaritate trece înaintea fericirii, libertății și pretențiilor individului izolat.

Producția în fabrică e standardizată, adică socializată, economia e dirijată, viața socială e acaparantă, omul trăiește în buildinguri cu sute de apartamente ca în „falansterele" lui Fourier, mănîncă în restaurante automate cu mii de tovarăși, petrece în distracții colective ca cinematograful și radio, articolele în reviste apar fără nume de autori și așa mai departe.

Așadar, pretutindeni preponderența grupului asupra persoanei (fenomen evidențiat la stînga [...] și la dreapta de fascism și hitlerism). Din toată această mișcare difuză, nebuloasă, au ieșit o serie de principii clare de economie și de politică, care, evident, vor avea efectele lor imediate și asupra vieții țărănimii. În fața unei Europe, a unei lumi conduse de alte principii, politica țărănistă va fi și ea alta. Țărănismul trebuie să scruteze viitorul, să analizeze adică perspectivele care i se impun în fața modificării mentalității și moravurilor politico-economice, să caute a se adapta noilor cerințe, creînd o armonie între interesele ei și cerințele vremii, utilizînd noile schimbări pentru atingerea scopurilor sale.

Din tendința generală exprimată mai sus, s-au desprins în mod precis în ultimul deceniu următoarele probleme capitale :

1. *Etatismul* — intervenția statului sub diferite forme în viața economică.
2. *Autarhismul* — tendința neomercantilistă a națiunilor de a crea economii închise.
3. *Problema națională și rasismul*, tendințele naționaliste extreme bazate pe ideea de rasă.
4. *Valoarea democrației sau a dictaturii, problemă a tacticii politice reieșită ca o consecință politică a transformărilor economice de mai sus.*

Să le confruntăm cu interesele clasei țărănești, analizîndu-le din punct de vedere al intereselor acesteia.

1. ETATISMUL ȘI ȚĂRĂNISMUL

Etatismul se găsește în plină ascensiune în toate țările, fără excepție. Importanța sa e mai mare sau mai mică după rezistența pe care o opune organizația capitalistă privată, după puterea și sănătatea acesteia. Maximul atins e desigur în Rusia sovietică și minimul în

Anglia și Franța. Între acești doi poli extremi, fiecare țară se găsește înscrisă cu un coeficient oarecare. Sub numele de etatism, se găsesc cuprinse însă de-a valma o serie de conduite social-economice ale statului de importanță deosebită și, adesea, de natură variată. Dacă considerăm infinit de variatele moduri în care statul s-a amestecat în viața economică și socială a națiunilor, putem deosebi trei forme esențiale :

a) *Statul arbitru.* În țările de puternică organizație industrială, e necesară o conciliațiune între interesele proletarilor și ale patronilor. În alte părți — în cazul Italiei —, e nevoie de un arbitraj între interesele diferitelor categorii sociale, profesie etc. O armonizare a intereselor agriculturii cu ale băncilor, cu ale industriei, consumatorilor, profesiilor libere etc. Statul, ca un fel de „alma mater", e ținut să păstreze balanța între toate pretențiile. E formula faimosului „stat totalitar", din doctrinele fasciste.

b) *Statul normativ* are rolul de a dirija o producție anarhică, în raport cu consumația. El regulează cantitățile de producție, exportul, contingentările, repartiția beneficiilor etc.

c) *Statul producător și gestionar direct.* În afară de monopolurile și regiile directe, în urma crizei mondiale, statul a fost silit să preia asupra sa, din motive sociale (șomaj, apărarea micilor deponenți, acționari etc.), o serie întreagă de întreprinderi particulare : fabrici, bănci, societăți de asigurare etc. Astfel, nu de bună voie, sau din capriciile și ignoranța guvernelor, cum crede Nitti *(l'Inquiétude du monde)*, a fost silit statul să intervină, etatizînd părți întregi din economia națională, ci ca un efect fatal și inevitabil al crizei capitalismului.

Așadar, sub o formă sau alta, pretutindeni statul e obligat oarecum a se substitui acolo unde inițiativa privată e falimentară.

Ce are de făcut România țărănistă în fața acestor fenomene ale evoluției mondiale ?

O analiză sumară a situației noastre economice ne va lămuri îndată. România a intrat în sfera de acțiune a capitalismului după 1829, adică după tratatul de la Adrianopole, transformînd o economie exclusiv feudală și familiară într-o economie de schimb. În mai puțin de un secol, sub presiunea unei burghezificări rapide, efectuată de către partidul liberal pe cale fiscală, din bugetul statului, România ajunsese, în preziua războiului mondial, la o acumulare relativ importantă, astfel încît i-a permis un împrumut intern considerabil pentru acea vreme. Războiul mondial, apoi o politică economică complet greșită în perioada plasării facile a capitalurilor internaționale, în fine, criza mondială au măcinat cu totul această mică agonisire națională. Nimeni nu va tăgădui că rezervele de acumulare (épargne) din România nu sînt azi complet secătuite. Capitalul agrar e cu totul ruinat, astfel că a trebuit o lege de conversiune aproape echivalentă cu iertarea datoriilor ca să se poată continua producția. * Ca urmare, capitalul bancar e și el complet distrus. Deținătorii de titluri mobiliare, de acțiuni au trebuit să piardă pînă la 90% din capitalurile investite inițial, unele acțiuni suportînd scăderi echivalente cu acest procent. Rămîn doar în picioare cîteva industrii protejate pe spatele țărănimii și al consumatorului. Astfel, bruma de acumulare națională ce o aveam s-a evaporat.

În fața acestei situații de „tabula rasa", România are imensul noroc de a fi o țară disponibilă, care, fără să sufere rezistența vechilor așezări economice, poate începe o economie nouă. Care va fi orientarea noastră viitoare ? Trei căi sînt posibile :

a) *Calea atracției capitalului străin* printr-o politică de concesiuni. În lipsa capitalului național, s-ar putea atrage capitaluri străine. Această conjunctură e depășită și, în situația actuală a pieții mondiale, o asemenea ipoteză devine o pură utopie.

b) *Calea economiei clasice burgheze*. România a pierdut momentul capitalist prin excelență, intrînd prea tîrziu în orbita de evoluție a celorlalte țări europene. Acum nu mai avem capital național privat. Ar trebui să așteptăm să se formeze. Sombart, ca și alți economiști cred că pentru formarea unei acumulări naționale, în țările cu resurse geografice importante și de muncă serioasă, trebuie cel puțin 100—200 ani. Să așteptăm 200 ani ? Dar cel mai optimist apărător al regimului capitalist nu crede că economia burgheză, sub forma actuală, va dura 200 de ani. Să devenim adică capitaliști, tocmai cînd celelalte popoare nu vor mai fi ? Să ne privăm, strîngînd ban cu ban, pentru ca atunci cînd vom fi înzestrați, omenirea să adopte alte moravuri economice ?

c) *Economia socialistă*. Lipsa aproape completă a clasei muncitorești și gradul slab de industrializare a țării fac inutilă discuția acestei ipoteze. Economia socializată e posterioară celei capitaliste. Dar dacă nu avem încă economie capitalistă, cum vom putea avea una colectivistă ? *

d) În toată ruina noastră economică, rămîn în picioare neatinse două elemente solide, care pot forma temeliile pe care se va clădi noul edificiu economic. Unul e *statul*, celălalt e *țărănimea*. Aceste două postulate economice rămîn absolut sigure. Pe ele se poate înfăptui o economie sănătoasă. Pe orice alte elemente, clădirea ar fi șubredă. Nu se poate vorbi niciodată, în mod absolut, de ruina ori falimentul statului. Prin forța de coercițiune, prin drepturile sale regaliene, el poate crea oricînd resurse, ceea ce nu poate face o întreprindere particulară. Prin sistemul regiilor autonome, s-a inaugurat în mod fericit nu numai un mod comercial de a exploata bunurile statului, dar și un început de educație economică etatistă, un început de creație a cadrelor care vor alcătui mîine viitoarea economie de stat.

Economia de stat e de natură colectivizantă și economia țărănească e fatal individualistă. Prin urmare, economia viitoare a statului român va trebui să fie deci de caracter mixt. Va trebui să alcătuim deocamdată *un dualism economic*. De altfel, după cum a observat Sombart, evoluția economică nu e uniliniară. Ea e mai degrabă *pluralistă*. Diferite tipuri economice pot coexista. Formele vechi depășite nu dispar. Ele persistă încă o bucată de vreme. Altele înaintează mai iute, într-o cadență mai accelerată, altele arată o oarecare inerție și rămîn mai în urmă. Aici, într-o anumită ramură, putem găsi forme socializante înaintate, aici, numai forme etatiste sau cooperatiste, dincolo, în alte domenii, se poate menține întreprinderea capitalistă de caracter pur individualist. O armonizare, ca să zic așa, simfonică se poate alcătui. De aceea, organizarea viitoare a economiei românești va trebui să aibă în vedere și să organizeze trei sectoare :

---

* Legea la care se referă autorul a cunoscut de fapt mai multe ipostaze : 1) legea pentru asanarea datoriilor agricole din 19 aprilie 1932, 2) legea conversiunii datoriilor agricole din 26 octombrie 1932, 3) legea pentru reglementarea datoriilor agricole și urbane din 14 aprilie 1933 și, în fine, cea mai radicală și la care se referă direct Ralea : 4) legea pentru lichidarea datoriilor agricole și urbane din 7 aprilie 1934, votată de liberali. (n. ed.)

* V. nota de la pp. 389—391. (n. ed.)

a) *Sectorul economiei private de tip individualist* — înglobînd economia agrară mică și mijlocie, micul comerț, meseriașii, micii rentieri, industriile care nu intră în sectorul etatizat. În domeniul agrar, rolul statului va consta în a interveni pentru perfecționarea mijloacelor de cultură, dar mai ales pentru regruparea proprietății mici. Regruparea va fi bineînțeles benevolă, dat fiind spiritul adînc individualist al țăranului. Se vor crea însă ferme-model ale statului, pentru a arăta superioritatea culturii în mare ; se vor acorda avantaje celor care se grupează în cooperative de producție etc.

b) *Un sector intermediar* între economia individualistă și cea de stat va fi sectorul economiei cooperatiste, care va avea rolul important pe care i-l rezervăm.

c) *Sectorul economiei de stat.* În afară de extensiunea regiilor publice, vor trebui etatizate treptat unele din industriile privind materiile prime și unele din acelea de mare consumație țărănească. Nu există nici un alt mijloc în adevăr eficace și care să nu fie un paliativ trecător de reajustare a prețurilor agricole cu cele industriale.

Problema etatizării se pune într-o măsură oarecare și pentru *credit.* Cu atît mai mult cu cît la noi această reformă e mai ușoară, deoarece creditul actual e total inexistent. El nu va putea renaște sub forma creditului particular. Factorii psihologici pe care se bazează încrederea nu vor putea reveni pe altă cale. Și poate nici disponibilitățile necesare. E simptomatic faptul că singurele depuneri care se mai fac azi se fac la Banca Națională, institut garantat de stat. După cum avem un monopol de emisiune, s-ar putea crea unul pentru credit în genere. Cooperația trebuie să joace în această privință un rol primordial.

În concluzie, economia viitoare românească va fi *o economie dirijată* care va avea două planuri, două sectoare și unul intermediar, cel cooperatist. Unul, respectînd inițiativa individuală, va conduce-o, va reglementa-o, printr-o activă și inteligentă intervenție.

Celălalt va proceda la etatizarea bunurilor și activității economice, care n-au decît un caracter de exploatare al clasei țărănești, sau care, din cauza ruinei totale provocate de criză, nu pot trăi singure, nu se pot satisface decît tot prin baloanele de oxigen oferite de stat. E mai bine atunci ca statul să le ia asupra lui în mod direct și sincer.

Prin anumite etatizări, țărănimea va scăpa de o bună parte a procesului de exploatare în ordinea schimbului, decalajul exagerat între ceea ce cumpără țăranul cu prețuri ridicate și ceea ce vinde cu prețuri reduse va fi scăzut. Prin intervenționism în sectorul privat, perfecționarea mijloacelor de cultură va fi posibilă. *Prin etatizare în sectorul public, se va înlătura exploatarea, prin intervenționism în sectorul privat, se va face posibilă educația și progresul.*

2. AUTARHISMUL ȘI ȚĂRĂNISMUL

Autarhia e o consecință directă a suspendării liberalismului economic, o creștere a drepturilor economice a națiunii față de cele ale individului. După o prea scurtă perioadă liber-schimbistă, pe la mijlocul secolului trecut, s-a revenit aproape peste tot la o politică protecționistă, care a mers an de an mereu crescînd. Numai că în vechea hartă economică a Europei există încă o specializare. Aproape toate țările, pînă la războiul mondial, și-au fundat anumite industrii și, ca să le facă să trăiască, au închis rînd pe rînd granițele. Se putea găsi însă grosso modo măcar o specializare, o diviziune a țărilor în două categorii : țări exportatoare de materii prime, în bună parte agricole, și țări industriale. Exista, cum scrie Delaisi într-o carte a sa, o Europă A, a „calului animal", și o Europă B, a „calului vapor".

Tendința mereu amplificată a naționalismelor culturale și politice a influențat și viața economică și s-a creat încetul cu încetul mitul națiunilor închise, formînd un neomercantilism economic, analog în multe privințe cu cel medieval.

Războiul, în fine, a desăvîrșit această evoluție. Schimbul care întregea lipsurile unor economii naționale specializate fiind suspendat, popoarele beligerante s-au apucat să creeze „economii complete". Ambiția universalității producției a crescut. Țările noi, ieșite din tratatul de la Versailles, au năzuit către formula temerară și suficientă : prin noi înșine. În locul cîtorva graniți protecționiste, ne-am trezit cu 26 bariere vamale ; țări pur industriale s-au pus cu sacrificii imense să-și cultive cerealele chiar pe rețelele drumurilor ori pe acoperișul caselor, asanînd lacuri și terenuri incultivabile. Am avut „bătălia" grîului, a orzului, a secarei etc. Țările agricole, chiar cu prețul ruinei consumatorului, au montat industrii costisitoare cu prețuri de cost foarte urcate. Se părea la un moment dat, pe timpul lui Briand și a lui Locarno, că prin Liga Națiunilor se va ajunge la o politică paneuropeană de raționalizare. Visul a fost frumos, dar scurt. S-a revenit cu frenezie la „economiile cetății", în care toată lumea produce de toate. Evident, scump și prost. Naționalismul economic a triumfat complet, creînd cea mai favorabilă rețea autarhică de state închise.

A aproba sau dezaproba astăzi tendința autarhică nu mai aparține nimănui. Deoarece majoritatea statelor se închid în egoismul lor propriu, celelalte trebuie să urmeze de la sine. Nimeni nu se poate oferi în pradă. La frontiere închise, se răspunde cu frontiere închise și nimeni nu poate schimba jocul său pînă nu-l schimbă vecinul. Economia închisă, așadar, ne este astăzi dictată și trebuie să o suportăm.

Care trebuie să fie atitudinea țărănimii față de o astfel de stare de lucruri ?

Răspunsul nu poate întîrzia. În faza liberală a economiei de liberă concurență, orice autoritate pentru țările exportatoare în genere, pentru țările agricole în speță, e direct dezastruoasă, din două puncte de vedere. Economie închisă înseamnă mai întîi crearea unei industrii costisitoare și artificiale. Aceasta trebuie să se facă pe spatele consumatorului și al bugetului, deci pe spatele marei majorități a cetățenilor, adică în țara noastră, pe spatele țăranilor. Se va întîmpla ceea ce se întîmplă azi : țăranul va trebui să cumpere produse fabricate cu de două și trei ori prețul mondial, producția în mic, în țări fără resurse naturale și protejată de mari taxe vamale, fiind fatal foarte scumpă.

Economii închise înseamnă, în al doilea rînd, imposibilitatea pentru țărani de a exporta. Dacă nu mai cumpărăm din alte țări produse fabricate, acestea ne vor închide inevitabil granițele și pentru cerealele noastre. Cu alte cuvinte, autarhia, într-o economie de liberă concurență cum a fost pînă acum, înseamnă pur și simplu ruina țăranului. Dar autarhie liberală e un nonsens. Autarhie jumătate liberă, adică intervenționism de stat în tariful vamal și în contingentări, care ajută industria, dar absentă de orice măsură în ce privește agricultura, se poate. E ceea ce avem azi. E starea de acum care duce pe țăran la sărăcia lui totală. Autarhia, completată de o economie dirijată, da. Evident, un sistem de schimburi continentale raționalizate ar fi mijlocul cel mai bun de politică socială, pentru a da țăranului întreg randamentul muncii sale. Dar, din moment ce celelalte țări au adoptat un alt sistem, noi sîntem siliți să ne adaptăm. În acest caz, în frontierele închise ale țării noastre, regimul trebuie să fie egalitar. Statul trebuie să repartizeze venitul național în mod proporțional și echitabil. Din închiderea granițelor nu trebuie să profite numai o industrie parazitară. O economie dirijată prin mecanismul indicat mai sus va avea de operat următoarele procedeuri de echilibrare. Unele industrii care nu se vor putea menține la prețuri rezonabile vor trebui etatizate. Altele pur și simplu desființate, iar produsele lor obținute din străinătate prin acorduri comerciale directe, în schimbul exportului cerealelor noastre. Apoi o politică de prețuri maximale pentru produsuri fabricate și o alta de prețuri minimale pentru cereale ar putea compensa diferențele prea mari. O desființare imediată a cartelelor, care în alte țări au rolul de a ieftini producția, în timp ce la noi ele alcătuiesc un monopol de exploatare. În fine, politica de înțelegeri regionale agrare, preconizată de dl. Madgearu, va amortiza o bună parte din insuficiențele autarhiei.

În rezumat : economia închisă și naționalismul economic sînt totdeauna defavorabile țărilor agrare și exportatoare. Într-un fel sau altul, țăranul suferă din acest regim. Dar dacă sîntem condamnați fără voia noastră la un regim autarhic, protecția țăranului trebuie să vină de la economia dirijată, care, în limitele acelorași frontiere, să repartizeze drept și just venitul național.

3. PROBLEMA NAȚIONALĂ : RASISM ȘI ȚĂRĂNISM

Creșterea ascendentului societății asupra individului s-a manifestat în țările cu mare populație muncitorească sub forma ideii de clasă, iar în țările burgheze sub forma naționalismului, îmbrăcat adesea în formă șovină. În Germania hitleristă, ideea de naționalitate și-a căutat o justificare științifică și filosofică în ideea de rasă. Idei preconizate altădată de publiciști pasionați și parțiali ca Gobineau și Chamberlain și care păreau de mult uitate au căpătat, grație propagandei național-socialiste, o nouă împrăștiere în opinia publică. În special, asemenea tendințe s-au manifestat ca o reacțiune contra elementului evreiesc, creînd puternice mișcări antisemite. E momentul să adăugăm că astfel de curente au găsit și în țara noastră reprezentanțe, dacă nu puternice, cel puțin frecvente, în elementele de extremă dreaptă. În adevăr, lupta de rasă nu se poate exercita mai eficace decît contra populației evreiești, care pare a reprezenta o rasă inasimilabilă și deci pură.

Nu vom discuta aici pe larg argumentele care se pot aduce contra tezei rasiste. Le vom denunța numai ca evident antiștiințifice. Era la modă acum 3—4 decenii, în special pe timpul afacerii Dreyfuss, conceptul de rasă. O știință întreagă se pusese în serviciul acestei noțiuni. Se căuta a se găsi criterii științifice pentru a determina rasele și a le diferenția unele de altele.

S-a găsit mai întîi indicele cefalic, adică raportul între diferitele dimensiuni ale craniului. Acest criteriu s-a bucurat în antropologie de o adevărată celebritate, pînă cînd un antropolog berlinez, cercetînd peste trei sute de cranii găsite în Asia Mică și care aparțineau la trei rase deosebite : turci (mongoli), evrei (semiți), armeni (indogermani), a constatat că aveau același indice cefalic. Alți

antropologi, dimpotrivă, au găsit că în aceeași rasă se pot găsi toate indiciile cefalice. Cum măsurăm atunci puritatea rasei ? S-a indicat mai pe urmă analiza chimică a sîngelui, dar au urmat aceleași surprize neplăcute. Astăzi, ideea dominantă în antropologie e că nu există rase pure. Încă de la începuturile preistorice, rasele s-au amestecat între ele, în dozaje și proporții diverse greu de stabilit.

O altă concluzie reieșită din experiența sociologică se impune. Cu cît o societate este mai complexă, mai evoluată și mai civilizată, cu atît elementele de ordin fiziologic sînt înlăturate, pentru a face loc elementelor culturale și sociale.

Am zice, cu alte cuvinte, că, în societățile civilizate, sociologia elimină antropologia. Din toate acestea reiese că ideea de națiune nu are nimic comun cu ideea de rasă. Cine ar putea spune cîte rase au concurat pentru a forma poporul român, dat fiind permanentele invaziuni, imigrațiuni și amestecuri de popoare, care s-au săvîrșit în ultimul mileniu pe teritoriul nostru ?

Din punctul de vedere practic politic al țărănismului, problema nici nu se poate pune măcar. Majoritatea imensă a poporului nostru este formată din țărani. Ei formează o imensă, uriașă omogenitate și uniformitate națională. Ce poate interesa pe țăran problema raselor, problemă inventată la orașe pentru trebuinți și dificultăți pur orășenești ? Se va zice : dar țăranul este adeseori speculat, fie prin cumpărarea pe nimic a produselor sale, de negustorul evreu din tîrguri, fie de bancherul tot evreu, care-l împrumută cu procente uzurare. Dar această exploatare n-are nimic comun cu ideea de rasă, bancherul sau negustorul putînd fi tot atît de bine român, armean sau sas.

Problema conflictului de naționalitate se mai poate pune indirect nu pentru țăran el însuși, ci pentru fiul său înzestrat cu o diplomă, care merge să caute o întrebuințare la oraș și care se găsește concurat de elemente străine.

Dacă se întoarce înapoi, acasă, el va spori șomajul satelor și va apăsa pe economia deja deficitară a tatălui său.

Străine de orice concepții „rasiste“, de altfel ca toate țările, guvernele române au datoria să se îngrijească în aceste timpuri teribile de criză și șomaj în primul rînd de plasarea elementelor autohtone, dar criteriul în această privință nu va fi rasist, ci național, distincția se va face pe noțiunea de cetățean român și de necetățean român.

Criteriile antropologice și religioase fiind cu totul înlăturate.

4. FORMA POLITICĂ : ORGANIZAREA DEMOCRAȚIEI

Dacă este adevărat că după considerațiile de mai sus structura economică a țărilor civilizate, ca și mentalitatea lor, se modifică în sensul ascendenței socialului asupra individualului, *forma politică* în care se guvernează ele va trebui să se schimbe și ea concomitent. În adevăr, e greu de conciliat ideea unei economii planificate, de impulsie și direcție centrală, unitară și coerentă, cu o democrație individualistă, anarhică și atomistică, bazată pe respectul dreptului de abuz sau a capriciilor individului izolat.

Secolul trecut, dezvoltînd ideile moștenite din tradiția engleză și din marea revoluție franceză, a creat o mișcare și o ideologie, care asigurau individului, considerat ca un Robinson în insula sa, toate libertățile. Caracteristicele generale ale acestei democrații, care a entuziasmat atît pe strămoșii noștri și care a fost considerată ca formula eternă a civilizației și progresului, avea următoarele caractere :

a) Era mai mult o democrație *politică* și prea puțin una *economică*. Aspectul ei era mai mult formal decît de fond, preocuparea fundamentală fiind egalitatea în fața legilor, mai mult decît egalitatea în realitatea economică și socială.

b) Această democrație insista mai mult asupra *drepturilor* decît asupra *datoriilor ;* era adică mai mult *libertară* decît solidaristă. Se căuta mai ales să se înlăture ceea ce supăra sau oprea exercitarea drepturilor, decît să stimuleze sau să oblige cetățenii să coopereze solidar la nevoile societății.

c) Era o democrație mai mult a *consumatorului* decît a *producătorului,* o democrație filantropică, nu una creatoare.

Toate aceste caractere porneau de la faptul că democrația, pe care am moștenit-o de la veacul trecut, pornea de la ideea de individ și nu de la aceea de grup. Marea revoluție franceză desființase corporațiile, clasele, stările, grupurile. Pulverizase societatea într-o serie de atomi izolați, adică pusese la baza oricărei politici respectul infinit și fetișist al personalității umane. Accentul cădea astfel pe drepturi nu pe datorii, pe libertate nu pe egalitate, pe consumație nu pe producție, pe politic nu pe social.

Civilizația și economia secolului nostru s-au organizat din nou în jurul ideii de grup. Muncitorii au luptat pentru clasa lor, țăranii la fel. Oameni de aceeași meserie s-au adunat în sindicate și profesiuni. Ideea democratică e fără îndoială superioară multor forme de conducere a societăților omenești. În această privință, cu toate crizele ei trecătoare, ea pare eternă. Ideea de control, de răspundere, de egalitate a celor de merit egal, de minimum de libertate sînt virtuți definitiv și permanent cîștigate în patrimoniul spiritual al omenirii.

Numai forma în care se exercită democrația variază după trebuințele societății într-un moment dat. Democrația individualistă ni se pare astăzi cu totul perimată. În locul ei, trebuie să punem o democrație socială de grupuri, în care să fie vorba nu atît de ceea ce are dreptul să facă individul *contra* societății, ci mai ales de o democrație [pe] care trebuie să o preocupe ceea ce e obligat să facă individul *pentru ea,* o democrație egalitară, care să fie ceea ce numește Max Adler o „socializare solidară“.

Vechii democrații i se reproșau grave neajunsuri : anarhie, sterilitate, incompetență, desolidarizare. Noii democrații nu i se vor mai putea aduce aceste acuzații.

Viața politică a unei țări este de obicei un corolar, cum zicea Marx, o „superstructură“. Structura societății o formează viața economică. Dacă viața economică înlătură impotența și anarhia regulei *laisser faire,* baza individualismului economic, și o înlocuiește cu economia dirijată, (fatal centralistă), viața politică, urmînd acestei inițiative din viața economică, va trebui să înlocuiască democrația individualistă prin democrația de grupuri.

Două grupuri principale au apărut în societatea contemporană : *clasa socială* și *sindicatul profesional.* Țărănimea, formînd o clasă, va trebui să se ocupe esențial și în primul rînd de nevoile și destinul acestei clase. Ea nu se poate dezinteresa, din punct de vedere politic, de interesele diferitelor stări sociale, fiind înlănțuite solidar, de ceea ce se petrece în lumea orașelor, unde domină mai ales profesiunea.

Țărănismul, indiferent față de democrația individualistă, trebuie să se preocupe în primul rînd de organizarea și reprezentarea politică a clasei pe care o reprezintă, realizînd o democrație rurală și în al doilea rînd ținînd seama și de celelalte grupări sindicale sau profesionale cu care fatal trebuie să fie în legătură.

Astfel, ea va trebui să lucreze la organizarea parlamentară care să aibă, reprezentate într-însa, clasele și grupurile care compun societatea românească actuală.

Se pune astfel problema *raporturilor* între *corporatism* și *țărănism*.

O vie mișcare doctrinară, care n-a început de astăzi, fiindcă printre protagoniștii ei se poate cita pe un Saint Simon sau pe un Proudhon, alături de sociologi și juriști ca Duguit ori Durkheim, sindicaliști revoluționari ca Lagardelle, Georges Sorel sau Pelloutier, teoreticieni de dreapta ca Charles Benoist, precum și realizări de ordin practic în fascismul italian, susține din ce în ce mai puternic reprezentarea în viața de stat ca și în parlament a profesiunilor.

În favoarea acestui corporatism se invocă avantaje ca reprezentarea realistă economică în locul celei formal politice, competență tehnică, coeziune în locul anarhiei, creațiune în locul sterilității.

În același timp, se arată față de noua mișcare multă bănuială și neîncredere. Fiindcă această reformă a fost captată de fascismul italian, i se contestă democratismul. Prin *natura* ei, ideea corporatistă e desigur democratică, dar încadrată într-o democrație de grup, nu de indivizi. Prin *originea* ei, ea este evident democratică, căci ea pleacă de la ideea sindicală și a fost propusă întîia oară de oameni de stînga, ca Georges Sorel, Pelloutier, Lagardelle, Durkheim și Duguit. Nu e vina ei dacă a fost acaparată de fascismul italian.

O idee nu-și poate pierde semnificația democratică numai fiindcă a fost confiscată de elemente reacționare.

I se obiectează însă grave inconveniente de care trebuie să ținem seama. Se spune astfel că, deși e vorba de o reprezentare economică, tot criteriul politic determină alegerea în sînul corporației, fiindcă reușesc de obicei nu cei mai buni tehnicieni, ci cei mai seducători și abili propagandiști.

Se mai adaugă că, menită să înlocuiască individualismul, reprezentarea profesională va duce la un egoism și particularism de interese care vor fi negațiunea interesului general. Afară de acestea, una e să fii bun tehnician, priceput în materia care îți aparține, și alta e înțelegerea socială și economică. Se mai insistă asupra faptului că nu toate grupurile au un caracter profesional și că deci nu pot fi reprezentate, cum e de pildă : comuna, familia, credințele religioase etc.

În plus, ce competență ar putea aduce diferitele profesiuni în marile probleme de politică generală, ca de pildă : alianțele, politica externă, problemele religioase, cultura etc. La toate acestea, se mai adaugă dificultăți de ordin practic : care vor fi grupurile desemnate pentru a fi reprezentate ?

Care va fi dozajul, proporția fiecărui grup ? Odată constituită o asemenea adunare, cum va funcționa ea ? Cutare croitor nu va putea să aibă nici o părere asupra problemelor metalurgice și desigur un viticultor nu se va putea pronunța într-o chestiune de medicină ; după cum va fi greu reprezentantului „artelor frumoase“ să aibă o idee de zootehnie. Cunoscutul profesor constituționalist J. Barthélemy numește această organizare „regimul incompetenței agravate“. (J. Barthélemy : *La crise de la démocratie contemporaine*, p. 201.)

La noi reprezentarea corporatistă s-ar mai lovi și de dificultatea lipsei unor corporații naționale organizate. Spiritul sindical e prea recent ca să poată da rezultate imediate.

Dar obiecțiunea cea mai grea *din punct de vedere țărănist* constă în faptul că, după doctrina corporatistă, *țărănimea ar trebui să fie concepută ca o profesiune, nu ca o clasă.*

Indiferent de faptul că reprezintă 80% din populația țării și producția ei fundamentală, țărănimea nu ar fi considerată decît ca o profesiune, alături de medic, croitor, avocat etc.

Importanța ei va fi astfel complet scăzută. Din țăran se va reține numai caracterul de agricultor. *Dar țărănimea nu este o profesie, ea este o clasă socială și încă cea mai importantă din stat.* Nu se poate pune alături și pe picior de egalitate clasa cea mai numeroasă și cea mai însemnată în procesul de producție al țării cu o profesie oarecare.

Cu toate obiecțiunile arătate mai sus, corporatismul, reprezentînd grupurile profesionale, nu poate fi ignorat în organizația actuală a statului. El trebuie însă adoptat cu prudență. Corporatismul aduce competența tehnică a breslelor și punctul lor de vedere rezultat direct din realitatea economică. El trebuie însă să se limiteze fatal la interese și concepții particulariste. Corporatismul e lipsit de orizont și de spiritul ansamblului. Contribuția sa va fi inevitabil *analitică*. Va trebui menținut un alt corp legislativ, care să recunoască într-o privire sintetică referințele profesionale. Va trebui un alt corp legislativ, care să aibă sentimentul interesului general și tactul de a echilibra tendințele particulare. Acestui corp îi va incumba răspunderea și greutatea legiferării, celălalt corp rămînînd numai cu un rol consultativ și tehnic. Un senat corporatist, împreună cu consiliul legislativ vor fi chemate să prepare și să propună anumite legi. Camera politică, aleasă de votul universal, va fi aceea care va decide în ultimă instanță. Sistemul va trebui deci să fie dualist, munca de amănunt tehnic pregătită de unul, concentrarea sintetică și răspunderea generală căzînd în sarcina celuilalt.

*

Astfel țărănismul înțelege să accepte substituirea democrației sociale, o democrație de grup, celei individualiste. Din cele două mari grupări apărute în societățile contemporane : *clasa* și *profesia*, el înțelege să se sprijine pe prima, căreia după principiul majoritar îi dă rolul primordial în stat și în Camera Deputaților, care singură va avea rolul deliberativ, dar și să utilizeze competența celei de a doua acceptînd un senat corporativ cu rol consultativ. Primind principiile democrației de grup, țărănismul e obligat a rămîne, în orice caz, fidel liniilor mari și definitive ale democrației propriu-zise.

Mai întîi, pentru că în favoarea acestui regim se poate invoca un fapt crucial : *toate statele de mare civilizație au rămas la regimul democratic,* în timp ce țările de semicivilizație au adoptat regimuri dictatoriale. Conexiunea cauzală între civilizație și democrație e, astfel, evidentă.

În al doilea rînd, pentru faptul că democrația are cea mai mare valoare, ca să zic așa, biologică, dintre toate regimurile politice. Ea este o *stimulare* de viață, în timp ce dictatura e o *interdicție* de viață. Ea permite o selecție de valori dintr-un număr mult mai larg de oameni și deci are șansa de a găsi mai ușor mai multe competențe și elemente de conducere.

Avantajele ei de control, de împărțire a răspunderilor, de libertate nu pot fi atinse de nici un alt regim.

În fine, țărănismul rămîne fidel democrației și pentru motive speciale. El reprezintă marea, imensa majoritate a acestei țări. Regimurile dictatoriale sînt acelea care întrebuințează forța pentru a susține o minoritate la cîrma statului. Puternic și popular, Partidul Național-Țărănesc de ce ar face-o ?

El vrea numai o *organizare* a democrației, pentru a permite un randament și o eficacitate mai mare. Seducțiunile regimurilor de autoritate silită și impusă îl lasă rece. Cu regimul actual, astfel corectat, el poate realiza orice. Regimul parlamentar la noi n-a împiedicat niciodată executivul să lucreze, parte și pentru motivul, intrat în moravuri, că guvernele aleg parlamentele și nu viceversa.

*

Am urmărit curentele fundamentale care transformă azi fața lumii și a societății. Am încercat a arăta care trebuie să fie atitudinea țărănismului față de tendințele adînci ale vieții sociale actuale. Contemporan la marea revoluție care înlocuiește individul prin grup, el nu poate să ignoreze această mișcare și să-și modeleze programul și tactica adecvat cu ea. Atent la marile impulsiuni care tind să transforme structura națiunilor, țărănismul cenzurează și reține ce e fecund din ceea ce se frămîntă aiurea. Fără să fie partizan al noutăților cu orice preț, deschis cu înțelegere, dar și cu prudență, la orice progres, el înțelege că viața unui partid e în funcție de gradul de elasticitate pe care-l dovedește în raport cu transformările sociale. Între anchiloza senilă, fidelă tuturor tradițiilor fără excepție, și revoluționarismul permanent al spiritului anarhic, el alege calea organică pe care i-o indică interesele țărănimii, corectată de sensul general al evoluției. Și prin aceasta crede că-și îndeplinește integral misiunea.

(februarie 1935)

„NUMERUS VALAHICUS“

Vechea mișcare extrem naționalistă, divizată în două grupări antisemite, a căpătat un concurs neașteptat prin convertirea la credințele xenofobe și reacționare a unui fruntaș al vieții politice ardelene, fostul prim-ministru Al. Vaida-Voevod. Faptele sînt cunoscute. Luptătorul ardelean, după propuneri în acest sens făcute în comitetul executiv al Partidului Național-Țărănesc și respinse de acesta, s-a adresat pe deasupra disciplinei partidului său, direct opiniei publice, prin o serie de conferințe ținute la Cluj, Oradea, Timișoara și Arad. Propunerile d-lui Al. Vaida-Voevod tind la o limitare proporțională cu mărimea populației a locurilor ocupate în funcțiile de stat și în funcțiile particulare.

Un „numerus proportionalis“ va fi introdus și în școli. Minoritarii în număr de patru milioane, adică de 22%, vor avea dreptul să dețină cam tot atîtea locuri. Bineînțeles, toți împreună, împărțindu-și apoi între ei, iarăși proporțional, după fiecare naționalitate, cota disponibilă.

Cîteva barouri din țară au început să se miște și în cîteva locuri s-au votat moțiuni. În ce privește celelalte profesiuni : ingineri, medici, nu s-a formulat pînă acum nici un protest. Ca totdeauna în țară la noi, curentul pleacă de la politică și merge către economie și profesiune și nu invers, cum, în astfel de împrejurări, ar fi normal.

Trebuie să observăm că în această privință, încetînd de a mai imita Europa, începem să devenim originali. Sub forma aceasta, problema lui numerus clausus (fiindcă oricît ar protesta dl. Al. Vaida-Voevod că nu e vorba de „numerus clausus“, „numerus valahicus“ e o formă inversată, o expresie echivalentă pentru „numerus clausus“) n-a fost încă soluționată așa de radical nici chiar în Germania lui Hitler, unde accesul la universități și dreptul la cultură e liber, și nici în Ungaria, unde există o oprire proporțională pentru studenții străini de a pătrunde în universități, dar accesul în întreprinderile particulare, fabrici, bănci etc. e absolut liber pentru oricine.

Lozinca aceasta poate comporta o discuție foarte variată și poate fi respinsă din multe puncte de vedere.

În primul rînd, am putea spune, biologic vorbind, că în lupta pentru viață nu se poate uza multă vreme de mijloace artificiale sau negative. Cel înzestrat va pătrunde pînă la urmă chiar contra oricărei protecții. Totul constă în a întări pe români și nu a slăbi pe străini. În al doilea rînd, din punct de vedere democratic, o astfel de măsură pare nedreaptă și neumană. În afară de orice generozitate sentimentală, nu se pot, într-o ordine de drept, deosebi două feluri de cetățeni. Toți acei care au aderat la cetățenia română au îndatoriri egale. Plătesc impozite la fel și au aceleași obligații de stagiu militar. Ei au dreptul deci să trăiască în aceleași condiții. Ceea ce formează datoria patriotică nu e originea mai mult ori mai puțin vagă a cuiva, ci voința fermă și leală de cooperare și solidaritate la opera unui stat. Ce înseamnă atunci criteriul rasist de împărțire a cetățenilor ? Și unde se oprește el ? La o generație, la două, la trei ? În Germania, s-au publicat tabele care fixează precis aceste lucruri. Dar cine poate doza aceste imponderabile ? În populația noastră urbană, nu numai în Ardeal, dar și în regat, se găsesc atîția și atîția, care n-ar putea dovedi autohtonitatea lor pe două, trei generații. O origine măcar parțială, grecească, armenească, evreiască, ungurească, săsească se va găsi ușor. Va trebui atunci să excludem o treime din poporul românesc, unde atîtea invazii au împestrițat puritatea rasei ? Iată unde duce arbitrariul acestor propuneri.

Avem patru milioane de minoritari. Ei sînt inegal reprezentați geograficește. Mulți în Bucovina, în sudul și nordul Basarabiei, în anumite părți din Ardeal, dar prea puțini în Oltenia și Muntenia. De asemeni, ei congestionează profesiile libere și comerțul, dar sînt inexistenți în magistratură, armată, profesorat. După principiul proporționalității, just aplicat, Oltenia va putea fi colonizată cu minoritari. Pentru a-i reduce din avocatură și medicină, va trebui să le acordăm locuri rezervate în magistratură și armată. Cel puțin, așa e logic și drept. Căci altfel ce vom face cu acești minoritari ? Din moment ce nu-i putem expulza sau extermina, trebuie să le dăm dreptul să trăiască. În funcțiile de stat îi refuzăm, în întreprinderile particulare la fel. Ce vor face atunci ? Cum să trăiască ?

Astăzi, din punct de vedere politic, minoritățile nu formează un bloc. Evreii, sașii, ungurii, ucrainienii nu și-au dat încă mîna. Mîine, cînd le vom refuza dreptul la viață, îi vom sili să se unească și să formeze o masă compactă de patru milioane de oameni ostili, sabotînd statul în solidaritate unanimă, în ura și disprețul românismului.

Dar problema poate avea și repercusiuni de ordin internațional. Cînd România a semnat pacea, ea a admis un anume statut al minorităților. Am semnat în același timp și intangibilitatea frontierelor, și protecția minorităților. Una se leagă de cealaltă. Azi, cînd se agită cu atîta virulență spectrul revizionismului, un rău tratament al minorităților ar putea oferi un nou argument în favoarea acestei campanii. În plus, dacă regimul frontierelor noastre formează un sistem legat cu regimul minorităților, a ataca una înseamnă a zdruncina pe cealaltă.

O astfel de politică nu s-ar putea afirma fără să atingă prieteniile și alianțele noastre internaționale. O politică xenofobă și antisemită, așa de simpatică regimului hitlerist și amicilor săi, polonezii, ar indispune în schimb democrațiile franceză și engleză.

Dar afară de aceste inconveniente, adoptarea politicii lui „numerus valahicus“ ni se pare *ineficace*. În adevăr, în urma dezordinelor antisemite de acum zece ani o bună parte din studenții evrei s-au dus la mici universități de provincie din Franța sau Italia. Și s-au întors cu diplome pe care sîntem siliți să le echivalăm (căci altfel nici studenții noștri cei mai eminenți n-ar fi primiți în universitățile străine cu care avem convenții de echivalare). Din punct de vedere didactic, orice măsură prohibitivă devine inoperantă pe această cale. Dar și pentru alt motiv. Să admitem proporția propusă de Al. Vaida-Voevod. În orice școală, românii vor avea dreptul la un procent de 80% și 20% minoritarii. S-ar putea însă ca, chiar apărați de o proporție mare asigurată de mai înainte, românii, din diferite cauze, să frecventeze școala nici măcar jumătate din proporția rezervată, iar minoritarii să o acopere integral, adică românii noștri deși au dreptul la 80% să nu vie decît 20—30%, iar minoritarii să umple complet cota lor de 20%. Și rezultatul pentru viața statului nostru va fi același.

Urmează deci că nici un mijloc artificial și negativ nu poate întări elementul românesc. Nu procedee prohibitive, interdicte pentru minoritari vor întări neamul nostru, dîndu-i vigoarea necesară să lupte. Slăbirea minoritarului, care lasă locul liber, nu înseamnă de loc fortificarea românului. Cum s-a spus adeseori, soluția nu poate fi găsită decît într-o politică creatoare de întremare economică și culturală a elementului românesc. Un naționalism constructiv trebuie să aibă preocuparea, obsesia de a ridica pe orice tărîm poporul nostru.

Cînd va ajunge astfel la un nivel economic și cultural ridicat, totul se va soluționa de la sine. Altfel, soluția negativă și sterilă a lui „numerus valahicus“ rămîne doar o agitație politicianistă.

(februarie 1935)

PEISAJ PARLAMENTAR

Am asistat la penibila ședință de noapte care a încheiat afacerea Skoda. Nu m-a impresionat patologicul sadism al unui fost membru al guvernului Maniu, acela care a încheiat primul contract Skoda, care într-o elegantă desolidarizare (cu atît mai picantă pentru acest scrupulos cazuist al tuturor delicateților sufletești) radia de voluptate la gîndul de a-și vedea răstigniți pe cruce toți foștii tovarăși. Cîte revizuiri aduce viața !

Cînd mă gîndesc că, pe vremuri, cei mai tineri din acest partid ne găseam în admirația acestui om, niciodată satisfăcut de prea multă delicatețe, mereu subtilizînd pe toate nuanțele de cavalerism și de loialitate !

Astăzi nici o iluzie nu mai e permisă în această privință. Ceea ce deprima însă, pînă la dezgust de viață, era aspectul josnic, animalic, de o tristă vulgaritate al majorităților parlamentare.

Dragă Doamne, această adunare era transformată într-o instanță de judecată. Pe banca acuzaților vorbeau, cu dreptul sacru al apărării, nume ilustre din istoria patriei noastre.

N-am auzit niciodată un tribunal, care, înainte de a se documenta, de a asculta ambele puncte de vedere, să anticipeze asupra hotărîrii sale, întrerupînd, huiduind, urlînd. S-au adus probe și dovezi adînc și serios prezentate.

Nimeni din adunare n-a înțeles nimic. Unii ieșeau, alții intrau, cea mai mare parte udau cu generoase libațiuni la bufet indiferența lor față de adevăr și dreptate, luînd de acolo sporuri virulente pentru ignoranța și pornirea lor instinctivă. Fiecare știa un ordin transmis de sus și atîta tot. Nici o conștiință, nici o revoltă, nici o intimidare. Nimic din umbra remușcării care cutreieră orice suflet cînd trebuie să dea un verdict.

Am asistat altădată la un alt parlament transformat în curte de justiție. Era pe vremea cînd Caillaux apărea în fața senatului francez.

Se încheiase abia de cîteva luni armistițiul și patimile erau în toi. Caillaux avea prea puțini prieteni în Senat.

Dar ce reculegere solemnă, ce pătrundere de duhul răspunderilor morale plutea în sală! Să fi văzut în schimb la noi tineri și imberbi arivişti apostrofînd necuviincios pe oratori ca să fie remarcați de „șef“ și să capete un galon în plus, brute electorale din provincie, congestionate de primitivitate și de alcool, strigînd lui Iuliu Maniu cuvîntul : „inconștient“.

Dacă aceasta nu este deajuns să te dezguste de viață, nu știu ce mai trebuie. Noroc că ironiile pe care le oferă istoria sînt totuși amuzante.

Șaptezeci de ani a guvernat țara Partidul Liberal. În acest răstimp, o bună parte din patrimoniul național a trecut în buzunarele partizanilor. Iar cum, în anul mîntuirii 1935, doi miniștri din primul guvern țărănesc și democratic sînt trimiși, unul pentru nuanțe procedurale, pentru subtilități formaliste, celălalt pentru o pură invenție, în fața Casației *. Ca altădată Dobrescu-Argeș. Dar timpurile s-au schimbat și vindicta populară clocotește.

(29 martie 1935)

SOLUȚII LENEȘE

Alaltăieri, a apărut, odată cu violențele de la Sibiu, manifestul „celor unsprezece“ **, care urmează nu atît lozinca lui „numerus valachicus“, cît, fără îndoială, persoana d-lui Al. Vaida-Voevod. Cum e și firesc (în zilele noastre, bătrînii încep să plagieze tineretul), această pagină de sociologie xenofobă se termină cu „Deșteaptă-te, române“.

O nedumerire gravă se pune de la început. „Deșteaptă-te, române“ se putea cînta la 1848, cînd țara era sub stăpînire străină : în Ardeal, ungurii, în regat, turcii sau grecii. Azi însă, țara e liberă și poporul își are destinul în propriile sale mîini. El poate activa cum crede de cuviință. Un astfel de manifest semnat de unsprezece foști miniștri, care au guvernat și au putut să-și realizeze ideile, e cel puțin picant. Fiindcă oricine își va pune întrebarea : de ce e nevoie de agitație în opoziție cu „Deșteaptă-te, române“, cînd în timpul guvernării recente s-ar fi putut găsi soluții practice pentru boala denunțată. E așa de adormit poporul acesta, așa de ticăloase guvernele, așa de neputincioase legile, încît, liber în țara sa, românul să fie atît de lipsit de instinctul de conservare, încît să fie nevoie a i se striga să se deștepte ?

---

* Ralea se referă la generalul Enrik Cihosky și la Mihail Popovici, foști miniștri național țărăniști, de Război și respectiv, de Justiție, trimiși spre judecată în fața Curții de Casație în martie 1935. La 13 aprilie, Camera menține numai inculparea lui Cihosky.

** La 29 martie 1935, Al. Vaida-Voevod se desprinde de PNȚ, fondînd „Frontul Românesc“, cu concursul a 11 foști miniștri care semnează în acest sens un manifest. La 31 martie, I. Maniu și I. Mihalache se află pentru o întrunire la Sibiu. Partizanii lui Vaida îi întîmpină cu ostilitate, iar pe stradă au loc confruntări violente între cele două grupări. (n. ed.)

O așa de inferioară icoană a poporului nostru e, cu siguranță, nepotrivită pentru un grup de naționaliști integrali.

Așadar, primul caracter al manifestului e ofensiva[*] gravă și gratuită a neamului nostru, prezentat impotent, ticălos și decăzut. Citind manifestul ai crede că e semnat de „junii turci“, pentru Turcia lui Abdul Hamid.

Al doilea caracter stă în inocența și primitivitatea soluțiilor. Cînd un negru se lovește de o piatră se întoarce și o lovește. Impulsivitatea suprimă reflecția. Adică vina e a pietrei nu a lui. Cînd o țărancă la țară are o erupție sifilitică, nu face injecție, ci aplică pe rană cutare alifie băbească, ori o foaie de pojarniță. Cînd economia națională era ruinată, Vintilă Brătianu voia s-o refacă cu artificii de contabilitate. Teoria cunoașterii la primitiv confundă totdeauna cauza cu efectul.

Pentru oricine gîndește, e evident că străinii sînt supărători, fiindcă românii sînt slabi și nu viceversa. Cînd bubele apar pe corp, nu se tratează locul cu pomadă, se curează întreg organismul. Să întărim românii și ei vor suporta lupta pentru existență. Să nu facem ca negrii care pedepsesc pietrele de care se lovesc. Dar, desigur, această soluție, singura eficace, e mai greu de aplicat. Lenea, sfînta lene ne oprește. E cu mult mai simplu, mai dulce, mai tihnit (în genul oriental) să punem mîna pe ciomag.

(3 aprilie 1935)

NAȚIONALISM ȘI ȚĂRĂNISM

Duminecă au avut loc mai multe întruniri ale „naționalismului activ“. A vorbit, frumos și literar, d. O. Goga popularizînd în culori seducătoare edenul hitlerist. L-au ascultat, convertiți, suburbanii d-lui Valjean, ca și căruțașii ori lăptarii d-lui D. R. Ioanițescu, aduși acolo pentru a pregăti condițiile sufletești ale unor apropieri posibile. A vorbit și d. Vaida la Iași în fața adolescenților înspăimîntați, cărora li se petrec înadins prin fața ochilor perspectivele de apocalips care îi așteaptă, dacă România va continua să aparțină străinilor. Dragostea de bunic a d-lui Vaida pentru tineret e veche. Ar fi meritat poate trecutul său și omagii mai mature. Dar fericirea e un lucru strict *individual* și fiecare o caută acolo unde îi place. Desigur, obosit de zbuciumul unei vieți frămîntate, d-sa găsește acum, în pragul vetusteței, în contact cu adolescența, amintirile duioase ale propriei sale tinereți. Goana după întinerire e universal umană. Pentru ea, doctorul Faust și-a vîndut sufletul diavolului. E firesc și înduioșător deci ca d. A. Vaida să cultive elanuri inocente.

Așadar, trebuia vorbit la Iași într-un limbaj care să placă școlarilor. Fața negativă a naționalismului trebuia dezvoltată și amplificată. Fiindcă și-a ales un asemenea public, d. Vaida trebuia să se insereze în linia cunoscută a d-lui A. C. Cuza și Corneliu Codreanu. Aceștia au vorbit întîi. Ei au dreptul la originalitate. Din conducător, fără să vrea, d. Vaida devine, evident tardiv, discipol. E încă logic.

Unde nu mai înțelegem nimic e atunci cînd d-sa în urma recentei convertiri continuă să se numească „național-țărănist“. Național, în felul de mai sus, da. Dar, țărănist, pentru ce ? A fi țărănist înseamnă a fi naționalist. Dar reciproca nu e adevărată ; a fi naționalist nu înseamnă a fi și țărănist. Țărănismul presupune, implică naționalismul, fiindcă a voi promovarea și progresul clasei celei mai curate și celei mai numeroase din țară, fără să vrei, silit, trebuie să faci naționalism. Una nu e realizabilă fără alta. Dar a fi numai naționalist nu înseamnă deloc a fi țărănist.

Întrebăm pe d. Vaida și pe acoliții d-sale ce cîștigă țăranii din agitarea naționalismului exclusiv funcționăresc și birocratic, așa cum îl formulează d-sa ? Vor fi mai avuți, mai gospodăriți țăranii, vor plăti mai ușoare dobînzi și mai mici impozite, grînele lor se vor vinde mai cu preț, dacă vom avea mai mulți avocați sau medici români decît minoritari ? „Naționalismul activ“ e un naționalism exclusiv orășenesc și funcționăresc.

Problema națională în România nu se poate pune decît *implicit* în problema țărănistă. Prin prosperitatea țărănească se rezolvă de-a dreptul, automat și direct toate dificultățile, și ale funcționarilor, și ale avocaților, și ale medicilor fără clientelă.

Cine o pune *explicit,* acela nu e naționalist integral. Acela nu iubește țărănimea și voiește să servească doar o restrînsă clasă urbană, promovînd-o în slujbe și avantaje. Acela urmărește agitații super-fiscale și sterile, remediind în suprafață, neglijînd însă adîncurile organice ale nației. Acela urmărește o gloriolă trecătoare, triumful de spumă al cîtorva guralivi. Mai mult, acela exercită mereu apetitul de slujbe care e flagelul societății românești. Se spune că d. A. Vaida-Voevod a iubit în toată cariera sa politică sinceritatea și a urît ipocrizia. Îl rugăm atunci să șteargă din firma mișcării sale cuvîntul „țărănesc“. E inutil, e impropriu, dar mai ales e ipocrit.

---

[*] Probabil : ofensa. (n. ed.)

(10 aprilie 1935)

LOZINCĂ ȘI PROGRAM

Ziarele care susțin acțiunea d-lui Vaida, ca să complacă șefului, au ironii subtile la adresa programelor. Le consideră numai ca material pierdut și ca literă moartă. În schimb, le plac lozincile. Le plac adică acele formule simpliste și primitive, acele excitante toxice care biciuiesc nervii mulțimilor ignare, zgîndărind puncte nevralgice, deschizînd miraje vane suferințelor omenești. De cînd lumea, săracii au visat paradisuri imposibile ; de cînd lumea, s-au găsit vrăjitori care să le vîndă elexiruri pe cinci parale. O lozincă e o doctorie-panaceu, în genul pilului Pink, care tămăduiește totul și pe care o poate obține oricine. O formulă unilaterală, specifică, dar care se poate aplica la orice.

Cu totul altceva e un program. L-am putea defini o lozincă competentă. O adîncire tehnică în ce privește aplicația, extinderea și perspectivele unei acțiuni. Un sentiment făcut rațiune. O cîntărire plină de bun simț a valorilor, a posibilităților și a nădejdilor. O indicare de limite și de orizonturi. Tehnicizarea unui ideal, după ce a fost confruntat cu realitățile.

Se înțelege de la sine că un program e un complex de remedii. Îți spune cineva că petrolul ori apa rece sînt bune, în mod egal, și pentru guturai, și pentru cancer, să știi că ai de-a face cu o lozincă. Îți spune din contra că pentru ficat e bună numai cutare doctorie, pentru stomac cutare alta, pentru nervi cutare alta, te afli în fața unui program.

Evident, mulțimilor le trebuiesc elemente unice, soluții simplificate, promisiuni de fericire rapidă. Lozinca poate stîrni interese momentane. Dar gloria ei e efemeră. Programul are infiltrații lente, dar odată pătruns rămîne.

Obiecțiunea cea mai fundamentală adusă antisemitismului d-lui Cuza e unilateralitatea soluțiilor. Aceleași obiecțiuni sînt valabile și pentru „numerus valahicus“.

Să presupunem că reducem la proporția cuvenită slujbele minoritarilor. Vor urma de aci cîteva mii de posturi la cei zece mii de șomeri intelectuali români. Se vor plasa poate o treime din ei. Vom avea pentru aceasta o remediere a tuturor lacunelor vieții noastre de stat ? Vom avea o bună administrație, o circulație mai vie a capitalurilor, lucrări edilitare mai impozante, prețuri la cereale, comerț înfloritor etc. etc. ? Căci viața de stat e mult mai complicată decît imperativele unei lozinci demagogice. Trebuiesc soluții variate și specifice. Cu cîteva slujbe în plus nu se remediază o situație.

(13 aprilie 1935)

CURENTE PLATONICE

Orice ar pretinde inamicii democrației, singurele posibilități de experiență în domeniul social sînt alegerile. Consultarea electorală pentru popoare e ca și barometrul pentru meteorologie.

Două alegeri parțiale recente au indicat dispoziția aspirațiilor țării. Nu vom interpreta din nou statisticește rezultatele. Gazetele au făcut-o la timp. Ne interesează un alt fenomen, degajat cu această ocazie.

Multă lume vorbește de succesul doctrinelor și partidelor de dreapta. Și dacă ai asculta numai conversațiile animate din tramvai ori din tren, aparența ar justifica într-o măsură această diagnoză. Iată însă că alegerile au venit și că, lucru în adevăr surprinzător, în București, unde se agită mai mult ca oricînd atitudinile extrem naționaliste, partidul d-lui A. C. Cuza n-a avut decît două mii de voturi, adică doi la sută. Dacă mai adăugăm și voturile Goga, totalul face cinci ori șase la sută. Cum se explică acest fenomen ?

Sînt o mulțime de oameni în Partidul Liberal, ori în cel al d-lui Iunian, ori în cel al d-lui George Brătianu, care aprobă, așa oarecum sentimental, politica d-lui Vaida.

În fond, ce angajează o conversație la un aperitiv sau într-un compartiment de clasa [a] doua ? Dar cînd e vorba de o decizie efectivă, de o atitudine propriu-zisă, cetățeanul în chestie, votează cu propriul său partid. Fiindcă pe o temă parțială, izolată el poate aproba eventual și atitudinile unor fruntași din alte partide. Cînd e cazul însă să se hotărască în fapt, cîntărind toate problemele, toate aspectele unui program, cetățeanul votează cu propriul său partid. Iar simpatia pentru d. Vaida, pentru d. Cuza, pentru d. Corneliu Codreanu rămîne abia un flirt inocent.

Sînt curente platonice care nu se pot fecunda în faptă.

Căci adevărul e acesta : harta politică a României e strict și precis împărțită în cadrele partidelor existente. Cetățeni care nu fac politică. disponibili pentru o nouă acțiune, nu mai sînt. Cei cîțiva care ar mai fi pe undeva sînt ori visători incorijibili, ori inveterați abulici, indiferenți pentru acțiune.

Prin definiție deci, orice partid nou care se formează e silit să recolteze transfugi ori lichele, adică pleacă „ab initio“ cu o armată de bieți mercenari, alcătuită din drojdia și gunoiul celorlalte partide. Fiindcă un partid nu se improvizează. El se naște prin dibuiri și sforțări de decenii.

Ar rămîne deci disponibil pentru o nouă acțiune numai tineretul universitar. Dar tineretul universitar are o viață politică efemeră. Ea durează atît cît durează studiile și petrecerile. Apoi studentul se cumințește și-și caută de treabă. Și chiar dacă tineretul universitar ar fi hotărît să pășească la o acțiune (ceea ce trei sferturi, și din cei mai inteligenți, refuză), patru partide stau gata, vorace și rivale, să-și împartă această pradă.

Ceea ce va sfîrși prin a dezgusta definitiv generozitatea tinereții.

Morala fabulei : să nu-și facă nimeni iluzii din curentele platonice.

(18 aprilie 1935)

CONGRESUL

Luni se deschide congresul Partidului Național-Țărănesc. Această formalitate încheie o situație și deschide alta.

Dezbaterile de luni vor însemna epilogul unei sforțări fericite de reorganizare și de îndoctrinare a partidului nostru. Monopolizată aproape cinci ani de grijile unei guvernări, strecurată adesea cu imense dificultăți printre impasurile fără ieșire ale unei crize mondiale izbucnite aproape concomitent cu venirea la putere a Partidului Național-Țărănesc și care i-a diminuat în mod tragic o bună parte din eficacitate, conducerea centrală nu avusese răgazul de a îngriji de gospodăria internă. Venirea la președinția partidului a d-lui Ion Mihalache coincide cu o serie de reforme adînci, atît în mentalitatea, cît și structura partidului.

Un nou statut trebuia să cearnă cu îngrijire cadrele în puritatea și capacitatea lor. O normă rigidă trebuia să indice selecționările, condițiile de luptă și reorganizare, ierarhizările pe criterii democratice de voință a majorității. S-a alcătuit astfel un nou statut.

Răsturnarea, prin criza care bîntuie de șase ani lumea, a tuturor valorilor sociale și economice și care a schimbat fundamental datele tuturor problemelor, impunea o revizuire și o reajustare a fenomenului *țărănesc* românesc în legătură cu noile tendințe și noile transformări. O muncă tehnică, politică și academică, unică în viața partidelor românești, a reunit toate competențele partidului și a elaborat un corp de doctrină cu care s-ar putea mîndri orice mare partid occidental și care constituie azi o grandioasă enciclopedie socială a României de azi. Rezultatele de detaliu au fost strînse apoi într-o sinteză coerentă și logică. Organizațiile provinciale și apoi comitetul executiv au discutat și aprobat acest corp de doctrină. elaborat. Congresul vine poimîine să ratifice în ultimă instanță aceste realizări.

Dar congresul trebuie să mai însemne altceva.

Fără să ignorăm însemnătatea trecutului, începem de acum o eră nouă. Cînd pășim pentru un nou apostolat, către noi lupte și sacrificii, fiecare trebuie să-și scruteze conștiința.

De mîine, începe împărțirea acțiunii. Discuțiile dialectice, cazuisticile subtile au avut rostul lor în perioada gestației programului.

De mîine, începe împărăția acțiunii. Discuțiile dialectreacă prin noi toți. Orice veleități individuale, orice afirmări de orgoliu, orice răni de amor propriu, fie ele oricît de justificate, trebuie să tacă. O singură plagă pîndește cohortele de luptă și de înnoire revoluționară : personalismul egoist și sinistru al acelora care așează superba lor persoană deasupra universului. De marți înainte, nu e posibilă decît o singură topire de voințe. Un program unic, o tactică unică, un elan comun și frățesc. Orice abatere, orice neglijență va lua altfel odiul unei crime.

Numai așa, vital și conștient, partidul va sta dîrz în fața istoriei.

(21 aprilie 1935)

REFORME CONSTITUȚIONALE

Cine a trecut Pirineii și a trecut peste granița spaniolă e lovit dintru început de abundența obsedantă a cuvîntului „constitucion“ cu care sînt botezate străzi, piețe, gazete, ba chiar și baruri ori hoteluri. Și în America spaniolă la fel...

O interpretare psihanalitică ne duce la concluzia că oamenii doresc ceea ce n-au. Ei vor să realizeze în viață ceea ce stă înăbușit în umbrele inconștientului. Frămîntați demonic de pronunciamente, de lovituri de stat, de rebeliuni cronice, bieții spanioli visează cu ardoare la nițică liniște și stabilitate. În schimb, nimic și nimeni nu amintește de constituție în Anglia.

Acolo constituția e trăită, nu vorbită.

România ține cu orice preț să intre în cadența de viață a popoarelor cu instabilitate endemică. Mereu se vorbește de nu știu ce misterioasă conspirație, care, pe neașteptate, ar trebui într-o dimineață să fericească țara cu o nouă așezare a instituțiilor ei politice. Ni se transmit și punctele de reformă ale acestei schimbări : reduceri de deputați, suprimarea senatorilor de drept etc.

Adică cîteva cîrpeli de ordin pur tehnic.

Dar aceste neajunsuri, dacă neajunsuri sînt, pot forma preocupări în cadrul unor legi ordinare. O schimbare constituțională înseamnă o răspîntie a moravurilor politice, evaluate în complet dezacord cu cartea fundamentală a statului. O constituție e expresia unui stil anumit de viață politică. O schimbare n-are sens, decît dacă se modifică fundamental întreaga structură a vieții de stat. Dar, pentru cîteva detalii, nu se cutremură din temelie întreaga alcătuire a vieții sociale. Cînd Partidul Național-Țărănesc, publicînd un program radical, revoluționar în creațiile sale, a cerut o nouă adaptare constituțională, era în dreptul și în logica sa s-o facă.

Dar pentru perfecționări de amănunt guvernul nu se poate juca cu transformări inutile și periculoase care ating simțul de securitate al opiniei publice. Căci porniți pe această cale, fiecare poate cere mereu modificări, în fiecare an.

Sau motivele de reformă anunțate sînt simple pretexte pentru a se surprinde democrația românească cu o reformă reacționară, care să suprime libertățile și să ridice elemente de represiune la ranguri importante în stat.

Auzim că s-a vorbit chiar de interdicția preoților și învățătorilor de a face politică. Nici nu putem crede o asemenea aberație. O ordine socială ca să fie durabilă nu poate veni prin surprindere. Partidul Național-Țărănesc e pregătit pentru orice. El va surpa, fără nici o considerație, orice caută a i se impune, în mod deloial, trădător sau perfid.

Stăm la posturi cu arma la picior.

(8 mai 1935)

FRONTUL ȚĂRĂNESC

Ca un semn al timpurilor militare pe care le trăim, grupările politice încep să inlocuiască denumirea de partid prin aceea de front.

S-ar zice că frontul e o mobilizare de interese şi credinţe, care depăşeşte realitatea strîmtă a partidului. Că, pe deasupra intereselor personale, s-ar pune ţinte spiritualizate, dezbrăcate de consideraţii pămînteşti. Altădată, în timpuri mai patriarhale, asemenea grupări se numeau ligi. Dar azi trebuie în plus un caracter agresiv şi marţial. Evident, pentru ambuscaţii războaielor reale, asemenea fronturi oferă riscuri suportabile. Avem astfel „frontul românesc“ [*] al românilor neaoşi contra suspecţilor, „frontul constituţional“ [**] etc. etc.

Nu ne-am gîndit niciodată să prezentăm lupta noastră decît în cadrele fireşti ale unui partid. Paşnici şi democraţi, am crezut că vechea organizaţie şi vechea noţiune de partid politic e suficientă pentru orice revendicări. N-am voit, doritori de linişte şi progres, să dăm mişcării noastre nu ştim ce caracter agresiv şi ameninţător de război civil. Ne repugnă de altfel limbajul fascinant cu care se intitulează azi mobilizările politice. Credincioşi omeniei, loialităţii şi civilizaţiei, n-am vrut nici să speriem, nici să ameninţăm pe nimeni. Ne căutăm de treburile noastre, care sînt în primul rînd trezirea conştiinţei şi educaţia maselor ţărăneşti.

Se pare însă că trebuie să ne adaptăm mediului şi vremii. Dacă pe teme artificiale şi demagogice se pot suna mobilizări fictive sub formă de „fronturi“, dacă pentru detalii neînsemnate ale vieţii publice se poate striga şi intimida, dacă se imită mereu tactica de aţîţare pentru fleacuri ridicate la rangul de idealuri, diverselor „fronturi“ cu soldaţi de plumb şi cu tunuri de cireş vom opune şi noi „frontul ţărănesc“. Pot agita alţii pleava şi lepădăturile mahalalelor. Le vom opune stihiile elementare ale satelor. Ţăranii au făcut războiul şi ştiu să-l mai facă. Căci, necăjiţi peste măsură, ei nu mai pot privi zîmbind gluma „fronturilor“ şi jocul de-a soldaţii. „Frontul ţărănesc“ e astfel gata. Să-l provoace cine îndrăzneşte.

(29 mai 1935)

---

[*] V. nota de la p. 253. (n. ed.)

[**] „Frontul Constituţional“ s-a încheiat între P.N.L. (G. Brătianu) şi Partidul Poporului al lui Al. Averescu, în 1935, în scopul apărării Constituţiei împotriva oricăror intenţii de a o schimba, indiferent din ce direcţie ar veni, inclusiv în ce priveşte prerogativele monarhice. (n. ed.)

ANARHIE OFICIALĂ

O serie de binevoitori optimişti care văd în roz toate lucrurile, fiindcă ori interesele, ori temperamentul lor candid aşa o vor, caută să insereze într-un cadru firesc de banalitate ultimul gest al d-lui prefect de poliţie. Ei denunţă pe eternii alarmişti care văd în toate dezastre şi catastrofe.

Au trecut trei zile de la faimosul eveniment. Impresiile s-au precipitat lent ca o pulbere grea, limpezind transparenţa gîndurilor prin care se poate vedea clar.

Pe deasupra oricăror ranchiune ori prejudecăţi, să vedem lucrurile aşa cum sînt.

Evident, sîntem departe de servilismul docil al amabilului poliţai Pristanda. Erau timpuri idilice, cînd magistraturile în stat ascultau orbeşte regimurile.

Pe atunci, poliţia patriarhală nu avea mitraliere şi tancuri, fiindcă presiunea de jos în sus era nulă. Comisarii se ocupau mai mult cu afaceri civile şi penale. În orice caz, ei nu erau chemaţi mereu să potolească manifestaţii din ce în ce mai frecvente, ori să reprime mişcări de stradă.

Ca să impună autoritate într-o societate secătuită de criză şi minată de mii şi mii de nemulţumiri, poliţia trebuie să aibă în acelaşi timp sufletul ireproşabil al ostaşului, al magistratului şi al preotului.

Cînd într-un stat valurile de jos se agită, situaţia e gravă. Dar cînd, la tulburările de jos, disciplina e călcată şi de sus, dezastrul poate lua proporţii de panică colectivă. Cînd cei chemaţi să ţină ordine o sabotează ei înşişi, cînd îşi arogă drepturi care nu le au, cînd dau exemplul lipsei de modestie, de decenţă, de stăpînire de sine, descompunerea e gata. Cînd provocările vin de sus, nimeni nu-şi mai impune nici o frînă.

În servilismul său inconştient, guvernul nu se gîndeşte că el însuşi introduce prima scînteie în sacul cu pulbere. Hipnotizat de năluca puterii, lacom de a prelungi cu o zi măcar o guvernare nedemnă, el e creatorul principal al anarhiei oficiale.

Slăbiciunea i se pare prudenţă şi înaltă înţelepciune politică. Va vedea în curînd unde poate duce politica de laşitate.

La Paris, evenimentele din februarie 1934 au fost pricinuite de lipsa de tact și de bun simț a unui prefect de poliție cu prea mult temperament.

Invităm la o meditare mai profundă a cazului Chiappe. *

(13 iunie 1935)

SUFLET ȘI CORP

Fac parte dintr-o generație care se ofilea pe pagini îngălbenite de cărți. Adolescenții din vremea mea, palizi și nebărbieriți, aveau ardoarea mistică a cititului. Zi și noapte, cu lumînarea aprinsă și cu perdele lăsate, ne istoveam tinerețele într-o ascetică călugărie a slovei și ne jertfeam izvorul proaspăt al vieții în întrebări chinuitoare, în meditații filosofice, în curiozități însetate de mistere metafizice. Ce nu știam și ce nu citeam ! Iar preumblările noastre pe trotuare părăsite, către miezul nopții, cînd ne înfrîngea oboseala, se prelungeau pînă către zori în peripatetice discuții, dezinteresate, absurde și mărețe, ca și sufletul nostru de atunci.

Să admitem că toate acestea constituiau o eroare. Că timpul contemplației și al meditației a trecut. Că dezvoltarea aceasta era monstruoasă chiar pentru echilibrul sufletesc individual. Că o nație compusă numai din astfel de mandarini poate fi o pradă ușoară pentru toate aviditățile vecinilor. Evident, cine judecă așa are dreptate.

E probabil însă că firea noastră excesivă de orientali nu cunoaște decît extreme. Ne e dat să ne mișcăm într-un ritm pendular, pe completă opoziție. De la dulci și senini atenieni, am trecut azi la simple brute spartace. Cine cunoaște lumea școlarilor de azi e pur și simplu îngrozit. Cutare pereche de pantaloni rupți într-un celebru meci de rugby devine un trofeu care trebuie păstrat în muzeul școlii. Băieții, sălbăticiți prin cultura exclusivă a mușchilor, sînt tîmpiți și agresivi. Nu vorbesc și nu visează decît meciuri de box, de fugă și de fotbal.

Sportul și obsesia lui au creat un tip fiziologic : frunțile s-au îngustat, ceafa s-a îngroșat, privirile s-au stins, rînjetul descompune trăsăturile în grimase. Mintea în schimb se chircește. Acești neo-barbari adorm la orice efort intelectual și nu pot suporta decît romanele polițiste și filmele vulgare. Intelectul lor tinde către forma simplă a protozoarelor. Îndobitociți, ei nu-și pot potoli nervii decît în brutalitate.

Și politica școlară întărește și încurajează mereu această pantă a bestializării neamului. Mereu sporturi, mitinguri, defilări, cohorte, exhibiții de mușchi, de torsuri, de picioare. În timp ce umbrele animalității adorm creierile. Ce se întîmplă cu neamul acesta și unde mergem ? E așa de inutil sufletul ? E așa de indiferentă mintea ?

(15 iunie 1935)

ADEVĂRATUL PERICOL AL CENZURII

S. Kierkegaard povestește parabola unui temut despot al antichității, care reușise în fine să fie fericit. Avea tot ce-i trebuie ca să se desfate în toate bunurile pe care le poate da viața.

Era bogat, sănătos și puternic. Un singur lucru îi turbura digestiile și somnul : gemetele de suferință ale supușilor, care se prelungeau supărătoare pînă la urechile deprinse să asculte numai osanale. Cum avea mare trecere la zei, el i-a rugat și aceștia i-au împlinit dorința ca oftările și plîngerile să se schimbe, cum ieșeau din gura poporului și pînă ajungeau la urechile despotului, în muzică agreabilă și voluptoasă. Și, astfel, puternicul tiran și-a putut gusta viața în liniște.

Dar cum nu mai erau gemetele, nimeni nu putea ști ce se petrecea în furtuna inimilor.

---

* Ca urmare a destituirii prefectului de poliție al Parisului, Jean Chiappe, cu simpatii de dreapta bine marcate, forțele extremiste declanșează la 6 februarie 1934 o mare manifestație de stradă, în fața Camerei deputaților. Ea se va solda cu grave ciocniri, în urma cărora cel puțin 27 de persoane și-au pierdut viața și mai mult de 2500 au fost rănite. (n. ed.)

Cenzura a fost inventată ca să asigure consumarea calmă a ospățurilor pentru cei care conduc.

Rolul fiziologic al durerii în corpul omenesc e acela de sentinelă care dă alarma : dacă n-ar fi durerea care înștiințează că un anumit organ e atacat, corpul nostru ar fi consumat de boală fără să ne dăm măcar seama.

Se zice că un important demnitar în stat ar fi declarat într-un grup de fruntași, cu ocazia vizitei regale în Basarabia, că la întrunirile Partidului Național-Țărănesc nu participă decît cîteva sute de derbedei ai suburbiilor. Nu cred că există adversar oricît de sectar, oricît de pătimaș, care să nu recunoască grandoarea întrunirilor noastre.

Totuși ele sînt mereu învăluite de cenzură și de inconștiente lichele interesate, bagatelizate, reduse la proporții minime.

M. S. Regele e rău și fals informat. I se ascund adevăratele și gravele curente, care, fără regie și fără spectacol, animă totuși, în adîncuri, națiunea.

Își dau seama de răspunderea lor cei care îndrăznesc să mintă Coroana, de teribila lor răspundere ?

Își dă seama cenzura de pericolul pe care-l clocește și-l agravează ?

(22 iunie 1935)

FURTUNĂ DIN SENIN

Un antic adagiu latin, condensare de supremă înțelepciune politică, sună cam așa : „quieta non movere“, care în bună românească înseamnă : să nu stîrnești lucrurile liniștite.

Istoria tichiei de mărgăritar e o parabolă prea slabă pentru a simboliza neînțeleasa agitație dusă pe chestia constituției.

Cine cunoaște țara și problemele ei actuale, extrem de acute, cine ia contact cu poporul altfel decît prin rapoartele veșnic optimiste ale Siguranței rămîne trăznit la gîndul măcar că se poate pune problema revizuirii Constituției.

Necesități teribile de ordin economic agită peste tot o populație anemiată pînă la extenuare de o neagră sărăcie.

Perceptorii taie și spînzură fără nici o considerație. Seceta e nemiloasă. Cerealele nu sînt valorificate, iar haosul din comerțul exterior scumpește groaznic viața.

Și fiindcă literatura proaspăt venită de peste hotare dă *niţică* apă la moară snobilor reacționari, deodată, fără nici o trebuință, fără nici o necesitate, se pune problema revizuirii Constituției. Țara piere și baba se piaptănă !

Tocmai acest lucru ne lipsește. Ce țară, ce guvern, ce pătură conducătoare e aceasta, care habar n-are de cerințele vremii și de comandamentele actualității ? Ce superficialitate criminală inspiră un guvern ca în mod gratuit să aplice țării, care suferă de o boală, remediile alteia ?

Cum, de limitarea ori de numirea pe viață a senatorilor ne arde nouă acum ?

De sporirea puterii executive ?

Dar *în fapt* cine a împiedecat-o vreodată ? Slavă Domnului, chiar cu constituția actuală se guvernează ca și în Italia și ca și în Germania.

Cît de importate din alte țări, cît de străine de moravurile noastre sînt aceste preocupări, se vede din faptul că, deși aici executivul creează legislativul, ca să se imite totuși măsuri cu rost contrar aiurea, se vorbește de o nouă diminuare a parlamentului, așa de slab și pînă acum.

Dar *aspectul* cel mai grav nu e al inutilității acestor reforme. El stă în doza lui de provocare. Numai cine nu vrea să înțeleagă nu vede exasperarea țărănimii. Mi-e frică din ceea ce văd, cu ochii mei, că sîntem în ajunul unui nou 1907.

Se aud murmure înăbușite din adîncuri. Mizeria e prea mare. E nevoie atunci de scînteie în sacul cu pulbere ?

Ce gust al nenorocirii, ce viciu sadic, ce perversă înclinare către catastrofă împinge acest guvern să se preteze docil la asemenea perspective ? Nu-l vedem pe d. Tătărăscu, nou Nero modern, dînd foc țării ca să se amuze.

De ce nu-și caută guvernul de treburi serioase și imediate ? Și-a pierdut instinctul de conservare ? A risca împins de necesități e explicabil. A provoca fără motiv, a stîrni din senin patimi populare înseamnă ori inconștiență, ori nebunie. Fiindcă oricît ar rînji de neputință cafenelele, saloanele, anturajele mondene, intriganții politici și mercenarii gazetelor Ministerului de Interne că uriașele noastre întru-mondene, intriganții pe care le-o dăm *, masele sînt împinse de o groaznică mizerie și de o mare speranță în noi.

Fără vorbe mari, (guvernul să-și întrebe agenții de Siguranță care împănau adunarea de la Iași), încercarea de modificare a Constituției înseamnă începutul războiului (în sens propriu) pe viață și pe moarte.

(29 iunie 1935)

DACĂ NI S-AR FI ÎNTÎMPLAT NOUĂ...

Ziarele de dimineață ne aduc știrea că în sfîrșit a fost implicat în afacerea celor douăzeci și cinci de milioane și dl. Tony Iliescu.

Cu aceasta, afacerea capătă un caracter politic din ce în ce mai pronunțat. Citim și acum cu o diabolică satisfacție paginile de austeră și puritană morală ale *Viitorului* pe timpul afacerii Stavisky și al afacerii Oustric, cînd un președinte al Camerei (care, cel puțin, acela nu era raportor la noul proiect de cod penal, cuprinzînd sancțiuni precise pentru delictul de excrocherie), a fost implicat în acea sinistră panama. Pe atunci, *Viitorul,* făcînd cor cu grupările de extremă dreaptă, găsea că „afacerile" sînt de apanajul exclusiv al democrației și al partidelor de stînga. Afirmație contrazisă de toate marile scandaluri financiare ale regimurilor absolute, îngropate atunci în discreția arhivelor și dezgropate azi de istorici.

S-a constatat în adevăr că mișcările de dreapta sînt mult mai virulente în atacuri, mult mai drastice în acuzații, mult mai incisive în polemică. Democrația, în schimb, e mai bleagă și, chiar cînd are conștiința curată, nu știe să se apere.

Aducîndu-ne aminte toate acestea, lăsînd liber curs fanteziei, mi-am închipuit o clipă ipoteza că toată afacerea Nacht-Vasilescu ar fi izbucnit sub o guvernare național-țărănistă. Ce ar fi fost, Doamne ! De la gazetele liberale

---

* Text neclar ; probabil eroare de tipar, omisiune. (n. ed.)

și pînă la ultimii agenți electorali, toată lumea ar fi făcut spume la gură ca să denunțe, de dimineața pînă seara, nelegiuirile guvernului. Mitinguri de protestare, broșuri, manifeste ar fi inundat țara. Dacă comanda Skoda, de care însuși parlamentul liberal a fost silit să o absolve, implicînd doar pe un general pentru neînsemnate greșeli de procedură (un magistrat de la Casație, membru al comisiei de anchetă și exprimînd sentimentul acestuia, ar fi spus că vina generalului Cihoschi este echivalentă cu aceea a unui cetățean care a uitat să-și scoată bilet de la biroul populației sau carnet pentru servitori), a fost exploatată cu atîta zadarnică vîlvă, dacă atunci cînd un fost director general al Căilor ferate a cerut sincer și deschis un onorariu cuvenit muncii sale, care se cifra în orice caz la jumătate din ceea ce încasau foștii directori numiți de guvernele liberale, țara întreagă a fost asurzită de odioase calomnii, ce-ar fi fost dacă sub noi s-ar fi comis teribila panama Nacht-Vasilescu, Tony Iliescu ?

Astăzi *Viitorul* este gingaș și discret pe această chestiune. Anunțăm însă că democrația nu va mai fi „bleagă". Vom face să știe toată lumea că ultima guvernare liberală se leagă de gloria ilustrei afaceri a transferurilor. Istoria o va înregistra în vecii vecilor sub această titulatură și partidul liberal va explica ceea ce impută cu atîta ipocrizie altora.

(8 august 1935)

SCRISOAREA D-LUI AL. VAIDA-VOEVOD

Ziarele de ieri ne-au adus textul scrisorii d-lui Vaida prin care, în accente impetuoase care fac totdeauna farmecul tinereții eterne a fostului nostru președinte de partid și de consiliu, se denunța imposibilitatea ideologică a grupării „Frontului Românesc" * de a reveni la vechea matcă.

---

* „Frontul Românesc" este gruparea pe care Al. Vaida-Voevod a fondat-o în mai 1935, după excluderea sa din P.N.Ț. (v. și nota de la pp. 392—393). (n. ed.)

Ne permitem a observa că istorica scrisoare este în orice caz tardivă. Indignarea spontană a d-lui Vaida pentru Sodoma din care a plecat ar fi trebuit manifestată intempestiv și prompt în prima zi cînd asemenea bănuieli s-ar fi formulat. Mai ales, dată fiind psihologia gesturilor rapide și sincere care caracterizează pe dl. Vaida.

Iată eu, de pildă, (să se ierte o analogie așa de modestă), care n-am resorturi așa de imediate și de spontane în sufletul meu, dacă cineva mi-ar presupune admirație sau vreo tentativă de apropiere față de dl. Iorga, bunăoară, fără să judec o clipă, aș sări ars.

Dl. Vaida a trimis scrisoarea după aproape o lună de cînd asemenea zvonuri se colportează. Sîntem, evident, în vacanță și căldura moleșește reacțiunile.

Dar oricum, așa, după trei săptămîni, gestul prea seamănă a indignare reflectată. Cum, cineva îți presupune reîntovărășire cu niște ticăloși și-ți trebuie atîta timp ca să dezminți ? Mai ales acum (chestia trebuie să fie foarte recentă deoarece noi n-am băgat-o de seamă), cînd „la sînul său (dl. Vaida devine astfel un fel de nourrice-sèche, pe românește doică. Fără îndoială, stilul și redacția trebuie să aparțină d-lui Costică Angelescu !) aleargă zilnic tot mai mulți români de bine".

N-am fi subliniat din nou aceste inadverențe, dacă dl. Vaida nu ne-ar zvîrli din nou pe cap teribile învinuiri. „Sub firma țărănismului, ei servesc capitalismul cartelat anti-țărănesc ; aruncă în ochii mulțimii praful stupefiant al «Statului țărănesc», dar se feresc să se atingă de industria parazitară" etc. etc.

„Frontul Românesc" ne-a mai zvîrlit și altădată asemenea acuzații. Dar, martor ne este D-zeu, că cei cîți am rămas în partid sîntem în mare majoritate proletari ai profesiei noastre, nu avem la spate nici o mare bancă, cu sau fără monopol de devize, nici o uriașă exploatare și industrie de păduri, în tovărășie cu capitaliștii unguri din Budapesta, și nici colaborări în societăți industriale, extractive, cu capital aproape integral străin. Atunci, de ce am apăra interese industriale ? Cine o face : dl. Mihalache sau dl. Maniu, sau dl. dr. Lupu, dl. Costăchescu sau dl. Halipa, sau dl. Sauciuc-Săveanu, adică cei care reprezintă toate provinciile românești ca exponenți autorizați ?

Dar unde candoarea atinge limite optime este atunci cînd dl. Vaida, teribilul mîncător de partide, de democrație, de „ipocrit" constituționalism, ne acuză pe noi că vrem dictatura. Mă rog, ce sîntem, putrezi și venali democrați sau feroci cezarieni ? Sau amîndouă deodată, ca să fim mai ticăloși și ca să fie ușurat dl. Vaida ?

În felul acesta, se poate spune orice despre noi. Și ne mirăm de ce se oprește dl. Vaida la asemenea bagatele și nu ne acuză că am vîndut țara ungurilor, că sîntem profanatori de morminte, hoți de buzunare, practicanți de incest și alte cîteva ocupații inocente de felul acesta ? De ce se oprește aici dl. Vaida, care are spiritul de pantă și obiceiul gesturilor integrale ? Ar fi amarnică logica temperamentului său să meargă pînă la capăt.

Înțelegem din scrisoarea d-lui Vaida că e necăjit, dar mîndru. Dar ce putem face noi ?

(13 august 1935)

DUPĂ UN AN

A trecut mai bine de un an de la reluarea relațiilor diplomatice între țara noastră și republica Sovietelor. Sentimentul de încredere reciprocă între cele două țări a sporit mereu. Să ne aducem aminte de legendele fioroase care circulau pînă ieri asupra moravurilor sălbatice ale vecinei noastre. Ce mai descripții de roman senzațional, în care familia era profanată, biserica pîngărită, incestul fenomen curent, iar mizeria endemică.

Îmi aduc aminte că într-o zi, fiind la Hotin, priveam cu un prieten de pe înălțimile cetății către dealurile Ucrainei care, peste Nistru, se profilau în zare. Pe celălalt mal, oamenii își căutau liniștiți de treabă. Unii se ocupau cu secerișul, alții se scăldau în apa fluviului, cîțiva încărcau mărfuri în niște care. Prietenul meu, candid, a exclamat : „Uite, vezi, și ei se scaldă, și ei culeg cerealele" ! !

Ca și cum era vorba de o speță umană curioasă, coborîtă dintr-o stranie planetă. Aceasta era părerea comună despre Rusia Sovietelor.

Azi, cînd relațiile s-au legat, ne dăm seama că avem de-a face cu un uriaș popor care are o lege și un ideal creator și care se străduiește să-l realizeze. Că acest popor este loial și că-și caută de treburile sale. Dar mai ales dorește din răsputeri pacea și creația liniștită în civilizație. Astăzi, Rusia, prin legăturile ei cu Franța, servește direct toate interesele noastre naționale.

Ca și marea republică a Occidentului, ea constituie o pavăză contra ranchiunei mocnite, a urii înăbușite a popoarelor revizioniste, care vor un nou măcel pentru cîțiva metri de pămînt, dubios interpretat din punct de vedere etnic. Astfel, republica Sovietelor este și trebuie să fie amica noastră.

Cum mi-a spus într-o convorbire ministrul său, dl. Ostrowski, *ea are interesul* ca România să fie puternică și tare. Astfel, între Franța și Rusia, România nu are nimic de temut. Relațiile cordiale între cele două țări vor trebui să crească și să se adîncească. La aceasta au contribuit în mod eminent de un an încoace tactul, inteligența, sinceritatea bonomă și amicală a d-lui Ostrowski, care în așa scurt timp a reușit să-și facă prieteni încrezători la București.

Aventurierii politicii interne care, ca și altădată strămoșii lor, fanarioții, vor să vîndă țara cînd la turci, cînd la austrieci, ca să poată domni un an, își vor frînge intrigile de zidul ridicat de pe acum de instinctul național.

(17 august 1935)

CENTRALISM EXCESIV

Un străin, bun observator și om umblat, care stă de cîtva timp în București, mi-a ținut zilele trecute următorul discurs : „Ceea ce vă roade pe d-voastră ca un cancer este dezvoltarea monstruoasă a Capitalei în dauna vieții provinciale și rurale. Nici în Franța, unde evoluția centralistă este tot așa de dezechilibrată, nu se pomenește un asemenea fenomen. Capitala absoarbe lacom toată vlaga țării. Toate resursele provinciilor sînt captate direct ori perfid printr-o mie de mijloace către metropolă. Iar aici sînt risipite în fel de fel de cheltuieli somptuoase, în dureros contrast cu neîmplinirea celor mai vitale necesități în provincie și la țară. Ați avut un dezechilibru agricol înainte de război : latifundiari și paria stăteau față în față. Aveți acum un dezechilibru administrativ care vă dezorganizează toată viața țării“.

Așadar, chiar străinii care se opresc pentru afacerile lor în hall-ul hotelului Athenée Palace, care merg puțin și rar în provincie au început să observe plaga care ne roade. Fenomenul trebuie să sară în ochi.

În adevăr, boala e îngrozitoare. Am încercat zilele trecute, într-un oraș de provincie, capitală de județ, să schimb o hîrtie de cinci sute de lei. Au alergat oamenii, doritori să mă servească, din prăvălie în prăvălie și a trebuit o oră ca să găsească suma necesară. Negustorii nu vînd absolut nimic zile întregi. Funcționarii consideră ca o mare sărbătoare cînd își pot plăti, duminica, într-o berărie goală și sinistră, un țap de bere. Fără nici o demagogie, faptul este controlabil, oricînd, în cîteva sate din județul Fălciu, unde nu se găsește decît un ceaun de fiert mămăliga la trei oameni. Și-l împrumută unul de la altul, fiindcă fiecare țăran nu mai are ceaunul său : l-a vîndut, s-a stricat și n-a putut cumpăra altul ori i l-a luat, pur și simplu, perceptorul. Iar în acest timp, chiar în toridul august, cînd Bucureștiul, mărinimos, a oferit cel puțin treizeci de mii de vizitatori stațiunilor balneare și climatice (ca să mai trăiască și ele, bietele !), aici în Capitală cel puțin douăzeci de cinematografe, cincizeci de grădini de vară și șase baruri de noapte gem de lume și nu poți găsi un singur loc. Iar fericiții și seninii bucureșteni își mai dau din cînd în cînd cu părerea că țăranul este leneș, că nu muncește de ajuns ca să le distreze minunatul lor „spleen“, să le ofere tot mai multe plăceri ca să le alunge neuroastenia. Să meargă cineva o zi la Iași, în „vechea cetate istorică a Moldovei“, cum ne place s-o numim ca mîngîiere pentru splendida ei mizerie, să meargă cineva în această capitală de mare provincie, ca să înțeleagă ce este sărăcia lucie și marasmul.

Oligarhia Capitalei trebuie să aibă nițică decență. Unul din marile merite ale partidului nostru a fost afirmarea unei politici administrative centrifuge.

Am cerut viață și pentru provincii. Dar toate guvernele care ne-au urmat s-au grăbit să lovească în legea administrativă și să ne denunțe vindictei publice ca destrămători de țară, fiindcă tulburam copioasa digestie a bucureștenilor. Și pentru ca congestia să fie și mai accentuată se organizează în fiecare an „luna Bucureștilor“, expoziții de tot felul, reduceri pe căile ferate. Se pompează astfel la București pînă și paraua de anaforă a bietului provincial. Nu e de ajuns că birurile, de la fondul comunal la cele directe, sînt înghițite aici. Prin plăceri organizate, i se ia și ultima resursă [pe] care ar putea-o cheltui în urbea sa natală.

Un murmur anti-bucureștean se înfiripă în provincie. Să așteptăm ca ura să se organizeze ?

(20 august 1935)

MEDIU MORBID

În plină vară, iarăși zvonuri alarmante.

Că le scot cîțiva interesați din clientela de casă a lui conu cutare (care i-a spus-o confidențial, la ureche), nici o îndoială. Că gazete fără materie și obsedate să biciuiască cotidian cu ceva senzațional nervii cititorilor lor le-au răspîndit, e iarăși evident. Dar ca publicul mare să le creadă mereu posibile, atunci cînd ele se repetă cel puțin odată la două luni, aceasta este surprinzător și totodată îngrijorător. Fiindcă la urma urmei repetiția și uniformitatea adorm sensibilitatea.

Cînd, după un perete de sticlă, într-un acvariu, se pune unei știuci o bucată de mîncare, ea se repede o dată, de două ori, de trei ori cu capul în sticlă, crezînd că prada din dosul peretelui transparent poate fi apucată ușor. Dar după ce s-a lovit de cîteva ori de obstacol, ea stă liniștită și prada nu o mai tentează.

Să fie oare mecanismul cerebral și sufletesc al publicului politic român mai simplu și mai rudimentar încă decît al peștelui din experiența acvariului ?

Căci, de un an încoace, ni s-au anunțat pînă acum cel puțin de trei ori guverne imaginare, închegate misterios în cursul unei nopți. Și totuși nimic nu s-a întîmplat. Dar lumea crede mereu. De ce ? Pe ce legi se menține această bizară psihologie a opiniei noastre publice ?

De la fanarioți și pînă azi, nimeni nu s-a gîndit la nițică pedagogie a publicului.

Nimeni n-a vrut să instaureze aici sentimentul unor valori fixe, reale și respectabile. Nimeni nu a invocat respectul logicii, al cursului normal și necesar, care trebuie să se impună și în politică, ca o ordine naturală a lucrurilor.

Din contră s-a flatat și s-a proslăvit hazardul și aventura. Lumea, în pesimismul ei, aici „je m'en fiche-istă“, aici resemnată, crede că *la noi, oricînd, orice este posibil.*

Că intriga, lingușirea și favoarea pot înlocui realitatea, adevărul și voința populară. Capriciul și bunul plac sînt singurii noștri idoli și adevăratele motive ale determinismului nostru social. Sîntem gata să vedem și așteptăm mereu orice lovitură de teatru.

Pentru ca, chiar contra evidenței, să fie crezut realizabil imposibilul, recunoașteți cu toții că atmosfera este adînc descompusă, că viața noastră publică este profund bolnavă.

O țară care n-are alt criteriu decît să creadă miracolele capriciului e pe marginea prăpăstiei. Și mulți se complac s-o mențină așa.

(22 august 1935)

GUVERN DE ALEGERI

Formula a fost lansată de șeful unui mic partid, zelos întotdeauna de principii juridice.

Așa cum a fost prezentată, ea aduce parfumul unor vremuri apuse.

Pe atunci, lozinca își avea rostul ei. O oligarhie interesată, deținînd mereu puterea, falșificînd rezultatul alegerilor, susținea că Partidul Național-Țărănesc nu este popular și nu poate obține majorități.

Dar azi ? Un guvern de alegeri este un simplu pretext pentru a încerca o ultimă șansă de a scăpa de dezastrul final unele din micile grupări.

Și, între o șansă la mie și absolut nici o șansă, oricine va prefera prima alternativă. O asemenea formulă filtrează vizibil în ea veninul unei ranchiune. Resentimentul cîtorva ratați care în politica lor de „va banque“ doresc măcar o răzbunare, dacă nu pot avea un succes. Și obiectul teribilei invidii este, evident, Partidul Național-Țărănesc. Fiindcă nu putem crede așa de naivi pe șefii micilor grupări, încît să creadă că ar avea ceva de cîștigat din alegerile făcute sub un guvern neutru. Cînd în majoritatea alegerilor județene din ultimul moment, sub un guvern de partid care avea în mînă administrația, Partidul Național-Țărănesc a obținut totuși mai multe voturi decît guvernul, e de la sine înțeles că sub un guvern de funcționari, care n-ar exercita presiunile cunoscute ale guvernelor liberale, Partidul Național-Țărănesc și-ar vedea voturile cu mult sporite. Cine poate obține mai mult poate obține și mai puțin. Cine are voturi sub un guvern dușmănos și aprig le poate avea desigur și sub un guvern imparțial.

Iar micile grupări, care nici nu pot alcătui liste județene ori comunale, n-ar avea de ce să se bucure de un succes neașteptat în alegeri neutre.

Rostul unei asemenea proceduri n-ar fi altul decît să sugereze lumii că Partidul Național-Țărănesc e ostracizat și că, deși masele îl vor, factorul constituțional îl ține în carantină fiindcă nu are încredere în el. Astfel, partizanii s-ar descuraja și elanul lor ar descrește. Putem să asigurăm pe cei ce-și fac asemenea socoteli că avem aici credincioși fanatici pe care adversitatea, ori de unde ar veni ea, nu poate decît să-i oțelească încă.

Dar întrebăm totuși pe dl. Gr. Iunian, animatorul principal al formulei „guvern de alegeri“ și ale cărui convingeri democratice sînt cunoscute, dacă nu cumva din asemenea alegeri n-ar avea de cîștigat decît elementele anarhizante de extremă dreaptă ? Sau ura contra Partidului Național-Țărănesc îl face să-i prefere chiar și pe aceștia ?

(28 august 1935)

MIRACOLUL DE LA MAGLAVIT

Nu sînt mistic. Am mai de grabă tendința de a explica toate fenomenele acestui univers prin legile care conduc inexorabil ordinea naturală. N-am însă nici simplitatea beoțiană de a nega că dincolo de simțuri și rațiune ar mai exista ceva neînțeles. Sînt înclinat să cred astfel că ciobanul Petre Lupu e un inspirat, dar că minunata lui întîmplare nu scapă structurilor sufletești care pot fi explicate prin psihologie.

Iluminați și inițiați, care cred că aduc, prin decret providențial, *legea cea nouă*, au fost și vor mai fi cît va dura omenirea.

E mai interesant pentru noi succesul popular, delirul mulțimilor care merg la această nouă Mecă, pentru a vedea cu ochii minunea cerească și cuvîntul cel nou. Pentru ca zeci de mii de oameni să pornească în pios pelerinaj către halucinațiile religioase ale unui cioban, trebuie ca în sufletul acestor mulțimi să fie ceva din ceea ce a fost acum una mie nouă sute treizeci și cinci de ani, cînd a sunat pe pămînt glasul Mîntuitorului.

În adevăr, și atunci ca și acum, mulțimile erau bîntuite de sărăcie, minciună și dezolare. Cînd omul este fericit, el trăiește pe pămînt, cînd disperarea îi pustiește sufletul, el n-are alt prieten decît pe cel de Sus.

Exodul maselor către Maglavit e un semn al deznădejdii populare.

El dă de gîndit cîrmuitorilor, guvernanților și păstorilor de suflete. Setea de ușurare e în suflete. Oamenii aceștia se îndreaptă către Domnul, fiindcă oamenii nu-l mai ascultă. Aceasta este învățătura zilei și toată lumea trebuie s-o vadă ca un semn al vremii.

Tocmai de aceea este dezgustătoare pornirea spre exploatare în folosul lor a acestei minunate întîmplări, de care dau dovadă partidele de dreapta, alergînd la Maglavit ca să capteze electoral un caz pur religios. Tocmai de aceea e tristă reclama senzațională pe care o fac snobii reacțiunii și ai misticismului cu acest simbol al suferințelor populare. S-au îmbulzit acolo „gărzi“ și „cuiburi“, care au mereu pe Dumnezeu în gură, ca să-l utilizeze pentru pămînteștile lor nevoi. S-au îmbulzit suflete de atei, care au nevoie însă de ipocrizia credinței zgomotos afișate, ca să treacă drept onorabili oameni de dreapta. S-au îmbulzit firește și reporteri pentru acest caz de senzație.

Căci așa este în România de azi. Tot ce vine de la Dumnezeu e pentru cei care-și zic ostentativ „creștini". Ei au expropriat și monopolizat numai pentru ei ființa Domnului. Întîmplarea de la Maglavit este o bună vestire pentru ei.

Sărmană demagogie care nu cunoaște rușine și decență nici cu cele sfinte !

(31 august 1935)

CAZUL WEBER

Sînt indicii serioase că nu vom putea afla niciodată adevărul integral asupra straniei și extraordinarei întîmplări a ziaristului hitlerist Weber.

Dar gravitatea scandalului întrece orice margini. Și pentru ca orbiții burghezi ai logicii șovine să înțeleagă grozăvia situației, să se transpună o clipă cu mintea în altă ipoteză. Să admitem că vecinii noștri ruși ar fi trimis un corespondent de ziar bolșevic la București, că acesta ar fi alimentat copios cu fonduri anumite gazete care nu-și pot da o explicație plauzibilă fondurilor cu care apar și poate și unor partide, care, de la o vreme, se arată foarte risipitoare. Că, în fine, acest emisar bolșevic ar fi primit defilarea Partidului Comunist și că ar fi toastat la un banchet final pentru triumful ideilor sale. Și totuși, în constelația actuală, Rusia, după toate aparențele, loială și restrînsă la politica sa internă, nu vrea nici revizuirea frontierelor noastre, nici nu e prietena Ungariei, nici nu întreține fermentul de rebeliune contra tratatului de la Versailles. Cu toate acestea, de la mic la mare, indignarea s-ar fi desfășurat unanimă. Și cine știe ce complicații ar fi urmat.

În cazul Germaniei hitleriste, tăcere și mușamalizare. Și totuși este vorba de o țară care chiar *dacă ar vrea nu ne poate fi amică*. În acest caz, se poate spune că *șovinismul distruge naționalismul.*

A vrea să mergi, pentru mizerabile considerente de politică internă cu o țară care nu poate să-ți vrea binele înseamnă a pierde complet instinctul de conservare, ceea ce e adeseori în logica extrem naționalistă.

S-a întîmplat și înainte de război ca clica *Action française* cu Maurras în frunte să se „pameze" de admirație în fața Kaizerului. Căci ceea ce primează este politica internă cu meschinele ei combinații, cu ranchiunele și dorul ei de putere. Și pentru aceasta orice aliat este bun.

Dar guvernul își dă seama de imoralitatea unei posturi, în care apărem ca o țară de scos la mezat ? Se repetă împrejurările triste din perioada neutralității, cînd emisarii germani cumpărau (destul de ieftin) conștiințe fragile la București. În orice țară, un asemenea caz ar fi fost clasat ca spionaj și susceptibil nu de expulzare, ci de consiliul de război. Iar aliații acestor aventurieri, denunțați imediat ca trădători de neam.

Își mai dă seama guvernul de impresia pe care această tristă afacere o poate avea în rîndurile aliaților noștri firești ? Dacă da, *

(3 septembrie 1935)

DOCTRINA DREPTEI
I

Dl. Pamfil Șeicaru observa cu drept cuvînt că mișcarea de dreapta din țara noastră nu are încă o doctrină. Sporadicele manifestări apărute ici și colo pornesc din reacțiuni instinctive, din vechi și ruginite prejudecăți, din acre resentimente, sau din ofense personale. Nici o urmă a unui corp de doctrină, coerentă și logică, legată într-un spirit de sistem cu o viziune clară a scopului final, cu repercusiuni consecvente oglindite în orice conduită de detaliu.

Dl. P. Șeicaru crede însă că această teorie a naționalismului este ușoară. Un gînditor naționalist n-ar avea decît să enumere toate erorile și păcatele democrației. Deodată, opusă, printr-un procedeu simplu „per a contrario", ideologia dreptei s-ar ridica într-un edificiu măreț. Numai că un fenomen nu se poate defini prin ceea ce lipsește altui fenomen opus lui. Personalitatea lui Petre nu se poate determina prin lacunele caracterului lui Pavel.

---

* Finalul articolului lipsește din textul publicat în ziar : desigur, omisiune tipografică. (n. ed.).

În fond, nu e deloc ușor de a întocmi o ideologie de dreapta. Mișcările de stînga, acelea cu caracter internațional, sau măcar plecînd de la apărarea unei idei de civilizație omogenă și egală peste tot, pot importa măcar elementele pentru o doctrină. Naționalismul însă presupune caractere specifice, un particularism local, o originalitate geografică și etnică originală. În socialism și în democrație, există adevăruri universale pe deasupra contingențelor de loc. În doctrina naționalistă, trebuie perspicacitate, simț de originalitate, spirit de finețe și discriminare, imaginație constructivă pentru a pipăi caracterul diferențial al fiecărui popor.

Naționalism de import, naționalism internațional e un nonsens. Dar tocmai aici stă paradoxul și mizeria naționalismului român. Lipsit de un gînditor care să fi găsit un postulat specific pentru a clădi o teorie proprie, naționalismul român și-a luat punctele de bază de peste hotare, făcînd mereu, cu o strînsă consecvență, internaționalism naționalist. De la început, dreapta română s-a situat într-un impas, într-o poziție artificială.

Iată cîteva pilde concludente. Avem o monarhie ereditară pe care fiecare român o acceptă. Sîntem, așadar, cu toții (pînă acum nu se cunosc manifestări republicane) regaliști. Ce ne-a făcut atunci să avem în țară reprezentanți ai *Acțiunii franceze,* adepți ai lui Ch. Maurras, mișcare regalistă cu rost în Franța republicană, dar inutilă din toate punctele de vedere la noi ? Cu un deceniu sau două înainte de războaie, o mișcare de tineri naționaliști se înfiripase în Basarabia. P. Halippa, Pelivan, Ion Codreanu militau în acest sens. Ei erau naționaliști români și buni democrați. În același timp, un sinistru renegat român, P. Crușevan, agent orb al teroarei și obscurantismului țarist, denunța cu ură vindictei rusești, cerînd temnițe și exil pentru agitatori, primele înfiripări de conștiință românească. Crușevan ne ura de moarte. Dar el era antisemit, reacționar și naționalist rus. Către cine credeți că se îndreaptă admirația naționaliștilor români de dincoace de Prut și în special a domnului A. C. Cuza? Evident către trădătorul și prigonitorul de români din acea vreme, P. Crușevan, și tovarășul său Purișkievici, numai fiindcă aceștia erau antisemiți, reacționari și naționaliști... ruși. Texte din acea vreme ne stau la îndemînă din care se vede cum P. Halippa și tovarășii săi erau insultați și batjocoriți. A fost o vreme cînd dl. A. C. Cuza, entuziasmat de șovinismul unguresc, proslăvea Budapesta și a vrut să meargă acolo la un congres (încă nu știm dacă n-a fost) ca delegat român, întocmai ca azi delegația română la congresul hitlerist din Nürenberg. Dar n-am fost noi fasciști pe vremea cînd Mussolini cerea revizuirea tratatelor în favoarea Ungariei și desființarea „Micii Înțelegeri", hitleriști cu amicii acelorași unguri, obsedați de revanșă ? Interesele noastre specifice ne interesează mult mai puțin decît importul unor dogme eficace din alte părți, dar periculoase la noi. Am putea spune că pînă azi naționalismul român nu este fundat pe legi autohtone și că el nu există decît prin copii nepotrivite din viața altor țări, de preferință însă din viața popoarelor dușmane nouă. *Sîntem epigonii iridentelor altora.* Pînă azi, atîta sîntem în materie naționalistă.

O doctrină de dreapta este greu de întocmit și pentru alte motive. Notele caracteristice oricărei teorii reacționare sînt două : ideea de autoritate și ideea națională.

În ideea de ordine și autoritate, nu mai e nimic nou de găsit. Toate reacțiunile, de la tiranii antichității la condottierii medievali, la califii arabi, la țarii Rusiei, la sultanii Turciei pînă la absolutismul prusac, au invocat mereu aceleași argumente. Ordine, continuitate, cuviință, solidaritate cu profitul cîtorva, resemnare pentru fericirea altora, cunoaștem pînă la saturație această cale bătută de prestigioase și venerabile banalități.

Aici nu mai e nimic de inventat. Idee națională ? Dar cine o poate revendica cu drept exclusiv de monopol și autenticitate ? Ideea națională poate fi înțeleasă felurit. La unii mai agresivă, la alții mai potolită, la unii mai constructivă, la alții mai plină de ură. În orice caz, ea constituie un patrimoniu comun al tuturor grupărilor politice și oricare din ele o revendică. Dar dintr-un bun comun, dintr-o atitudine firească și obligatorie pentru oricine nu se poate alcătui o ideologie. Ești român și ții la acest lucru, cum ești blond sau cum ești scurt. Poate constitui aceasta un program original ?

Așadar, bruma de idei pe care o agită dreapta nu poate conține nici o afirmație. Ea trăiește din invective și din critica altora. Urmează să analizăm dacă aceste critici sînt fundate. Aceasta, pe altă dată.

(11 septembrie 1935)

DOCTRINA DREPTEI

II

Neputincioasă pentru a crea o doctrină proprie, mișcarea de dreapta trăiește parazitar, nutrită dintr-o serie de erori pe care crede că le poate găsi democrației. Umflînd pînă la ultima limită a exagerării, ea îndeplinește o funcție demagogică, care oscilează mereu între naivitate și rea credință, cînd, în lipsa unei închegări teoretice, ea s-ar putea mulțumi cu o serie de notații realiste, suficiente pentru a susține o acțiune. Dar a trăi din defectele adversarilor, fie ele chiar reale și de proporția indicată, încă nu înseamnează a avea experiență proprie.

Reacțiunea românească trăiește din denunțarea următoarelor păcate, pe care crede că le poate imputa democrației :

1. *Organizarea de partid corupe viața publică.*

Ni se repetă mereu aceleași și aceleași favoruri, făcute partizanilor pe deasupra legalității și dreptății. Regimul partidelor, prin promisiunile electorale, încurajează și întreține demagogia ; regimul partidelor e costisitor, fiindcă tinde mereu la inflație de funcționari, din nevoia de plasare a partizanilor ; regimul de partid viciază criteriile obiective de valorificare și selecționare a personalităților, calitatea de membru aderent trecînd înaintea oricărei alte calități ori capacități.

Reproșuri repetate și în bună parte justificate. Dar cum e posibil altfel ? Chiar teoreticianul hitlerismului, juristul filosof Carl Schmidt, arată că fenomenul politic, oricare ar fi el, constă în deosebirea care se face între „ai mei“ și „ai tăi“, iar partidele politice sînt armate de

credincioși și de mercenari — ca pe vremea Renașterii italiene condottierii, — menite să cucerească puterea. A face politică, în orice regim, de la hitlerism la comunism, înseamnă a acumula putere, recte a strînge oameni pentru a guverna pe alții. Nu se poate guverna un grup decît de un alt grup ; nu există guvernare posibilă fără partid. Să mi se arate cum este cu putință altfel. Mussolini și Hitler au avut în spatele lor și au încă și azi puternice partide. Numai un guvern de funcționari (și acela ar trebui sprijinit pe armată) s-ar putea dispensa de un asemenea suport. Dar acela ar fi un guvern de gestiune curentă a treburilor, nu guvern de autoritate și inițiativă. În orice caz, nu unul de revoluție socială și națională. D-nii Cuza, Goga și Corneliu Codreanu strigă contra partidelor, dar ei au și întrețin partide. Cu tot spiritul de partid. Căci orice idee nouă presupune sectarism. Și nu-mi închipui că grupările de dreapta ar întrebuința un criteriu obiectiv al selecției valorilor în locul unuia sectar. Oricît ar fi de genial un democrat ori un socialist, i se va prefera desigur cel din urmă militant antisemit. Selecția așadar va fi făcută tot pe bază de partizanat, de spirit de corp, de gașcă. E imposibil altfel.

Adevărul e că : pe cînd democrația se sprijină pe o multiplicitate de partide, dictatura se reazămă pe unul singur. Cu oarecare pendantism, am zice că una e un regim de pluralism politic, cealaltă unul de monism politic. Dar în timp ce variația, lupta și alternanța implică adaptări mai ajustate la viață și un control reciproc asigurat, regimul partidului unic, infailibil, duce fatal la corupție, la abuz. Orice regim politic e un regim de „scoală-te tu să stau eu“. E o fatalitate inevitabilă și mintea omenească n-a descoperit încă un remediu la acest teribil inconvenient. Numai că democrația e o alternativă de grupări, ceea ce constituie o dreptate mai mult și o supapă mai sigură contra nemulțumiților.

Să-mi spună clar d-nii Cuza ori Codreanu ce vor face cu partizanii lor, în cazul unei veniri la putere ? Îi vor trimite la vatră ? Dar atunci pe cine se vor sprijini ? Îi vor pune în slujbe și posturi ? Dar atunci vor face ca toate partidele. Un mecanism orb face ca regimul de partid să nu poată fi evitat de nimeni. Dar atunci de ce atîta demagogie contra partidelor, cînd conducătorii naționaliști știu bine că și ei au un partid care speră să fie recompensat moral și material într-o zi, chiar cînd grupările pe care le conduc își schimbă numele și în loc de partid își zic ligă, legiune etc.

2. *Democrația duce la luptă de clasă și la învrăjbirea categoriilor sociale.*

Acest postulat e luat din alte țări, unde lupta de clasă între proletariat și capitalism slăbește națiunea. Așa a fost în Italia și Germania și de aceea s-a inventat formula „statului totalitar“, un fel de „alma mater“, bun și drept în mod egal pentru toată lumea.

Dar la noi ? Ce lupte de clasă ne debilitează forța națională ? Problema proletariatului aproape că nu există. *

Partidul Social-Democrat e slab, iar Partidul Comunist e interzis. Țărănimea ? Dar ea, pe lîngă că constituie singură un adevărat „stat totalitar“ reprezentînd 80% din populația țării, dar ea cere prea puțin. Își cere abia dreptul la viață. Iar formula statului țărănesc a fost precizată ca o atenție mai mare dată țărănimii, promovată la un rol mai important, în solidaritate cu celelalte clase sociale. Așadar, nimic agresiv, care să sperie pe bunii și cuminții burghezi. Atunci unde e învrăjbirea care paralizează națiunea ?

Și aici, ca și în alte puncte, naționalismul plagiază situații străine și nepotrivite. Afară de aceste învinuiri, democrația mai e acuzată că e incompatibilă cu ideea națională și că e lipsită de continuitate și că încurajează dezordinea și anarhia. Aceste acuzații vor fi analizate altă dată.

(13 septembrie 1935)

DOCTRINA DREPTEI

III

O o afirmație bizară, repetată pînă la saturație de mediul nostru de dreapta, tinde să arate că democrația e incompatibilă cu naționalismul.

---

* V. nota de la pp. 389—391. (n. ed.)

Într-o altă societate, unde cultura socială și politică a cetățeanului atinge un alt nivel, o asemenea erezie fundată pe o crasă ignoranță ar stîrni, după temperament, indignare sau surîs.

Nu numai că între democrație și naționalism nu este nici o antinomie posibilă, dar naționalismul este o invenție a democrației. Înainte de 1789, nu se poate vorbi de patriotism. Statele feudale aveau forme patrimoniale. Aceeași dinastie putea să reunească sub sceptrul ei Spania, Olanda și Austria. Noblețea avea un caracter internațional ca și proletariatul. Casa de Bourbon sau de Savoia avea ramificații în toate țările. Verișorii și cumnații aristocrați fundau o familie peste hotarele patriilor. Națiunea, principiul naționalităților, specificul etnic au ieșit din marea revoluție franceză, ideologie modestă a burgheziei. Atunci, armatele revoluționare, formate din voluntari și conscripții naționale — nu din mercenari angajați pentru un prinț — au luptat prima oară pentru o țară și un neam. Pe acest principiu naționalist și democratic, a fost posibilă unirea tuturor italienilor, ca și a tuturor românilor. Din același principiu democratic, afirmat de Wilson, a ieșit dreptul de autodeterminare a popoarelor, care a făcut posibilă România Mare.

Patruzecioptiștii generoși, democrați au creat la noi în țară primele licăriri de conștiință națională. Kogălniceanu povestește că la 1848, la Iași, marilor boieri, străini de orice naționalism, le era rușine că se chemau români și spuneau „că dacă ar ști că au în vinele lor o picătură de sînge românesc și-ar deschide vinele să curgă și aceea“.

Democrația engleză și cea franceză au putut face marele război. Niciodată conștiința națională n-a fost mai vigilentă în Franța ca sub republica a III-a. Atunci și-a format ea — sub Jules Ferry, Gambetta și Clemenceau, oameni de stînga, — marele său imperiu colonial și a putut pregăti revanșa.

Dar ni se pare penibil a insista cu astfel de banalități. Dar dreapta noastră, cînd afirmă divorțul între democrație și naționalism, dovedește că are încă nevoie de cursuri serale pentru adulți.

Putem afirma, mai mult, că numai democrația poate fi cu adevărat naționalistă. În dictatură, unde nimeni nu poate vorbi, se poate presupune că sentimentul național e impus prin constrîngere. Numai acolo unde, prin liberă adeziune a marei majorități, se manifestă dragostea de țară, numai acolo se poate vorbi de o autentică conștiință națională. Cînd autocrația țarilor s-a prăbușit, o forță centrifugală a împărțit deodată Rusia în cincizeci de iridente locale.

Nici un dezastru militar și nici o revoluție n-au eclipsat o clipă dragostea de țară a republicii franceze.

Democrația dreaptă și comodă pentru toți întețește atașamentul pentru patrie. Ororile și nedreptățile reacțiunii fac pe cei năpăstuiți să-și uite tradiția și neamul. Dar mai e necesar oare să mai insistăm ?

4. *Democrația întreține dezordinea și anarhia.*

E adevărat că majoritatea țărilor — e un semn al vremii — se îndepărtează de formula democratică individualistă, fundată exclusiv pe ideea de libertate. În locul acesteia, se pune ideea de solidaritate și de cooperare. Drepturile presupun și datorii. Libertate nu trebuie să însemne abuz, iar dreptul nu înseamnă numai limitele în care societatea are dreptul să ceară sacrificii membrilor ei.

Toate acestea sînt valabile pentru vechea democrație formală și politică. Democrația socială le înlătură de la sine. Ea oferă formula de coeziune colectivă în jurul unor interese generale de clasă, de profesie ori de sindicat.. Ea oferă în același timp și mai multă dreptate, și mai multă creațiune, dar și mai multă ordine. Democrația țărănească e din aceste forme de democrație socială. Ea aduce pace, organizare și răsplată după merit. Nu se pot reproșa democrației rurale vechile păcate ale democrației liberale, în descompunere, azi, peste tot.

Exploatînd astfel, prin ignoranța unei părți din masele micii burghezii, o serie de pretinse erori ale democrației, dreapta românească, într-o mizeră penurie de gîndire, crede că și-a găsit o ideologie. Dar pe o colecție de erezii nu se poate funda un adevăr.

(17 septembrie 1935)

ITALIA ȘI ABISINIA

Ceea ce trebuia să se întîmple s-a întîmplat.

Italia împinsă, nu atît de visuri imperialiste pornite din imaginația unui cezar mereu gelos de glorie și triumf,

cît de inexorabile legi de demografie, a intrat în Abisinia. Juridic vorbind, ea e agresoare. Și, dacă am analiza micile pretexte formale care declanșează cauzele adînci, așa e.

O parte din democrația europeană condamnă Italia. O parte zic, fiindcă Franța, după cît se pare, nu se va alătura sancțiunilor cerute contra Italiei. Și cu drept cuvînt. Esența adevăratei democrații e de a lupta pentru ideea de civilizație, pentru ameliorarea vieții, pentru perfecționarea sufletului uman.

Reacțiunea și șovinismul apără existențele naționale, chiar cînd nu sînt justificate prin valori și civilizație.

Sau poate, mai ales în acest caz, fiindcă reacțiunea nu urmărește ridicarea omului, cultura maselor, difuzarea civilizației. Metafizica ei condamnă ideea ei de progres. De la De Bonald la Ch. Maurras, ideea de progres e ironizată sau nimicită. Dacă democrația valorează atît e mai ales pentru apărarea ideii de civilizație și cultură. E democratic atunci să se susțină perpetuarea sălbăticiei, a cutumelor barbare și crude și a antropofagiei ?

Dar mai e încă altceva. A combate Italia azi înseamnă a o arunca, din desperare, în brațele blocului germano-ungaro-polon. A ajuta deci la posibilitățile de revanșă ale Germaniei și la declanșarea războiului european, o Italie părăsită și de Franța n-ar avea altă cale și altă posibilitate de viață.

Din două rele trebuie preferat pe cel mai puțin rău. O fi politica internă a Italiei plină de erori, o fi fascismul un pericol pentru tinerele democrații.

Dar, pe departe, fascismul nu poate suferi comparație cu metodele hitleriste.

Democrația trebuie să știe să opteze la impasuri, să aibă hotărîrea de a face ceea ce spunea Richelieu că e esența oricărei politici : „choisir entre de grands inconvénients“. Fiindcă altfel ar însemna că democrația europeană dorește triumful hitlerismului.

(5 octombrie 1935)

CE ÎNȚELEGEM PRIN STAT ȚĂRĂNESC ?

De mai bine de un an, de cînd s-a publicat noul program al Partidului Național-Țărănesc, presa noastră, fruntașii, prin nenumărate discursuri, însuși președintele partidului au avut ocazia să lămurească conținutul și limitele lozincii noastre. S-a arătat atunci semnificația adevărată, sensul pe care vrem să-l dăm noii noțiuni, dar mai ales granițele ei, pentru a prevesti ceea ce *nu* trebuie să se înțeleagă prin stat țărănesc. Dar totul a fost în zadar. Cine a voit să înțeleagă a înțeles. Au rămas răstălmăcitorii de înțelesuri, care aveau interes să compromită noul crez. Au mai rămas, desigur, și oameni de bună credință, care-și arată încă nedumeriri și îngrijorări. Așa de pildă, un ziar de importanța și seriozitatea *Universului* cere încă lămuriri.

O noțiune se poate defini în felurite moduri. I se pot arăta notele caracteristice și i se pot arăta diferențierile față de noțiuni învecinate. E bătrînul procedeu al genului proxim și al diferenței specifice. Ceea ce conține creator și pozitiv ideea statului țărănesc a fost indicat de atîtea ori încît ne dispensăm să o mai repetăm. Mai ales că tocmai această afirmare constructivă pare că sperie spiritele grijulii sau timorate. Să ne mărginim a arăta ceea ce nu va fi *statul țărănesc*.

Cei care nu vor să ne înțeleagă își închipuie statul țărănesc ca o construcție de vis, zidită în utopie, ca celebra alcătuire a lui Thomas Morus, în afară și pe deasupra realității. Și-o închipuie ca pe o dictatură camuflată a păturilor rurale, — gen Stambuliiski, — animată de ura orașelor, a mediului urban și industrial, o dominație simplistă de preoți și învățători, invidioși și plini de ură, descălicați în tîrguri ca să sugrume pe intelectuali, pe comercianți și pe fabricanți. Viziune sumbră de infern bucolic și de monotonie rurală.

Președintele nostru și întreg partidul sînt conștienți de complexitatea și diferențierea civilizației contemporane. Societatea de azi, cu multiplele ei organe, cu variile ei trebuințe, corespunde structurii sufletești a omului modern. Nici o amputare nu e posibilă. Dar cu aceleași elemente se poate combina o altă alcătuire. Din aceleași pietricele colorate pot ieși infinitele figuri ale caleidoscopului. Din aceleași clase sociale și cu respectul fiecăreia se poate construi o altă zidire. Azi, trăim o adevărată anarhie. A păstra ce avem acum înseamnă a conserva haosul. Mîine vrem o nouă *coeziune, o nouă solidaritate națională în jurul țărănimii, considerată ca pivot central*. Așadar, stat țărănesc înseamnă o tendință de a pune accentul pe țărănime, de a o potența mai mult, de a transforma unele instituții în coloritul necesar acestei promovări. Și nu plecăm în aceasta de la cine știe ce teorie gratuită. Pilda crizei agrare e suficientă. Țăranul e și marele consumator și marele producător. Dacă n-are bani țăranul, n-are nici comerciantul, nici industriașul. Ridicați țărănimea și toate clasele vor cîștiga. Ruinați-o și totul se va prăbuși. Ne e și rușine să mai repetăm mereu asemenea banalități.

Dar s-a spus : dacă e numai atît, de ce e nevoie de stat țărănesc ? Regimul actual asigură foarte bine triumful atîtor cauze țărănești. Așa crede *Universul*. Noi credem că nu e suficient triumful *individual* al cîtorva țărani ajunși. E nevoie de o ridicare *colectivă* a întregii clase. Numai așa se va schimba tonul, timbrul întregii vieți sociale. Și apoi nu crede *Universul* că astăzi sînt atîtea forțe care au interesul de a opri dezvoltarea țărănimii, atîtea profituri inechitabile și exagerate care, în mod mecanic, în alcătuirea actuală, sînt făcute să spolieze pe țăran ? O mai dreaptă repartizare a venitului național, o mai justă distribuție a bugetului trebuie să ofere o cumpănă dreaptă față de sacrificiile suportate în societatea românească.

D. Pamfil Șeicaru, discutînd și d-sa obiectiv și înțelegător doctrina statului țărănesc, îi justifică fondul — chiar cu texte din Eminescu — dar nu-i admite forma subversivă, tonul întrunirilor noastre... Crede d-sa că o asemenea doctrină s-ar putea propaga prin conferințe plate și anoste ? Dinamizarea unei idei se obține prin sublinieri emotive și prin exagerări de sensuri. E fatal. Prozelitismul se obține prin simplificare și hiperbolă. Nu fac la fel, și poate mai subversiv, fioroșii cavaleri ai șovinismului reacționar ? Și doar de acțiunea lor, de expresia lor de rebeli nepotoliți nu se plînge nimeni și n-o denunță nimeni. Mereu două măsuri.

(17 octombrie 1935)

NAȚIONALISM ȘI ȚĂRĂNISM

Țărănismul, alături de socialism, este o doctrină completă, socialismul însă este în același timp o doctrină universală. Țărănismul nu e egal în timp și spațiu : el trebuie să țină seama de specificul național.

Țărănismul explică și dă răspuns la toate problemele puse în România și în toate țările cu structură agricolă.

Ce este naționalismul ? Care e valoarea naționalismului ?

Sînt mai multe explicații teoretice ale noțiunii naționalismului și mai multe păreri asupra valorii lui.

Explicațiile teoretice și părerile asupra valorii acestuia le putem împărți în două mari categorii :

I. Acelea care au la bază noțiunea *de rasă.*

II. Acelea care au la bază noțiunea *de națiune.*

Rasa, ca criteriu de definire a națiunii și naționalismului, are la bază concepția antropologică : rasa presupune sînge, corp, caracteristici biologice identice.

Primele cercetări și teorii le-a emis Broca. La început s-a crezut că se va înființa o știință aparte, bazată pe începuturile inaugurate de Broca.

Dar cercetările și experimentele ulterioare au spulberat aceste iluzii și au redus la o valoare relativă teoriile lui Broca, care au fost apoi exagerate de diferiți diletanți literari și politicieni.

Exemple de diletantism literar :

Operele lui Gobineau : *Teoria raselor,* în care acesta susține superioritatea raselor nordice care sînt destinate să conducă lumea.

Chamberlain, în operele sale, susține de asemenea preponderența și superioritatea elementului germanic, pe baza caracterelor biologice.

Problema s-a actualizat de către Adolf Hitler, dictatorul Germaniei, care, începînd din anul 1921, prin cărți, discursuri, propagandă, acțiune politică, dar îndeosebi prin cartea sa *Mein Kampf,* arată superioritatea rasei germane, superioritate ce rezultă din organismul, construcția biologică a neamului, și susține că, realizînd puritatea desăvîrșită a rasei, aceasta va putea domina lumea.

O serie de savanți s-au găsit imediat și s-au pus la dispoziția „führerului“ pentru a-i sprijini teoriile reluate după abandonarea primelor începuturi. Exemplu : Günther.

Dar criteriul „rasei antropologice superioare“ a fost părăsit în știința adevărată, fiindcă este imposibil de stabilit criteriul de puritate a rasei.

Măsurătorile craniene, cu indicele lor : dolicobrachic și mezocephalic, s-au dovedit, prin studii și experințe, prin comparații făcute cu mare aparat științific, că sînt lipsite de temei.

Antropologul Luschan, măsurînd craniile numeroase a trei rase : semită, ariană și mongolă, a găsit deosebiri considerabile la înseși aceleași rase și caracteristici identice, considerabile în număr, la craniile diferitelor rase supuse comparației.

Criteriul compoziției chimice a sîngelui a avut aceeași soartă.

Chiar și la noi în țară, avem un institut, care lucrează cu acest criteriu, condus de d. profesor Iuliu Moldovan, la Cluj.

Adevărul e că, în chestiunea purității de rasă, nu s-a putut niciodată găsi *rasa originară.*

De la început încă, a fost un așa mare amestec al raselor că, pe drept cuvînt, „turnul lui Babel“ rămîne simbolul acestui amestec.

Pe măsură ce societățile omenești cresc, însușirile fizice individuale scad și se formează unele caractere sufletești comune. Noțiunea tipului antropologic a fost învinsă de noțiunea tipului social. Sociologia exclude antropologia.

Există anumite „tipuri“, care însă nu se explică prin tip de rasă, ci prin organizarea socială.

Deci nu ce este rasa este întrebarea ce se pune, ci „ce este națiunea ?“

Definiția națiunii variază încă după criteriile ce le are la bază, criterii care își dispută unele altora întîietatea și importanța. Care sînt aceste criterii și care sînt criteriile bune ?

Limba : nu este un criteriu precis. Exemplu : elvețienii, care sînt o națiune vorbind mai multe limbi.

Religia : criteriu neadevărat. Exemplu : românii, care au religia greco-catolică și ortodoxă, englezii : anglicană și catolică etc. și, cu toate acestea, formează o națiune.

Singurul răspuns mulțumitor este bazat pe două elemente :

I. *Tradiția* : culturală, istorică, de instituții, familială, juridică, care creează aceeași comunitate națională și caracterizează o comunitate națională, deosebind-o de alta.

Tradiția însă nu este de ajuns pentru ca să existe o națiune și să explice existența națiunii. Exemplu : ucrainienii, cazacii, care, deși au o limbă, au jucat un rol glorios, totuși nu sînt o națiune.

Pe lîngă tradiție, trebuie *voința de a forma o națiune aparte*, cu autonomie proprie față de alte comunități naționale.

Deci *tradiția și voința de a fi o națiune autonomă* sînt criterii care ne dau noțiunea exactă și deci definiția adevărată a „*națiunii*“.

Ce înseamnă „*țărănismul*“, în fața acestor două elemente ?

Țărănimea este depozitara tuturor datinilor, deci satele sînt păstrătoare ale primului criteriu : tradiția. Orașele alterează tradiția, populația acestora fiind sub diferite influențe străine, pretinse civilizatorii.

Clasa țărănească deci : satisface primul element : tradiționalismul.

Cum se prezintă țărănimea, față de al doilea element : voința de a fi o națiune autonomă, în raport cu alte comunități naționale ?

Țărănimea nu știe și nu vrea să știe de internaționalism. Ea vrea a trăi în cadrul conservat de milenii, are voința perseverentă de a trăi într-un anumit tip național.

Deci nici o clasă nu satisface atît de desăvîrșit și acest de al doilea element ca țărănimea.

Există *două moduri de a fi ale națiunii*. (Două stadii ale sentimentalismului).

1. *Națiunea ca realitate* : aparținerea in mod fatal la o serie de caractere, pe care numai le constat fără să le apreciez. Sînt român, cum sînt blond, brun, înalt etc.

2. *Națiunea ca valoare* : tot ce e român e bun : arta, muzica, moravurile. Sînt două feluri de a vedea : unul realist, altul idealist. Ele corespund la două grade de naționalism.

Națiunile amorțite sînt : națiuni ca realitate.

Națiunile în dinamism sînt națiuni-valori. Exemplul literatului francez Maurice Barrès, care într-o discuție despre adevăr spune : există un singur adevăr : adevărul francez.

Concluzia : sentimentul național are două stadii, care umplu conținutul noțiunii : națiunea ca realitate și națiunea ca valoare.

Germanii fac deosebire între popor și națiune (aceasta din urmă fiind valoarea universală a poporului german).

Ne punem întrebarea : țăranii sînt capabili de stadiul : „națiunea ca valoare“ ?

Pentru a răspunde întrebării, mai întii să vedem care este sentimentul publicului în țară ?

În general, se răspîndește opinia că : elementele eterogene (străinii) *vor să acapareze situațiile* materiale și sociale în stat. E îngrijorătoare și amenințătoare cantitatea minorităților acaparante în România noastră. (Aceasta în clasele intelectuale îndeosebi).

În țărănime, *sentimentul de exploatare* de către străinii care se găsesc între exploatatori (comerciantul sas, arendașul evreu, bancherul grec etc.) este sporit în urma situației de cumpărător al produselor industriale.

În sufletul țăranului, care nu face distincție între exploatatorul național și minoritar, se va trezi pe baza exploatării naționalului și minoritarului : *ura de rasă*.

Această tensiune este mai mult mărită prin : *lipsa de plasare a tineretului*.

Deci aceste trei aspecte sînt trei nemulțumiri, care pot să ducă la formarea sentimentului de *ură de rasă*.

Care este leacul propus de țărănism față de aceste nemulțumiri ?

Țărănismul propune :

Ridicarea gospodăriei țărănești, mărirea capacității de producție a țăranului, mărirea veniturilor care va sista șomajul.

A doua soluție : înlăturarea speculanților, intermediarilor prin cooperatizare.

Opera de ridicare a țăranului și transformarea sistemului capitalist în cooperativ implică sacrificarea unei generații.

Deci este de la sine înțeles mai ușor mijlocul soluțiilor de guvernare : să dăm slujbe tinerilor.

Dar cum vor putea fi plătiți miile de tineri numiți în slujbe ?

Adevărul este că ei nu vor putea fi plătiți, dacă nu se ridică economia națională prin economia țărănească.

În ce privește plasarea tineretului, ea se va putea face numai în măsura în care se pot plăti și în măsura competenței, pregătirii.

Amintesc că există ca realitate o lipsă de conștiință în prepararea tineretului.

Exemplul este cazul candidatului care la examenul de capacitate prezintă teza la geografie despre roci astfel : „sau știu, sau nu știu, trebuie să mă treceți, fiindcă sînt român și trebuie să primesc o slujbă în statul românesc“.

Dacă dăm loc incompetenței : mîine va fi ruinat statul.

1. Înlăturarea elementelor intermediare, speculatoare ale „produselor țărănești“. Dreapta, cu programul : slujbe, ar da o soluție paliativă.
2. Ridicarea clasei țărănești la o mai bună stare materială, care ar aduce după sine o bună stare generală.

Sîntem deci în fața a două naționalisme : unul organic, al doilea artificial, orășenesc, birocratic, retributiv, parazitar, demagogic, turbulent, fără baze naturale.

Acestuia din urmă noi îi opunem *naționalismul organic al satelor.*

Gambetta a spus : Să ne gîndim mereu, să nu vorbim niciodată, adică să creem fără gălăgie. Naționalismul de dreapta face invers : vorbește mereu și creează nimic.

(30 noiembrie 1935)

REÎNTREGIRI...

Eminentul nostru confrate Scrutator a fost preocupat cîteva zile în șir, în coloanele *Adevărului*, de problema întregirii partidelor de guvernămînt.

Și, dacă am înțeles bine, în timp ce eventualitatea revenirii d-lui George Brătianu în Partidul Liberal era înregistrată obiectiv și indiferent, posibilitatea revenirii d-lui Al. Vaida în Partidul Național-Țărănesc era recomandată expres, chiar cu o nuanță de lirism în ton. Fără îndoială, *Adevărul,* care acum un an ne exhorta călduros să ne despărțim de d. Al. Vaida, trebuie să aibă acum motive adînci și reflectate ca să dovedească contrariul.

Există o concepție a partidului politic, ca să zic așa, cantitativă. Să strîngi cît mai mulți oameni, oricare ar fi ei, să formezi o armată pestriță, dar imensă din elemente eterogene, cît de numeroase.

Dar suma nu înseamnă forță. Adunarea nu înseamnă totdeauna creștere, ci adesea scădere de puteri. În această privință, reflecțiunile d-lui Vaida asupra fuziunilor în genere, formulate în ultimul său discurs de la Cluj, mi se par adînci și filosofice.

Partidul Național-Țărănesc are în privința aceasta o bogată experiență.

Destinul l-a pus mecanic în fața unor fuziuni succesive. La baza acestora, afară de aceea cu elementele Partidului Național din Ardeal, nu se găseau afinități organice.

Nici lupte, nici idealuri, nici suferințe comune. O barcă a lui Noe, cu elemente de credințe diverse, de varii obîrșii, de educații osebite s-a înjghebat cu încetul. Dar numai unitate n-a fost. Și guvernările noastre s-au resimțit.

Elementele conservatoare, bancare, reacționare trăgeau la dreapta. Tineri ortodoxi, animați de idealuri pur țărăniste trăgeau la stînga. Și între cele două tendințe, firește mișunau oportuniști de căpătuială, abjecți profitori utilizînd orice împrejurare. În fine, superbe personalități, de susceptibilitate maladivă, enervau la infinit partidul cu eternele lor „cazuri de conștiință“, pentru simple bănuieli ori procese de intenții.

Și ca orice e nefiresc, elementele centrifuge s-au eliminat. Să regretăm acest lucru ? A slăbit Partidul Național-Țărănesc ? Noi credem exact contrarul. Un consens în unitate de vederi, o disciplină spontană a oamenilor de aceleași convingeri, mai mult, de același temperament, o vibrație unisonă în momentele mari, toate acestea fac mai mult decît cohortele imense și greoaie ale partidelor care înglobează orice în ele numai ca să aibă un membru în plus. Cunosc teoria : „a face politică înseamnă a strînge cît mai mulți oameni“. Dar nu o împărtășesc. Pilda cea mai concludentă ne-o dă Partidul Democrat american, partidul lui Wilson și al lui Roosevelt. Acest partid viguros și imens a avut enorm de suferit fiindcă închidea în el și prohibiționiști, și antiprohibiționiști, și liberali și intervenționiști, și filo-negri, și anti-negri etc. etc. A trebuit Roosevelt ca să pună oarecare unitate. A venit și la noi Ion Mihalache. Și ne e de ajuns.

(14 ianuarie 1936)

DOISPREZECE LA SUTĂ

Dacă ar sosi inopinat în țara noastră — după o comparație uzitată în Franța secolului al XVIII-lea — un om din planeta Sirius, un om în toată firea și în toată mintea, ar rămînea încremenit de spectacolul politicii românești.

Dacă ar fi bine informat cu tot ce se petrece aici în ultimele șase luni, ar avea motive să considere mai logice, mai raționale, mai aproape de bunul simț urgia vechilor califate arabe decît ceea ce se petrece la noi.

În adevăr, un guvern pe care țara nu-l mai poate suporta, un guvern care nu îndrăznește să pună candidați la alegerile parțiale sau dacă pune obține doisprezece la sută din voturi! *Auziți bine doisprezece la sută!* — așadar un guvern, căruia o țară fără educație revoluționară, fără cine știe ce simț civic, docilă și îndeobște cam guvernamentală îi refuză orice încredere, rămîne mai departe nestingherit la conducerea țării. Un guvern sub a cărui oblăduire, în ultimele șase luni, izbucnesc scandaluri revoltătoare ca afacerea devizelor și Cagero-Grosz * rămîne mai departe în fruntea treburilor, fără îndoială cu scopul de a arăta țării, în aceste timpuri apăsătoare, pilde de severă moralitate. Iar cînd bilanțul de scamatorie statistică, menit să arate paradisul prosperității românești în anul de grație 1935, prezentat de primul ministru, n-are altă bază reală decît scumpirea vieții, inchiziția fiscală și mizeria crescîndă, în toată candoarea guvernul se crede în ascensiunea unei pante creatoare, în plin elan constructivist. Și totuși guvernul stă neclintit la împlinirea sublimei sale misiuni.

Și nimeni nu-și explică de ce. În alte timpuri, mult mai ușoare, mult mai vesele, cînd fiecare avea cu ce trăi, pentru greșeli cu mult mai mici, pentru incapacități cu mult mai relative, un guvern ar fi plecat. Cel de azi rămîne. În mecanică, o masă fără să fie împinsă de o forță rămîne nemișcată. Trebuie numaidecît în politică o revoluție ca să zdruncine un guvern? Noi credeam că în timpuri normale nu e nevoie de mari zguduiri pentru ca să se dărîme o șandrama.

Nimeni nu înțelege de ce rămîne guvernul Tătărăscu. Se vorbește în șoaptă că o necesitate internă de partid cere ca guvernul actual să rămînă pînă se va proclama șef al Partidului Liberal d. Tătărăscu.

Dacă Partidul Liberal ar trece acum, imediat, în opoziție, ar triumfa d. Dinu Brătianu. Foarte bine. Numai că umilul cetățean are dreptul să se întrebe de ce trebuie să-i pese țării întregi, oamenilor care sufăr, victimelor fiscului, șomerilor fără întrebuințare, de aceste socoteli ale gospodăriei interne, liberale.

E blestemată oare această țară ca să sufere mereu pentru sadice combinații de culise?

(19 ianuarie 1936)

D. AL. VAIDA-VOEVOD ȘI GĂRZILE ȚĂRĂNEȘTI

În discursul pronunțat duminică la Eforie, d. Al. Vaida-Voevod a avut sadica satisfacție de a prinde Partidul Național-Țărănesc într-o flagrantă contradicție. Ca toți oamenii de temperament, de abundentă vitalitate, de bonomie opulentă și de vie impresionabilitate, d. Al. Vaida are adeseori ocazia să nege în concluzie ceea ce a afirmat în premise. Mai anul trecut, d-sa ironiza, desigur cu multă nostimadă, perspectiva prozaică a statului țărănesc. Ce înseamnă stat țărănesc? se întreba d-sa într-un discurs la Sibiu. Și se grăbea să răspundă cu tot hazul: „Stat țărănesc însemnează să înveți pe țărancă cum să facă sarmale și pe țăran cum să capete în loc de două ouă, trei, sau, de pildă, cum să ducă vaca la taur". Evident, cei unsprezece foști miniștri, care-l înconjurau în chip de apostoli, se tăvăleau de rîs. Dar iată că în discursul de la Eforie, d. Vaida schițează un program unde e vorba de îngrijirea sanitară a țăranului, de creșterea randamentului calitativ al muncii țărănești etc. etc.

---

* Aluzie la una din marile afaceri de excrocherie ale vremii, numită astfel după „Casa germano-română" (Cagero), societate comercială, și Grosz, administratorul ei delegat. Grație manoperelor sale, traficului de influență, relațiilor politice etc., acesta a obținut numeroase autorizații de import-export, avantajoase în primul rînd pentru el. În 1935 s-a descoperit o excrocherie a lui cu mai mult de 90 de milioane devize libere cu care înșelase Banca Națională în 1934. (N. ed.)

D. Vaida numește aceasta „socialism de stat", aplicat la țărani. Noi am numit-o „stat țărănesc". Iată deci că ne întîlnim în păreri. Să fie la d. Vaida o simplă contradicție, sau o convertire? Din amor propriu d-sa botează aceeași noțiune cu un alt nume. Dar ce, o să ne certăm pentru cuvinte?

Să revenim însă la contradicțiile imputate Partidului Național-Țărănesc. Democrat absolut, spune fostul primministru, Partidul Național-Țărănesc condamna formațiile para-militare. Și acum, el însuși anunță organizarea sa militărească, prin înființare de gărzi țărănești.

Cînd Partidul Național-Țărănesc, în legitimă apărare, nu întinde și celălalt obraz ca să primească încă o lovitură și îndrăznește să opună stavilă brutalităților, e oare tot același lucru cu inițiativa huliganismelor începută de grupările de dreapta?

Cum, democrația trebuie să fie obligator bleagă? Ea n-are dreptul să se apere? Iar dacă se apără dă dovadă de spirit anarhic, revoluționar, nu-i așa? Ne aducem aminte de versul din fabula lui La Fontaine:

Cet animal est très mechant,
Quand on l'attaque, il se défend.

Aceasta a fost totdeauna mentalitatea reacțiunii. Un mare reacționar, Joseph de Maistre spunea: „eu pot lovi pe democrați, căci sînt în logica mea, deoarece preconizez reprimarea violentă. Ei nu mă pot lovi pe mine, fiindcă și-ar contrazice principiile".

O democrație, care ar muri prin neputință logică, nu ne interesează. Voim una mai puțin consecventă, dar mai viabilă.

(24 ianuarie 1936)

GUVERNUL LIBERAL ȘI MIȘCĂRILE DE DREAPTA

Cine citește istoria contemporană a României constată, ca un fenomen izbitor, preferința permanentă a Partidului Liberal pentru diversiune, ca tactică de guvernămînt. Și doar, in trecut, cînd Partidul Liberal avea un rol creator, acela de a înjgheba o burghezie românească și o economie capitalistă, el nu avea nevoie numaidecît de aceste vetuste și ipocrite proceduri ale bătrînelor tiranii.

E o logică probabil în viața și ființa oricărui partid.

Dacă întîlnești azi vreun membru al guvernului, el îți oferă numaidecît o serie bogată, prea bogată, de argumente, din care reiese că nici interesul partidului, nici situația țării (sic!) nu prezintă vreun interes în sensul proteguirii elementelor de dreapta. Dar dacă ne gîndim că la fel vorbea și Ionel Brătianu, că d. Tătărăscu, după ce într-un sublim elan oratoric strigase la asasinarea prefectului Manciu * la Iași faimosul său: „ajunge!", a organizat programul studențesc de la Oradea Mare ca să ofere o diversiune procesului Manoilescu; că d. Titeanu, format în mediile fasciste, nu-și poate uita primele sale amoruri; că d. Inculeț, ferit complet de idei preconcepute și de îndărătnicii de caracter, pe care le crede monotone și periculoase, e disponibil oricînd pentru orice, aproape ca un erou de André Gide, linia de conduită a Partidului Liberal de azi ni se pare în perfectă continuitate de tradiție. Procedurile pot fi aceleași, istoria evenimentelor se schimbă însă.

Pentru un mizerabil expedient de tactică, care le mai poate oferi două, trei luni de lamentabilă guvernare, liberalii fac un joc extrem de periculos. Adeseori, te întrebi dacă epigonii care au azi răspunderea unui partid fost istoric au deplină conștiință a gesturilor lor. Căci nu le putem presupune atîta naivitate încît să creadă că tumulturile sociale se pot declanșa și opri cu milimetrul, că ele sînt la dispoziția guvernelor pentru a le capta ori stimula la nevoie. Recunoaștem că nu există azi în Romă-

---

* La 25 octombrie 1924. Corneliu Zelea Codreanu l-a asasinat, prin împușcare, pe prefectul de poliție din Iași, C. G. Manciu, spre a se răzbuna pentru măsurile luate de acesta împotriva studenților turbulenți și extremiști. (n. ed.).

nia condiții obiective, necesare pentru a îndritui serios o revoluție de dreapta. Dar recunoaștem în același timp că mizeria și șomajul intelectual pot provoca orice fel de tulburări, fără distincție : de dreapta ori de stînga, după cum conjunctura e mai favorabilă.

D. Tătărăscu crede în povestea idilică a lui Coriolan Drăgănescu, întîmplată pe vremea binecuvîntată a regelui Carol I. Coriolan Drăgănescu, studentul revoluționar, agent al poliției, a murit demult. În locul lui trăiește azi un tînăr înfometat, disperat pînă la confinele sinuciderii. Cu aceștia nu trebuie să se joace nimeni. Să-i ajutăm cu toții, să nu-i asmute nimeni.

(28 ianuarie 1936)

CINISMUL CONTINUĂ

De cînd Stefan Zweig a scris biografia lui Fouché, o mulțime din politicienii noștri cu instincte de ipocrizie și cinism s-au găsit oarecum justificați. Discipolii au început să curgă unul după altul. Iar azi orice polițai de provincie se crede îndreptățit în toate fărădelegile lui de sinistra pildă istorică. Astfel, cea ce făcea rușinea părinților noștri a devenit azi o virtute.

Fiecare om politic minte cu voluptate, avînd și conștiința că satisface o misiune istorică și o gravă rațiune de stat.

D. Eugen Titeanu vine în viața politică din literatură. A scris pe vremuri versuri în *Gîndirea*. Literatul, mai mult ca oricare alt spirit, e dispus — din poză pur estetică — spre atitudini de amoralitate și cezarism. Să nu uităm că spiritul rector al politiilor românești s-a format în mediul huliganic de dreapta.

Primele amoruri nu se uită niciodată. Așadar, atitudinea sa e cel puțin explicabilă. Dar d. Inculeț ?

Fără literatură, fără îndrăzneală, d-sa a inventat tipul cinicului bonom, gata să înghită orice și totuși să surîdă. Subtilitățile sale sînt fără multe ascunzișuri. Iar logica caracterului său e simplă : cînd spune *da*, gîndește-te imediat la *nu*. Nu vei greși niciodată. Fiindcă d. Inculeț e moldovean de-ai noștri. Nu trebuie să presupunem cine știe ce atribute de o hrană perversă. Cînd a spus că va dezarma pe lăncieri la Turnu-Severin, chiar în același moment, d-sa a telegrafiat procurorului de Mehedinți să percheziționeze și să ancheteze în gara Turnu-Severin pe luptătorii național-țărăniști care veneau de la Vîlcea.

Dar să lăsăm la o parte caracterizările tipologice ale miniștrilor de interne liberali.

O problemă mai gravă ne preocupă în momentul de față. Din declarațiile d-lui Bébé Brătianu și ale d-lui Victor Iamandi, reiese limpede că Partidul Liberal, în mentalitatea sa, nu admite politica fascistă a ministrului de Interne. Așadar partidul dezaprobă, găsește că atitudinea d-lor Inculeț, Titeanu et C-nia e nepotrivită cu tradițiile partidului, cu interesul său, cu perspectivele sale de viitor.

Ce interes și ce politică servește atunci d. Inculeț ? O concepție individuală, o părere personală ? Ne îndoim că d. Inculeț poate afișa astfel de eroisme. E în obiceiul său să nu riște nimic decît acoperit de alții. E atunci politica guvernului contra partidului ?

Acesta e halul de disoluție în care se găsește „marele" Partid Liberal ? Sau e politica cîtorva din guvern care cred că sînt în asentimente ce poate nu le-au fost nici măcar sugerate ? Mister și iarăși mister. Căci așa e doar politica balcanică : făcută în culise la întuneric, acolo unde privirile opiniei publice nu pot pătrunde.

(5 februarie 1936)

MEREU DIVERSIUNI

Toate marile popoare occidentale au o viață politică și o viață socială inspirată de franchetă. O politică directă, simplă, cîteodată brutală, dar totdeauna loială. Fiecare cetățean știe la ce trebuie să se aștepte. Jocul e declarat mai dinainte, cum zic englezii „fair play", fiecare cu cărțile pe față.

Din contră, viața politică a popoarelor orientale e totdeauna indirectă, făcută din infinite complicații, cu firi inextricabile, cu ricoșeuri neașteptate. Orientalul e trădător ca argintul viu și perfid ca șiretele animale de pradă.

Ne așezăm de o bucată de vreme, mereu, în acest stil politic. Toată viața social-politică a României e inspirată de jocul diversiunilor. Un guvern vrea să rămînă la putere cu orice chip, chiar după ce s-a uzat complet și ca morală și ca putință de capacitate, el se instituie într-un rol de suprem intrigant, opune alte tabere față în față, sperînd ca din acest joc el să rămînă neatins.

Ceea ce face d. Tătărăscu și cu maestrul său de ceremonii, d. Inculeț, e o nenorocită politică de diversiune.

Cînd nu mai ai concepții și soluții, cînd guvernarea se soldează cu excrocherii, cu bancrute, cu panamale, ce e de făcut altceva decît a recurge la jocul diversiunilor pentru a salva încă o lună, două, o penibilă agonie ? Tradiția liberală o cere.

Altădată, s-au pus la cale tot asemenea înscenări de extrem șovinism, pogromuri tot așa de studios și răbdător regizate. Să amintim de asasinatul lui Manciu imediat după constituția din 1923, sau de devastarea de la Oradea, în timpul procesului Manoilescu ?

Liberalii au multe morminte pe conștiință (dacă ar avea-o !) în trecutul acestei țări !

Dar boala diversiunii e mai generală și mai contagioasă decît se crede. Ea nu se limitează la Partidul Liberal. Extrema dreaptă, în slujba oligarhiilor economice, o practică din belșug. Căci ce înseamnă a zvîrli exclusiv pe seama evreilor procesul exploatării economice altceva decît a fixa atenția numai în acea direcție pentru a face să se uite exploatarea alor noștri, efectuată adesea cu același zel ? A concentra privirile obsedant numai într-o parte, pentru ca celelalte spoliațiuni să treacă neobservate. Salvarea trebuie să fie integrală. Criteriul de rasă nu poate scuza speculația ilicită și naționalismul nu poate da drepturi suverane unora — cei mai puțini — contra altora — cei mai mulți.

În nici o țară, naționalismul n-a creat privilegii pentru o minoritate de autohtoni contra celei mai mari părți a poporului.

Fără un program total de dezrobire economică a întregului popor, naționalismul nu constituie, ca și în trecutul țării noastre, decît doar o biată, o mizerabilă diversiune. După cum Hitler și Mussolini au zvîrlit vina pe tratatul de la Versailles, pentru ca atenția fixată în acea parte să permită capitaliștilor naționali libera exploatare, tot așa lăncierii noștri pun foc la șira de paie, pentru ca lumea grăbită într-acolo să stingă incendiul, să lase casa nepăzită, pradă ușoară pentru toți hoții.

Vechiul, mizerabilul joc al diversiunilor.

(13 februarie 1936)

DISCURSUL D-LUI G. TĂTĂRĂSCU

Cînd pronunță un discurs d. G. Tătărăscu, nu știi ce să admiri mai mult : tonul grav care ascunde tragice răspunderi și chinuitoare probleme de conștiință, panașul înalt retoric, sau ingenuitatea, candoarea cu care vrea să ne facă să credem că ignorează tot ce se petrece în jurul său. Dar dacă topim toate aceste varii calități în una singură, fără îndoială că ceea ce trebuie admirat în primul rînd e arta disimulării. Omul de stat trebuie să acopere și mai ales să tacă o mulțime de lucruri.

E în destinul său, e o corvoadă profesională. Și cei mai scrupuloși în onestitate politică au fost siliți s-o practice. Atunci evită, înconjură situațiile delicate, vorbesc despre altceva, fac teorii sau glume și, adesea, reușesc să treacă dincolo de dificultăți.

Nimeni însă ca d. G. Tătărăscu nu se bagă mai senin, mai neturburat în chiar miezul punctelor nevralgice pentru a le nega, cu o perfectă liniște de conștiință, însăși existența. Nimeni nu ia în piept cu o nevinovată inocență toate avatariile și greșelile guvernului, avînd aerul aiurit al omului care nici nu știe despre ce e vorba.

În această privință, d-sa e maestru. S-a zis că providența a dat omului limbajul tocmai ca să-și ascundă gîndul. Dacă a creat acest instrument în adevăr în acest scop, ea s-a gîndit fără doar și poate la oameni în genul d-lui Tătărăscu.

Un lucru însă : e așa de minuscul spiritul critic al d-lui Tătărăscu, încît să fie convins că noi toți credem tot ce debitează d-sa în discursurile sale ? Crede țara așa de proastă ? Nu de mult, d-sa cu aceeași perfectă seninătate produsese o statistică din care reieșea că elanul constructiv (în toate discursurile d-lui Tătărăscu, revine ca o obsesie cuvîntul constructiv !) al guvernului a făcut din România, în doi ani, un paradis. Și s-a dovedit pe urmă că toate cifrele d-sale erau umplute cu vînt. Acum, în discursul său de la Tg. Jiu, ni se anunță pe lîngă lucruri cunoscute care nu privesc guvernul — vizita și succesele M. S. Regelui la Paris — din nou constatări de mare fericire scoborîte asupra poporului român (iarăși constructivismul !)

Dar unde d. G. Tătărăscu e în adevăr d. Tătărăscu, în cea mai autentică accepție, e atunci cînd își manifestă o perfectă neutralitate de spectator dezinteresat față de evenimentele de la Mehedinți *. Pe cine vrea să înșele d. Tătărăscu ? Cîți naivi va găsi să-l creadă ? Simțul critic nu-l face să se jeneze ?

Dar să admitem că, în adevăr, d-sa asistă impasibil la ciocnirile armate din Mehedinți. Ce înseamnă aceasta ?

Pur și simplu acest lucru : că organizația centrală de stat nu mai există. Am ajuns la un fel de *feudalism local*, în care forțele în luptă, ca și condotierii de altădată, strîng pe contul lor propriu armate, le întrețin, le asmută la victorie sub ochii neputincioși ai puterii de stat, care trebuie să reprezinte monopolul unic al forței de coercițiune și ordine. Ne-am întors la epoca medievală, cînd fiecare își făcea singur dreptate. Destrămarea autorității de stat e demonstrată copios și evident de însuși discursul d-lui Tătărăscu.

Voind să nege, a confirmat. A confirmat anume instaurarea regimului feudal-anarhic sub oblăduirea amabilă a autorității de stat, care și-a declinat puterea și eficacitatea. Așadar, dilema e simplă : ori complicitate, ori neputință.

Un astfel de guvern mai poate reclama prestigiu ?

(15 februarie 1936)

---

* Se referă la agitațiile gogo-cuziste din timpul campaniei pentru alegerile parțiale din județele Mehedinți și Hunedoara. V. și nota de la pp 398—399. (n. ed.)

ALEGERILE PARȚIALE

Pentru amatorul de curiozități psihologice, a fost foarte interesantă zilele acestea lectura ziarelor : *Viitorul* și *Țara noastră*. Nu mai vorbim de calculele savante, de artificiile matematice pentru a trage concluzia că totuși atît guvernul, cît și partidul gogo-cuzist au avut mai multe voturi decît Partidul Național-Țărănesc. Și noi care credeam că cel puțin aritmetica e o știință sigură pe care te poți sprijini fără pic de îndoială. Am cunoscut firește și oameni care în fața raportului 2+2=4, spuneau : „depinde“, ori : „eu nu sînt de părerea aceasta“.

Dar pentru grosul mulțimilor doi și cu doi fac patru. Facem parte și noi din acești creduli naivi și spunem ca toată lumea că douăzeci și una de mii de voturi e mai mult decît optsprezece mii și că treizeci și unu e mai mult decît douăzeci și patru. Dar altceva e interesant la adversarii noștri. Cezarieni și dictatoriali, ei disprețuiesc în orice ocazie votul universal și procedura electorală a consultării voinței populare. Ceea ce totuși nu i-a oprit să dea o luptă nemaipomenită pentru a smulge și a cerși voturi pe care de altfel le disprețuiesc. Electoratul e peste tot condamnat de dreapta. La nevoie e însă serios cultivat și încă cu mijloace de o astfel de demagogie încît orice om de stînga s-ar rușina s-o practice.

Astfel, succesul Partidului Național-Țărănesc e în adevăr grandios. A lupta contra unui guvern uzat de incapacitate și necorectitudine nu e la urma urmei așa de greu. Mai ales cînd au trecut doi ani și jumătate de cînd s-a instalat la guvernarea țării. Dar a lupta singur și contra guvernului cu toate mijloacele sale oficiale de luptă și contra restului opoziției, oricine va recunoaște că e foarte greu. *Partidul Național-Țărănesc a luptat contra întregii oligarhii românești, solidarizată într-un singur bloc.* Și a înfrînt-o — voturile de la Mehedinți ale partidului cuzist cuprind concursul întregii reacțiuni românești : vaidiști, gogiști și încă vreo zece mii de voturi liberale, adică atît cît a avut d. Franasovici la ultimele alegeri în opoziție. Voturile național-țărăniste sînt numai voturi date ideologiei partidului nostru. Rezistența *morală*, credința acestor mase la Mehedinți te reconciliază cu viața politică românească pătată de atîtea mizerii și murdării. *

Exemplul țărănimii neclintită în crezul ei, cu toate șarlataniile întrebuințate ca s-o momească, ne arată viitorul plin de făgăduieli. Ne arată că postulatul țărănesc de la care am plecat e unica pîrghie pe care se poate sprijini societatea românească.

Țărănimea și-a arătat mereu fidelitatea ei. Partidul Național-Țărănesc a dat mereu repetate examene de popularitate. De azi înainte refuzăm verificări mereu cerute și revendicăm dreptul de a trece la acte creatoare.

(21 februarie 1936)

DECLARAȚIILE D-LUI O. GOGA

D. Oct. Goga a făcut ziarului *Curentul* o serie de declarații, drept răspuns celor pe care le făcuse cu o zi mai înainte președintele nostru, d. I. Mihalache. Dacă ar fi să fixăm o diagnoză conținutului psihologic al acestor afirmații și ca să întrebuințăm un eufemism, am spune că însușirea principală a oamenilor politici care vin din literatură e darul ipertrofiat pentru hiperbolă. Politica e realitate, e bun simț. Dar acești oameni poate mai păstrează din obîrșia lor un vițiu de fantazie care *denaturează* funcția realului. Căci dacă n-am recurge la această scuză, ar trebui să găsim în declarațiile de mai sus ori anumite amnezii care vin cu vîrsta, ori o insensibilizare sectară care face din partizanul orbit un adevărat inocent. Așa era de pildă răposatul Vintilă Brătianu. Dar d. O. Goga, cu sceptisicmul său arhicunoscut, nu e din rasa acestor meschini iluminați. Pentru comoditatea discuției, să rămînem la prima ipoteză.

D. Oct. Goga se felicită de succesul său de la Mehedinți. E puțin pretențios. Dar d-sa afirmă că cele 17.000 de voturi luate la Severin sînt voturi național-creștine. *Unde sînt atunci voturile liberale?* Să ia cineva rezultatul ultimelor alegeri făcute de liberali în opoziție, adică sub guvernul Vaida. Va vedea că d. R. Franasovici a avut unsprezece mii de voturi. Voturile din opoziție sînt voturi de cadre, de oameni care sînt la dispoziția partidului pentru orice operație. Cu cine au votat acum acești oameni ? Cu d. G. Brătianu ? Prea puțini, fiindcă la alegerile de Senat blocul constituțional a avut cinci mii de voturi. La Cameră, sînt mai mulți votanți. Creșterea pînă la 9000 de voturi cît a avut d. G. Brătianu e deci în proporție. Dar să zic că s-ar fi rătăcit și 2-3 mii de voturi liberale. Tot rămîne pentru d. Goga un aport de 8000 de voturi. Dar lista Vaida ? A avut și ea 3000 de voturi astă vară la Senat. Dacă scădem, deci, peste unsprezece mii de voturi eterogene, d. Goga rămîne, cu toată „devenirea naționalistă în marș“, cu șase mii de voturi, care reprezintă, real, forța d-lui Tilică Ioanid, cu toți iobagii și argații săi, la Mehedinți. Cum se poate nega evidența, cînd orice spectator din afara partidelor politice ar fi putut vedea în ziua de alegeri primarii liberali conducîndu-și comunele la vot, în strigăte de : „trăiască Goga“ ? Dacă liberalii aveau candidații lor, cele 21 000 de voturi național-țărăniste rămîneau intacte.

Ca să scadă succesul nostru, d. O. Goga vorbește de aportul comuniștilor la Severin.

Nu știam Turnul-Severin o așa de teribilă citadelă industrială. Auzisem că există acolo un șantier naval cu 200-300 de lucrători. Dar lucru ciudat : în amîndouă secțiile urbane din Turnu-Severin, d. Goga a avut voturi duble ca noi. Să fi votat comuniștii cu d-sa ? În orice caz, noi n-am făcut cartel, după cum sună comunicatul oficial, reprodus și azi în gazeta noastră, decît cu Frontul Plugarilor și Partidul Social-Democrat. Dar aceasta interesează Hunedoara, unde, verificarea d-lui Goga în Ardeal, i-a dat cam zece la sută din voturi.

Cu aceeași seninătate, d. O. Goga ne face cunoscut că în timp ce propaganda noastră a fost făcută de bătăuși, cea național-creștină a fost făcută de intelectuali. Evident, țiganii de la Plopi, de pe moșia d-lui general Gîrleșteanu, se inserează în categoria savanților, în timp ce ilustrul sociolog Robu și celebrul academician Novitzky spărgeau cu topoarele cu propria lor mînă camionetele adversare. Să fi renăscut, printr-un hazard atavic neînțeles într-o ființă așa de plăpîndă și de spiritualizată ca a d-lui

---

* V. explicațiile din nota de la pp. 398—399. (n. ed.)

Robu, gorila care e în fiecare și de care pomenea Taine ? E un mister nepătruns la care nu putem răspunde. În orice caz, „intelectualii“ desculți ai d-lui Goga, abandonați la Broșteni, declarau d-lui Mihalache că nu și-au dat seama ce prostie fac, cînd se angajează astfel cu ziua.

Dar unde candoarea (mereu eufemisme !) d-lui Goga atinge punctul culminant, un punct aproape sublim, e atunci cînd declară — ce credeți ? — nici mai mult, nici mai puțin decît că am fost protejați de guvern. Și știți de ce ? Fiindcă s-au amînat alegerile ! Dar cine avea interes să le amîne ? Numai o organizație *fără cadre,* ca să aibă răgazul să improvizeze ceva. Un partid gata oricînd de luptă ca al nostru n-avea nici un interes din prelungirea alegerilor.

Și mai știți de ce ? Fiindcă d. I. Mihalache a lăudat imparțialitatea d-lor Bădescu-Roșiori și general Pîrîianu. Desigur, d. O. Goga fusese obișnuit pînă atunci să aibă jandarmeria docilă la dispoziție, ca la 1926 sau ca în alte alegeri cînd guvernul a fost și mai generos.

D. O. Goga are lipsa de tact să vorbească de mistere care ar putea face pe d. Mihalache să plece ochii înaintea sa, cînd se vor mai întîlni, mai tîrziu, în viață.

Nu știu dacă d. O. Goga a mai păstrat prospețimea de suflet de a mai pleca ochii în jos. Dacă da, ar trebui s-o facă acum, imediat.

(23 februarie 1936)

ULTIMELE PĂRERI ALE D-LUI AL. VAIDA

Doi oameni politici români prezintă foarte multe analogii între ei : d. Al. Vaida cu d. C. Argetoianu. Amîndoi tratează problemele tragice cu umor. Amîndorura le place să bagatelizeze sublimul. Ceea ce, bineînțeles, nu înseamnă că, în dosul acestor atitudini de zeflemea și de dezumflare a valorilor, nu se ascunde o serioasă patimă politică, care știe să lupte și să militeze. Amîndoi însă adoră și practică, întotdeauna cînd pot, butada. Evident, între acești bărbați politici există și diferențe. D. Vaida crede mai adînc în firea lucrurilor, e mai sentimental. Adeseori, se poate entuziasma. Chiar sarcasmele sale au

ceva liric. Dincolo, la d. C. Argetoianu, scepticism uscat și profundă blazare.

Această *paralelă* ne-a fost sugerată de ultimul discurs al d-lui Vaida, pronunțat la Galați. D. Vaida nu se trece cu firea. Polemizează zeflemist cu marile noțiuni sociale ale omenirii. Chiar cu acele în care a crezut fervent pînă mai ieri. De pildă, eterna problemă a democrației. De o bucată de vreme, acest regim ideal, în care au crezut Platon și Kant, Rousseau și Victor Hugo, e terfelit mereu de orice băiețel care se crede mare doctrinar, de orice agent electoral de dreapta, de orice sfătos semidoct, care te anunță marțial că s-a sfîrșit cu ticăloasa de democrație. D. Vaida a ținut de data aceasta, după ce toată iarna trecută și-a bătut joc de democrație, să ne asigure că și d-sa e democrat. Bineînțeles, „sui generis“. Tot așa cum e și filosemit, propunînd evreilor să-i dea concursul la „numerus valachicus“, tot așa cum e francofil, dar admiră fervent pe Hitler etc. etc.

Ne spune d. Vaida că și d-sa e democrat, fiindcă vrea binele poporului. Dar nu există Cezar în istoria omenirii, nu există calif oriental care să nu-și fi justificat dominația pe intenția de a face bine poporului. Democrația însă e cu totul altceva. Democrația se opune principiului că binele trebuie făcut cu de-a sila, după formula pe care tu o crezi cea mai bună. Democrația pleacă de la ideea că orice principiu de fericire e strict individual. Democrație înseamnă a lăsa omul să fie mulțumit cum îi place lui. Dar d. Vaida vrea un guvern care să ofere el de-a gata rețete de fericire pentru toți.

Mai aflăm ceva nou din ultimul discurs al d-lui Vaida. D-sa e contra parlamentarismului. Și știți de ce ? Fiindcă alegerile se fac cu bîta. Dar niciodată un sistem nu e prost fiindcă unii îl aplică rău.

N-avem decît să facem alegeri bune și parlamentarismul va avea altă valoare. După cum spunea tot d. Vaida acum vreo trei ani : noi suferim de *insuficiență,* nu de *exces* de parlamentarism. Parlamentul n-a decăzut. El n-a existat încă.

Sau poate în această nouă antipatie a d-lui Vaida intră ca apreciabil coeficient și dificultatea „frontului românesc“ de a suporta o luptă electorală serioasă ?

(5 martie 1936)

POLITICA INTERNĂ ŞI POLITICA EXTERNĂ

Orice politică se înfăţişează ca un tot indecompozabil. O lege sociologică de unitate prezidează la toate manifestările. O strînsă corelaţie determină rînd pe rînd toate intenţiile unui guvern. Spune-mi ce politică internă ai, ca să-ţi spun ce politică externă faci. Toate pildele istoriei arată unul şi acelaşi lucru : nu există guvern autocrat şi reacţionar care să nu ducă la o politică de provocări războinice. Reacţionarism paşnic nu există, după cum nu există democraţii agresive. Pentru o mie de motive. Mai intîi, pentru motive de tehnică politică : un război consimţit de masele populare nu s-a văzut. Consultarea lor cere timp, convingere şi *discuţii* contradictorii. Cînd un popor îşi acordă un guvern dictatorial, e sigur că el doreşte să plătească o revanşă. Ţările satisfăcute, fericite, au guverne democratice ; ţările paraponisite îşi instaurează guverne autocrate, pentru ca pregătirea şi declanşarea mecanismului războinic să fie automată şi facilă.

Ultimul gest al Germaniei a trezit din somn şi pe cei mai optimişti, în bunele lor intenţiuni. Voinţa ei de război e din ce în ce mai clară. Va urma, fără îndoială, un răspuns din clanul advers. Prieteniile se vor număra şi se vor verifica. Nici o ezitare, nici un oportunism, nici o laşitate nu va putea fi tolerată. Ca şi în marele război, cine nu se înrolează într-un grup de alianţe şi prietenii va fi oferit în pradă celorlalţi. Ce vrea Germania şi cu buna sa aliată Ungaria, cu toate declamaţiile pacifice din ultimul discurs al cancelarului, ştie toată lumea.

Ştie toată lumea, afară de mediile extremiste de dreapta româneşti şi guvernul care le tutelează. Am auzit că la o conferinţă a d-lui Gr. N. Filipescu mai mulţi excelenţi naţionalişti din sală au strigat : „trăiască Hitler !"

Se aude mai mult „trăiască Hitler", ceea ce pare a servi drept formulă pentru orice gest naţionalist autentic. Ne urmăreşte oare blestemul istoriei, după care anumite grupuri de boieri din trecut, pentru pofta de a domni ţara, adică pentru aceleaşi teribile nevoi de politică internă, o vindeau cînd la ruşi, cînd la austrieci, cînd la turci ? Păstrăm mereu tradiţia trădărilor inconştiente ?

Căci orice strigăt, scos din pieptul unui băieţandru stupid, echivalează azi cu o groaznică trădare. Pe care, fără ezitare, guvernul ar trebui s-o reprime, cum se reprimau în timpul războiului dezerţiunile.

Politica externă se răzbună. Dacă mîine, cînd va trebui să luptăm la apărarea graniţelor, spiritul public va şovăi încă, nu va exista oprobriu care să ţintească la stîlpul infamiei guvernul, care a încurajat preamărirea cretină a inamicilor noştri. Căci nu există decît o singură politică : cea externă şi cea internă sînt dictate de aceeaşi unitate a voinţei naţionale.

(10 martie 1936)

TRADIŢIA IMORALITĂŢII

Luaţi la întîmplare un om de pe stradă. Vorbiţi cîteva minute cu el asupra neajunsurilor caracterului românesc. Din orice clasă, din orice profesie ar fi, tînguirile şi criticile sale vor fi aceleaşi. Ceea ce ne omoară e pehlivănia, spiritul uşuratic de zeflemea, care ascunde o teribilă pasivitate, neputinţa indignării, minciuna şi ipocrizia întregii noastre vieţi publice. Totul e fleac, glumă de bodegă ori supunere bleagă pentru moment, cu gîndul de a minţi şi de a înşela cînd îţi vine bine. Virtuţi levantine, pe care guvernările succesive în ferocele lor egoism, clasa sus pusă în comoditatea şi combinaţiile ei multiple şi parazitare le-au cultivat ca pe nişte dogme ; le-au îngrijit ca lucruri scumpe. N-avem în viaţa noastră publică virtuţi robuste, aspre, aşa cum ar cere stilul de viaţă ţărănesc al poporului nostru. N-avem nici gravitate solemnă, nici reculegeri de conştiinţe, nici presentimente de destin tragic, gust sublim pentru sacrificiu. Învîrteală fanariotă, chiul turcesc, abulie slavă. Din aceste caracteristice, se compune viaţa noastră socială.

Optzeci la sută responsabil de această grozavă persistenţă în viaţa poporului nostru e „istoricul Partid Liberal". Istoric, în sensul continuării acelei mizerii morale a trecutului bizantin.

Au trecut *generaţii peste generaţii* în scurgerea vieţii acestui *partid*. Ici-colo cîte un caracter mai dîrz, mai serios, mai adînc. Cîte un taciturn ca E. Carada, cîte un meticulos pedant și pătimaș, dar oricum constant ca Mitiță Sturza. Izolați de un simplu hazard într-un *partid* cu o altă mentalitate. Spiritul comun, normal, obișnuit al acestui partid a fost acela al lui Mihail Pherechide, perfid și subtil neoelen.

Și azi, ca și altădată, totul e înecat în ipocrizie. E vorba de un guvern liberal. Și trăim într-o adevărată dictatură.

Ni se prezintă cifre paradiziace de fericire și tifosul exantematic răspunde. Simptomul mizeriei generale a popopoarelor sălbăticite de sărăcie răspunde cu un rînjet lugubru.

Declarațiile oficiale sînt pentru o politică loială și devotată față de aliații noștri firești ; înăuntru, se favorizează creșterea și alimentarea atmosferei hitleriste. Paradă și sărăcie lucie, cei doi poli eterni ai vieții românești.

Glorios, Partidul Liberal poartă mereu pe umerii săi istovitoarea sarcină a trecutului. Nici o înnoire, nici un suflu de viață curată. Nici o veleitate cît de timidă de cutremur revoluționar de conștiință. Marasm de apă stătută, abilități, subtilități, minciuni și îmbogățiri personale. Izvoarele vii ale nației, tineretul care vine după noi se ofilesc din adolescență. Dar tradiția vechii pehlivănii istorice e purtată în triumf de Partidul Liberal.

(27 martie 1936)

*

MANIFESTĂRI INOFENSIVE

Cînd d. Vaida-Voevod s-a retras din Partidul Național-Țărănesc și a început campania sa de conferințe în orașele principale ale țării, mulți au crezut că d-sa va canaliza toate curentele extrem-naționaliste într-un mănunchi. Astăzi, nici măcar intimii săi, adică nici unul din cei unsprezece foști miniștri, nu mai cred că d. Vaida poate deveni acest conducător.

Ieșan de baștină, urmăresc din cea mai fragedă copilărie aproape *toate* manifestările d-lui A. C. Cuza. Logician arguțios, cu tendințe către obsesie și monomanie, spiritul profesorului ieșan tinde mereu către simplificare și idee fixă, către spiritul de sistem care unifică pînă la uniformizare, mutilează în reliefurile ei rebele realitatea variată și mereu schimbătoare. Cu o astfel de structură mentală e ușor să cazi în exagerările cele mai bizare, în paradoxe și utopii.

D. A. C. Cuza a tratat „Liga Națiunilor“ drept o asociație de „jidani“, a făcut din Franța o ligă masonică condusă de spirit iudaic etc. Dar d. A. C. Cuza știa să aibă totdeauna, ca orice moldovean, un pic de ironie. Ne lăsa adică impresia că ceea ce afirmă o face „cum grano salis“, cu o rezervă de surîs, adică de nițel scepticism.

Un glumeț e și d. A. Vaida. Dar în formă, nu în fond. În fond, d-sa e grav și pedagogic. Se crede un bunic înțelept și sfătos care are dreptul la orice sinceritate, chiar cînd aceasta frizează scandalul ori cea mai înduioșătoare naivitate. Și pe urmă, d. A. C. Cuza, ștrengar tardiv al ideilor care te lasă uluit, are o măsură în umorul său.

D. Al. Vaida n-are nici o măsură. D-sa merge pînă la capătul iremediabil al lucrurilor, unde simțul critic nu mai poate salva nimic. Ceea ce n-a îndrăznit niciodată d. A. C. Cuza (cînd malițios se distra plătindu-și capul altora) *a îndrăznit* d. A. Vaida-Voevod. Oricine citește discursul d-lui Al. Vaida de la Timișoara rămîne complet stupefiat. (Dar mai ales, cred, propriii săi partizani, care nu mai înțeleg nimic). De la plecarea sa din Partidul Național-Țărănesc, d. Vaida are mereu alte idei. Cursul se schimbă cîteodată de la săptămînă la săptămînă. A spus la Galați, de pildă, că d-sa nu e antisemit, că e pentru Franța și aliații noștri, că în fond e un democrat convins ? Fiți siguri că săptămîna viitoare, la Cernăuți ori la Timișoara, va spune exact contrariul. Și cu aceeași bonomie, cu aceeași egalitate de umoare de papa iubit de nepoței și care se răsfață pe baza dreptului pe care i-l dă un trecut istoric.

D. A. C. Cuza a spus toată viața vrute și nevrute, mai mult ori mai puțin amuzante. Dar nici un adversar nu i-a putut nega consecvența și spiritul rectilinic. Pentru că urmăm paralela cu d. Vaida, e ușor de recunoscut că în acest din urmă caz avem de-a face cu spiritul impulsiv pur și simplu, fără nici o preocupare de logică. Domnim în purul arbitrar al atitudinilor umorale. Dacă e bine dispus, d. Vaida e blînd cu minoritățile, cu francezii, cu oamenii lor politici, pe care-i admonestează din cînd în cînd părintește, cum ar face-o cu d. Tilea cu democrația etc. Dacă l-a supărat cineva, atunci ia de ureche numaidecît cînd pe Sarraut, cînd pe Daladier, cînd pe Blum. Vai de capul Franței ce pățește cînd e rău dispus d. Vaida !

Dar să revenim la declarațiile de la Timișoara. A îndrăznit oare în cele mai exagerate ipostaze ale sale cineva în România (dar mai ales un ardelean) să spună că „orice bun român trebuie să devină un hitlerist convins" ? Pe lîngă aceasta, toate celelalte admonestații ale Franței, din care nu admite decît pe colonelul Laroque (care nu reprezintă acolo absolut nimic), devin palide.

Talleyrand scrie undeva (să ne ierte d. Vaida că scriem franțuzește) : „Tout ce qui est exagéré est insignifiant".

D. Al. Vaida-Voevod e pentru noi un adversar absolut inofensiv.

(1 aprilie 1936)

CINE RĂSPUNDE

Ceea ce ni se raportează, de persoane absolut serioase, martori oculari la congresul studențesc din Tg. Mureș *, întrece cea mai desfrînată imaginație. Să credem că s-a ajuns pe marginea prăpastiei ?

Sîntem pierduți iremediabil, învăluiți de negurile nebuniei și ale degenerării ? Există vreo țară în lume, unde să se poată întîmpla așa ceva ?

Iată ce s-a întîmplat. În văzul tuturor (a asistat cine a vrut din oraș), cu binecuvîntarea preoților militari oficiali, cu marșul cîntat de fanfara reg. 82, cu salutul primarului, congresul s-a transformat subit într-un tribunal revoluționar care a condamnat la moarte, după ce a creat și instrumentul de execuție (șase „echipe ale morții"), pe d-nii Gavril Marinescu (?), Pleșia, Armand Călinescu, Virgil Madgearu etc. etc.

Autoritățile au asistat, pasive ori binevoitoare. Poate unii zîmbeau satisfăcuți.

Pentru această ticăloșie fără seamăn în viața unui popor, guvernul inspiră de-a dreptul milă.

Mulți membri ai guvernului s-au coborît de mult sub noțiunea de om.

Ceea ce cuprinde mintea fiecărui om normal în acest moment sînt, pur și simplu, umbrele demenței. Nimeni nu mai poate înțelege nimic.

Incoerența pură domnește peste tot. Care e rațiunea acestor toleranțe ? Ce se urmărește ? Și cine răspunde de destinul acestui neam condus pe marginea abisului ?

Prezența delegaților oficiali germani și poloni ar îndreptăți ipoteza schimbării politicii noastre externe. Vrea cineva acest lucru ? Se urmărește din umbră această directivă ? Să ni se spună atunci clar și răspicat. Cine urmărește această tendință să-și ia și riscurile ei.

Se caută în mod perfid un triumf al dreptei, la care, în ultimul moment, să treacă cu arme și bagaje și d-nii Tătărăscu și Inculeț, pentru a-și salva pielea ? Ori și una, și alta ?

Noi mulțumim guvernului că ne-a lămurit prin congresul de la Tg. Mureș despre ceea ce se urmărește din umbră. Nu se va mai găsi azi, în partidul nostru, nici un naiv care să nu *înțeleagă* tot ce este de înțeles din învățătura evenimentelor.

Sîntem preveniți și, cum se zice, un om prevenit face cît doi.

(8 aprilie 1936)

---

* Desfășurat între 3 și 5 aprilie 1936, acest așa-zis „congres", convocat de Uniunea Națională a Studenților Creștini (UNSC), din inițiativa lui C. Z. Codreanu, și patronat de mișcarea legionară, a fost un moment de apogeu al extremismului și terorismului fățiș al studențimii de dreapta. (n. ed.).

O DIVERSIUNE DEMAGOGICĂ : AUTONOMIA UNIVERSITARĂ

Am citit cu o curiozitate amuzată declarațiile d-lui G. Tătărăscu la Ploiești. Mă gîndeam dinainte cu delicii la resursele de ipocrizie așa de slab mascată, pe care le va întrebuința primul ministru pentru a arăta inocența sa în ce privește turburările de dreapta.

Bineînțeles, știam că discursul se va solda cu o lirică profesie de credință pentru democrație, naționalism constructiv, fidelitate față de aliați și cu o diatribă contra concepțiilor și metodelor de dreapta. Am aflat, cum toată suflarea românească se aștepta, că România n-are decît o singură politică externă și că guvernul dezaprobă politica violenței și a naționalismului agresiv.

D. prim ministru ne-a apărut candid și surprins de evenimente ca o naivă fecioară. D-sa nu credea că un congres studențesc se va transforma într-o adunare politică, nu credea că tineri inimoși vor face cutare ori cutare faptă. Și așa mai departe. Să fie așa de naiv în sincerul său idealism d. prim ministru ? Nu se întîmplase nimic care să-i facă suspecte intențiile inimoșilor și generoșilor tineri ?

Acum un an la Craiova, se întîmplase cam același lucru. Doi rectori, din patru, din cei care cunosc bine mentalitatea unei părți din studențimea de azi, au opinat contra ținerii congresului. Și totuși congresul s-a ținut cu concursul autorităților. După ce a început cum a început, ce a oprit guvernul să-l închidă ?

Dar despre ceea ce n-a suflat un cuvînt d. prim ministru a fost asupra faptului că la zece zile după congresul de la Tg. Mureș, cînd era complet edificat asupra intențiilor politice manifestate acolo, a tolerat (dacă nu cumva a pregătit) un nou congres la Brăila.

Și de data asta a fost surprins ?

Sîntem convinși că nici proprii săi partizani nu mai cred în sinceritatea d-lui Tătărăscu. O tristă și precară politică de menținere la guvern cîteva luni încă, politica susținută prin diversiuni, subterfugii și ieftină ipocrizie, iată tot bilanțul moral al ultimei guvernări. Și fiindcă guvernul refuză să aibă autoritate, fiindcă utilizează cu fățărnicie studențimea pentru a mai păstra puterea, se aruncă acum vina asupra universităților și li se promite ridicarea autonomiei.

Știu lipsurile și greșelile corpului didactic superior. Cunosc și pasivitatea și lașitatea și spiritul de meschine combinații politicianiste al multor profesori. Dar cunosc și atîția bravi și serioși, care-și spun răspicat și limpede glasul conștiinței și convingerii, ori de cîte ori vorbesc studenților.

Dar ce pot face aceștia cînd guvernul tratează direct cu studenții pe deasupra capului lor ? Autonomia universitară nu există. Altfel guvernul ar fi ascultat sfaturile rectorilor care au cerut ca congresul să nu se țină. Cum ? Tratezi cu asociațiile studențești pe deasupra decanilor și a rectorilor și apoi tot autonomia universitară e de vină ?

Autonomia universitară e o minciună formală. Ori de cîte ori guvernul voiește, o calcă. Dar o întreține formal, ca să aibă în spatele cui azvîrli răspunderea ori de cîte ori lucrurile ies rău. De aceea, să fie potoliți colegii alarmați. Guvernul nu va suprima această existență formală. Ar însemna atunci ca ministrul să-și ia o francă răspundere. Și politica tuturor ipocriziilor interzice aceasta.

(25 aprilie 1936)

GUVERN DE ALEGERI ?

Tocmai cînd zvonul public încetase de a mai colporta nu mai știu ce formule tranzitorii de guvernare, *Adevărul* de aseară discută amplu, cu argumente pro și contra, deci crezînd-o posibilă, formula unui *guvern* Mironescu. Dar pentru ca un fenomen să-și poată produce avantaje și inconveniente pe care, cu o rară obiectivitate, le discută *Adevărul*, ca și cum ar fi vorba de un eveniment petrecut în altă planetă, trebuie mai întîi ca el să existe, să poată lua naștere. Un guvern de alegeri nu e nici necesar, nici drept, nici viabil.

Nu e necesar fiindcă indicațiile corpului electoral sînt mai mult decît clare. Alegerile județene, comunale, alegerile parțiale de Cameră, toate au dovedit, fără putință de îndoială, popularitatea partidului nostru. Numai nouă ni se cer la infinit examene și iar examene. Și cînd le tre-

ACADEMIA BIBLIOTECA

cem cu triumf, interpretările sînt încă răuvoitoare, aprobările sînt greoaie, acceptările se fac cu mofturi și strîmbături din nas. Știu bine : prea deranjăm *multe* comodități, prea tulburăm sieste confortabile. Orice alt partid, cu oameni mai elastici, cu coloane vertebrale mai flexibile, cavaleri ai combinațiilor obscure, țesute din intrigă și lingușire, de-ar fi obținut un sfert din dovezile noastre de popularitate, n-ar mai fi fost discutat măcar o clipă. Dar cu toată moderațiunea noastră, burghezimea hrăpăreață se teme mereu, iar îngîmfarea ultimelor drojdii levantine care se cred și acum patricienii subțiri „lumea bună“ a unei țări unde trăiesc inutil și parazitar, consideră ca o ofensă de amor propriu să tolereze un partid țărănesc și un țăran — fie el plin de toate meritele —, la cîrma puterii de stat.

Evident, un guvern de alegeri ar fi atunci profund nedrept. Pentru ce liberalii, fără examenele noastre, adesea numai pe prezumții, au fost aduși la putere fără nici o tranziție oferită de vreun guvern de alegeri ? Într-o țară unde, în 1926, complet contrar indicațiilor unanime ale corpului electoral, bravînd, sfidînd opinia publică a fost adus un guvern averescan ; unde, în 1931, s-a alcătuit un guvern Iorga-Argetoianu, din elemente care nu întruniseră nici 2% la ultimele alegeri, iar pe miniștri țara îi ignora cu totul, Partidului Național-Țărănesc i se discută evidența și trebuie trecut și printr-un guvern de alegeri.

Dar să admitem, prin absurd, că un asemenea guvern s-ar alcătui ? Cu ce scop ? Ca să aducă mai multă liniște, se zice. Adică să ducă la un guvern parlamentar, compus după importanța grupurilor reușite, cum se practică în Franța. Dar această perspectivă devine o pură inepție. Căci dacă forțele în joc sînt așa de antagoniste încît, cum zice *Adevărul,* un guvern național-țărănist ar trebui să facă vărsări de sînge ca să se mențină, cum vor putea ele colabora fratern, împăcate ca prin minune, într-un pașnic guvern de colaborare, conciliat prin surîsul blînd al d-lui G. Mironescu ?

În România, chiar guvernele de partid trăiesc — cum o arată ultimul exemplu —, în profunde disensiuni. Dar un ghiveci de fasciști și de democrați, de liberali și de amatori de dictatură ?

Căci, doar cînd e vorba să înjosim democrația, dăm mereu exemplul „anarhic“ din Franța și admirăm mereu unitatea și disciplina fascistă.

Fără îndoială însă, cînd e vorba de făcut o șicană Partidului Național-Țărănesc, se recurge, cu conștiința împăcată, chiar la regimurile pe care „dreapta“ le condamnă.

Toate aceste argumente privesc, bineînțeles, o logică democratică într-un plan constituțional. Evident, dacă e vorba de purul arbitrar, de ce mai e nevoie de ipocrite formule cum e aceea a guvernului de alegeri ? Se poate recurge direct la orice guvern, fără nici o justificare, așa cum s-a făcut în 1926 cu generalul Averescu. E mai simplu, oarecum, mai loial.

(7 mai 1936)

CONCLUZII LA O GREVĂ NEREUȘITĂ

Am crezut întotdeauna că o mișcare de extrema dreaptă, fără program social, speculînd numai pe instinctele naționalismului negativ și pe perspectiva dictaturii, nu e posibilă în România de jos în sus, ci numai de sus în jos. Rareori mulțimile au fost momite, pentru ca de bună voie să-și alieneze puținele lor drepturi. Se poate cita numai hitlerismul german și încă și acolo teroarea a jucat un rol primordial.

N-am crezut niciodată într-un val popular canalizat de partide șovine și dictatoriale. Mi-a fost frică întotdeauna de intenții perfide pornite de sus în jos, de încurajări oficiale, care să creeze, la început artificial, pe urmă natural, jocul contagiunilor și sugestiilor populare, o mișcare, care, spontan, n-ar fi apărut. Încă de pe timpul scandalului Ghenadie * și a altor afaceri politicianiste, guvernele au utilizat studențimea pentru micile lor combinații. Ca și în alte episoade ale istoriei politice contemporane. Caragiale cu al său Coriolan Drăgănescu pare să rămînă etern.

---

* La 20 mai 1896, mitropolitul primat al României, Ghenadie Petrescu, fusese caterisit de Sinod în urma refuzului de a accepta bugetul „Așezămintelor Brîncovenești“. Guvernul liberal devine ținta atacurilor presei și ale opiniei publice, încît primul-ministru

Ca să se mențină încă la putere prin lamentabilul joc al diversiunilor (singura resursă care i-a mai rămas), guvernul a tolerat și ajutat congresul din Tg. Mureș.

Dacă ar fi voit, după primele tulburări, ar fi putut opri congresul. N-a făcut-o. S-a arătat slab, ezitant, în cazul cînd complicitatea nu era mai dinainte tratată în mod expres. E cel puțin bizar că, din numele persoanelor condamnate, ultimele manifeste ale Gărzii de fier au șters cîteva. Printre ele și acela al d-lui Victor Iamandi. Așadar, guvernul s-a aranjat, scoțîndu-se din cauză, cumpărînd bune voinți, derivînd totul pe spatele altora.

Dar prietenii mai tineri ai guvernului n-au fost loiali. Ei nu s-au oprit aici și au încercat o grevă. Studenții democrați au reacționat. Bineînțeles, tot ei au fost molestați și persecutați de poliție. Am văzut cu ochii mei agenți de poliție care smulgeau din mîna studenților de ordine afișele prin care-și invitau colegii să ia parte la cursuri. Și cu toate acestea greva a eșuat. Cursurile s-au ținut. Studențimea serioasă a ieșit din pasivitate. Și acesta e marele eveniment. La 1923 și 1924 grevele erau posibile, fiindcă două-trei sute de îndrăzneți terorizau cîteva mii de studenți. Comozi și iubitori de vacanță perpetuă, mulțimea celorlalți considera greva ca o binefăcătoare și agreabilă recreație. În orice caz, nimeni nu credea de cuviință să riște o bătaie cînd putea să stea acasă. Azi studenții au ieșit din indiferență. Au refuzat solidarizarea cu o acțiune care nu-i privește. O studențime care se refuză misiunii de a scoate castanele altora din foc, o studențime care începe să-și priceapă rosturile ei specifice. E un cîștig apreciabil. Și dacă profesori *ușuratici* ori *interesați* n-ar fi fost alături de guverne în opera de zăpăcire a tineretului, fenomenul s-ar fi produs mai de mult. Dacă orice nenorocire e bună la ceva, dacă complicitatea guvernului a dus la dezmeticirea studenților, sîntem datori să-i fim recunoscători.

(13 mai 1936)

D. Sturdza e nevoit să demisioneze la 18/30 noiembrie 1896. La 8 decembrie, Sinodul realege pe Ghenadie Petrescu ca mitropolit, dar acesta își prezintă demisia în aceeași zi. (n. ed.)

GENERAȚII ȘI POLITICĂ

Acum șapte ani, într-un discurs de debut parlamentar, am pus pentru medii profesional-politice problema generației. Firește, tema aceasta fusese tratată mai înainte în cercuri literare ori studențești.

Partidul Național-Țărănesc a fost primul partid de guvernămînt care a dat o importanță deosebită promovării tineretului în posturile de conducere și răspundere.

A urmat după aceea o năpustire impetuoasă pe ideea tinereții și a generației. Toată lumea o invocă și toată lumea o justifică. Vrea d. Niculescu-Dorobanțu, în numele experienței și al înțelepciunii bătrînești, să excludă din partid pe d. Petre Ghiață ?

Acesta îi răspunde sociologic cu o conferință în care justifică lupta generațiilor și drepturile spontaneității juvenile și ale ardoarei vîrstelor fragede. La fel face d. Bejan cu d. Nicolaescu. După aceeași inspirație, un grup de tineri, unii cu merite reale, alții mai mult ori mai puțin semidocți și îndoielnic tineri, dar în orice caz vag mondeni, ceea ce e menit să le dea oarecare distincție formală, și teribil de ahtiați, fundează un grup al „părerilor libere“ pe ideea de generație.

Dacă pînă și într-un partid așa de sclerozat cum era pînă ieri Partidul Liberal s-a ajuns la axioma că tinerețe înseamnă valoare, ce să mai invoace studențimea gardistă ori gogo-cuzistă ?

Adevărul e că istoria contemporană prezintă o trăsătură originală. K. Marx repeta mereu că istoria omenirii e istoria luptelor de clasă. S-a adăugat după aceea și lupta de rasă. Asistăm acum la un al treilea fel de luptă : lupta între generații. De la criza economică, care a dezlănțuit șomajul intelectual, tinerii și bătrînii se pîndesc să se devoreze cu ferocitate.

Societățile vechi cunoșteau principiul continuității generațiilor. Mitul transmiterii torțelor l-au avut toate popoarele. Flacăra sacră trecea din mîini tremurînde de bătrîn în brațe viguroase de tînăr, numai atunci cînd inițierea și stagiul erau satisfăcute. Cu cît un popor e mai civilizat, cu atît (cităm exemplul celor două popoare mai vechi civilizate ale omenirii, China și Franța, unde bătrînii sînt păstrați pînă la ultima limită) el utilizează orice randament al vîrstei. Barbarii, din contră, fac o teribilă risipă de energie vitală. Triburile australiene își urcă părinții în copaci și apoi îi scutură puternic ca să le frîngă oasele. Sîntem noi acești barbari care risipesc și disprețuiesc experiența și înțelepciunea bătrînească ? Voim să zvîrlim la rebut orice om trecut de patruzeci de ani ? Pensionăm jumătate din națiune, în vegetare și inutilizare precoce ?

Nu pledez pentru nici o gerontocrație. Dar nici supralicitația către guvernarea prin adolescenți n-are nici un rost. Invocarea perpetuă a ideii de generație aduce legitimări pentru noi lupte, pentru afirmări de egoisme și de fărămițări ale nației. Iar demagogia care ne face să împingem mereu mai în urmă vîrsta aptă pentru viața politică ne va aduce în curînd la guverne de liceeni.

Căci tinerețea ca și viața nu e o valoare în sine, nici un scop final. Tinerețe pentru tinerețe, ca și viață pentru viață e un principiu epicureic odios. Și viața și tinerețea sînt instrumente puse în serviciul unor cauze care trebuie să ne depășească. Ele prețuiesc atît cît prețuiesc cauzele pe care le servesc.

Ne-am săturat deci de imnurile idolatrice ridicate de tineri nerăbdători.

Și mediocrii tinereții să își facă fiecare stagiul și să-și maturizeze experiența.

(24 mai 1936)

DECLARAȚIILE D-LUI IUNIAN

D. Gr. Iunian e un om, cum se zice în limbajul filosofic, pentru care lumea exterioară nu există. Poate să se cutremure universul din temeliile sale, să se năruie ori să se fundeze noi împărății, să triumfe ori să se prăbușească dominații de clasă, d-sa toarce caierul aceleiași și iar aceleiași obsesii, singura care constituie rostul vieții sale politice : ura împotriva Partidului Național-Țărănesc, din care a plecat în urma unui capriciu. O ură care umple o viață, o ură stranie, bizară, izolată, într-un popor care uită ușor, care se împacă iute, care nu știe ce e răzbunarea. Ceva din moravurile teribile ale „vendettei". Ne închipuim că testamentul d-lui Iunian către urmașii săi va fi continuarea și îndeplinirea răzbunării supreme contra foștilor săi tovarăși.

Vom asista astfel, în blînda și iertătoarea Românie, la moravuri corsicane.

Considerăm acest fenomen psihic și interesul său de curiozitate fără a ne tulbura prea tare. Colecția acestei gazete stă martoră faptului că d. Gr. Iunian n-a fost aici nici urmărit, nici *combătut*. Ne-am impus această atitudine din două motive. Primul ne-a fost inspirat de pudoarea de a nu ataca foști tovarăși de luptă. Conviețuirea și lupta comună lasă, chiar în sufletele uscate și răvășite de politică, oricum, resturi de frăgezime, *amintiri* care moaie și înduioșează, episoade și bune și rele care nu se pot uita. Nu numai un „gentlemen", dar și un simplu om cumsecade nu poate uita așa ușor unele lucruri și-și impune tăcerea chiar cînd e indignat. *

Al doilea motiv ne-a fost dictat de faptul că nu voim să avem dușmănie la stînga noastră. Și d. Gr. Iunian se declară democrat. Ceea ce, bineînțeles, nu-l obligă să nu dea în noi mult mai mult decît în *guvernul* domnului Inculeț și Tătărăscu, *căruia* îi face vizite *cordiale* și prelungite și chiar decît în Garda de fier ori gogo-cuzism, cu care susține o polemică mai mult de formă, pentru a respecta firma de partid de stînga ori pentru a satisface susceptibilitatea prietenilor basarabeni Leanca, Mîță, Ion Codreanu, aceia, fără îndoială, adînc și organic democrați.

Toate aceste varii aspecte ale consecvenței quasi-patologice a d-lui Iunian nu ne mai surprind. Ceea ce ne surprinde de această dată e logica d-sale. Acea faimoasă logică pe care i-am admirat-o totdeauna.

Trecem cu un ușor surîs peste afirmația d-lui Iunian, după care partidul său „e cel mai îndreptățit să ia frînele puterii ! Mai ales că nimeni nu contestă astăzi (sic !) deplina noastră îndreptățire, dar ni se aruncă în față că nu avem masele cu noi". (Ziarul *Dimineața* de marți, 26 mai). Și, evident, adunarea uriașă de la Tg. Jiu e făcută să spulbere și această ultimă dificultate. Dar mai sînt 70 de alte județe, chiar dacă Gorjul ar fi inima țării.

---

* V. nota de la p. 400. (n. ed.)

Democrat, d. Iunian știe că democrația înseamnă legea majorității. Dar, se pare, un partid care a atins abia doi la sută din voturi la ultimele alegeri, care nu se poate prezenta la nici o alegere parțială, la nici o alegere județeană, comunală, nu poate invoca nu *numai* majoritatea, dar nici dreptul la viața electorală.

Și atunci, deși i se cuvine puterea „în numele onestității politice“, — criteriu absolut original în aducerea la guvern a partidelor —, generos, d. Gr. Iunian cere un guvern de alegeri. Am analizat altădată aici absurditatea unui astfel de guvern, atunci cînd indicațiile clare ale corpului electoral nu lasă nici o îndoială asupra cui se îndreaptă favoarea populară. Dar ne întrebăm la ce va folosi d-lui Iunian guvernul de alegeri ? Dacă va mai face două, trei alianțe, ca rîndul trecut, în mod salvator, cu ucrainienii, va putea obține acel mizer 2 la sută care dă dreptul la viață partidelor. Dar, în viitoarea combinație guvernamentală, e clar că nu va putea fi băgat în seamă cu această proporție, — dacă se consideră criteriile cantitative, care sînt cele democratice. Va invoca d. Iunian calitatea, superba sa calitate, sau „onestitatea“ ? Atunci va înceta să se mai numească democrat.

A doua ipoteză : nu va găsi alianțe pentru liste comune. Atunci nu va intra în parlament și publicul nu va putea gusta deliciile vervei sale decît în planul profesional. Noi care admirăm sincer talentul d-sale și care voim să-l ascultăm, și în parlament, ne permitem a-l sfătui să renunțe la formula guvernului de alegeri care îi poate fi fatală.

Către sfîrșitul discursului, d. Gr. Iunian devine impetuos și amenință Coroana.

După ce evocă înfiorător, cum se face de o bucată de vreme în discursurile politice, spectrul războiului, d-sa afirmă că, dacă Partidul Național-Țărănesc va fi chemat la putere, se vor face mișcări de stradă, de indignare. Nu știm dacă d. Iunian a aflat că în ultimele trei alegeri (Mehedinți, Ploiești și Hunedoara) Partidul Național-Țărănesc a luat majoritatea în alegeri contra tuturor partidelor. Cînd în opoziție un partid, în țara noastră, atinge aproape cincizeci la sută din voturi, mi se pare, nu-i așa ?, că nu e prea odios.

Dar ce contează la d. Iunian meschinele, modestele, umilele realități obiective, față de imensa, uriașa, obsedanta sa ură ?

(27 mai 1936)

CONCLUZII LA O CATASTROFĂ

Regimul acesta de ipocrizie și minciună, de false comunicate ticluite în zadar spre a nu convinge pe nimeni, are darul de a înflăcăra imaginația oamenilor peste orice limită permisă. Căci aceasta e misiunea oricărei minciuni : de a crea și mai mari minciuni. Fantasticul dezlănțuit prin lipsă de încredere nu mai cunoaște liniște.

Într-un regim, în care toată preocuparea e concentrată în paradă, defilare și expoziții, nimeni nu mai poate crede un cuvînt de franchețe.

Încă n-am încheiat bilanțul. Totuși concluziile se impun de pe acum.

Un *gazetar*, teoretician al dreptei, cîntăreț de slavă pentru regimurile de dreapta, cu toate că nici cele democratice nu i-au fost așa lipsite de utilitate, zvîrle în monotona anatemă cu care gratifică zilnic regimurile libertare toată vina asupra democrației.

Aceasta, bineînțeles, ca să nu fie dezagreabil guvernului, spunînd precis și localizat asupra cui cade răspunderea. N-am voit și nu voim să facem dintr-o catastrofă o armă politică. Dar nu ne putem opri de a face cîteva constatări.

Nu democrația e de vină în această împrejurare. *Democrația presupune control și sancțiune.*

În adevărate și reale democrații, licitațiile nu se fac nici pe hatîr, nici în umbră, nici de formă cu rezultate hotărîte mai dinainte, iar greșelile, mereu supuse controlului, sînt evitate.

Totă lumea cunoaște uriașele panamale ale regimurilor secrete de anticameră : afacerile misterioase care cresc ca ciupercile în locurile de umbră.

Catastrofa de la Cotroceni [*] nu poate fi imputată decît stării de moravuri care ne *copleșește*. Ne complacem, ca primitivii, ca popoarele de semicultură, numai în forme de ostentație.

Ne cheltuim pînă și paraua de natură, acum cînd bolile ne decimă și perceptorul vinde opincile rupte ale țăranilor, numai în efemere și triste petreceri somptuoase. Opiul defilărilor și al expozițiilor e menit să amorțească durerea mizeriilor celor mari. Ca vulgul roman în decadență, cerem mereu jocuri. Dar jocuri fără pîine. Aceeași alternativă tragică a istoriei românești : lustru și mizerie. Pospăială de formă, praf în ochi pentru înșelat naivitățile și candorile. Dezastru în adîncuri, grave maladii în substanță. Și, culmea nenorocirii, vechea imoralitate liberală, care a flatat întotdeauna vițiile nației pentru a le exploata, prezidează și acum prin lingușire și minciună destinele noastre. Ne oferă tot mai mult alcool ieftin, pentru a ne adormi vigilența.

(16 iunie 1936)

CA ÎN TIMPUL RENAȘTERII...

Știu, cu toată tristețea lucidității, că în ultimii ani, omenirea aceasta făcută pentru iubire, e frămîntată de galbenul venin al urii și al invidiei.

Că preoți zeloși să întrețină focul distrugerii oficiază la un blestemat ritual cu ochii împăienjeniți de inconștiență. Fiare sadice, decăzuți ticăloși care-și cîștigă nițel confort sau o mizeră gloriolă de o clipă pe ruinele altora, vînduți abjecți, simpli prostănaci, cretini iluminați, dar mai ales siniștri samsari de ură omenească, care găsesc oricînd s-o vîndă și s-o cumpere avantajos, pentru ei, toți la un loc întrețin, fără cel mai mic cutremur de conștiință, sabatul jafului, al incendiului și al asasinatului.

E ceea ce se cheamă în România 1936 politică de dreapta.

După ultimele axiome, a fi bun român înseamnă a fi violent, brutal și antintelectual.

Printr-o operație lentă, ni se schimbă corpul în vederea asasinatului.

Și fiindcă, de cînd lumea, îndoiala și libera cugetare au născut civilizație, s-a interzis liberul examen al opiniilor și s-a înlocuit cu un misticism instinctual orb și absurd, pentru ca tîmpenia să devină integrală. Conceptul de civilizație e batjocorit ca o decadență. Parcă un zeu răutăcios și pervers vrea să transforme țara aceasta într-o „insulă a Doctorului Moreau“, ca în fantazia lui Wells. Credință unilaterală, violența sanguinară — iată suprema virtute și iată marfa ce se cere peste tot.

Toate acestea sînt preparate cu îngrijire de o pedagogie perfidă care ne transformă sufletul.

Ca un eminent și nevinovat intelectual ca Alex. Graur să poată fi lovit fără vină în stradă, ca dezmățul anarhiei să bîntuie nestingherit, trebuie ca o întreagă transformare a sufletului să se fi produs.

Toate acestea sînt reflecții mai mult ori mai puțin filosofice.

Cine atinge însă în toate acestea un sentiment de comic lamentabil e guvernul. Stat și guvern înseamnă o monopolizare a puterii de coercițiune. Dar noi sîntem în plină vendetta. Oricine vrea, ca și condotierii Renașterii, poate strînge un grup de oameni și ataca un altul. Poliție, Siguranță, jandarmi privesc amuzat și lasă taberele să se încaiere. La ce mai e bun acest guvern neputincios ? Mai există organizație de stat în România ?

Ne întrebăm ca simpli cetățeni pașnici :

Să ne înarmăm singuri ca să ne apărăm fiecare pe cont propriu ? Poliția d-lui Inculeț ne-a întors în plină Renaștere italiană.

Ar fi o călătorie amuzantă în timp, dacă n-ar cădea cadavre pe care plîng îndoliate, nevinovate familii.

(25 iunie 1936)

---

[*] La serbările consacrate restaurației lui Carol al II-lea, în iunie 1936, o tribună de pe platoul Cotroceni s-a prăbușit din cauza aglomerației, accidentul soldîndu-se cu numeroși morți și răniți. (n. ed.)

C. STERE

S-a liniştit, ieri noapte, cea mai patetic frămîntată din conştiinţele neamului nostru. C. Stere a luptat cu destinul ca un erou antic. Tot ce-a încercat această uriaşă personalitate a avut onoarea adversităţii forţelor cosmice înseşi. S-a măsurat fără prudenţă, român de aici de la gurile Dunării, cu fatalitatea, cu stihiile, cu elementele. A avut cea mai legendară existenţă — ea singură o operă de tălmăcit şi comentat — din istoria intelectualităţii noastre. Cum spunea M. Barrès : „il fut élu pour des grandes infortunes“.

Acest om care închidea deopotrivă în el un mare romancier, un sociolog unic în înţelegerea fenomenelor specifice româneşti : un fanatic om de acţiune, acest om care a fost primul şi cel mai mare doctrinar ţărănist, din a cărui gîndire politică se adapă azi toate partidele politice româneşti (agrarianism, constituţionalism, cooperatism etc. etc.), a trăit mereu neînţeles şi în ciocnire permanentă cu mediul politicianist de la noi. Venise prea devreme ? Era un divorţ total între tragismul firii sale şi opereticul frivol al moravurilor noastre ?

Contribuia cu ceva şi asprimea sau dispreţul de oameni al firii sale, lipsită de cochetăria şi seducţia adunătorilor de partizani, firea sa ursuză care, după expresia lui La Bruyère, avea „l'aristocratique plaisir de déplaire“ ? A fost din toate cîte ceva. Adevărul e că una din cele mai formidabile personalităţi pe care le-a născut pămîntul românesc nu s-a bucurat de nici unul din onorurile apostolilor oficiali mereu avizi de succese, care surîd cu graţii linguşitoare mulţimilor, flatîndu-le mereu instincte primare.

Această unică mîndrie, într-o ţară în care toată lumea se pleacă şi sărută mîini care lovesc, a adăugat la înaltul său prestigiu moral. C. Stere a fost din rarii români care au avut curajul să rămînă singuri.

Azi, cînd turme de barbari fără conştiinţă îneacă, într-o decădere totală, tot în ceea ce a crezut el : omenie, civilizaţie, toleranţă, moartea lui vine ca o mîntuire. Dar va veni o vreme cînd acest uriaş va fi înţeles, iubit şi pus în pantheonul naţiunii acolo unde e locul său, uzurpat în aceste vremi tulburi de siniştri impostori.

(28 iunie 1936)

SIMPLIFICĂRI STUPIDE

Dintr-o conversaţie auzită în tren :

— Aşadar, crezi că s-au făcut nereguli în gestiunea mitropoliei din Chişinău ? Atunci eşti desigur comunist.

— Nu-l găseşti pe contele Ciano fotogenic ? Trebuie să fii comunist.

— Nu-ţi place critica literară pe care o scrie în coloanele lui *Candide* Léon Daudet ? Desigur, fiindcă eşti comunist.

Aceste fărîmituri de convorbire le-am auzit formulate de profesioniştii cei mai diverşi : profesori, ingineri, medici.

Nici o îndoială, deci, că tîmpenia se generalizează într-un tempo accelerat. Ea tinde să devină universală, să suprime orice veleitate de bun simţ. N-am auzit oare că Titulescu a vîndut România bolşevicilor pe două miliarde de lei, pe care le are depuse la o bancă din Elveţia ? Sau că a predat aviaţia noastră guvernului spaniol ? Şi cîte şi mai cîte. Dar toate acestea au o scuză. Ele nu sînt păreri personale care angajează pe d. cutare sau cutare, mai mult ori mai puţin conştient. Ele sînt *stări de mulţime*. Societăţile omeneşti au cîteodată cheful să se transforme în turme. O lozincă idioată parcurge atunci ca un singur curent electric prin toate conştiinţele. Oamenii bîlbîie stereotip o formulă neroadă. Nu le vine o clipă în minte să despice sensul, să controleze realitatea, să-i revolte inepţia. Repetă mereu aceleaşi formule ca sărmane gramofoane învîrtite de o mînă străină.

Se găseşte într-o asemenea stare patologică omenirea de astăzi ? Ne e frică că da. Altfel nu s-ar împărţi cu nemiluita universul acesta, pe deasupra celor mai strigătoare diferenţe, în comunişti şi fascişti. Aşadar, o presiune brutală te obligă să te înscrii, fără putinţă de protestare, într-o tabără sau în alta. Dar existența, și tocmai aceasta face farmecul ei, e infinit de variată. Dacă n-ar fi diversitatea ideilor, peisajul lumii ar fi de o așa ternă monotonie, încît n-am avea de ales decît între neurastenie sau idiotizare progresivă.

Invitația imperativă la simplificare e un semn al neobarbariei timpurilor noastre. Dacă nu ești ceea ce voiesc eu, atunci ești, desigur, adversarul meu.

Dar chiar de am rămînea singuri, izolați într-o lume care dorește să devină din ce în ce mai stupidă, vom refuza de a ne încazarma cu sila în una din cele două alternative : fascist sau comunist, ca și cum ar fi singurele posibile. Și pe deasupra oricărei contagiuni care vine de aiurea, știm că aici la noi, pe lîngă snobii lui Hitler și ai lui Mussolini și pe lîngă aderenții Moscovei, mai există ca o tragică și îndărătnică realitate și țărani români.

Și vom rămîne cu ei și cu metoda lor de a guverna care se cheamă democrație, oricît ni s-ar împuia urechile că lumea se grupează pe două fronturi, în absurde cruciade religioase ori ideologice. Cînd cineva crede cu tărie, poate aștepta ca furtuna prostiei să se potolească.

(25 octombrie 1936)

POLITICĂ EXTERNĂ ȘI MIZERIE INTERNĂ

Țările care și-au improvizat civilizația proprie, neascultînd necazurile lor specifice, ci importînd masiv forme de cultură și instituții din alte țări, au mereu atenția îndreptată în afară. Ele se deprind a trăi ca sucursale ale moravurilor din altă parte. Un detaliu cît de neînsemnat întîmplat peste graniță le pare mai important decît cel mai important eveniment petrecut înăuntrul hotarelor. E arhicunoscută aptitudinea noastră către mimetism. Au denunțat-o cu o perfectă logică, pe vremuri, junimiștii. Pe atunci, era maimuțăreala liberală. Acum, odată moda schimbată, a venit vremea imitației servile a tuturor formelor de fascism din Europa. Ar fi și astăzi indispensabilă nițică critică, nițel bun simț junimist contra sugestiilor fasciste. Va veni poate într-o zi și această salubră reacțiune.

Ceea ce ne revoltă însă astăzi e atenția exagerată pe care orice român se crede dator să o acorde evenimentelor internaționale, — chiar acelora care n-au nici o legătură cu noi, — și indiferența cu care se privesc toate neajunsurile interne. Nu există azi cafenea în orice tîrg de provincie în care să nu fie tabere gata de încăierat pentru fenomenele spaniole. Firește, unii sînt gata să moară pentru rebeli, alții își oferă generos viața pentru guvernamentali. Unii tremură pentru căderea Madridului, alții speră cu înfrigurare în rezistența Barcelonii.

Unii îl idolatrizează pe Franco, alții pe Largo Caballero. Altădată, asemenea încăierări pasionate erau rezervate cafenelelor din port, la Galați ori Brăila, unde aliații lui Venizelos și cei ai lui Gunaris se înjunghiau cu cuțitele. Astăzi, acest inocent război civil, desfășurat în jurul biliardelor verzi, s-a universalizat. Românii au ajuns să se urască pentru ceea ce se petrece în Spania. Și totuși Spania, chiar aceea a lui Cervantes, de care n-au auzit nici unu la sută din pătimașii beligeranți de azi, e departe, departe de tot și treburile de acolo sînt departe de a devia pe alte linii zodiacul României.

Și pe cînd țara noastră e toată o cafenea pasionată pentru evenimente spaniole, aici la noi, întîmplări mai puțin patetice, mai puțin pitorești ne rod lent, pe zi ce trece, cu teribila lor mizerie. De ar învinge generalul Mola ori președintele Cabanelas, de-ar fi ori nu salvat Madridul, aici tot vor bîntui, nestingherite de atențiile care acum sînt încordate pentru ceea ce se petrece la trei mii de kilometri, sifilisul, tuberculoza, prevaricațiunea, teroarea, exploatarea cîtorva, bunul plac, inchiziția fiscală și altele. Români, lăsați grandiosul peisaj spaniol, pentru umilele și urgentele noastre nevoi.

E atît de făcut aici, pentru ca să nu ne mai insultăm pe teme de literatură politică !

(31 octombrie 1936)

„DREAPTA“ ŞI REVIZIONISMUL

E amuzant de parcurs presa de dreapta după declaraţiile d-lui Mussolini *. Cu excepţia *Universului,* care a luat în această privinţă o atitudine de sinceră dezavuare, toate celelalte gazete adoratoare ale pumnului tare al dictatorului italian se chinuiesc în nesfîrşite perifraze şi eufemisme pentru a ocoli situaţia penibilă în care se găsesc. Bineînţeles, nimeni nu are de reproşat ceva d-lui Mussolini. Inspirate de o ireproşabilă obiectivitate, ziarele extrem-naţionaliste discută în fond lipsa de temei a pretenţiilor ungare. Dar nu de aceasta e vorba acum.

De astă dată, ungurii n-au revendicat nimic. Darul le-a fost oferit din altă parte. Nu e cazul deci să polemizăm cu ei. Problema cazului de faţă e atitudinea Italiei faţă de noi. O ţară pe care am adulat-o, pe care am admirat-o copiindu-i principiile şi programul, pe care am dorit-o cu orice preţ, contra evidenţei, ca prietenă a noastră, se arată deodată ostilă formei noastre de stat şi întregirii noastre etnice. Ce avem noi de spus ?

Pentru un popor cu serios instinct de conservare, cu demnitate naţională, întrebarea nici n-ar avea sens. Am putea formula aici o lege.

Popoarele mari sînt acelea la care politica externă primează politica internă.

Priviţi la noi. E exact pe dos. Totul se face prin perspectiva venirii la putere, prin optica combinaţiilor şi intrigilor politicii interne. În Franţa, în Anglia, de pildă, de la extrema stîngă la cea dreaptă, cu mici nuanţe, politica externă e aceeaşi. La noi, dacă adversarul a ocupat o anumită poziţie în politica externă, partidul opus o ia pe cea exact contrară.

Alteori se adoptă, indiferent de interesele neamului, o prietenie care poate fi dezastruoasă pentru existenţa naţiunii, dar aduce o justificare pentru necesităţile politicii interne. S-ar fi entuziasmat oare atîta de Hitler d. O. Goga dacă nu credea că sub acest semn poate cuceri puterea ?

---

* E vorba de discursul rostit de Mussolini în Piaţa Domului de la Milano, la 1 noiembrie 1936, discurs care încuraja tendinţele revizioniste ale Ungariei horthyste. (n. ed.).

Ar mai simţi nevoia, azi, *Ţara noastră* *, cînd am fost provocaţi aşa de brutal de d. Mussolini, să-i acorde totuşi justificări şi „circumstanţe atenuante“, căci iată cum îşi începe articolul care comentează faimosul strigăt : „Dreptate pentru Ungaria“ sus numitul ziar : „Mai întîi o precizare : această ultimă manifestare politică a Ducelui are loc după cîteva evenimente privitoare la Europa centrală, care au fost de natură, prin conjunctura internaţională creată, să stîrnească unele susceptibilităţi“.

Aşadar, chiar şi acum scuze şi justificări. Nici un adevărat român nu va înţelege această pasiune, acest amor necondiţionat pentru o ţară care-ţi dă cu piciorul.

Pentru sociologi, fenomenul e însă perfect comprehensibil : *totdeauna, în toată istoria, „dreapta“ a trădat.*

Şi e firesc să fie aşa. Dreapta are privilegii de conservat. Ea trebuie să le păstreze cu orice chip şi cu oricine. Emigranţii nobili au venit în Franţa cu armatele prusace, iar arabii lui Franco „naţionalizează“ Spania.

De dragul unui an de guvernare extrem-„naţionalistă“, nu s-ar renunţa oare — bineînţeles cu durere în suflet, — la o jumătate de Ardeal ?

(6 noiembrie 1936)

PENTRU PROF. N. GH. LUPU

Mîine dimineaţă, în zori cenuşii de toamnă, un tren cernit va aduce în Gara de Nord trupul unei fetiţe. Sufletul ei, o boare lilială, sălăsluieşte acum în grădina veşniciei, printre heruvimi şi serafimi. Trecerea ei prin lumea aceasta a fost ca o adiere suavă pentru părinţi şi prietene care o adorau. Mintea îi era strălucită şi inima blîndă şi darnică. Nici o lipsă, nici un păcat nu-i scădeau precocea ei perfecţiune. Tată, profesorul dr. N. Gh. Lupu, era, prin bunătatea şi dezinteresarea sa, din neamul sfinţilor.

Se trudea de dimineaţă pînă seară, într-un veac de lăcomie şi ferocitate, pentru toată lumea suferindă, de cele mai multe ori fără nici o răsplată materială. A salvat din ghiarele morții mii de bolnavi care i-au cerut ajutorul. Și „justiția imanentă“, în care sîntem siliți să credem toți, ca să nu ne prăbușim în cinism, în nesimțire și ticăloșie, a găsit de cuviință să lovească tocmai pe acest om. Acum două săptămîni, scumpa lui Lulu înveselea cu voioșia sa clasele Școlii Centrale. Și acum nu mai este.

---

* Publicaţie apărută la Cluj între 1922 şi 1938, sub direcţia lui O. Goga şi exprimînd poziţiile politice ale acestuia. (n. ed.).

Durerea noastră e sfîșietoare fiindcă ne îndărătnicim să credem că, oricum, acest univers e condus de legi care ascultă de o ordine naturală, de logică și de dreptate, cînd poate toată firea nu e decît un dement sabat de forțe oarbe care se ciocnesc, se sfarmă absurd, în deplin întuneric. Iar mintea noastră, ca să nu înnebunească, privește grozăvia acestui iad și se chinuiește de la începutul începuturilor să deslușească vreun sens de rațiune. Proporțiile de tragedie antică a nenorocirii d-rului Lupu suprimă rîsul și speranța chiar în sufletele cele mai optimiste. Totul e la discreția vîrtejului și putem muri oricînd, pentru nimic.

Dacă în fața năruirii totale, îi mai trebuie prof. dr. Lupu o pîrghie de care să se agațe, să se gîndească o clipă că bolnavii pe care i-a salvat îngînă în acest moment o rugăciune ca Dumnezeu să-i dea tăria tuturor încercărilor, să-i dea sufletul cel de pe urmă al lui Iov. Iar în vidul [pe] care-l seamănă în jurul nostru nenorocirea, să știe că prietenii suferă la fel cu el odioasa nedreptate a firii.

(13 noiembrie 1936)

APELUL LA UNIRE

După obiceiul constituțional consacrat, guvernul ticluiește un mesaj pe care Majestatea Sa Regele îl semnează. Așadar, deși conținutul acestui act e opera guvernului, faptul că poartă o înaltă semnătură ne oprește de a-l discuta azi în diversele aspecte care se opun credințelor noastre. Evident, fruntașii partidului nostru își rezervă dreptul să discute amplu diferitele lui aspecte cu ocazia discuției la adresă. Atunci, se vor evidenția, detailat, toate reliefurile care se vor descoperi în programul general de activitate al guvernului.

Dar în afară de aspectele generale, mesajul conține și un cald apel la unire. Dacă acest apel s-a strecurat din inspirația guvernului să ne fie permis a-i contesta și sinceritatea, și legitimitatea. O asemenea chemare e mai mult decît suspectă. Fiindcă e cel puțin bizar ca un guvern, care de mai bine de un an, prin încurajări evidente ale forțelor extremiste de dreapta, nu face decît să pregătească războiul civil, să vină acum să ceară o sacră unire. O nouă ipocrizie în plus. Un astfel de apel nu e nici măcar legitim, fiindcă nimeni nu va înțelege să se alinieze unui guvern uzat și abuziv.

Dacă însă invitația la unire e o inițiativă a Majestății Sale, fundată pe înalte necesități de politică superioară externă și internă, dacă Majestatea Sa crede că în momente de excepțională tensiune internațională toți bunii români trebuie să manifeste în același suflu solidaritatea națională, evident că nu tocmai Partidul Național-Țărănesc nu va înțelege un imperativ de înalt patriotism. Ca întotdeauna el va fi la datorie ca să apere comandamentele superioare ale istoriei. Dacă e vorba de politica externă, înainte chiar de acest apel, înțelegînd, printr-un firesc contact cu masele, instinctul național, partidul nostru a fot singurul neșovăielnic în afirmarea unicei politici externe posibile.

Pe vremea cînd toți „naționaliștii“ pactizau cu „marii dictatori“ pentru ca aceștia să facă declarațiunile cunoscute mai pe urmă, noi afirmam încă o dată, prin grandioase întruniri antirevizioniste, fidelitatea noastră către nestrămutatele noastre alianțe.

Apelul la unire privește așadar pe toți acei înstrăinați sufletește, care cred că, pescuind în apa tulbure a urilor de rasă, a regimurilor de înăbușire a libertăților, copiind modele de la popoare care nu ne vor nici un bine, s-au pus în afară de linia intereselor naționale.

Tot aceste grupări au de meditat invitația la solidaritate și în ce privește politica internă. Propagatori inconștienți ai urei de rasă, adepți constanți ai metodelor teroriste, ei au adoptat asasinatul și amenințarea, intimidarea și în orice caz violența, ca metode normale ale luptelor politice. Iar alte grupări, ceva mai cuminți, mai sfătoase și mai bătrînești îi asmuțeau din umbră, frecîndu-și mîinile cu satisfacție.

Acestora toți le e adresat mesajul regal.

Partidul Național-Țărănesc, înainte chiar ca acest apel să se fi produs, din instinctul său propriu, se situase într-o politică de demnitate și unitate națională, și în politica externă, și în cea internă.

(18 noiembrie 1936)

REGLEMENTAREA REGIMULUI PRESEI

La noi, instituțiile se nasc febril, într-un entuziasm subit față de un model străin, și mor prematur, fără să-și fi dat măsura. Un abuz precoce le asasinează tinere. E adevărat că presa românească are un trecut venerabil și merite care se pot înscrie în patrimoniul național. N-aș voi azi, cînd o grea lovitură o amenință, să-i semnalez neajunsurile și lacunele. Aș aminti numai că la noi, spre deosebire de alte țări mai cuminți, mai obiective în viața lor socială, presa de polemică, tip pamflet, e monstruos dezvoltată în dauna presei de informație și de doctrină. Comparați ziarele noastre cu cele cehoslovace, elvețiene și englezești ! Urmează de aici o exacerbare a nivelului invectivei, o emulație în pitorescul portretisticii, care formează caracterul principal al presei noastre de la război încoace. Pornită pe acest drum, presa românească a atins adeseori nivelul unor calomnii nedrepte, odioase. Mulți oameni politici, ireproșabili pentru o cercetare mai cinstită a pretinselor lor greșeli, plătesc și azi cu onoarea lor față de artificiale și inconștiente curente de mulțime în căutare veșnică de țapi ispășitori, pentru lipsa de conștiință etică a unor gazetari ușuratici, meschini ori venali.

Cu toată solidaritatea mea profesională și tocmai în folosul prestigiului presei, din instinct de conservare al instituției însăși, trebuie să spun deschis că o nouă lege a presei, care să limiteze anumite abuzuri și să reglementeze calitatea de ziarist, devenise indispensabilă. Nimeni și în nici o societate omenească nu poate avea numai drepturi fără răspunderi.

Și trebuie să adaug în toată sinceritatea că stabilirea prin lege a responsabilităților ziaristicii nu e, cum s-a creat atmosfera la noi, o măsură antidemocratică. Din contră, apărarea cinstei și a onoarei cetățenilor e o datorie sacră a regimurilor democratice.

Nimeni nu-mi va spune că Statele Unite ori Anglia nu sînt țări democratice. Dar acolo regimul care limitează drepturile presei, e foarte sever.

Cazul recent al ministrului Salengro * azvîrle o deprimantă lumină asupra calomniilor prin presă. E o axiomă : calomnia e infinită și apărarea e limitată mi se pare. Și e totdeauna democratic să aperi pe cel slab. Altfel, după criza parlamentarismului, și acest mijloc de control va deveni suspect sau chiar odios. Așadar, un regim al presei era necesar. Guvernul ne aduce un anteproiect. Dar acest anteproiect nu înseamnă o ordonare a presei sau o prevenire a abuzurilor ei, ci pur și simplu, dacă el se aplică, *o suprimare a ei.* O serie întreagă de măsuri absurde, de sancțiuni precise pentru culpe foarte echivoce, vor face — dacă se aplică — exercitarea profesiei de gazetar imposibilă. Cînd cîmpul infracțiunii e larg și vag, el devine un mijloc de răzbunare, de delațiune ori de persecuție. Și atunci ne întrebăm : s-a urmărit o ameliorare a presei ori desființarea deghizată a ei ?

Nu mă voi ocupa azi de partea privitoare la regularea profesiei de ziarist. Voi spicui la întîmplare din conținutul proiectului. Mai întîi, presa devine în noua concepție, ca în regimurile fasciste, un monitor oficial al guvernului, tinzînd încetul cu încetul la crearea unui monopol al presei laudative.

Iată de pildă art. 59 :

„orice publicație periodică este obligată a insera gratuit, cu caractere obișnuite, pe prima pagină a numărului următor, comunicatele cerute de autoritățile publice referitoare la politica externă sau internă care nu întrec 300 cuvinte...“ Iată acum altă pildă. În activitatea mea de director de ziar, de mai bine de trei ani, n-am scris în articolele mele măcar o frază nedelicată la adresa cuiva.

---

* Roger Salengro (1890—1936), ministru de Interne în cabinetul socialist Léon Blum, după victoria Frontului popular din 1936. În urma unei virulente și calomnioase campanii de presă, se sinucide la 17 noiembrie 1936. (n. ed.).

M-am menținut în discuția și caracterizarea ideilor, evenimentelor, atitudinilor. Și sînt totuși inculpat în peste 12 procese de calomnie, care privesc direct corespondenții mei din Soroca, Brașov ori Turnu-Severin. Ce mi se va întîmpla dacă se aplică art. 66 al noului proiect ? „Directorul publicațiunilor periodice vinovat de a fi lăsat cu știință sau din gravă neglijență să înfăptuiască o infracțiune prin mijlocirea unei publicații, se pedepsește cu pedeapsa prevăzută de art. 243 cod penal Regele Carol II“.

Așadar, și din „gravă neglijență“ ! Dar ce înseamnă aceasta ? Dacă plec pentru 2 zile la Iași să-mi fac cursul și un reporter în lipsa mea inserează o informație ce poate fi considerată calomnioasă, mă așteaptă numaidecît art. 243 cod penal ! E serios ?

Mai savuros e art. 68, care obligă pe oricine ia un pseudonim — chiar dacă scrie foiletoane literare sau științifice ! — să-și spună numele într-un registru secret la tribunal. Așadar, nici o modestie, nici o pudoare nu mai e posibilă. Am ajuns din nou la epoca Regulamentului organic. Atît pe azi. Vom continua și cu alte aspecte.

(21 noiembrie 1936)

IARĂȘI REGIMUL PRESEI

— Pentru ADEVĂRUL —

În rubrica „Glose“ din ziarul *Adevărul*, scrisă altădată cu alt tact, d. M. Sevastos, sub pretextul apărării unor înalte principii, mă prezintă publicului democratic din România ca pe un renegat care și-a uitat crezul tinereții și care a trecut, cu arme și bagaje, de cealaltă parte a baricadei. În fața unei asemenea apostazii, durerea d-lui Sevastos trebuie să fie atroce. Și eu și d-sa am crescut la Iași în atmosfera *Vieții românești* și doar nu e ușor să vezi un fost prieten de idei pîngărindu-și trecutul cu atîta ușurință. Regret că i-am dat atîta amărăciune d-lui Sevastos.

Una din consolațiile cele mai pozitive la tristețea moravurilor politice e arta psihologiei. Eu îl înțeleg deci pe d. M. Sevastos. D-sa e într-o situație delicată. Despărțit de Partidul Național-Țărănesc pentru că nu i s-a dat nu știu ce satisfacție, d-sa a plecat umplînd cu noroi întreg partidul într-o broșură ce voia să treacă drept „roman“. Și firește, cum termină orice bun român, d-sa s-a apropiat de Partidul Liberal, mai ales, mi se spune, de ramura sa ploieșteană, a cărei monografie, mi se pare, o scrie.

Cum scrie însă și la *Adevărul* și *Dimineața*, e obligat să apere principiile democratice în chipul cel mai ortodox. Iată însă că Partidul Liberal vine cu o lege care sugrumă regimul presei. Ce trebuia să facă d. M. Sevastos față de noii săi amici ? Să-i înjure ori să-i denunțe publicului ? Nu putea. Putea să facă un singur lucru : să arate că și Partidul Național-Țărănesc, care se laudă atîta cu democrația, a scrîntit-o și el. Cu cîtă satisfacție a făcut autorul „Gloselor“ această descoperire ! Mai întîi îi apăra indirect pe liberali. Deoarece și național-țărăniștii sînt contra presei, înseamnă că lucrul era inevitabil și că deci Partidul Liberal nu e așa de reacționar cum se crede.

În al doilea rînd, se plătea unor foști amici o poliță. *Întrebăm noua direcție a Adevărului : ce interes are ca să desemneze drept huligani, drept gîtuitori ai libertăților și pe puținii apărători care au mai rămas ?*

Și acum să revenim la articolul meu.

D. M. S. citează cu o vădită rea credință numai prima parte a articolului unde se fac anumite considerații, ca să zic așa, de ordin sociologic. Dar de partea unde mă ocup anume de proiect și unde declar pur și simplu că el echivalează cu „o suprimare odioasă a regimului de presă din România“ nu se pomenește absolut nimic.

Că era necesară o legiferare a calității de ziarist mi se pare evident, o cere unanim toată lumea. Dar, declar în articolul meu, că anteproiectul *actual* nu dă nici o satisfacție acestor necesități. Și pe urmă încep analiza proiectului, nu pe motive tehnic juridice, ci tocmai pe considerații relativ la regimul de libertate. Dar despre acestea intenționat d. M. S. nu suflă nimic. Cînd proiectul va deveni definitiv voi avea ocazia să lămuresc cu toată claritatea acest lucru. Pînă atunci, întrebările pe care mi le pune mie și partidului d. M. S. nu ne privesc. Dacă d-sa cita ori discuta partea finală a articolului, n-ar fi avut ocazia să mă întrebe, de pildă, dacă „a încătușa presa nu înseamnă oare a da la o parte ultima baricadă dinaintea abuzului administrativ ?“ sau „meritau oare guvernanții abuzivi (amicii de azi ai d-lui Sevastos !) apărarea acestui partid de stînga și nu presa care se ridică împotriva incorectitudinii din domeniul public, a samavolniciilor, a bunului plac ?“ etc. etc.

Toate aceste întrebări legitime să le pună d-sa Partidului Liberal și guvernului. A trunchia un articol, a-i cita numai considerațiile generale de ordin teoretic, pentru a găsi motive de diversiune în apărarea unui guvern pe care vrei să-l aperi cu toate că e singur vinovat, aruncînd ponosul pe alții, e un procedeu cu care noi ieșenii, crescuți altădată într-o anumită ideologie, nu eram deprinși. Un mizantrop englez a spus odată : „a îmbătrîni înseamnă a asista la decăderile foștilor prieteni“.

Să fie oare adevărat ?

(28 noiembrie 1936)

PILDE DE PATRIOTISM

A trecut aproape o lună de la faimoasele declarații ale d-lui Mussolini. Apelul generos pentru „dreptate Ungariei“ a putut produce toate reacțiunile posibile. În inimi demne, firește, indignare. În suflete servile și interesate, tăcere și încercări de diversiune pentru a se vorbi de altceva. Azi bilanțul poate fi încheiat. Aproape toate grupările care nu fac o paradă excesivă de patriotism au avut atitudini decente și normale. În adversari loiali, trebuie să mărturisim chiar că d. A. C. Cuza a făcut la momentul oportun declarații de un patriotism categoric. Încolo, „dreapta naționalistă“ de diferite nuanțe nu numai că nu a simțit nevoia unei reacțiuni, dar, dintr-un creștinesc gest (măcar creștin, dacă nu național !), a întors și celălalt obraz pentru o nouă eventuală pălmuire. Și, în loc să polemizeze cu acei care ne contestă drepturile naționale, a zvîrlit invective oamenilor politici români care au îndrăznit să enerveze pe d. Mussolini silindu-l să facă asemenea declarații, evident fără voia lui, ci numai așa într-un moment de impulsie și de supărare. În interviewul pe care-l acordă azi *Dimineții*, d. mareșal Averescu crede și d-sa că ieșirea ducelui nu e decît o... cochetărie.

Trebuie să observăm mai întîi că faptele sînt exact contrare acestei interpretări. Să zicem că personalitatea politică românească, care a putut supăra mai tare pe d. Mussolini, a fost d. Titulescu, cînd s-a grăbit să voteze sancțiunile. Dar d-sa a fost înlăturat tocmai pe motivul că ne îndepărta anumite prietenii. Dictatorul italian ar fi avut, deci, motive să fie mulțumit. Dar să admitem că totuși d. Mussolini e nemulțumit.

Nu sînt dintre admiratorii fără rezerve ai d-lui Mussolini. N-aș avea însă niciodată îndrăzneala de a avea despre el o așa de detestabilă părere cum au naționaliștii noștri care îl admiră atît.

Căci n-aș putea niciodată să cred că un așa de eminent conducător s-ar lăsa determinat în atitudinile sale de impulsii sau ranchiune sentimentale de moment și nu de reflectate și chibzuite interese ale națiunii sale. Nu-l pot crede pe d. Mussolini numai capricios și supărăcios și deloc patriot.

Cerem deci naționaliștilor noștri să nu-și insulte idolul.

(10 decembrie 1936)

CENTRALISMUL — O VIRTUTE NAȚIONALĂ, DESCENTRALIZAREA — O TRĂDARE

În politică, legea monotoniei prin repetiție nu joacă nici un rol. Căci altfel cum ne-am explica faptul că aceleași coarde obosite, zgîndărite mereu de ani de zile mai pot crea tumulturi ca acelea stîrnite alaltăieri în Cameră. Cu o sărăcie de imaginație impresionantă, se denunță mereu vindictei naționale „regionalismul“ ardelean. Și doar criminalii indicați au dovedit mereu, și în trecutul depărtat, și în cel recent, state de serviciu de un neconstestat patriotism. Dar oaemnii politici sînt impermeabili chiar la argumente de evidență.

Era o vreme cînd a cînta farmecul specific al fiecărei provincii, a-i tălmăci nevoile și suferințele era nu numai *legitim*, dar chiar înălțător și patriotic. Și cu drept cuvînt. Căci ceea ce fundează teoretic naționalismul fundează și regionalismul.

Naționalismul stă pe ideea diferențierii individuale a popoarelor. Dacă nu admitem specificul particular al fiecărui neam ca drept de existență, orice patriotism se ruinează. Dar diversitatea nu se oprește la frontierele națiunii. Ea pătrunde în sînul ei și o fructifică în variate chipuri. E o banalitate să mai amintim regula după care cu cît un popor e mai complex în ființa provinciilor sale, cu atît el e mai bogat și mai viu.

Varietatea în unitate e marea, imensa calitate a popoarelor mari. Să mai repetăm că Franța, Anglia, Germania în fine (singura care permite azi partidelor de dreapta pilde folositoare), toate au păstrat intacte firea și caracterul istoric al provinciilor lor ?

Mărturisim că ne rușinăm de atîta banalitate. Se pare totuși că ea e încă necesară calității intelectuale a multor din parlamentarii noștri.

Trebuie totuși să înțeleagă și cei mai inocenți din deputații majorității sau ai Partidului Național Creștin : viața statului nu trebuie confundată cu viața națiunii. Viața de stat poate cere uneori — în domeniul militar, politic, polițienesc etc. — unitate și chiar uniformitate desăvîrșită. Viața națională, — economică, spirituală, — ca să poată dura, are nevoie de diversitate, de varietate.

Cum adică, e o crimă să strig că Moldova mea e ruinată și neglijată, că Iașul nostru a ajuns o paragină ? Că impozitele pe care le plătim noi acolo merg la cheltuieli somptuoase pentru o Capitală dezvoltată monstruos pe mizeria lucie a orașelor de provincie ?

Că tinerii noștri nu mai au debușeuri și speranțe de viață pe lîngă locurile lor natale ? Echivalează convingerile descentralizate cu o trădare de patrie ? Să se spună atunci clar și neted ca să audă și lumea necăjită care n-are fericirea să trăiască în București și să se plimbe pe Calea Victoriei. Sau apărarea altor provincii e legitimă și numai aceea a Ardealului, a acelui Ardeal care e eternul cal de bătaie al tuturor demagogilor naționaliști, e o crimă ?

(19 decembrie 1936)

SĂRBĂTORIREA D-LUI PROF. D. GUSTI

Pe ziua de ieri, un grup impozant de profesori, academicieni și oameni de cultură, străini aceștia de trivialele combinații de culisă politică care monopolizează mereu gîndul bucureștenilor noștri, și-au adus aminte că mai există ocupații omenești demne și senine și, într-o atmosferă caldă, au sărbătorit pe un pionier al științei și filosofiei românești, pentru meritele sale eminente de cugetător și organizator. În colectivitățile de azi, înnebunite de barbare revanșe, sînt așa de rare pornirile de recunoștință pentru gîndirea dezinteresată, încît numai peisajul moral al manifestației de ieri e reconfortant.

Am fost elev al profesorului D. Gusti. Ca și alte serii lungi de studenți, m-am adăpat la larga sa erudiție, la cursurile sale așa de moderne și de informate. Mi-a rămas mai ales în minte *europenismul* firii și mentalității sale. Europenism în maniere, în gîndire, în larga sa obiectivitate, în perfecta sa politețe. Dar mai ales europenism în spiritul său de integrare a valorilor de civilizație apuseană la valorile românești. D. D. Gusti e un remarcabil om de știință teoretică. Cercetările sale în domeniul sociologiei și al eticei, în istoria doctrinelor sociale și politice aduc importante contribuții la formarea unor științe așa de recente și de plăpînde.

Legăturile sale cu savanții continentali sînt mai frecvente și mai strînse decît ale oricărui învățat român. Institutul Social Român contează printre cele trei, patru instituții europene care *perfectează* știința societății. Merite eminente desigur, dar nu meritele cardinale ale profesorului D. Gusti. După cum în literatură nu există mare scriitor, dacă nu se exprimă într-o limbă națională (în caracterul său hibrid stă tragedia lui Panait Istrati), tot așa în domeniul științelor morale nu se poate aduce o contribuţie fecundă, reală, originală, decît prin cercetări proprii din domeniul realităţilor naţionale. Fiindcă, în fond, interesează mult mai puţin vagi consideraţii generale de filosofie abstractă decît cercetări concrete şi vii, păstrînd încă *parfumul* proaspăt şi specific al pămîntului.

Cercetările de sociologie aplicate la realitatea românească vor rămîne marele merit al prof. D. Gusti.

Ne-am întregit geograficeşte şi acum ne muncim, dibuind confuz, să ne limităm sufleteşte, să ne cunoaştem cine sîntem, ce suflet avem, ce putem face. Ne căutăm prin întuneric un stil sufletesc şi unul cultural. Din haosul moral şi intelectual de azi, din contopirea atîtor spirite provinciale trebuie să iasă configuraţia noastră morală de mîine. Cercetările monografice tind, pe căile sociologice obiective, la definirea sufletului românesc. Ele ne ajută să ne găsim pe noi înşine, să ne lămurim, să ne caracterizăm puterile şi destinul. Cînd, mîine, naţia românească va lua cunoştinţă de ea însăşi, nu printr-o oarbă îngîmfare şi nici printr-o sălbatecă prigonire a ceea ce e ea, ci prin intuiţia exactă, obiectivă, a propriului ei specific, lămurit fără false iluzii, numele profesorului Gusti va trebui mereu pomenit. Românism făcut de un european : asta ne trebuie.

(12 ianuarie 1937)

POLITICA MONETARĂ A PARTIDULUI LIBERAL

Remarcabila interpelare dezvoltată ieri la Cameră de d. V. Madgearu a arătat încă o dată consecvenţa de stil a politicii liberale. Dacă trebuie adus Partidului Liberal un omagiu, acela e, fără îndoială, constanţa procedeelor sale. Istoricul politic poate uşor recunoaşte cum în tot ce s-a făcut în ţara aceasta de la 1877 pînă azi, toate înfăptuirile liberale poartă pecetea unui teribil diletantism, a unei candide uşurinţe, atunci cînd interesele proprii ale partidului sînt în joc.

Politica monetară a guvernului a fost caracterizată ieri net ca o politică de inflaţie. Trebuie să adăugăm : ca o inflaţie care şi-a arătat numai inconvenientele şi nici un avantaj. Căci se pune întrebarea : cui a folosit deprecierea monetară ?

Producătorii *agricoli* n-au înregistrat nici o urcare la preţul cerealelor. Comerţul de detaliu şi intermediarii sînt singurii care au folosit ceva.

Cursul investiţiilor a evoluat monstruos în preferinţe exclusive faţă de construcţiile urbane în Bucureşti. Salariile funcţionarilor în raport cu scumpetea mereu crescîndă a vieţii au rămas aceleaşi, lovite uneori de impozite noi, ceea ce a oferit acestei necăjite tagme o viaţă de mizerie accentuată. În fine, nici bugetul statului nu s-a bucurat de vreun avantaj oferit de inflaţie : deficitele în ultimii doi ani s-au ridicat la peste patru miliarde lei. Aşadar, concluzia care se impune şi la care ajunge d. Madgearu e aceea de uşurinţă şi sacrificare a viitorului apropiat pentru necesităţi de prezent care puteau fi satisfăcute şi cu alte mijloace. Cu alte cuvinte, verificarea aceleiaşi legi care prezidează la istoria tuturor înfăptuirilor liberale : ori de cîte ori finanţele private ale Partidului Liberal n-au fost în joc (în acest caz prudenţa şi prevederea erau perfecte), operaţiile tehnice au fost făcute cu cea mai mare uşurinţă.

Întîmplarea face ca să citesc, odată cu interpelarea d-lui Madgearu, notiţele zilnice de război ale mareşalului Averescu, apărute zilele acestea în librărie.

Constatările tragice asupra lamentabilei pregătiri a războiului nostru, debandada anarhică a organizaţiilor militare, consemnate de marele soldat găsesc o analogie perfectă cu cifrele indicate de d. V. Madgearu. Se evidenţiază în ambele cazuri unicul principiu liberal : „după noi, potopul“.

E de ajuns ca un expedient să-şi arate cîteva mici avantaje de moment. Viitorul nu mai e luat în considerare. *Viitorul* e pentru alte guverne, prezentul trebue exploatat pînă la epuizare. Iar felul cum îşi face acum bagajele guvernul, secătuind ultimele resurse şi împovărînd pe succesori cu cele mai penibile angajamente, confirmă încă o dată procedee verificate statornic de istoria politică. Şi, în faţa tuturor acestor evidenţe, d. Cancicov, cu un cinism stilat, a ridicat, după Disraeli, norocul, la rangul unui principiu politic. Numai că norocul cunoaște legea seriilor. Cînd s-a epuizat panta bună, începe dezastrul în plin.

(30 ianuarie 1937)

O REMANIERE INUTILĂ

Nimic nu indică mai evident gravitatea unor situații decît soluțiile neserioase care li se opun.

Avem așadar o nouă remaniere *, consacrată și aceasta ca și cea din august trecut exclusiv menținerii ordinei. Și atunci, ca și acum, guvernul părea alarmat și s-a reconstituit în cea mai bună compoziție a sa pentru a garanta liniștea și a asigura autoritatea în stat. Ce s-a întîmplat am văzut. După cinci luni, o nouă remaniere e necesară. Tot în scopul asigurării oridinei. Cu același discurs-program, aproape cu aceleași formule verbale, care nu cer altceva decît fapte și iar fapte.

Puterea de iluzionare a d-lui prim ministru e imensă. Credem însă că nici d-sa nu mai crede că există vreun naiv rătăcit în această țară ca să mai spere ceva de la noua formație ministerială.

Căci dacă remanierea din august, consacrată exclusiv oridinei, n-a reușit, ce garanție, ce element inedit prezintă actuala ?

În orice caz, rezultatul cel mai paradoxal la care am ajuns e că trăim încă sub o guvernare liberală, condamnată de înșiși membrii partidului prin memoriul alarmant [pe] care l-au prezentat președintelui partidului. Dar afară de cîțiva grijulii destul de rari și de cîțiva nemulțumiți, Partidul Liberal și guvernul trăiește într-o candoare senină, în acea sinistră beatitudine în care trăiesc guvernele.

În momentele sale de îngîmfare — destul de dese —, Partidul Liberal enumeră, într-un bilanț glorios, toate binefacerile cu care a fericit țara, începînd cu independența

---

* La 23 februarie 1937, primul ministru Gh. Tătărăscu preia și departamentul Interior, în vreme ce V. P. Sasu, ministru al Agriculturii ,devine și ministru al Justiției. (n. ed.)

regatului și sfîrșind cu expropierea. O perfidă lege de compensație va face ca acum dezastrul unei societăți întregi să fie pregătit tot de „istoricul“ Partid Liberal.

Își mai dă cineva seamă în acest partid de teribila răspundere care-i apasă pe umeri ?

(25 februarie 1937)

HAOS

Sînt în istorie *epoci* triste de deprimare și sărăcie. Sînt epoci sublime de entuziasm și eroism. Și unele, și altele sînt suportabile atîta vreme cît un popor își cunoaște menirea, țelurile, ursita. Ceea ce e de nesuferit pentru contemporani e însă dibuirea nătîngă prin întuneric, orbecăirea în dezorientare și nehotărîre. O hotărîre greșită, dar tenace, persistența pe o eroare sînt încă preferabile incoherenței.

Am avut și altădată guverne slabe ori incapabile. Dar ele, cel puțin, luptau pe o linie clară și erau înfrînte fiindcă dificultățile le copleșeau.

În ce privește concepția, [guvernul actual] se zbuciumă neputincios între toate antitezele. Se repede o clipă pe o pantă, pentru ca s-o părăsească cu aceeași frenezie și în termeni tot așa grandilocvenți, a doua zi. În ce privește acțiunea : începuturi avortate e tot ce a întreprins în ultimul an.

Niciodată nu se destramă o societate mai ușor decît atunci cînd se simte guvernată contradictoriu în concepție și ezitant în fapte. Clasa conducătoare se deprimă, se dezaxează, își pierde încrederea în menirea ei și la urma urmei intră în panică.

Acest peisaj politic îi e dat să fie contemplat contemporanului nostru.

Viața noastră publică e un adevărat haos, în care nimeni nu mai înțelege nimic.

În politica internă, s-au asmuțit din meschine interese de manevră și diversiune guvernamentală curentele de extremă dreaptă. Tîrziu, prea tîrziu guvernul s-a alarmat *.

---

* Loc cenzurat în publicație (n. ed.)

Aseară, rectorul universității din Iași, unul din cei mai integri și mai blînzi oameni din această țară, a fost înjunghiat (nici măcar împușcat !) în plină stradă *.

Peste tot haos, haos, haos. Frămîntare neputincioasă între tendințe contrare care se anulează. Numai această uzură a nervilor prepară scufundarea societăților și marile catastrofe ale istoriei. Dar ce știe de toate acestea d. G. Tătărăscu [?] El e mulțumit, încîntat și prepară, ca să ne încurajeze, un nou discurs, mult mai frumos decît ultimul.

(3 martie 1937)

TRAIAN BRATU

Pe patul său de suferință, profesorul Traian Bratu va fi avut zîmbetul amar și iertător pe care înțelepții tuturor timpurilor și tuturor neamurilor l-au avut, cînd fără excepție au fost loviți tocmai pentru virtuțile lor. **

Pilda mîntuitorului se va repeta pînă la sfîrșitul veacurilor ca o neînțeleasă lege de fier : omenia și dreptatea caracterului se cer ispășite. Ele sînt ofensatoare crime pentru cîrdul tuturor celorlalți. În timpuri de civilizație, ele se pedepsesc cu ironia și oprobriul ; în timpuri de sălbăticie, cu cuțitul. La o mie de români, unul dacă atinge perfecțiunea lui Traian Bratu.

El e un caracter roman și creștin în același timp. Roman printr-o necesitate imperioasă a firii sale de a respecta rigoarea și disciplina regulilor.

Și nu din acei reci farisei, severi cu alții și îngăduitori cu ei. Legea pornește în toată asprimea ei mai întîi de la dînsul. Datoria e pentru el o zilnică autoflagelare care nu cunoaște crutarea.

Dar această obsesie de ordine și de legalitate ar fi un absurd formalism, dacă n-ar fi temperată de o blîndețe cu adevărat creștină. Fără iubire, pornirea uscată către dreptate ar fi odioasă.

---

* Loc cenzurat în publicație. (n. ed.)

** V. nota de la p. 402 (n. ed.)

Dragostea de om, de slăbiciunile și de destinul său mlădiază implacabila virtute a caracterului său. Iubire în și prin dreptate : acesta este sufletul aspru și sentimental totdeodată al lui Traian Bratu.

Așa fiind clădit, trebuia să cadă. Între el și o bună parte din generația actuală, e o prăpastie.

Traian Bratu e un apostol al efortului *etic și individual.* El și-a cucerit viața prin grade succesive de perfecționare. Prin îndelungi și răbdătoare afirmări morale, victorii treptate asupra sa însuși.

Mulți tineri de azi vor să-și realizeze cariera *politic și colectiv.* Vor să dezlănțuiască o rebeliune de generație care să le ofere în bloc toate posturile de comandă din stat. E desigur mai ușor să tragi cu revolverul — mai ales cu asigurarea impunității — decît să dai un concurs sau să aștepți să treacă un stagiu.

Dar ceea ce e mai straniu încă e un alt fapt. Partidele de dreapta urăsc democrațiile și vor creații de elită. Mereu și peste tot ne împuie capul cu ideea selecției și a creației aristocrațiilor de merit care trebuie să comande popoarelor. Vor creațiunea unui om nou, adică a unui om perfect. Și cînd dintr-o mie de români răsare unul înfățișînd toate aceste merite, atunci *tinerimea* care vrea o Românie nouă și dreaptă îl ciopîrțește cu cuțitele. Iată reforma morală care ne așteaptă.

(4 martie 1937)

CRIMA PROFESORILOR UNIVERSITARI

Legea învățămîntului superior *, a cărei pasionată discuție se termină la Senat ca să înceapă azi la Cameră, constituie ecoul pe care asasinarea rectorului Bratu l-a avut în concepția despre învățămîntul superior a guvernului. În spiritul ei, legea e un reproș indirect adresat celui care suferă pe un pat de spital, tocmai fiindcă a fost unul din cei mai conştiincioşi, mai dîrzi şi mai corecţi dintre profesorii universitari ai acestei ţări.

---

* Este vorba de fapt de modificarea art 84 din „Legea învățămîntului universitar" (din 22 aprilie 1932), modificare apărută în *Monitorul oficial* din 12 martie 1937, care se referă la definitivarea asistenților universitari din învățămîntul superior medical (n. ed.).

De altfel reacţiunea guvernelor liberale la toate turburările studenţeşti e cunoscută mai dinainte. E un reflex simplu, mecanic, care constă în a veni invariabil cu un text de lege prin care se declară unicii responsabili cei 15-20 profesori ambulanţi.

De data aceasta, s-a mers mai departe : întregul corp profesoral e declarat incapabil, nedemn şi răspunzător de toată mentalitatea actuală a studenţimii. Incriminarea e aşa de drastică încît consiliul Facultăţii de Drept din Bucureşti, într-un memoriu adresat ministrului, declară că legea e pură calomnie şi vorbeşte chiar de o sesizare a instanţelor judiciare.

Adevărul e că legea aduce o serie de articole represive, din care reiese că ultimii funcţionari ai statului din punct de vedere al achitării datoriilor lor sociale sînt profesorii universitari.

O analiză ceva mai puţin demagogică a faptelor ar dovedi imediat inanitatea şi nedreptatea unor asemenea concluzii. Dar e ea măcar oportună în momentul de faţă ? După cum a spus d. N.Iorga la Senat, „nici un profesor universitar n-a tras pînă acum cu revolverul într-un profesor universitar“.

Prea puţini profesori au făcut politică la universitate şi, în orice caz, prea puţini şi-au împins elevii la dezordini. Guvernele însă au întrebuinţat adeseori studenţimea în scopuri *politice*. Diversiuni odioase faţă de dificultăţi pur politice s-au făcut pe spatele studenţimii. Alte dăţi, cînd corpul profesoral a cerut sancţiuni şi fermitate, deci comoditate şi egoism, guvernele au tolerat, au tăcut şi au acoperit ereziile unei studenţimi rătăcite. Şi-acum, evident, profesorii universitari sînt de vină ! Ne întrebăm însă, dacă guvernul vrea să restaureze autoritatea în universităţi, ce nevoie are să înceapă prin a ruina prestigiul profesorilor ?

Şi dacă e vorba de sincerităţi integrale într-un moment aşa de rău ales, atunci procesul să fie analizat pînă în originile lui cele mai adînci. Căci ce poate face un profesor universitar cu un om format, de 21 de ani, pe care învăţămîntul secundar îl trimite gata format ? Şi ce poate face el în faţa ruinei vieţii familiale, a atmosferei etice generale, dar mai ales în faţa indolenţei ori complicităţii guvernelor ?

Întrebări, la care cele cîteva *articole* represive pentru profesorii universitari nu vor putea răspunde.

Legea rămîne astfel tot o diversiune demagogică.

(11 martie 1937)

ANGLIA, SPERANŢA NOASTRĂ

Se discută iarăşi la Londra posibilitatea încheierii unui pact occidental. Şi poziţiile sînt iarăşi neschimbate. De o parte, Anglia, Franţa şi Belgia cer garanţii de securitate şi linişte. Poziţia lor e paşnică, conservatoare şi defensivă. În faţa lor, Italia şi Germania, fără să refuze garanţia securităţii pentru Franţa şi Belgia şi indirect pentru Anglia, încearcă totuşi să obţină, odată cu oferirea unor garanţii fireşti pentru pacea lumii, şi anumite avantaje de metodă internaţională. Adică se cere din nou separarea pactului occidental de cel oriental şi întocmirea metodelor de securitate colectivă şi pace indivizibilă pentru pactul în patru al marilor puteri occidentale.

Primul punct presupune dezinteresarea Franţei şi a Angliei faţă de politica orientală şi suborientală a Europei. Cele două mari democraţii sînt rugate să-şi caute de alte treburi, să închidă ochii, să se facă a nu vedea nimic din tendinţele năvalnice ale diferitelor imperialisme ce-şi dispută influenţa în Balcani şi în Europa Centrală. Se zice că în această privinţă s-a făcut înţelegere între Italia şi Germania care şi-au şi delimitat zonele şi sferele de influenţă. Care e scopul final al acestei expansiuni ? Se mărturiseşte ca ultim ţel Rusia. Dar pînă la ea drumul trece peste o serie de popoare mai mici. Ce vor deveni ele ? În calea cuceririlor, vor fi anexate sau numai colonizate ? Se răspunde că nimic din toate acestea nu se va întîmpla. Tot aşa ne răspundea Rusia ţaristă în timpul celor opt ocupaţiuni pe care trebuia să le înţelegem ca fiind un popas în drum spre Ţarigrad şi nu destinate vreunui gînd de anexiune.

Oricum, noi am trebuit să le suportăm.

Ideea pactului în patru, revenire în plin la metodele congresului de la Viena, afirmă iarăși egoismul marilor popoare și disprețul lor față de cele mici. Societatea Națiunilor, rupînd ierarhia după importanță, a admis principiul egalității națiunilor libere.

Nimeni ca popoarele mici n-avea mai mult interes la păstrarea prestigiului Ligii Națiunilor.

Și totuși am văzut acest paradox prin care Liga era atacată și disprețuită chiar de aceste popoare, care fără principiile de la Geneva aveau abia o existență secundară și subordonată. Dar instinctul de conservare nu e cum s-ar crede primar. Se crede că el se cîștigă pe încetul și nu-l achiziționează cu adevărat decît națiunile serioase.

În sfîrșit, ultimele convorbiri de la Londra arată cum imperialismele lacome bîntuie iarăși partea răsăriteană a bătrînului nostru continent. Primul pas pentru captarea prăzilor e separarea popoarelor mici de prietenii lor mai mari. În fața acestor lăcomii dezlănțuite, Anglia devine un arbitru imparțial, interesată la un echilibru de „statu quo". Ea n-are nimic de cucerit și totul de păstrat. Înarmarea ei, se pare, e pe sfîrșite. Opinia ei publică, în sfîrșit, a înțeles unde e pericolul numărul unu. Cînd ultimele ei avioane vor fi fabricate, ea va ști să spună acel „non possumus" care ne va feri în același timp de război și ne va garanta și independența. [*]

(16 martie 1937)

PROBLEMA CĂMINURILOR STUDENȚEȘTI

De aproape un deceniu, universitățile cer închiderea căminurilor studențești și înlocuirea lor cu burse individuale. Cel puțin universitatea din Iași a cerut regulat acest lucru. De un deceniu, Ministerul Instrucției a rămas surd la toate aceste insistențe. Motivele sînt meschine: economie bugetară care, cu sume mediocre, poate satisface mulți studenți, lichidarea dificilă a unor gestiuni în curs etc. etc. Ultimele turburări au arătat însă cît de fundate au fost cererile universitarilor. Într-un moment de intențiuni radicale, guvernul a anunțat desființarea căminelor. S-a vestit chiar și consacrarea sumelor aferente în buget pentru crearea de burse studenților merituoși.

Pe urmă, s-a făcut tăcere peste această chestiune, iar acum e vorba ca să se revină la vechea stare de lucruri. Așteptăm deci redeschiderea căminurilor universitare. Credem că se comite din nou o ireparabilă greșeală. Nu e posibilă viața universitară liniștită, cu căminuri deschise.

Dar mai este încă ceva. Efortul nostru al tuturor, profesori, guvern etc., trebuie să fie azi o reeducare a studențimii. Tineretul de azi, spre deosebire de cel de ieri, trăiește acum o mentalitate periculoasă. El nu mai concepe cucerirea vieții, formarea unei cariere prin merit, muncă, stagiu, răbdare, aptitudini. Calea i se pare spinoasă și lentă. Tinerimea nu mai dă azi lupta pe cale *individuală*, adică fiecare pe cont propriu. Ea s-a grupat sub noțiunea de generație într-un bloc, într-un front de luptă *colectiv*. Cu ajutorul revoluției naționale, toate posturile din stat vor fi cucerite și oferite pe tavă aspiranților, care nu vor avea altceva de făcut decît să aleagă ce le place. E nevoie atunci să mai aștepți, să te mai chinui în examene și concursuri cînd paradisul e aproape și cînd vor curge rîuri de lapte și miere? De ce să te mai gîndești la profesie, la carieră, la vocație, cînd e de ajuns să ajuți la înfăptuirea revoluției care va alunga pe cei bătrîni și va înscăuna în cele mai bune posturi de comandă pe cei tineri?

Mentalitatea aceasta colectivă, bazată pe substratul generației revoluționare, e îndeosebi furnizată de atmosfera căminurilor. În această privință, un cămin e ca o uzină. El oferă prin aglomerarea firească a tinerilor la un loc, prin facilitatea cu care se pot avea săli de întrunire o stare de mulțime cronică. Tinerii cresc în mase compacte, se excită unii pe alții, se grupează în spirit de cîrd. Trebuie refăcută atmosfera muncii individuale și trebuiesc recreate condițiile răspunderilor personale. Pentru aceasta, înapoi la gazdele de altădată, la izolarea tineretului în condiții de locuință departe de ambianța maselor turbulente.

Bursele individuale pot readuce atmosfera studențească de altădată.

---

[*] V. nota de la p. 403 (n. ed.).

Menținerea căminurilor înseamnă menținerea revoluției. Timpuri sîngeroase ne așteaptă încă.

(24 martie 1937)

ACUM TREIZECI DE ANI

S-au prăbușit în abisul timpului treizeci de ani. Eram în ultimul an al școlii primare, cînd s-a auzit că un tînăr doctor de plasă, de convingeri generoase, a fost numit prefect. În protipendada de castă a marilor proprietari care dominau atunci județul Fălciu, această simplă numire însemna începutul unor revoluții. Duhul răscoalelor frămînta lumea satelor. Ce prefect a fost atunci doctorul Lupu se știe. Din ziua aceea și pînă acum, puține cariere politice au fost mai unilineare, mai consecvente, mai constante. D-rul Lupu se confundă azi cu duhul democrației. Au trecut mode pentru și contra democrației. S-au năruit imperii și s-au format popoare noi. Credința doctorului Lupu e aceeași : mereu alături de mase și de zbuciumul lor. În această privință, cariera sa e unică în țara aceasta. Ca să găsești vreo asemănare, trebuie să mergi la pilda marilor revoluționari francezi, la Auguste Blanqui, la Raspail sau la Barbès. Treizeci de ani de generozitate, de sacrificii și de dăruire de sine. Dacă materialul politic al oamenilor de rînd poate uita, mulțimile nu uită. În panteonul lor, ele își slăvesc azi marele lor erou.

(28 martie 1937)

C. STERE

„Il fut élu pour de grandes infortunes". (M. Barrès)

Puțini români au avut onoarea unei adversități mai integrale ca C. Stere. Între opinia publică românească și acest om n-a fost nici o clipă de armistițiu. Toată viața sa a trebuit să lupte, într-o țară care nu cunoaște ura ca sentiment curent, cu calomnia, cu răutatea, cu perfidia. Originea acestui conflict stă în primul rînd în profunda nepotrivire dintre firea tragică și metafizică a lui Stere și psihologia frivolă, optimistă, ușuratecă a mediului social românesc din vremea lui.

Se mai adaugă la aceasta și firea lui ursuză, orgolioasă, ironică, disprețuitoare. Nu era un om amabil acest revoluționar. Stere a avut toată viața ceea ce La Bruyère numea „l'aristocratique plaisir de déplaire". N-a făcut sforțări de a plăcea oamenilor, care n-aveau interes pentru el. Și disprețul se iartă în genere prea puțin.

În toată istoria contemporană a României, puține personalități (poate Kogălniceanu, Hasdeu, Maiorescu și Iorga) pot prezenta o bogăție sufletească mai mare. Pentru a vorbi complet de C. Stere, ar trebui să se ocupe cineva de aspectul sociologic al operei sale (care, înainte de Durkheim, a arătat procesul diferențierii sociale prin degajarea individualității), de talentul său de agitator, de popagandist, de om de acțiune politică, în fine, de artistul C. Stere. Căci în el trăia deodată un om de știință, o fire de artist și un om politic.

S-a spus despre el că a fost un mare ratat. Afirmație numai în parte justă, în sensul că marile sale posibilități n-au fost încurajate de mediu. (El însuși spunea cîteodată că se simte ca un mare actor, care ar juca pe scena unui mic orășel de provincie). Se poate afirma însă cu o egală dreptate că, dacă C. Stere a putut vedea greșit în politica externă, în ce privește politica internă, el a reușit în totul. Timp de trezeci de ani, toate partidele au trăit din programul său. Cooperatism, țărănism, constituționalism, contencios administrativ, agrarianism, libertăți publice, expropriere, vot universal, în toate aceste reforme de idei a fost un precursor.

Toate acestea își au importanța lor covîrșitoare. Ceea ce e mai însemnat însă, pentru mine, e *aspectul patetic* al vieții sale. Românii noștri trăiesc fără grandoare, fără risc, fără fior demonic. Eroismul și mucenicia nu-i atrag.

Viața noastră e săracă, ternă, dar mai ales trivială, fiindcă e rezumată la valori de confort și epicureică juisare. C. Stere a avut o viață plină ca a unui aventurier, ca a unui sfînt și a unui tiran.

A dominat însă aspectul eroic.

Să-și pună cineva această întrebare : cîți oameni au suferit pentru ideile lor, afară de cei din epoca pătruzecioptistă, în decursul istoriei noastre politice contimporane ?

Se vor găsi foarte puține nume și printre ele unul singur mai ales : C. Stere. Există în educația noastră morală multă comoditate și, trebuie să am curajul vorbelor, multă lașitate. Impregnați, secole de-a rîndul, cu mentalitatea Bizanțului, această floare otrăvită a decadenței greco-romane, acest cîntec de lebădă al antichității, poporul nostru a cunoscut prea puțin duritatea caracterului ori rectitudinea conștiinței. Epicurei veșnic nesatisfăcuți, căutăm să ne adaptăm la orice situație, numai ca rezultatul să ne aducă un profit. Instrumentul nostru, ca și acela al maeștrilor de la care am învățat, e compromisul. Totul se „aranjează“ aici. Orășanul nostru e majoritar din fire ; merge orbește către oficialitate, către autoritate ori putere, numai să i se zvîrle cîteva fărămituri de la banchetul pe care-l prezidă cei mari.

În toată istoria noastră nu există un erou național pe care să-l fi indignat turpitudinea noastră, care să fi bătut indignat cu pumnul în masă, răscolind și răsturnînd această putredă vermină care se întinde, perseverentă ca o boală, peste toate veleitățile de curățenie ale neamului acestuia.

Cîțiva idealiști precoci se agită cu epice poze de revoltă, între 20 și 30 de ani, ca să capituleze lamentabil după acest prag.

Individualitățile se domesticesc aici : indignarea se transformă în indulgent surîs, revolta face loc unei dulci filosofii sceptice, după care totul e permis, pentru ca în această toleranță generală să intre, furișate ori obraznice, și propriile tale murdării. Și, credeți-mă, e nevoie de mult, tare mult scepticism pentru turpitudinile unora.

Intoxicația aceasta se transmite de la o generație la alta și infecția se afirmă unanimă. Azi corupția e o chestie de structură a societății, e o situație normală, organizată, sancționată de instituții speciale.

Care, din cei mai delicați ori mai cinstiți, n-au simțit că se înăbușă măcar în vîrsta generozității de cinismul unora, de eleganța sceptică a altora, de indiferența, lenea, ipocrizia ori duplicitatea din jurul lor ? Pe urmă însă, resemnați ori cîștigați, s-au așezat cuminte la masă și au primit cu amicale mulțumiri tratațiile.

Acest dulce consens a fost deodată tulburat de un glas care venea de departe, dinspre răsărit. C. Stere a descălecat ca un erou wagnerian, misterios și neașteptat, din cețurile răsăritului îndepărtat.

Procesul și lupta au început chiar de a doua zi.

Această energie curată își vărsa apele sale limpezi în cloaca otrăvită de aci.

Sînt puțini oameni care au onoarea unui *destin*. Cei mai mulți se zbat neputincioși între firele, inextricabile pentru ei, ale unei sărmane *soarte*.

Destinul e rectiliniu și are chemări stranii. El e drumul anevoios, indicat de Dumnezeu, pentru mucenicie. Cei aleși nu-l pot evita. Merg cu ochii închiși către inexorabilul chemării lor. Au fost aici la noi strălucite și fascinante cariere politice. Avem talent pentru aceasta. Puține cariere au avut însă semnificația morală. Se cheamă morală preocuparea de a impune, cu sacrificiul tău, o regulă de viață grupului din care faci parte. Indiferent dacă această regulă e adoptată sau nu.

În zile grele de asfixie, martirajul lui C. Stere ne-a dat formula etică, ne-a făcut suportabilă viața, ne-am refugiat în exemplul lui ca într-un liman.

Aceasta, orice s-ar întîmpla vreodată, n-o putem uita. Fără exemplul lui C. Stere, am fi fost alții sau am fi disperat. El ne-a permis să trăim. Poate cineva să nu-i fie exclusiv recunoscător ? Ne gîndim atunci : oare nu se găsește și în țara noastră, bîntuită de spiritul trivialității joviale, al pehlivăniei șirete, al josniciei care se crede prudentă, al lașității care se crede cuminte, — nu există în acest blestem unanim care consumă poporul meu o pildă de curaj, de suferință pentru idei ?

În zadar am căutat în toate părțile : el singur ne satisfăcea complet. Alții vor fi politicieni abili ori înțelepți, alții talentați pînă la virtuozitate.

C. Stere e simbolul etic al democrației românești. Toți cîți au inima cinstită și caldă, toți care au simțul moral rafinat ori adînc, sufletul bîntuit de îngrijorări religioase ori metafizice, chiar și acei pe care îi conduce numai bunul gust artistic, nu pot să nu iubească acest patetic portret, cu trăsături sumbre de mister, cu luciri oțelite de forță neînvinsă, cu îndărătnicie de martir și majestate de comandant. Fără portretul lui C. Stere pe biroul nostru, ne-am fi împrăștiat sforțările, ne-am fi pierdut în neant puterile. El ne-a dat concentrarea și încrederea optimistă.

După revolta generoasă și critică de la douăzeci de ani, ne-a împăcat cu viața. Am înțeles atunci că în țara noastră e mai prețioasă o eroare susținută cu caracter, decît un adevăr. Perseverența pe o greșală e o formă de caracter care valorează mai mult decît acceptarea imediată a unei platitudini mai mult ori mai puțin veridică.

Dar această confesiune e poate reflexul subiectivității noastre. Dacă aș chema rațiunea în ajutorul inimii, ca să mă lămurească, aș gîndi la fel. După semnificația etică a operei lui C. Stere, să vedem care a fost contribuția lui la politica țării, care a fost activitatea lui pozitivă, creatoare, care prin obiectivitatea ei a adus nu numai exemplul moral, dar și eficacitatea practică. Căci C. Stere nu s-a oprit la elocvența unui apostol retoric, indicînd atitudini. Gîndirea lui a luat forma precisă a unui sistem.

Oricine va recunoaște că între anii 1900 și 1915 politica internă a țării a fost profund modificată de felul său de a gîndi. Nimănui nu-i venise în minte că la un popor de țărani trebuie adoptată o politică care să asigure echilibrul claselor sociale. În 1894, cînd a apărut *Evenimentul literar*, unde s-au formulat pentru întîia oară aceste idei, nu mai era în țara românească nimeni altul care să le susțină. Istoria va uita toate numele mărunte ale politicianilor de duzină. Istoria nu va putea trece cu ușurință peste numele C. Stere. Împreună cu I. Brătianu, care a creat burghezia, el e acela care a prefăcut mai mult, în sensul progresului modern, clasa țărănească. Liberalismul a indicat, cu reale foloase desigur, formula modernizării noastre cu ajutorul civilizației urbane și capitaliste : structura bancară și industrială. Poporanismul cu cooperatismul indică cealaltă formulă de organizare a capitalului agrar, de echilibru echitabil al claselor. El indică metoda de viață a grosului populației noastre țărănești.

S-a vorbit și se vorbește cu o ușurință beoțiană de bolșevismul lui C. Stere. Dar există oare teoretician care să fi arătat mai clar imposibilitatea industriei mari și a socialismului la noi ; există oare om politic care, cerînd creațiunea unei mici proprietăți țărănești, să ofere un dig mai serios anarhiei [---] prin precauțiunile serioase pe care le-au luat ideile lui C. Stere decît ale oricărui om politic de dreapta, adept al dictaturii, deci al exasperării maselor ? Dar la noi lucrurile au ajuns de așa natură, încît cine nu-i pentru dictatură este implicit bolșevic.

Să mai vorbim despre activitatea lui C. Stere ca profesor de „Drept constituțional“ și ca om politic în favoarea libertăților cetățenești, a parlamentarismului, a modernizării noastre politice ? Orice om informat și de bună credință nu va putea nega această luptă și acest rol.

Prin același canal al democrației și al dreptății a voit el să aducă și asimilarea sufletească completă a basarabenilor la totalitatea națiunii. Și aici stă aportul său cel mare la ideea națională. În timp ce alții voiau trunchierea idealului național, prin sacrificarea Basarabiei, C. Stere a urmărit idealul integral. Ca basarabean nu putea gîndi altfel. Se uită prea ușor și se înțelege prea greu că C. Stere a fost, înainte de toate, basarabean.

Pentru acest ideal național basarabean, pentru menținerea românismului în Basarabia, a mers C. Stere ani îndelungați în închisorile Siberiei.

Aceasta dă cheia întregii lui politici externe. Deci, dacă alții au avut dreptul să fie ardeleni ori regățeni, lui nu i-a fost permis să fie basarabean ? Cu atît mai mult, cu cît basarabenismul lui nu se închidea în zidurile chinezești ale unui strîmt regionalism. Tocmai fiindcă voia idealul național integral, el a fost printre foarte puținii oameni politici, care s-au ocupat de aproape de viața Ardealului, care a sprijinit de dincoace lupta milenară a transilvănenilor contra tiraniei de dincolo, care a trecut granița ca să ducă un cuvînt bun ori o mîngîiere. Și după realizarea întregirii naționale, el a fost acela care a împins la fuzionarea Partidului Țărănesc basarabean cu cel din regat, pentru ca viața politică să capete o unitate, să nu fie fărămițată, atomatizată, în lupte și ambiții locale.

Să mai amintesc, pe lîngă toate acestea, de meritele culturale, de fondator de revistă, de profesor universitar, de om de știință, de critic literar, social etc. ? Și cîte, cîte !...

O asemenea personalitate multiplă și tare rupe zăgazul mediocrității unei epoci.

Aceasta însă nu s-a iertat prea ușor. Atacurile de ieri și cele de azi nu l-au tulburat. Îi știam disprețul suveran și toleranța umană infinită. Încetase de mult să mai spere înțelegere de la oamenii de azi.

Colectivitățile posterității restabilesc justiția imanentă. Era în caracterul acestui om să lucreze pentru mîine.

Istoria nu se ocupă decît de cei care o cultivă, adică de acei care i se adresează direct peste capetele contemporanilor. Din contră, ea va prezenta cu siguranță o totală amnezie pentru toți detractorii lui C. Stere. Și uitîndu-i în clemența ei, le va face, fără îndoială, un real serviciu.

(ianuarie-martie 1937)

IARĂȘI ȘOMAJUL INTELECTUAL

A venit deunăzi la mine un tînăr licențiat în Litere din Paris. Era palid și părea deznădăjduit. Avea privirea absentă, glasul stins și toată înfățișarea lui era aceea a momentelor de mari hotărîri. Mi-a spus că de trei ani și-a terminat studiile și că nu poate căpăta nici o întrebuințare în țara lui. Traiul în casa părintească e un infern : i se reproșează mereu că e un incapabil care nu-și poate găsi un rost în viață. Se gîndea serios la sinucidere ca la singura soluție posibilă. M-a lăsat impresionat și am făcut demersuri pe lîngă un ministru. I s-a găsit, la Tighina, un post plătit cu cinci mii de lei pe lună.

Bucuros că am scăpat o viață tînără de la dezastru, am zburat către solicitatorul desperat. I-am anunțat fericit vestea. Am rămas îndată înmărmurit însă cînd tînărul mi-a spus că la Tighina nu se duce : orașul e prea mic și plicticos și că preferă să mai aștepte în București. Dar dacă i-aș găsi ceva în Capitală, evident, ar fi mulțumit.

Mi-am adus aminte atunci că în Franța, unde e cel mai mic șomaj intelectual din lume, cînd se publică un post de medic în Senegal, se prezintă o sută de candidați la concurs, cu speranța că după zece ani vor fi înaintați în Maroc, iar după alți zece într-un orășel de provincie din metropolă.

Adevărul e că nu avem șomaj intelectual serios. Voiesc să spun că șomajul nostru intelectual nu e decît *calitativ*. E un șomaj de preferințe înalte greu de satisfăcut, de ambiții nemăsurate, de comoditate excesivă. În Germania, în America, în Austria, un tînăr acceptă orice fel de muncă ca să cîștige bani. La noi, candidații aleg pe sprînceană numai ce le place : un învățător nu vrea post decît în satul lui natal, un băiat de familie sinecură în București, un profesor secundar catedră numai în trei, patru orașe principale. Meseriile care presupun bătaie de cap sînt necăutate. Au fost în ultimii ani examene de capacitate pentru matematică unde erau înscriși mai puțini *candidați* decît locuri.

În schimb, la *limba română* ori *filosofie* cu duiumul. Din zece mii de medici cîți are țara românească, nouă mii s-au fixat la oraș, pentru o populație de patru milioane, iar o mie abia stau la sate, pentru o populație de paisprezece *milioane*. Cînd un ministru actual, plagiind programul Partidului Național-Țărănesc, a hotărît să trimită la țară cîteva sute de medici cu contract de reședință, se zice că s-au prezentat numai cîteva zeci și aceia erau... evrei. Căci românul nostru se plînge că posturile sînt ocupate de evrei, dar el nu vrea să ocupe decît posturile agreabile. Iar dacă acestea nu se pot avea imediat, soluția e simplă : se înscrie într-un partid care va efectua revoluția națională. Atunci va obține orice dorește.

Din cei șase mii de șomeri semi-intelectuali pe care i-a găsit d. Sabin Mănuilă, trei sferturi sînt desigur capricioși și dificili postulanți la locuri confortabile. Năzuroși și delicați, ei nu acceptă decît anumite întrebuințări. Altfel, preferă nițică politică de dreapta care să le dea în fine dreptul la lenea integrală. Cine tremură pentru această țară merge în adîncuri, la sate, oricare ar fi confortul personal.

(17 aprilie 1937)

MERIT ȘI NAȚIONALISM

Făceam anul trecut parte din juriul unui examen de capacitate pentru profesorii secundari. În această calitate, am avut revelația mentalității stranii de care e animat și în care e întreținut tineretul nostru. Într-o teză care avea ca subiect „descrierea Dobrogei“, candidatul începea nu știu pentru ce, probabil așa credea el că trebuie, cu o mică schiță autobiografică. Ne povestea acolo că e funcționar, că e din părinți neaoși români, făcea în fine o aspră diatribă partidelor politice. Și isprăvea cu o concluzie din cele mai interesante.

Anume cerea juriului examinator ca, dat fiind originea sa etnică pur românească și mai ales ținînd seama de principiul afirmat de un mare om politic român că România trebuie să fie a românilor, cerea ca teza să nu fie apreciată din punct de vedere științific, ci din punct de vedere etnic.

Și, ca o ilustrație a principiilor sale în materie de geografia Dobrogei, ne spunea în teză că această provincie are patru sute cincizeci de mii de kilometri pătrați, adică odată și jumătate suprafața României Mari, iar Delta Dunării era așezată pe o modică și înduioșătoare hartă, care însoțea textul, la sud de Constanța, acesta ocupînd locul Vîlcovului. Așadar, acestea erau cunoștințele de geografia țării sale ale unui viitor profesor de liceu de atitudine extrem naționalistă. Și pentru a-și servi și ferici țara atît găsise el că trebuie să se pregătească. Iar în ce privește drepturile de a ocupa catedra, în locul competenței, invoca puritatea etnicității sale. Așadar, filosofia acestui candidat era că naționalismul dispensează de merit.

O țară poate pieri în două feluri. Mai întîi, cucerită de străini. În al doilea rînd, ea se poate nărui prin incapacitatea conducătorilor ei. Dacă medicii ucid bolnavii, dacă podurile inginerilor se prăbușesc, dacă profesorii învață pe copii că Delta e la sud de Constanța, nu e nevoie de nici o invazie străină pentru ca o țară să poată pieri.

Și cel mai bun mijloc pentru a ajunge la acest rezultat e să înveți pe copii că dacă manifestezi turbulent românismul d-tale restul e indiferent ori secundar. Și din nenorocire mulți profesori secundari, din acei care își incită elevii *sub sancțiune* să poarte zvastici la butoniere, n-au altă mentalitate.

(20 aprilie 1937)

TÎLCUL ALEGERILOR

Guvernul a promis să facă alegeri administrative. Și, amînînd din lună în lună, de mai bine de un an, a hotărît să le facă. Întîi le-a anunțat în peste 30 de județe într-o zi, la 25 martie trecut. Apoi le-a mutat la 16 aprilie. În fine, s-a hotărît să le facă pînă la 30 iulie, însă le-a repartizat din săptămînă în săptămînă, cîte una ici, cîte una colo, alese pe sprînceană. Făcute în bloc, în 30 de județe, consultările ar fi avut un sens de *mijlocie matematică*. Fiindcă oricît de popular ar fi un partid, tot trebuie să aibă și regiuni mai slabe, unde alte grupări pot avea aderențe mai multe.

Guvernul s-a decis însă pentru alegeri sporadice, alese după criteriul care permite a lăsa o impresie de confuzie și de nesiguranță. Evident, scopul e ca să se arate ca, chiar dacă în unele regiuni un partid e mai tare, în altele e slab de tot și că în total tot guvernul are mai multe voturi. Numai o mijlocie masivă în cîteva zeci de județe alese din tot cuprinsul țării ar fi dat rezultate și indicații precise. Vasăzică, în primul rînd, intenția de confuzie și de impresie nelămurită. În al doilea rînd, favorizare — cu toate jurămintele și asigurările date — a elementelor de dreapta. În această privință, preferințele și gusturile guvernului au fost capricioase. El a început cu o pasiune deosebită pentru gogo-cuziști. Pe urmă, a fost sedus de tinerețea și vitejia gărzilor de fier. Pe urmă, bruscat de acestea, a revenit la primul amor, la național-creștini.

Repartiția alegerilor județene e clară în această privință. S-au ales mai cu seamă județele contaminate de antisemitism din Moldova, Basarabia și Bucovina ca să dea primele impresiuni. Din alegerile făcute, la patru județe din Oltenia, Muntenia și Dobrogea : Olt, Craiova, Constanța, Durostor, s-au ales acelea unde gogo-cuziștii, prin aberațiunea unei populații înnebunite de cea mai sinistră demagogie, au anumite sufragii. S-au făcut alegeri la Botoșani, Lăpușna, Iași, Neamț, Storojineț, Ialomița. Aproape nici una în Ardeal, aproape nici una în Muntenia, sudul Basarabiei. În timp ce unele din județe își reînnoiesc după trei ani, în a doua alegere, consilierii ieșiți la sorți, altele, ca Alba, Muscel, Sălaj, Turda, Severin, Hunedoara, Cetatea Albă, Tulcea, Gorj, Vlașca etc. etc., au și azi, după patru ani, comisii interimare. Ca să dea impresia de confuzie, se publică cu o răbdare îngerească, în fiecare zi, alegeri în cîte o comună din județul Covurlui. Din cele zece mii de comune din România Mare, comuna Tulucești și Făștănești din Covurlui au desigur o semnificație specială pentru opinia publică a țării noastre întregite. Numai așa se explică interesul deosebit al guvernului pentru prea interesantele și elocventele cifre ale alegerilor comunale din Covurlui.

În fine, încă una din abilitățile tehnice ale ministerului de Interne e tratarea cu oxigen a organizațiilor vaidiste.

Pînă acum o lună, partidul vaidist nici nu îndrăznea să se prezinte la vreo alegere. Și acum, deodată, începe să obțină oarecare voturi. Ce s-a întîmplat ? Se știe că partidul „Totul pentru țară“ a dat o circulară prin care-și invită partizanii să voteze pentru gruparea „Frontului Românesc“. Iar guvernul, complezent, a ales tocmai județele unde există mai mulți legionari.

Așa se explică „succesele“ de la Brăila, de la Sibiu și voturile din București, care fără acest concurs ar fi fost modice.

Iată politica electorală a guvernului în fața măsurilor sale de ordine și autoritate în stat. Ipocrizie ? Inconștiență ? Desigur, și una, și alta, cum e în tradiția liberală.

Și totuși, disprețuind aceste manevre, Partidul Național-Țărănesc iese triumfător.

Și ca triumful să fie evident pentru toată lumea, cerem consultări electorale și în Oltenia, Muntenia, Ardeal, Dobrogea și sudul Basarabiei, care reprezintă 60% din județele țării.

(27 aprilie 1937)

NOI FORME DE SPECULAȚIE

Cine citește literatura politică a ziarului *Viitorul* sau manifestele electorale ale Partidului Liberal pentru alegerile județene e copleșit de laurii care se acordă operei creatoare a guvernului. Dacă ar fi să credem, România trăiește clipe paradiziace : drumuri, școli, biserici, confort, belșug, ordine și dreptate pentru toate clasele sociale ale neamului. „Constructivismul“ e o veche marotă a Partidului Liberal și [a] guvernelor reacționare în genere.

În apus, dictaturi de înăbușitoare asuprire și-au justificat adesea existența și legitimitatea fiindcă trenurile ajungeau exact în gări, sau fiindcă construise cîteva autostrade. Rețeta politică e simplă și veche. Ea n-a scăpat nici lui Machiavel. Faci pentru reclama publică cîteva lucrări impresionante. Obții astfel un certificat de spirit constructivist.

La adăpostul lui, ai, după aceea, toate libertățile pentru orice abuz.

În afară de neputința politică de a stăvili anarhia, guvernul liberal s-a caracterizat printr-o neputință economică : aceea de a nu putea împiedica scumpirea exorbitantă a vieții. Asupra acestui lucru, *Viitorul* ca și manifestele electorale tac. Dar în ultima lună un nou val de scumpete s-a ridicat pînă la treizeci la sută după ce în cursul anului trecut și prețurile articolelor de detaliu se urcase încă cu patruzeci la sută. Toată repartiția veniturilor e răsturnată. Puterea de cumpărare a claselor de jos e anemiată complet. O caracteristică constantă și pentru ultimele urcări de prețuri : ele se remarcă mai ales la articolele de detaliu și, mai ales, la produsele care n-au nimic comun cu agricultura. Așadar, și de această dată, tot agricultorii și tot mica burghezie cu muncitorii plătesc. Așadar, tot o singură clasă, aceea a speculanților, a intermediarilor și a marilor negustori se îmbogățește încă.

Și guvernul n-are nimic de spus. El a creat diversiunea șovină, pentru ca la umbra ei să se dezlănțuie dezmățul exploatării. Ca să fim buni naționaliști și să merităm acest epitet, trebuie să înghițim, în tăcere, urgia speculației. Altfel, fără îndoială, am greși contra patriei.

(15 mai 1937)

„ENIGMA“ SUCCESIUNII

Sînt oameni în București — provincia are robustul său bun simț — care pun în mișcare la fiecare două săptămîni cele mai stranii elucubrații în vederea succesiunii care se va deschide.

Acești oameni, desconsiderînd Țara și Coroana, cred că urzelile culiselor, interesele spoliatoare sau ambițiile vane, cu un cuvînt factorii subiectivi, pot decide o problemă care se cere rezolvată numai și numai după date obiective. Ei au ajuns la concluzia că legea etnică a politicii românești e capriciul pur, așa cum se prezenta mediul balcanic în operetele vieneze antebelice.

Mecanismul nostru politic n-ar fi alcătuit după ei decît din opera lingușitorilor, intriganților ori venalilor și că numai aceștia ar fi sortiți să aibă izbîndă.

Pesimism, oricum, neîndreptățit. E de necrezut cum cele mai fantastice combinații pot avea crezare la colportori de știri. E adevărat că și anumiți oameni politici, cărora experiența și trecutul le-ar indica mai multă bună credință și mai mult bun gust, își arogă complet gratuit misiuni care nu le-au fost încredințate de nimeni și creațiuni de mozaicuri politice care nu le-au fost cerute decît de imaginația lor. Dar, chiar și cu acest aspect de moravuri, problema succesiunii are totuși datele ei inexorabile, încrustate în firea lucrurilor și în mersul evenimentelor.

În adevăr. Succesiunea actualului guvern depinde de trei coordonate. Prima e indicația alegerilor, a doua e programul, a treia e politica externă. Să le examinăm „sine ira et studio“ pe toate trei.

Indicația electorală e de o limpiditate cristalină. În ce privește rațiunea cantitativă a voturilor, cu toate că s-au ales în special județele slabe pentru Partidul Național-Țărănesc și bune pentru guvern și gogo-cuziști, pentru ca primele rezultate să influențeze pe celelalte, totuși numărul voturilor Partidului Național-Țărănesc sînt egale cu ale guvernului. Din totalizările tuturor alegerilor județene făcute pînă acum, reiese că guvernul a obținut 220 000 de voturi, Partidul Național-Țărănesc 212 000, Goga-Cuza 140 000 și gruparea Vaida 65 000.

Dacă scădem zestrea guvernamentală de 20 la sută care în România urmează cu fidelitate toate guvernele, Partidul Liberal rămîne în evidentă minoritate. S-a zis că voturile partidelor de dreapta reunite la un loc ar echivala cu cele ale Partidului Național Țărănesc. Concluzia e valabilă numai pentru cei care nu cunosc mecanismul alegerilor. Lupta dusă pe liste separate, de partide diverse, nu dă același număr de voturi ca lupta pe o singură listă.

Fuziunile ca și cartelurile au nemulțumiții lor, eliminații lor, care sabotează și scad numărul sufragiilor. Numărul speranțelor și al ambițiilor puse în joc e fatal mai mic. Dar chiar la un număr egal de voturi, în opera de guvernare trage totdeauna mai mult în balanță o grupare omogenă, însuflețită de un crez comun, decît un conglomerat de forțe disparate, reunite o clipă fortuit, numai în vederea venirii la putere.

În afară de aceasta, în timp ce sufragiile Partidului Național-Țărănesc sînt repartizate în mod egal pe întreaga țară, în timp ce toate păturile sociale (succesele național-țărăniste sînt destul de importante și la orașe) și toate regiunile țării cu mentalitatea lor specifică și-au dat adeziunea lor, voturile partidelor de dreapta sînt sporadice și limitate la o geografie electorală specifică sau datorite personal cîtorva electori.

Sufragiile gogo-cuziste se reduc la cinci județe din Basarabia, la patru din Moldova și la două din Bucovina. Adică acolo unde demagogia antisemită poate găsi oarecare răsunet. Să mai adăugăm la acestea aportul pur personal al d-rului Banu și al d-lui D. R. Ioanițescu. Încolo nimic în Ardeal, nimic în Oltenia și Muntenia, nimic în Dobrogea.

Dar chiar dacă partidele de dreapta ar fi încă îndoit mai populare, forțele statului au datoria să reziste unui *program* în același timp sărac și subversiv. Nu poate fi indiferent cu ce intenții vine cineva la guvern, cînd din complexitatea infinită a problemelor tehnice, economice, sociale etc. dreapta alege în materie națională : „moarte jidanilor“, iar în materie socială : „sufletul și hectarul“, suprimarea impozitelor și exproprierea generală și, cînd pentru toate dificultățile vieții de stat n-au nici o soluție, oricine are dreptul să fie îngrijorat. Și să nu ni se pomenească de analogii de aiurea. Cu un altfel de bagaj intelectual și cu alt material uman au învins și Mussolini, și Hitler. Iar astăzi, pe zi ce merge, greutățile acestor țări devin tot mai insolubile.

Cine vrea să facă o comparație de bună credință să citească uriașul program tehnic și ideologic al Partidului Național-Țărănesc.

Iar în ce privește *politica externă*, evident, nu cu telegrame de felicitare trimise colonelului La Roque sau d-lui Alfred Rosenberg România își va consolida prieteniile sale fidele sau va căpăta altele noi.

Iată pentru ce Partidul Național-Țărănesc poate privi senin ori distrat la zvîrcolirile ori la combinațiile bizare și forțate ale adversarilor săi. El își contemplă destinul cu o egalitate de suflet pe care nu o întrece decît conștiința puterii și dreptății sale.

(8 iunie 1937)

D. VAIDA ȘI „CAPTAREA“ DREPTEI

În birourile ministerelor domnește febra împachetării. Ai zice, o casă de închiriat, în ajun de Sfîntul Gheorghe. Directorii de ministere șoptesc excelențelor mistere la ureche, ordonanțările se efectuează cu precădere, acreditivele se ordonă urgent, dosarele își caută piesele esențiale spre a intra în norma formală măcar a legii contabilității publice.

Așadar frigurile plecării. Unii din miniștri susțin că interesele Partidului Liberal cer o trecere subită în opoziție. Dar oamenii informați pretind că toată această publicitate, această punere în scenă a unei plecări pripite nu e decît o ipocrizie cu scopul de a obține o prelungire de guvernare. Căci dacă cu voce tare liberalii spun că pleacă, „in petto“ afirmă că soluția succesiunii nu e găsită încă. Ei recunosc claritatea cu care țara a indicat ceea ce dorește, dar la ureche. Șoptesc că totuși mai sînt dificultăți. Aceste greutăți ar veni din faptul că trebuie totuși satisfăcut într-o măsură oarecare și d. Vaida-Voevod, iar Partidul Național-Țărănesc nu acceptă încă acest deziderat. Fiecare om cu bun simț se întreabă : de ce tocmai d. Vaida ? Pentru ce a devenit d. Vaida-Voevod un factor indispensabil oricărei guvernări în România ? Urnele au indicat „Frontul Românesc“ într-o proporție de abia 7—8 la sută. Politica externă a d-lui Vaida merge către colonelul La Roque (cu toate glumele amabile și jemenfișiste la adresa Franței, formulate alaltăieri la Cluj), către d-nii Mussolini și Hitler. La această obiecție, lumea politică românească, sceptică din fire și din experiență, adaugă firește că preferințele d-lui Vaida în politica externă n-au nici o importanță, fiindcă se pot schimba de la teză la antiteză de seara pînă dimineața. Doar lucrul s-a și întîmplat zilele trecute, cînd, cu o dezinvoltură ironică neobișnuită chiar supleței d-sale, d. Vaida a declarat că, deoarece Franța a primit bine pe cardinalul Pacelli, d-sa o poate ierta și o poate admite printre amicii țării noastre.

Firește, a mai adăugat că ordinea internă a țărilor străine e indiferentă, după ce ani de zile a pironit la stîlpul infamiei țara lui Blum, vîndută evreilor.

Să admitem că între noi, blazați de a cere unui om de stat consecvență, toate acestea n-ar avea mare importanță și că astfel de ieșiri formează chiar farmecul specific al d-lui Vaida. Între noi, cu estetica noastră politică, merge orice. Dar mai sînt și străinii. Și ei nu sînt, nu pot fi așa glumeți ca noi. Desigur, bizar, alcătuiți sufletește, ei pretind că orice oportunism are totuși o limită.

Atunci de ce d. Vaida ?

Guvernul avînd aerul de a ști * are o explicație. Trebuie să participe la guvern și d. Vaida ca să capteze o parte din mișcarea de dreapta. Această temă ni se pare de-a dreptul puerilă. Să admitem că d. Vaida are mare trecere în mediile de dreapta. Dacă o are, o are *azi*, fiindcă poate fi utilizat de acest curent. Mîine, cînd d-sa va da mîna cu d. Mihalache, va pierde subit orice autoritate față de reacțiune, ba mai mult, va fi considerat de dreapta și ca un trădător. Iritarea contra d-sale va aduce o nouă piedică guvernării. Ce atitudine va putea avea d. Vaida față de foștii săi tovarăși ? Ar putea, de pildă, într-o primă ipoteză, să dorească război și să voiască a reprima. Dar pentru aceasta nu e nevoie de un fost om de dreapta. O poate face oricine, dacă e nevoie. S-ar putea, din contră, după predilecția d-sale de „a fi naș“ (cum a declarat despre Garda de fier la consiliul de război), să întrebuințeze o metodă de seducțiune și de captare a dreptei. Adică de amorțire cu fonduri secrete o bucată de vreme, pentru ca mișcarea să renască și mai virulentă în scurt timp. Dacă în prima ipoteză rolul d-sale ar fi inutil, în aceasta din urmă ar fi de-a dreptul periculos și pentru țară *. Căci d. Vaida mai are onoarea de a fi inițiat prin această metodă curente care s-au dovedit în urmă dezastruoase. Cine dorește asemenea experiențe să le încerce. D. Tătărăscu poate bunăoară să-și refacă ministerul cu d. Vaida și cu prietenii săi.

---

* Loc cenzurat în publicație. (n. ed.)

Partidul Național-Țărănesc, cu ideologie fără echivoc și cu un șef unanim iubit și respectat, își așteaptă calm și cu încredere în logică și în justiție destinul său propriu.

(3 august 1937)

PROPRIETARI COMUNIȘTI

Acest titlu poate suna ca un nonsens. Se va vedea îndată însă că el are totuși unul. Nu unul logic, ci unul real. Căci ceea ce creează viața, ceea ce există capătă oricum un rost, adică un sens în contra oricărui aspect de absurditate. Cutreierînd satele unui județ din Moldova, cu ocazia ultimelor alegeri administrative, mi s-a întîmplat să văd, pînă și în modesta viață a unui cătun de cincizeci de locuitori, un rezumat al luptelor de ideologie politică care sfîșie azi, cu o furie ineptă, lumea, de la un capăt la celălalt al continentului. Privilegiul civilizației noastre e, datorită invențiilor moderne, viteza difuziunii. Se zice că, cinci ani după izbucnirea revoluției ruse, un reporter englez, poposit într-un sat izolat din Siberia, a fost întrebat de locuitori dacă tot Rasputin e mare și tare la curte și dacă e adevărat că țarina a născut un nou fiu. Asemenea colțuri de rai, ferite de zbuciumul civilizațiilor, nu se mai găsesc în România nici chiar în păpurișul infinit al deltei sau pe vîrfurile inaccesibile ale Călimanului. Așadar, în majoritatea cătunelor, bravii țărani s-au împărțit în comuniști și anticomuniști. Dacă întrebi pe cei ce acuză de comunism ce înseamnă aceea, ți se va răspunde invariabil că un comunist e acela care admite ca nevasta lui să fie a altuia și care, pe deasupra, prigonește biserica și pe preoți. Definiție care seamănă ca două picături de apă cu aceea despre socialism, pe care ne-o dădea un instructor la regiment și care suna cam astfel: „Socialismul este doctrina care dezertează din armată, lucrează la fabrici, mai ales în Germania, și atentează la viața guvernului".

Dar ceea ce e mai original încă e repartiția socială a categoriilor: comunistă și necomunistă.

Denunțătorii de comunism sînt aderenții noilor curente de dreapta. În genere, ori oameni foarte tineri, ori un soi de „lumpen-proletari" ai satelor, bieți sărmani fără rost, fără putere de muncă și de inițiativă, mizeri fataliști așteptînd ca o paradiziacă speranță munții de orez și rîurile de miere ale fascismului. În orice caz, oameni lipsiți de orice posesiune în lumea aceasta, de orice fel de temei economic de esență burgheză.

Cei acuzați de comunism sînt în genere membri ai Partidului Național-Țărănesc, în majoritatea cazurilor oameni gospodari cu proprietăți între 5 și 10 hectare în medie, țărani fruntași, trecuți de patruzeci de ani, care au avut timpul să-și agonisească nițică avere.

Astfel paradoxul rural cel mai izbitor se poate formula azi în modul următor: proprietarii au devenit comuniști, iar proletarii au ajuns apărătorii ordinii capitaliste.

Evident, nu e singurul paradox al timpurilor pe care le trăim. Am văzut doar armeni, greci sau italieni recent veniți în țară care fac rasism românesc în modul cel mai militant. Am văzut și evrei antisemiți. De ce n-am admite proprietari comuniști? Decadența logică și realistă a epocii noastre e așa de adîncă, încît nimeni nu se mai sinchisește să-și ferească gîndirea de raporturi de contradicție.

Pentru ca un lucru să fie crezut, nu mai e nevoie azi să fie demonstrat. E suficient să fie afirmat cu tărie, de multe ori și de multă vreme. Trăim doar de la un timp în stări de mulțime. Și în astfel de situații sociale rațiunea unui fenomen e indiferentă. Ceea ce interesează e utilizarea lui practică.

„Proprietarii comuniști" sînt cel mai caracteristic semn al vremii. Toată lumea serioasă, aceea care-și controlează sentințele și credințele, știe de mult că, dacă există în lumea de azi o țară unde comunismul e ca și inexistent, aceea e România. Indică clar această constatare nu numai un proces destul de slab de industrializare, dar mai ales lipsa totală de organizație sindicală (complet confiscată prin subvenții de stat), precum și lipsa unei conștiințe de clasă proletară. Nici un simptom tulbure: nici o grevă, nici o rebeliune, nici o mișcare serioasă, nici măcar voturi prezumate. Argumentul hotărîtor este însă situația proprietății în România.

S-a spus, și afirmarea la cel mai superficial examen capătă valoarea de evidență, că o țară de țărani (83% din populație) se adaptează greu la programul comunist. Setea ancestrală de pămînt a țăranului e o barieră de neînvins pentru orice încercare de socializare.

Individualismul țărănesc nu scade din îndărătnicia sa nativă în fața niciunui fel de propagandă și la niciun fel de presiune ori persecuție.

Și iată totuși că proprietarii au devenit comuniști ! Imbecilitatea unor atari afirmațiuni nu e lipsită însă de anumite aplicări, utile dreptei din România. Acuzația de comunism adresată țărănimii române nu e numai repetarea oarbă a unor lozinci, comandate după același șablon în străinătate și poruncite spre a fi fără grijă față de condițiile locale, împrăștiate, în Iugoslavia, în Bulgaria și în România. E mai mult decît papagalizarea unor formule absurde de către agenți venali la ordinele propagandei străine.

Tîlcul adevărat al acestei inepții stă în necesitatea de a compromite clasa țărănească. De a o semnala ca periculoasă ordinii burgheze, de a o îndepărta de la rolul ei firesc de baraj contra oricărei tentative de socializare. A recunoaște țărănimii misiunea de a conserva statul român așa cum este implică anumite datorii de recunoștință. După cum, în tip de război, importanța armatei ajunge primordială, în profilaxia anticomunistă, țărănimea fatal trebuie să ia proporții de primat social. Și, evident, dacă multe forțe politice doresc să utilizeze țărănimea, ele însă nu-i pot dori atîta importanță. Iar pe deasupra, dacă în clasa țărănească intră morbul diviziunii, dacă se formează în sînul ei elemente pentru sau contra comunismului, atunci solidaritatea ei e zdruncinată și fără îndoială realizarea destinului ei cu mult întîrziată.

Numai că aceste calcule meschine duc la un teribil inconvenient : se decretează din senin, fără nici un motiv, drept comunist un popor care n-are nici o înclinație pentru așa ceva. Întrebarea care răsare imediat în mintea fiecăruia e aceasta : cui folosește o asemenea reputație a clasei țărănești ? Și răspunsul e limpede : nimănui, decît politicianilor fără scrupule.

(august-septembrie 1937)

POSIBILITĂȚI DE SUCCESIUNE

Problema palpitantă a ceasului de față cu privire la politica internă e aceea a succesiunii la guvern. Pronosticurile cele mai fantastice sînt făcute. Cafenelele, agenții culiselor, gazetarii sau simplii limbuți angajează pariuri, transformînd atmosfera politică într-una de alergări pentru Derby. Un zvon pornit dimineața dintr-o sursă „sigură“ e dezmințit seara de un altul încă mai arbitrar, încă mai gratuit. Aproape fiecare partid politic din cele aproximativ paisprezece cîte numără România Mare crede sau măcar afirmă că vine indiscutabil la putere. Și viceversa, fiecare e convins că adversarul se înșeală și că șansele sînt exclusiv de partea lui.

Iar cînd întrebi asupra fundamentelor obiective sau măcar serioase care inspiră un asemenea optimism, afli că ele se reduc la o informație, pe care fiecare potentat, în legătură cu amanta cutărui mare industriaș, i-a transmis-o în mare secret aseară ca deținînd-o de la cutare mare personaj, inițiat în toate intențiunile factorului constituțional.

În general, cu toate că într-o lună-două succesiunea trebuie totuși să se deschidă, nici o indicație serioasă nu s-a formulat încă. Cel mai complet arbitrar, cel mai definitiv hazard domnește încă. Multe, deși nu toate posibilitățile sînt deschise.

În marile țări ale Occidentului, hazardul e înlăturat în astfel de ocazii. Un raport precis de forțe, norme legale sigure, criterii absolut clare, instituții de veche tradiție fac ca surprizele să fie ca și excluse. La noi însă, jocul politic e mult mai subiectiv. Și, evident, partea purei întîmplări mult mai mare. Astfel, cronicarul n-ar putea să se conducă decît după argumente raționale fundate numai în logică, nu și în fapt. Să încercăm deci a degaja ceea ce indică simpla judecată și bunul simț. Patru ipoteze sînt posibile : un guvern de alegeri, un guvern de dreapta, prelungirea guvernului liberal, un guvern național-țărănesc.

Guvernul de alegeri a fost preconizat de d-nii Iunian și Goga. Nu înțelegem bine ce urmărește prin această soluție președintele Partidului Radical-Țărănesc. D-sa n-a întrunit în ultimele alegeri decît un număr în cel mai bun caz insuficient de voturi. Desigur, sub doi la sută, cifră minimă necesară spre a putea avea reprezentanți în parlament.

Speră d-sa să aibă într-un guvern de alegeri un procent mai ridicat de voturi ? Atunci ? Dl. O. Goga, scontînd probabil mari dificultăți pentru a guverna și dispunînd de oarecare popularitate, are în orice caz mai multe șanse într-un guvern de alegeri. Ca logică politică însă e cel puțin bizar ca un protagonist de dreapta, care preconizează dictatura sau semi-dictatura, adică guverne unitare și autoritare, să recurgă la cea mai înaintată din procedurile purei democrații, la guvernul parlamentar ieșit din combinația de grupuri obținute prin guverne de alegeri.

Obiecțiunea cea mai importantă care stă în calea unui guvern de alegeri mi se pare a fi aceea că un guvern de alegeri a avut de fapt deja loc. El a fost în ziua de 25 iulie a acestui an, cînd au avut loc alegeri în peste 20 de județe din toate provinciile țării. Un guvern de alegeri ar mai avea noimă, cînd nu s-ar cunoaște voința corpului electoral. Dar consultarea s-a făcut și rezultatul se știe.

A doua ipoteză. Un guvern de dreapta. El ar trebui să însumeze toate grupările, adică să reprezinte o concentrare a dreptei. Și așa încă n-ar fi întemeiat constituționalicește, fiindcă toate grupările de dreapta la un loc n-au atins decît 2/3 din voturile Partidului Național-Țărănesc și o fracție ceva mai mică din voturile Partidului Liberal. Dar, afară de asta, despre o concentrare a dreptei nu poate fi vorba, fiind cunoscute relațiile dintre d-nii Cuza, Corneliu Codreanu și Vaida.

În afară de acestea, un guvern al dreptei ar presupune o schimbare a politicii noastre externe tradiționale. Dreapta susține o apropiere de Germania și Italia, de axa Berlin-Roma, pe cînd politica oficială se menține evident pe linia Micii Antante, Franța, Anglia. Partidul Liberal și cel Național-Țărănesc, atașate acestei politici, reprezintă la un loc aproape 70% din opinia publică. Astfel, un guvern de dreapta s-ar lovi de dificultăți insurmontabile.

O prelungire, atunci, a guvernării liberale ? Dacă se ia în considerație rezultatul electoral de la 25 iulie, *ultima* consultație a sufragiului popular, guvernul a fost pus în minoritate în 20 de județe, cu peste opt mii de voturi. În alte țări, de moravuri constituționale mai corecte, el ar fi demisionat în acea zi chiar. La noi, s-a mulțumit să se facă a nu înțelege.

Ne întrebăm însă dacă în mod serios liberalii — pe deasupra oricărei lăcomii de guvernare perpetuă — ar avea motive să dorească această prelungire. Ei ar pleca astăzi într-un moment relativ bun. O ameliorare a conjuncturii economice le-a permis o ameliorare a guvernării. Opoziția divizată le-a permis anumite manevre. O prelungire a guvernării ar grupa fatal o mare parte din forțele opoziției contra lor. Un an sau doi de guvernare încă i-ar face poate odioși. Partidul s-ar obosi peste măsură și diversiunile interne s-ar accentua. După cum nu e bine ca cineva să pară persecutat, tot așa nu e bine să pară prea favorizat. Nemesis se ridică în orice moment amenințătoare. Și apoi ar fi sigur Partidul Liberal, care n-a întrunit decît 30% din voturi în alegerile județene, să obțină la noile alegeri 40% ?

Rămîne Partidul Național-Țărănesc. Acest partid a întrunit cele mai multe voturi la ultimele alegeri, în ultima consultare chiar întrecînd guvernul. Politica sa externă e în deplin acord cu tradițiile țării. Iar programul său e lipsit de exagerări demagogice de ordin rasist ori egalitarist (ca de pildă „omul și pogonul“, „căciula și hectarul“, „exproprierea urbană a evreilor“, „calendarul vechi“ etc. etc.). În alte momente și alte împrejurări, nici o discuție n-ar mai fi posibilă ; succesiunea ar urma această cale normală. Dar la noi pronosticurile nu pot fi sigure și cronicarul trebuie să admită în socotelile sale neprevăzutul, poate chiar și absurdul.

(2 octombrie 1937)

UN DECENIU

Presa Partidului Național-Țărănesc începe să aibă o istorie. Partidul Național ardelean a avut una glorioasă înainte de fuziune. *Gazeta Transilvaniei, Tribuna, Românul* au însemnat pagini glorioase în antologia scrisului gazetăresc român. Acelea au fost scrise de înaintașii noștri care au făcut această țară. Dar iată că și Partidul

Național-Țărănesc în forma sa integrală începe să fixeze tradiții și să sărbătoarească din ce în ce mai multe comemorări. Zece ani de presă proprie, reprezentînd o ideologie, ideologia națională și democrată a noului stat român, ideologia ultimei înfățișări a fenomenului întruchipat într-o nație unitară și într-un stat consolidat pe o idee de românism creator și de justiție socială, de echilibru și unitate fundate pe echitate. Istoria *Dreptății* e istoria recentă a statului românesc în ultima lui formă. Două vieți care se confundă. Partidul nostru care a visat o eră revoluționară de zămislire a viitorului începe azi să se uite în trecut. O parte din viitorul visat transformat în trecut, adică o porțiune din ideal schimbată în realitate. Imperativul acestui trecut : realizarea integrală a porțiunii de ideal rămasă încă în negurile viitorului.

(2 noiembrie 1937)

AMENINȚĂRI ÎN VÎNT

În momentele sale de dispoziție, atunci cînd curge șampanie și ochii prietenilor intimi privesc cu adorație idolul lor, d. Goga devine ceea ce se cheamă un „causeur" minunat. Temele sale sînt infinit de variate, scepticismul alternează cu lirismul, verva scapără fără oprire. L-am auzit cîteodată în această ipostază.

Cînd însă d. Goga face politică, o transformare bruscă alterează personalitatea sa. Imaginația se chircește și se împuținează, verva sărăcește, zvîcnirea sufletească scade pînă la pauperitate. Bazarul intelectual al politicului Goga ajunge mizer. Citiți discursurile, interview-urile, articolele politice ale d-lui Goga. Două, trei banalități demagogice răsuflate, de care un prost oarecare de pe stradă ar rămîne încă sceptic, sînt exploatate slăbănog, fără nici o convingere. Entuziasmul e silit, făcut parcă de comandă și fără tragere de inimă. Reaua credință e debitată ca o poezie învățată pe de rost.

Cum e posibilă o așa disociere de personalitate ?

Articolul de ieri din *Țara Noastră* confirmă în totul această curiozitate psihologică. Firește, d. Goga amenință cu revoluția. Așa cere momentul : intimidare și șantaj.

Dar toată lumea știe — inclusiv d. Goga — că actele de eroism și sacrificiu nu mai aparțin partidului d-lui Goga, ci altora, care nu sînt în aceeași tabără cu d-sa. Să nu confunde d-sa pe N. Robu cu Avram Iancu. Simple acte de haiducie local-bucovinene duc la parchet, nu la roată sau la stîlpul execuției.

Onoarea aceasta nu se va face niciodată nici d-lui Novitky, nici d-lui Robu.

Atunci ?

Înșirare de locuri comune, uzate de patima relei credințe.

Deși de trei ani încoace, de la publicarea programului, s-a evidențiat mereu caracterul solidarist al țărănismului nostru, d. Goga mai repetă fără nici o pudoare vechea acuzație a luptei de clasă.

Floare a saloanelor bucureștene, care-i gustă superlativ verva, d. Goga contestă d-lui Mihalache însăși calitatea de... țăran.

Ajutat copios de întreprinderi industriale (e suficient să cităm „Mica"), d-sa vorbește de „protectorii" industrialismului. În legături mai mult decît suspecte cu dictaturile fasciste, în așa fel că un fost și intim tovarăș, d. Nichifor Crainic, anunță un scandal european cînd va trebui să vorbească.

D-sa repetă mereu formula „afiliați Moscovei", deși știe, ca toată lumea, că Partidul Național-Țărănesc s-a opus mereu la constituirea frontului popular cerut de alții. *

Deși n-a recoltat decît 17 la sută din voturile țării, d-sa vorbește pe tonul lui Hitler cînd șaizeci la sută din populație cel puțin îl voia la putere.

În fine, patronînd un partid în care delincvenții de drept comun și simplii borfași se alintă și se răsfață, d-sa are lipsa de decență să pomenească de „cloaca marxistă" a Partidului Național-Țărănesc.

A pierit orice spirit critic din alcătuirea sufletească a d-lui Goga ? Noi credem că nu. D. Goga nu crede în nimic din ce spune și scrie. Așa trebuie să fie rolul pentru circumstanță. Sînt sigur că d-sa a rămas același delicios sceptic după care „rafolează" saloanele bucureștene.

---

* V. nota de la p. 405 (n. ed.).

Dacă ar fi semnat articolul d. A. C. Cuza, ne-am fi aflat în fața unui nou acces de obsesie fanatică. La d. Goga e un rece și veșted calcul de culise. Articolul trebuie să aibă un ecou undeva. D. Goga disprețuiește oamenii și țara : el vrea doar să vină la putere.

(5 noiembrie 1937)

RAMSAY MACDONALD

Moartea lui Ramsay MacDonald a curmat un destin măreț de om politic modern și feeria ascensiunii unui fiu de proletar, fost învățător în tinerețe, — primul fecior al poporului — ajuns apoi prim sfetnic al Coroanei Imperiului britanic.

A murit pe un vapor care-l ducea în America de Sud să se odihnească. Era prima sa vacanță după o viață de muncă dusă cu o energie din acele pe care numai rezervele populare le vor ridica.

Împlinise 70 de ani și se gîndea — în sfîrșit — la un repaos.

Ramsay MacDonald s-a născut la 15 octombrie 1867 într-un cătun scoțian — Lossiemouth. A plecat la Londra, la 20 ani, fără bani, fără protectori, fără relații. A fost rîndaș la o fermă, lucrător tipograf, apoi învățător. După zile de muncă fizică, lucra, noaptea, pentru completarea cunoștințelor. Treptat, treptat, autodidactul Ramsay MacDonald a ajuns una dintre cele mai strălucite personalități humanistice ale timpului nostru. Cărțile și broșurile sale asupra socialismului, asupra problemelor lumii moderne și asupra reformelor economice stau alături de cărțile lui Masaryk, Wilson sau Roosevelt.

Cariera politică a lui Ramsay MacDonald a fost indisolubil legată de aspirațiunile și ascensiunile muncitorimii britanice. De la 1922 pînă la 1935, viața politică a Angliei a fost dominată de personalitatea lui Ramsay MacDonald. Istoria acestor ani atît de grei și de hotărîtori nu numai pentru Anglia, dar și pentru formarea unei ideologii universale a fost scrisă pentru Marea Britanie de către învățătorul Ramsay MacDonald.

Președinte al Partidului Laburist, Ramsay MacDonald l-a organizat și l-a condus la izbîndă.

În două rînduri, Ramsay MacDonald a fost prim-ministru. Apoi, înțelegînd imperativele momentului, el a acceptat formarea unui guvern de coaliție națională, în care nu a mai avut loc de conducere. Ultimii ani ai vieții sale au fost umbriți de neînțelegerile cu generația tînără din Partidul Laburist.

Deasupra acestor neînțelegeri, Ramsay MacDonald rămîne exemplul viu al puterilor creatoare care zac în păturile populare ale fiecărei națiuni.

Anglia conservatoare, Anglia Camerei lorzilor și a titlurilor veritabile de noblețe a acceptat, în timpuri foarte grele, să fie condusă de un fost lucrător tipograf, de un fost învățător. După cum Italia și-a încredințat destinele tot unui fost învățător.

Popoarele serioase, cu toată disciplina tradițiilor, nu au refuzat niciodată, din prejudecăți de origine și de clasă, să încredințeze conducerea lor celor mai destoinici dintre fii, indiferent de stratul social din care s-au ridicat.

(12 noiembrie 1937)

„FIAT JUSTITIA, PEREAT MUNDUS"

Cronicarul vremurilor ce vor să vină va însemna triste constatări despre timpul nostru. Trăim în plină decadență. Epoca noastră are înfățișarea deznădăjduită a sfîrșiturilor de ev. Toate valorile de bărbăție și credință sînt năruite. Oamenii de treabă sînt siliți să se ascundă cu rușine prin colțuri. Adesea sînt ignorați ori scuipați. Toate nelegiuirile, toate minciunile, toate trădările se lăfăiesc în piețe publice. Mezatul se ține pe străzi pentru suflete care se vînd cu duiumul. Singurele lozinci etice sînt cinismul ori inconștiența.

E așa de puternică depravarea încît, în fața arginților ori a puterii, bieții oameni uită și instinctul conservării năpustindu-se orbi, fascinați de focul bengal al unui bîlci de putere efemeră, — ca fluturii noaptea în flacără. Alții preamăresc fără rușine deliciile clipei care trece și sfătuiesc să stoarcem prezentul de tot ce poate da, iar mîine : „după mine, potopul". Jurămintele pe onoare (ce cuvînt perimat !), ori pe mormîntul părinților sînt călcate în clipa următoare pentru un sergent la poartă și o limuzină. Copiii își înșeală părinții, frații se înșeală între ei, soții, amicii. Cutare băiețel, inventat din neant de un om politic cu vază, îl vinde la primă tentație, — uitînd toate momentele de josnic servilism prin care și-a cîștigat cîteva favoruri, pentru ca să ofere aceleași josnice lingușiri stăpînului de azi.

Și toți acești oameni vorbesc cu sublimă inconștiență și cu superbă grandomanie de caracterul, de demnitatea și mîndria lor. Tabloul sinistru care amintește agonia ultimă a imperiului roman.

Și ce e mai îngrozitor, nimeni din cei care au răspunderea conducerii morale a acestui popor nu-și acordă o clipă de luciditate ca să înțeleagă dezastrul care ne pîndește.

Din contră, cu demonică plăcere, se flatează simțul decăderii la fiecare om și se stîrpesc caracterele și mîndriile.

Cum nu se înțelege că o asemenea societate nu-și poate aștepta decît o cucerire, ori o revoluție ?

În deznădejdea timpului, orice român însetat de un pic de curățenie și de cinste e totuși un reconfort de înaltă moralitate în magistratura țării. Cînd încheiem astăzi bilanțul evenimentelor din ultimele luni, ni se deschide o oază care ne mai dă bucuria de a trăi și de a lupta.

Dîrzenia, dreptatea și cinstea n-au pierit, așadar, cu totul în această țară.

Mulțumim comisiei electorale centrale și celor două mii de magistrați integri, care au prezidat alegerile *, nu pentru succesul material [pe] care l-au asigurat partidului nostru, ci pentru înalta lecție morală care, fiecărui om cumsecade din acestă țară, îi face mai suportabilă viața. Cei vechi spuneau : „să piară lumea, numai să se facă

---

* V. nota de la pp. 405–406. (n. ed.).

dreptate". Numai că niciodată o țară n-a pierit din prea multă dreptate.

Din contră, s-au prăbușit semețe împărății, fiindcă erau clădite de prevaricațiune, pe minciuni și pe vînzare.

Magistratura română ne-a reconciliat cu viața, cu morala, cu patriotismul. Ne-a dat tonicul necesar luptei și rezistenței.

Fapta ei depășește cadrul profesional și trebuie înscrisă printre marile și singuraticele gesturi etice ale clipei de față

(4 ianuarie 1938)

TRĂDĂRILE

Trebuie să recunoaștem că și democrația are mizeriile ei. Plecînd de la ideea libertății individuale, a sincerității de conștiință, a toleranței tuturor opiniilor, regimurile democratice admit ca un postulat mobilitatea părerilor, variația convertirilor, justificarea transfugilor. Schimbarea convingerilor e înconjurată de un fel de respect. Bineînțeles, presupunînd buna credință. În țările de mare cultură, această toleranță față de schimbarea credințelor are diferite corective. În Anglia, o adîncă conștiință religioasă și morală interzice zig-zagurile pornite din ambiție ori interes, iar în Franța morala raționalistă și laică oferă aceeași frînă tendințelor de arivism și trădare.

La noi însă, fascinația parvenirilor, gustul oriental și primitiv pentru vanități și onoruri efemere ia proporțiile unei vulgarități de suflet, neoprită de nici o piedică morală. Vînzările de suflete ating culmi literare prin neverosimilitatea lor. Pentru o biată slujbă vezi azi un fanatic comunist trecînd pe la Garda de Fier pentru ca în urmă să ajungă liberal. Iar atunci „tinerii de talent" își arogă o adevărată vocație a trădării, se cred predestinați printr-un decret providențial către ascensiune, pe calea tuturor înșelărilor, tîrguielilor și minciunilor.

Trebuie să fim drepți și a recunoaște că această sinistră slăbiciune bîntuie cu furie mai ales printre intelectuali. Masele populare, ţărani şi muncitori, aceia care n-au de cerut de la viaţă nimic mai mult decît uşurarea unei vieţi de cîine, pironiţi în credinţe fixate, rămîn adesea cu ele pînă la sfîrşitul vieţii. Intelectualii sînt uneori aşa de lichelizaţi, încît ajung în această privinţă culmea stupidităţii chiar din punctul de vedere al propriului instinct de conservare.

Un fost camarad de redacţie, cărturar consumat, trecut prin două partide de idealism şi de credinţă fanatică (Garda de Fier şi comunismul), ajuns apoi naţional-ţărănist, indignat în prima zi de neruşinarea primilor trădători, a trecut apoi cu arme şi bagaje la guvern pentru un post de... prefect.

Masele populare în generalitatea lor sînt mult mai respectabile în privinţa statorniciei caracterului. Au dezertat la inamic din partidul nostru patru actuale excelenţe *. Unul, mai elector, se zice că şi-a păstrat o bună parte din organizaţie, ceilalţi trei sînt urmaţi doar de rudele şi clienţii lor apropiaţi. Şi veţi vedea mai ales la prima opoziţie cîte voturi vor avea. Căci ruina conştiinţei etice la intelectuali e compensată de simţul de onoare al maselor. Trădătorul nu e numai un om lipsit de caracter, dar în genere e un prost. Fiindcă preferă un detaliu unui lucru esenţial. E orbit de un prezent trecător pentru care sacrifică un viitor de durată. E ca acei tineri risipitori care se ruinează semnînd poliţe în alb. Iar mîine, cînd o bruscă întorsătură a istoriei îi zvîrle din bietele lor fotolii ministeriale în care în România a stat oricine, le vor întoarce spatele oamenii cumsecade, prietenii, proprii lor copii. Căci adeseori aceştia în puritatea lor sufletească sînt judecătorii noştri cei mai fireşti. Un prieten al nostru, căruia i s-a propus telefonic un minister ca preţ al trădării, şi-a adunat copiii şi i-a întrebat :

— Voi ce mă sfătuiţi să fac ? Şi copiii au răspuns : — Nu cred, tată, că tu poţi fi golan. Înduioşat pînă la lacrimi, prietenul nostru — hotărît şi fără asta — a refuzat imediat. Întreb pe foştii noştri prieteni : Cum se simt cînd înfruntă privirea copiilor lor ?

(8 ianuarie 1938)

---

* În guvernul prezidat de O. Goga (28 decembrie 1937—9 februarie 1938) au intrat şi patru fruntaşi P.N.T., impuşi de rege ca elemente de control şi influenţă a acestuia asupra programului politic al Partidului Naţional-Creştin al primului-ministru : Armand Călinescu la Interne, Virgil Potârcă la Lucrări Publice şi Comunicaţii (ad interim la Agricultură şi Domenii), V. Rădulescu-Mehedinţi la Justiţie şi Dinu Simian, subsecretar la Interne (n. ed.).

PSIHOLOGIE ŞI PEDAGOGIE

Afară de guvern, care utilizează toate aporturile, dar în special pe cele imorale, captate prin trădare ori de unde ar veni ea, lumea întreagă e scîrbită de peisajul deprimant, dezgustător al structurii noului guvern. Două nuanţe, una ortodoxă şi alta mai conciliantă, formau baza partidului care susţine actualul guvern. Era de ajuns şi atît, în timpuri cînd orice problemă oferă sensuri pentru controverse. Dar la aceasta s-au adăugat aluviuni sosite din toate părţile. Din partidul nostru, de la d. Vaida, de la d. Argetoianu, George Brătianu etc.

Guvernul îşi ia astfel aspectul *. Se adăposteşte acolo tot ceea ce a refuzat o normă de credinţă şi de fidelitate faţă de propriul său partid. Un fel de selecţie naturală a moralităţii făcute pe dos. S-a pus parcă un premiu pe cel care rezistă mai puţin, pe cel care se vinde mai uşor. Singura condiţie se pare a fi fost *viteza* trădării. Ceea ce avea însemnătate era să ajungi mai repede la mezat decît tovarăşul d-tale. Şi s-a obţinut cea mai bizară mixtură imaginabilă : comunizanţi ca Petre Pandrea şi D. Dobrescu, oportunişti puri ca foştii noştri tovarăşi valahişti ca I. Marinescu ori I. Gr. Perieţeanu. Şi fiecare din ei trecuţi încă prin două, trei trădări.

Am spus odată, într-un discurs la Cameră, că crima cea mare a tuturor guvernanţilor români e aceea de a fi fost excelenţi psihologi, dar mizerabili pedagogi. Tot ce s-a făcut în politica românească a fost exploatarea slăbiciunilor, utilizarea maximă a viciilor caracterului nostru. Politicienii au cunoscut perfect abisurile sufletului nostru. Şi au apăsat mereu pe punctele slabe, cultivîndu-le cu îngrijire. Au fost cum sînt cîrciumarii satelor care ademenesc pe cei loviți de alcoolism, cum sînt bătrînele proxenete care seduc prin triste miraje înclinările pătimașe ale unor tinere fete. Specularea maximă a păcatelor naționale. Dar, nici o clipă măcar, nițică educație. Puțină tendință de ridicare prin sancțiune, prin exemplu, prin morală. Nici o tentativă austeră, gravă către cinste. Numai ademenire, seducție ieftină, tentație

---

* Text cenzurat la apariţia articolului în publicaţie (n. ed.)

Cunoscînd pînă în adîncurile sale sumbre sufletul românesc, politicienii l-au exploatat. Puțini, izolați și disprețuiți, au fost aceia care în decăderea generală s-au gîndit la puțin misionarism. În rolul lor educator stă cea mai măreață vocație, a austerului Iuliu Maniu și a puritanului Ion Mihalache.

(12 ianuarie 1938)

PRIMELE MĂSURI

Constituirea guvernului actual a dezgustat orice conștiință din această țară. Ca un teribil viciu ereditar, apasă cu fatalitate, asupra tuturor actelor pe care le va face guvernul, blestemul alcătuirii sale imorale prin cumpărare și trădare. Cum ar putea face ceva sincer și dezinteresat o colecție de oameni care și-au renegat credințele și și-au vîndut trecutul ?

Am văzut hotărîrile consiliului economic de aseară. O parte din măsurile preconizate de programul Partidului Național-Țărănesc sînt acordate generos, fără tîrguieli, țărănimii și maselor populare. Ele au pornirea ostentativă de a demonstra că țărănesc se poate face și fără Partidul Național-Țărănesc. E evident că misiunea guvernului în ființă este să distrugă două formații politice : Partidul Național-Țărănesc și mișcarea legionară.

În onoarea Partidului Național-Țărănesc se ieftinesc sarea, petrolul și se suprimă impozitele agricole. (Ca să se înfiinţeze, poate mai oneros, la vinderea bucatelor !) Sîntem înduioșați de aceste atenții. Nimic nu se pierde în natură. Chiar trecerea efemeră prin partid a d-lor Armand Călinescu, Potîrcă et C-ie le-a lăsat anume urme în memorie. Nopțile lor sînt agitate și cugetul le e chinuit, fără îndoială de nevoia de a ști fericiți țăranii.

Afară de aceasta, votînd reforme peste reforme, eleganța gestului lor capătă o justificare în plus.

Numai că, în toate împrejurările, opera e legată de om. Ea pleacă dintr-un spirit și dintr-o intenție, a cărei calitate singură poate indica semnificația morală a gestului. Cînd se făgăduiesc o serie întreagă de îmbunătățiri cu o lună înaintea alegerilor, mai e cineva care să nu înțeleagă ce sens au ele ? Cînd aceste reforme urmăresc nu o realizare obiectivă, ci desființarea rivalului, mai au ele vreo valoare ? Se poate face, evident, bine și cu sila. Siliți de a găsi o rațiune obiectivă gestului lor, alta decît fascinația vulgară a portofoliilor ministeriale, foștii țărăniști se hotărăsc a ușura clasa țărănească. La urma urmei, țăranii tot profită ceva.

Numai că darul trimis va rămîne etern suspect. El va fi mereu stigmatizat de pecetea trădării. Binele realizat pleacă nu din devotament de misionar sau din îndatorire de apostol, ci din șmecherie perfidă, care prin acest preț vrea să zvîrle valul uitării peste anumite ignominii. Și oricît ar fi țăranii de „materialiști“ și doritori de viață mai bună, ei vor înțelege semenificația darurilor ce li se fac.

(15 ianuarie 1938)

GUVERNUL LA LUCRU

Deși prin alcătuirea * artificială guvernul actual nu lăsa posibilă nici o iluzie, ne-am interzis cîtăva vreme judecăți de valoare asupra lui. Știam că la o anumită structură trebuie să corespundă anumite acte. S-ar călca toată ordinea naturală a firii, dacă oameni stricați s-ar purta cu virtute, dacă trădătorii ar face acte de bravură și dacă * ar lucra logic și coherent.

Am așteptat așadar cu toată îndoiala minunea. Și minunea n-a venit pentru că nu putea să vină.

Adunat prin strigări publice sau prin mica publicitate, oferind șefilor de cabinet și subprefecților secretariate generale și funcționarilor inferiori ministere, deva-

---

* Loc cenzurat în publicație (n. ed.).

lorizînd astfel prestanța și prestigiul funcțiunilor, guvernul d-lui Goga e lovit de la început de o dezarmonie intrinsecă care-i roade măduva. Cum e firesc, d-nii A. C. Cuza și Gh. Cuza vor aplicarea integrală a programului antisemit și găsesc mereu că se face prea puțin în această privință. D. Octavian Goga, mai suplu și mai sceptic, începe să se înfricoșeze că s-a mers prea departe. Iar fripturiștii, foști național-țărăniști îmbrînciți și busculați prin ministere, ca comisari de supraveghere special numiți de Partidul Național-Creștin, fac figură de „pique assiette“, disprețuiți și ofensați pentru apetitul lor fără decență, nu pot face măcar un decret, nu pot plasa măcar un singur partizan. Veți recunoaște că în atare condițiuni ne găsim cu greu într-o atmosferă de sublimă creațiune. Nu din consilii de miniștri, pitorești pînă la burlesc, după cum povestesc miniștrii tehnicieni ai guvernului, vor ieși triumfătoare zilele de jertfă și de delir ale revoluției naționale.

Fără îndoială, cenzura nu ne va permite să descriem în detalii situația noastră externă. Amintim numai că în sistemul nostru actual ne găsim în situația unui om care se mută dintr-o casă fără a fi găsit o alta, așteptînd cu mobilele în ploaie. Și iarăși e sigur că aceeași cenzură nu ne va permite să înfățișăm starea economică și financiară în mod sincer. Ne vom mărgini atunci să urmărim guvernul chiar pe propriile sale preocupări. Adică pe chestia evreiască.

Ne așteptam la puternice și legale reforme în ordinea economică. Credeam că repunerea elementului românesc în comerțul țării se va face prin înlocuirea intermediarilor cu organizații cooperative, că profesiile libere vor fi reglementate totuși sever, dar echitabil, că revizuirile celor de cetățenie dubioasă se vor face prin lege și magistrați.

În loc de acestea, ni se aduc cîteva măsuri de sentimentalism naiv și comic cum e de pildă... * sau se suprimă carnetele CFR la vreo sută, două de gazetari semiți. Chestii de mici ranchiune de cafenea și de efect trecător în lumea politicianistă a orașelor. În schimb,

---

* Text absent în publicație, cenzurat. (n. ed.)

schimbările radicale de adîncime sînt lăsate pe „căi de fapt“ la dispoziția pretorienilor partidului.

Aceasta e „revoluția națională“ ? Sau trebuie să mai așteptăm încă ?

(18 ianuarie 1938)

ȚARA DE DREPT ȘI ȚARA DE FAPT

Acum două decenii, pe cînd eram studenți, onorabilul și simpaticul nostru profesor de Drept Civil, d. Em. Antonescu, ne spunea la curs : „România nu e o țară de drept, e o țară de fapt“.

Tot ce se întîmplă de o lună încoace confirmă acest diagnostic, pronunțat acum douăzeci de ani, cînd, totuși, grija de legalitate era mai accentuată și mai vizibilă în țara noastră.

Nu vom contesta dreptul unui guvern de a-și realiza programul. Oricare ar fi el, oricît de incomod ar fi conținutul său pentru credințele noastre. Admitem ca legitim chiar și un program antisemit. Cu o condiție însă. Anume ca el să fi fost formulat înainte de alegeri, să se fi făcut din el o platformă pentru lupta electorală, — iar corpul electoral să fi arătat, prin majorități masive sau în orice caz clare, că-l dorește și că și-l însușește.

Dar ca un partid, care pe un program antisemit să fi obținut nouă la sută din voturi și apoi să vină la putere și înainte de a cere aprobarea corpului electoral să ofere țării o ploaie de decrete-legi prin care se calcă toate principiile constituționale, — iată o stare de moravuri care ne scoate din rîndul țărilor de drept.

Pe ce bază juridică s-au dizolvat consiliile comunale și județene alese acum două luni ? Pe ce bază de legalitate se modifică legea electorală ?

Și totuși d. Istrate Micescu umple ziarele străine de declarații menite să arate că țara noastră se menține pe o bază strict constituțională, că legalitatea și respectul ei domnește neatinsă aici la noi.

Tristă ipocrizie, tristă farsă ! Sîntem zvîrliți acum, mai mult decît oricînd în toată istoria politică contemporană, în afară de coduri și de justiție. Astăzi în România nu mai domnește legea, ci cinicul *raport de forțe*. Trăim ca în epoca Renașterii moravuri de condottieri sprijinite pe brutalitate ori pe șiretenie. Un sabat de forțe oarbe dezlănțuite. Cel mai puternic sau cel mai șmecher pune călcîiul pe pieptul celui slab sau corect, fără să fie stînjenit de nici o forță morală, de nici un criteriu legal, de nici o normă juridică. Trăim o anarhie de fapt care ruinează toate valorile și toate ierarhiile.

Revoluția stupidității, revoluția brutelor care ne zvîrle înapoi, în bezna evului mediu.

Notam aceste sinistre caracteristici ale timpului de față, cînd ne-a venit vestea verdictului dat de Comisia electorală centrală. Încă odată magistratura țării îi salvează onoarea. Iar pe oamenii de treabă îi zmulge din disperarea sceptică în care ar fi trebuit să cadă. Așadar, mai sînt în această țară rezistențe etice și conștiințe curate.

Le sîntem recunoscători că ne-au redat speranțele.

(26 ianuarie 1938)

JOCUL DE-A REVOLUȚIA

Cîțiva burghezi timorați, cu spirit de pensionari în halat și papuci, s-au speriat de îndrăznelile guvernului și cred că ne aflăm în fața unei acțiuni revoluționare. Alții mai sceptici văd în cabinetul Goga-Cuza-Potârcă numai un regim de teroare, temperat prin șperț. Înclinăm în toată sinceritatea către a doua diagnoză. Nimic din ceea ce se întîmplă azi nu seamănă a revoluție. Nu credem în revoluțiile înjghebate în culise.

Și protejate generos de liberali.

Revoluțiile pleacă de jos în sus. Guvernul actual s-a format de sus în jos. Revoluțiile nu se mențin la ranchiune și la răzbunări. Ele au înainte de toate un suflu creator, răstoarnă table de valori și pun altele în loc. Guvernul actual lovește o categorie de oameni și nu satisface cu nimic pe alta. Și apoi mai trebuie o etică revoluționară, mai trebuie un corp de martiri iluminați, care au suferit mult, care au renunțat mult, obsedați ai unei idei fixe și fecunde.

Nici un glumeț nu va pretinde că strînsura actuală are altă bază decît beneficii și vanități personale ale unor spirite vulgare, pentru care viața n-are alt sens decît profitul și altă morală decît șmecheria. Și apoi revoluția nu se face cu voturi furate, așa cum pregătește tehnica virtuoză a Ministerului de Interne. Deci, onorabilii burghezi să fie liniștiți în privința prezentului. Îngrijorarea lor are însă o bază. Guvernul actual *nu face* revoluție, dar o *prepară*.

Politica aceasta de „va banque“ care rupe tradiții, suprimă continuități, anihilează respectul pentru instituții, jocul acesta de-a revoluția care deprinde lumea cu lipsa de respect, cu gustul de aventură, imunizarea aceasta lentă față de insecuritatea și durata ideilor, a regimurilor constituie fără îndoială o prefață și un antrenament la insurecțiune și la năruirea ultimă. D. Goga nu face revoluții, dar *educă* în sensul lor.

Ani de zile, d. Goga s-a complăcut în a înfățișa guvernele național-țărăniste drept guverne Kerensky, față de imaginare și inexistente revoluții comuniste.

Pericolul comunist a trecut, s-a dizolvat.

Dar destinele au ironiile lor.

(29 ianuarie 1938)

PARTIDUL LIBERAL ȘI LEGIONARII

Partidul Liberal s-a năpustit de cîtăva vreme asupra partidului „Totul pentru țară“. Oficiosul venerabilului și vetustului partid al d-lor Inculeț și Valer Pop — care desigur reprezenta cea mai autentică tradiție liberală — a descoperit, așa într-o noapte, că legionarii sînt periculoși pentru țară și binele public, binele public confundîndu-se cu confortul băncilor și instituțiilor liberale. Au aflat așadar d-nii Inculeț et C-ie că legionarii promit împărţirea pămînturilor, a fabricilor, că răscoală lumea şi o îndeamnă la insurecţie şi cîte şi mai cîte altele. Ipocrizia liberală prea atinge limita maximă a candorii. Cum ? Adică dacă partidul „Totul pentru ţară“ e periculos binelui public abia acum au aflat liberalii ?

Pînă mai ieri, ingeniozitatea obeză a d-lui Inculeţ, bucurîndu-se de prestigiul şi puterea guvernului, a încercat să facă din Garda de fier un docil instrument de diversiune. A chemat pe şefii ei, i-a pornit la luptă, le-a oferit vagoane şi libertăţi de acţiune cîte au voit.

D. E. Titeanu, neputînd să doarmă noaptea de invidie pe cariera lui Fouché şi a d-lui Armand Călinescu, a regizat congresul studenţesc de la Tg. Mureş. A doua zi, Ministerul de Interne şi Siguranţa, după un plan bine ticluit, au lansat manifeste apocrife în numele legionarilor prin care condamnau la moarte pe d-nii Mihalache, Madgearu şi alţii, pe care-i băgau în aceeaşi oală cu alte personaje mai puţin onorabile. Apoi d-nii Inculeţ şi Valer Pop şi-au frecat satisfăcuţi mîinile căci aranjase un conflict de moarte între legionari şi Partidul Naţional-Ţărănesc. Mai în urmă, şi-au oferit marea lor solicitudine legionarilor în toate ocaziile. Au „cochetat“ cu ei şi le-au oferit tot felul de susţineri. Acum vreo trei luni, pentru o şezătoare paşnică a legionarilor din jud. Muscel, ţinută concomitent cu o întrunire a Partidului Naţional-Ţărănesc, a desfăşurat regimente de soldaţi la faţa locului, numai pentru ca apoi să poată raporta în loc înalt că gardiştii voiau să înece în sînge manifestarea noastră şi că deci singurul partid care poate ţine ordinea e partidul d-lui Tătărăscu.

Dar legionarii ţineau numai o sărbătoare inofensivă şi n-aveau în acel moment nici un gînd războinic. Şi totuşi d. Tătărăscu a utilizat şi această ocazie, după modelul diversiunii de la Oradea, ca să mai rămînă la putere încă... o lună. Aşadar, legionarii i-au folosit.

De ce s-a supărat acum pe ei ?

Ne despart de Garda de fier adînci deosebiri de program. După cum se ştie, noi sîntem, în ordinea internă, pentru regimul democratic, iar în cea externă pentru un alt sistem de alianţe decît acel preconizat de legionari. Ne dezgustă însă duplicitatea şi ipocrizia liberală. Dacă cineva în această ţară n-are voie să strige contra legionarilor, aceia sînt liberalii. Au utilizat Garda pentru motive de manevră guvernamentală. Azi îi înspăimîntă ameninţările legionare la plutocraţia partizanilor. Dacă se tem sincer, trebuiau să fie atenţi şi circumspecţi din timp. Perfidia care scoate foloase cît îi convine şi apoi denunţă în Catoni ai vieţii publice nu va găsi azi răsunet nicăieri.

(4 februarie 1938)

NOTE

Reedităm aici articolele publicate de M. Ralea în revistele *Viața românească*, *Fapta*, *Ideea europeană*, *Cuvîntul liber* și *Stînga*, precum și în ziarele *Dreptatea* și *Adevărul*. Ele nu au mai fost niciodată reluate de autor în volumele sale, încît reapariția lor după atîtea decenii și caracterul lor polemic și militant pun cu necesitate problema înțelegerii contextului lor istoric și social-politic.

Cea mai frecventă prezență publicistică a lui Ralea este aceea din paginile ziarului *Dreptatea*, oficios al Partidului Național-Țărănesc, apărut la 17 octombrie 1927, sub direcția lui Virgil Madgearu, care ocupa funcția de secretar general al partidului. În colectivul redacțional figurau nume ca Ion Vinea, M. Sevastos, Tudor Șoimaru, Sergiu Dan, Romulus Dianu etc., Cu ocazia reorganizării conducerii ziarului, din martie 1934, este instalat ca director Mihai Ralea, iar ca prim-redactor Demostene Botez. În redacție, funcționau atunci publiciști și oameni politici ca Petre Pandrea, Octav Livezeanu, Constantin Vișoianu, Ilariu Dobridor și alții. Ralea rămîne director pînă la 31 martie 1938, cînd îi urmează D. Botez. Devenind cu o zi înainte ministru al Muncii, demnitate pe care o va deține pînă la 3 iulie 1940, Mihai Ralea își întrerupe activitatea ziaristică militantă. Colaborarea sa la *Dreptatea* ilustrează evoluția concepțiilor sale național-țărăniste, marcate indelebil de formația și orientarea radicală de stînga, care-l vor conduce pe Ralea în anii războiului la înființarea Partidului Socialist-Țărănesc, punct final și culminant al biografiei sale politice dinaintea lui 23 August 1944.

Dreptatea își încetează apariția la 17 decembrie 1938 (iar nu la 29 iunie 1938, cum se poate citi în altfel solida monografie consacrată P. N .Ț. de Ioan Scurtu, *Din viața politică a României. 1926-1947*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 405), pentru a nu și-o relua decît după Eliberare, la 27 august 1944, și pentru a dispărea definitiv odată cu dispariția însăși a P. N. Ț., în vara anului 1947.

În ordinea intensității colaborărilor publicistice ale lui Mihai Ralea, urmează desigur *Viața românească*, al cărei director devine din ianuarie 1933 și pînă la interzicerea ei de către regimul antonescian, în septembrie 1940. La reapariția din noiembrie 1944, îl vom regăsi firește pe Ralea la direcția revistei.

Cum însă relațiile sale cu *Viața românească* merg pînă la identitatea de destin și sînt de multă vreme binecunoscute, vom da în continuare cîteva repere cu privire la ceea ce am putea numi pe drept cuvînt colaborările sporadice ale lui Ralea.

Întîi de toate — prezența lui la *Adevărul*. Ea se explică desigur prin linia democratică și chiar radicală a marelui ziar al lui C. Mille. Dar semnătura lui Ralea în coloanele sale apare mai mult, ca să zicem așa, la „zile mari“, este adică una de prestigiu și de autoritate, solicitată cu prilejuri mai deosebite. Așa se explică faptul că în circa zece ani el n-a publicat acolo mai mult de 20 de articole, aproape toate pe teme politice, economice și sociale, drept pentru care le-am și reprodus în prezentul volum.

Din cele două articole publicate în *Fapta*, unul a fost reeditat în volumul 2 al ediției *(Herman Bang)*, iar celălalt îl reluăm acum *(Jacobinism)*. Revista în cauză apare, între 21 ianuarie 1919 și 11 aprilie 1920, sub direcția unui comitet, ca exponentă a unor tendințe net democratice, dar declarînd a nu aparține niciunui partid politic. Dintre colaboratori cităm pe Eugen Filotti, Eugen Crăciun, Em. Ciomac, Ștefan Nenițescu, Adrian Maniu etc.

Cît despre *Ideea europeană*, ea este cunoscuta revistă a lui C. Rădulescu-Motru, apărută între 1919 și 1928 și demnă de remarcat pentru deschiderea ei culturală, ca și pentru ținuta consecvent democratică și progresistă. Singurul articol politic publicat aici de Ralea este acela pe care-l și reproducem în ediția de față *(Lupta de clasă)*.

La *Cuvîntul liber*, Mihai Ralea a colaborat numai în a doua sa serie, dintre 26 ianuarie 1924 și 9 ianuarie 1926, pe care a condus-o Eugen Filotti. Cele 14 articole semnate de Ralea se ocupă mai ales de probleme culturale sau sînt „disociații de idei“ și au fost în cea mai mare parte reluate în volumul 2 al ediției. (Date interesante cu privire la aceste colaborări ale lui Ralea se găsesc în amintirile lui E. Filotti, fostul director al revistei : *Mihai Ralea la „Cuvîntul liber“*, în *Viața românească*, nr. 2/1965, pp. 153—159 — număr omagial consacrat lui Mihai Ralea).

Am reprodus aici numai pe acelea, două la număr, care corespund tematicii prezentului volum.

O revistă de scurtă existență, ca și *Fapta*, a fost *Stînga*, in paginile căreia Ralea a publicat în total patru articole, din care numai unul cu subiect politico-economic. *Stînga* a apărut la București, între 13 noiembrie 1932 și 19 martie 1933, avînd printre colaboratori pe V. V. Stanciu, P. Comarnescu, P. Pandrea, O. Livezeanu, I. Felea, Oscar Jianu (A. Pampu) ș.a. Orientarea ei, pe care nu numai numele ce și l-a ales o demonstrează, a fost hotărît democratică și antifascistă. (Pentru alte detalii, v. *Reviste progresiste românești interbelice*, Editura Minerva, 1972, pp. 83—120.)

Iată în sfîrșit sursele precise ale tuturor textelor pe care le reedităm în volumul de față împreună cu unele explicații suplimentare ce se vor impune în cîteva împrejurări :

JACOBINISM

Apărut în *Fapta*, nr. 18, 2 iunie 1919, pp. 383-384.

Tonul și adresa polemică a acestui articol se explică prin atmosfera de ostilitate creată după primul război mondial în jurul revistei *Viața românească* și al unora dintre colaboratorii săi, sub acuzația de a fi manifestat atitudini pro și chiar filogermane în anii marii conflagrații. Ceea ce numește Ralea aici așa de nepotrivit mentalitate revoluționară și iacobinism vizează limpede spiritul de revanșă vindicativă al unor publiciști și politicieni cu interese nu odată mai mult pragmatice decît patriotice. Că în concepția autorului nu încape nici o confuzie între un atare spirit și acela al revoluției autentice se vede bine și din distincția pe care o face în cursul articolului între „proletarii intelectului“ și „proletarii intelectuali“, prima expresie cu sens pejorativ, iar a doua cu înțelesul cu care circula de la Gherea încoace.

Ar fi fost, de altfel, și greu de conceput o atît de flagrantă neînțelegere a ideii de revoluție din partea lui Mihai Ralea, autor al serioasei teze de doctorat despre însăși *Ideea de revoluție în doctrinele socialiste.*

LUPTA DE CLASA

Apărut în *Ideea europeană*, nr. 122, 1-8 iulie 1923, pp. 1-2.

Acest articol reprezintă o primă cristalizare a ideilor țărăniste ale lui Ralea. Trebuie subliniat aici caracterul riscat al înlocuirii „luptei de clasă“ prin „apărare de clasă“, ceea ce antrenează o deplasare a interesului de la lupta politică la cea economică și profesională, cu consecința logică a trecerii accentului de pe partid pe organizarea sindicală. Concepția despre cooperație și solidarismul social o va dezvolta Ralea mai tîrziu în special în *Perspectivele țărănismului în fața noilor curente sociale* (1935).

ALEGERILE DIN FRANȚA

Apărut în *Viața românească*, an XVI, nr. 5/1924, pp. 290—291, la rubrica „Miscellanea“, și semnat M.R.

ALEGERI PREZIDENȚIALE ÎN GERMANIA

Apărut în *Viața românească*, an XVII, nr. 4/1925, pp. 116—117, la rubrica „Miscellanea“, și semnat M.R.

ÎNVĂȚĂMINTE STRĂINE

Apărut în *Cuvîntul liber*, seria a II-a, nr. 18, 9 mai 1925, pp. 5-6.

Este evidentă în acest articol preluarea integrală nu numai a tezei lui Gherea din *Post-scriptum sau cuvinte uitate* și *Asupra socialismului în țările înapoiate*, dar și a celei formulate de G. Ibrăileanu în *Spiritul critic în cultura românească*, ambele, după cum se știe, exagerate și infirmate de istorie. Supralicitarea factorului extern în formația civilizației noastre moderne, poziție adoptată cu alte argumente și finalități și de E. Lovinescu în *Istoria civilizației române moderne*, îi servește aici lui Ralea pentru a respinge cu ironie speculațiile pripite ale dreptei românești. Arma întrebuințată e însă foarte departe de a fi cea adecvată, căci o eroare nu se combate niciodată cu o alta.

CAILLAUX

Apărut în *Cuvîntul liber*, seria a II-a, nr. 22, 6 iunie 1925, pp. 7-8.

PRONOSTICURI OPTIMISTE

Apărut în *Viața românească*, an XVIII, nr. 11-12/1925, p. 362, și semnat M. R.

ÎN LOC DE CRONICĂ POLITICĂ

Apărut în *Viața românească*, an XVIII, nr. 4/1926, pp. 113-115, la rubrica „Miscellanea", și semnat M. R.

PENTRU DL. C. STERE — I — II

Apărute în *Adevărul*, an 39, nr. 13.065 și 13.066, 22 și 23 iulie 1926 pp. 1, 2.

Sub același titlu general, dar subintitulat *Semnificația operei d-lui C. Stere*, Ralea a publicat în numărul următor al ziarului și un al treilea articol, pe care însă nu l-am mai reprodus ca atare, întrucît el a fost inclus de autor fără schimbări în textul mai întins, din 1937, ce se află în volumul de față, la pp. 338—344.

Deși Ralea a scris de mai multe ori despre C. Stere, acest din urmă text (din 1937) conține fără îndoială paginile cele mai revelatoare și mai complete. Ele vorbesc despre atașamentul ideologic și moral al lui Ralea față de exemplul marelui său patron spiritual ce i-a fost C. Stere, alături și nu mai puțin de G. Ibrăileanu.

Menționăm în fine și articolul *Personalitatea d-lui C. Stere*, publicat de Ralea în *Revista de studii sociologice și muncitorești*. an IV, nr. 10, aprilie 1936, pp. 5—6, pe care nu l-am reluat deoarece nu aduce nimic nou nici ca idei și nici ca formulări.

„CHEMAREA" INSTITUTULUI ROMÂNESC AL ACȚIUNII NAȚIONALE

Apărut în *Viața românească*, an XVIII, nr. 7-8/1926, pp. 207-213, la rubrica „Miscellanea".

Este, după cum se observă, un răspuns polemic la susținerile unui text intitulat *Chemare* și emanînd de la un improvizat *Institut românesc al Acțiunii naționale*, dar redactat de fapt de cunoscutul om de dreapta care a fost profesorul Nae Ionescu și în a cărui publicație, *Cuvîntul*, a și apărut de altfel la data de 9 august 1926. (Cf. și Z. Ornea : *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, Editura Eminescu, 1980, pp. 327-329).

ULTIMELE ALEGERI ÎN EUROPA

Apărut în *Viața românească*, an XVIII, nr. 11/1926, p. 281, la rubrica „Miscellanea", și semnat M. R.

O PROFESIE DE CREDINȚĂ

Apărut în *Dreptatea*, an I, nr. 56, 21 decembrie 1927, p.1.

Înscrierea lui Mihai Ralea în rîndurile P. N. Ț. intervine la ceva mai mult de un an de la crearea acestuia prin fuziunea dintre Partidul Național (al lui I. Maniu) și Partidul Țărănesc (al lui I. Mihalache) din octombrie 1926. Ea constituie urmarea firească a adeziunii lui Ralea la ideologia poporanistă a *Vieții românești* și a lui C. Stere, ideologie care, în condițiile de după primul război mondial, se regăsește adaptată la noile realități ale timpului în concepția și aspirațiile țărănismului și ale aripei de stînga a Partidului Național-Țărănesc. (V. în această privință L. Pătrășcanu : *Problemele de bază ale României*, Editura Socec, 1944, pp. 226-228, precum și Z. Ornea : *Țărănismul*, Editura politică, 1969, 376 p.)

De altfel, P. N. Ț. reprezenta la acea dată, ca și mai tîrziu, cea mai importantă forță politică burghezo-democratică, motiv pentru care chiar P. C R., fie prin intermediul organizațiilor de masă pe care le îndruma, fie direct, a colaborat cu acesta atît în diverse acțiuni electorale, cît și, în general, în întreaga activitate militantă antifascistă din deceniul al patrulea.

INTELECTUALII ȘI ȚĂRĂNISMUL

Apărut în *Dreptatea*, an II, nr. 70, 9 ianuarie 1928, p. 1.

PROBLEMA ORIENTĂRII PROFESIONALE

Apărut în *Adevărul*, an 41, nr. 13.516, 10 ianuarie 1928, pp. 1, 2.

PROFESIONIȘTII NAȚIONALISMULUI

Apărut în *Dreptatea*, an II, 97, 11 februarie 1928, p. 1.

LOGICA UNEI ÎNTRUNIRI

Apărut în *Dreptatea*, an. II, nr. 103, 18 februarie 1928, p. 1

CRIZA UNIVERSITĂȚII : CRIZA STATULUI

Apărut în *Dreptatea*, an II, nr. 111, 27 februarie 1928, p. 1.

DICTATURĂ SAU TIRANIE ?

Apărut în *Dreptatea*, an II, nr. 124. 14 martie 1928, pp. 1, 2.

CRIZA UNIVERSITĂȚII

Apărut în *Viața românească*, an XX, nr. 3/1928, pp. 465-466, la rubrica „Miscellanea“, și semnat M. R.

BLESTEMUL TRADIȚIEI

Apărut în *Dreptatea*, an II, nr. 152, 15 aprilie 1928, p. 1.

ISRAEL ÎN ROMANIA

Apărut în *Viața românească*, an XXI, nr. 7-8/1929, pp. 182-187, la rubrica „Cronica socială“.

AMURGUL PARTIDELOR POLITICE

Apărut în *Viața românească*, an XXII, nr. 7-8/1930, pp. 156-157, la rubrica „Miscellanea“.

CRIZA MONDIALA

Apărut în *Viața românească*, an XXII, nr. 9-10/1930, pp. 351 352, la rubrica „Miscellanea“, și semnat M. R.

CRIZA AGRARĂ

Apărut în *Adevărul*, an 43, nr. 14.401, 5 decembrie 1930, p. 3.

PROBLEMA CAPITALULUI

Apărut în *Adevărul*, an 43, nr. 14.405, 10 decembrie 1930, p. 3.

REGIMUL INDUSTRIAL

Apărut în *Adevărul*, an 43, nr. 14.414, 20 decembrie 1930, pp. 1, 2.

REVIZUIREA NOȚIUNII DE DEMOCRAȚIE

Apărut în *Adevărul*, an 43, nr. 14.416, 24 decembrie 1920, pp. 1, 2.

CONSIDERAȚII PESIMISTE ASUPRA UNUI ATENTAT

Apărut în *Adevărul*, an 44, nr. 14.428, 11 ianuarie 1931, p. 1.

„FASCISMUL CONSTRUCTIV“

Apărut în *Adevărul*, an 44, nr. 14.444, 30 ianuarie 1931, p. 1.

ÎNTRE PARTIDE ŞI TEHNICIENI

Apărut în *Viaţa românească*, an XXIII, n. 2/1931, pp. 196-197, la rubrica „Miscellanea".

RUSIA ŞI EUROPA

Apărut în *Viaţa românească*, an XXIII, nr. 2/1931, pp. 198-199, la rubrica „Miscellanea".

ÎMPREJURĂRILE DIN GERMANIA

Apărut în *Viaţa românească*, an XXIII, nr. 7-8/1931, p. 180.

SFÎRŞITUL DICTATURILOR

Apărut în *Viaţa românească*, an XXIII, nr. 7-8/1931, p. 181.

COLOSUL CU PICIOARELE DE ARGILĂ

Apărut în *Adevărul*, an 44, nr. 14.651, 6 octombrie 1931, p. 1.

TRADIŢIONALISMUL ENGLEZ ŞI EVOLUŢIA ECONOMIEI MODERNE

Apărut în *Adevărul*, an 44 nr. 14.652, 7 octombrie 1931, p. 1.

PERSPECTIVE

Apărut în *Adevărul*, an 44, nr. 14.653, 8 octombrie 1931, p. 1.

ECONOMII CULTURALE

Apărut în *Adevărul*, an 44, nr. 14.682, 11 noiembrie 1931, p. 1.

ALEGERILE DIN JUGOSLAVIA ŞI DEMOCRAŢIA EUROPEANĂ

Apărut în *Adevărul*, an 44, nr. 14.682, 14 noiembrie 1931, p. 1.

PROGRESELE INTERVENŢIONISMULUI

Apărut în *Adevărul*, an 44, nr. 14.710, 12 decembrie 1931, p. 1.

IDEOLOGIE CONSERVATOARE

Apărut în *Viaţa românească*, an XXIII, nr. 12/1931, pp. 197-200, la rubrica „Miscellanea".

TABLOUL EUROPEI ÎN 1932

Apărut în *Adevărul*, an 45, nr. 14.725, 1 ianuarie 1932, p. 1.

ROMÂNIA ŞI BULGARIA

Apărut în *Adevărul*, an 45, nr. 14.810, 12 aprilie 1932, pp. 1, 2.

PORTRETELE UNUI MOLDOVEAN

Apărut în *Adevărul*, an 45, nr. 14.823, 28 aprilie 1932, p. 1.

PEISAJ ECONOMIC ROMÂNESC

Apărut în *Stînga*, an I, nr. 8, 1 ianuarie 1933, p. 1.

INDIVIDUALIŞTII ROMÂNI

Apărut în *Viaţa românească*, an XXV, nr. 1-2/1933, pp. 50-52, la rubrica „Miscellanea".

ÎNTRE GENEVA ŞI INFLAŢIE

Apărut în *Viaţa românească*, an XXV, nr. 1-2/1933, pp. 67-68, la rubrica „Cronica politică".

TIRANIE ŞI DICTATURĂ

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1938, 4 martie 1934 p. 1

ESTE CORPORATISMUL ANTIDEMOCRATIC ?

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1944, 10 martie 1934, p. 1.

PE ARIA LIBERTAŢII...

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1944, 10 martie 1934, p. 1

ÎNTREGIREA

Apărut în *Dreptatea*, an VIII nr. 1946, 13 martie 1934, p. 1.

Întrucît, prin fuziunea din 1926 cu Partidul Naţional, ţărăniştii au fost nevoiţi să tempereze unele dintre aspiraţiile lor radicale, un grup disident în frunte cu dr. N. Lupu, fruntaş cunoscut pentru convingerile sale profund democratice, a părăsit P. N. Ţ. la 19 februarie 1927, constituind un nou Partid Ţărănesc şi contestînd fuziunea abia realizată.

Spre sfîrşitul anului 1933, au loc tratative între Ion Mihalache şi dr. Lupu, soldate cu adoptarea unei motiuni care punea în lumină identitatea de puncte de vedere dintre cele două partide şi hotăra revenirea grupării disidente de pînă atunci în sînul P. N. Ţ., lucru practic înfăptuit la 11 martie 1934. Cu această ocazie, dr. Lupu redevine vicepreşedinte al partidului.

Este tocmai evenimentul pe care-l salută Ralea în articolul său. (V. şi Mihail Rusenescu, Ioan Saizu : *Viaţa politică în România. 1922—1928*, Editura politică, 1979, pp. 98—100 şi I. Scurtu : *op. cit.*, pp. 277-279.)

PĂCATE VECHI

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1947, 14 martie 1934, p. 1.

EXCES SAU INSUFICIENŢA ?

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1951, 18 martie 1934, p. 1.

STABILITATE

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1956, 24 martie 1934, p. 1.

ŞOMAJUL INTELECTUAL

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1961, 30 martie 1934, p. 1.

LA CONGRESUL STUDENŢESC

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1963, 1 aprilie 1934, p. 1.

TRIUMFUL FUZIUNII

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1966, 5 aprilie 1934 p. 1

CRIME, COMPLOTURI, CONSPIRAŢII ETC.

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1972, 15 aprilie 1934, p. 1.

A CUI E VINA ?

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1974, 18 aprilie 1934, p. 1.

SUPERSTIŢIA TINERETULUI

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1978, 22 aprilie 1934, p. 1.

PROBLEMA REGIILOR AUTONOME

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1982, 28 aprilie 1934, p. 1.

REGIONALISM LIBERAL

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1988, 6 mai 1934, p. 1.

ALIANȚA PARAPONISIȚILOR

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 1993, 13 mai 1934, p. 1.

EVENIMENTELE DIN BULGARIA

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2001, 24 mai 1934, p. 1.

ȘI PE URMĂ ?

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2004, 27 mai 1934, p. 1.

DUPA FURTUNA...

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2007, 1 iunie 1934, p. 1.

ÎN POLITICA EXTERNĂ

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2009, 3 iunie 1934, p. 1.

CONSULTARI ELECTORALE

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2015, 12 iunie 1934, p. 1.

RUSIA ȘI ROMANIA

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2018, 15 iunie 1934, p. 1.

ȚARANII ȘI FRANȚA

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2025, 23 iunie 1934, p. 1.

PRIVELIȘTI GERMANE

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2033, 4 iulie 1934, p. 1.

RUSIA ÎN SOCIETATEA NAȚIUNILOR

Apărut în *Dreptatea*, am VIII, nr. 2097,20 septembrie 1934. p. 1.

SPECTACOLUL SKODA

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2099, 22 septembrie 1934. p. 1.

SIMPLIFICAREA STATULUI

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2104, 28 septembrie 1934 p 1.

CRIZĂ, REMANIERE ȘI SELECȚIE DE VALORI

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2110, 5 octombrie 1934, p. 1.

PROGRAMUL

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2112, 7 octombrie 1934, p. 1.

GUVERN NAȚIONAL ?

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2129, 28 octombrie 1934, p. 1.

TABLOU POLITIC 1934

Apărut în *Viața românească*, an XXVI, nr. 19—20/1934, pp. 66—69, la rubrica „Cronica internă".

Încercarea lui Ralea de a contesta în acest articol importanța industriei și a clasei muncitoare din România pare, cel puțin pînă la un punct, curioasă, mai ales dacă se are în vedere anul în care s-a produs. A vorbi de „extrema slăbiciune“ a proletariatului la noi, după luptele și grevele petroliștilor și ceferiștilor din ianuarie—februarie 1933, este evident neconvingător. Partidul Comunist avea în 1934 treisprezece ani de existență și activitate militantă, din care zece în ilegalitate, ceea ce, după cum se știe, nu a izbutit să diminueze cu nimic intensitatea și eficiența luptei sale.

Cît despre dezvoltarea industriei românești, dacă deschidem *Enciclopedia României* (vol. III, 1939, p. 1097), vom găsi pentru anul 1934 următoarele cifre : 3510 întreprinderi industriale cu 208 240 de salariați și 40 924 325 000 lei capital. Adăugînd aici personalul din industria extractivă (op. cit., p. 1096), cifra crește cu peste 53 000 de salariați. Pentru transporturi, *Enciclopedia* nu dă numărul personalului.

Desigur, raportul dintre populația activă din industrie și cea din agricultură era încă, spre sfîrșitul anilor 30, cam de 1 la 10, dar tendința de creștere a ponderii celei dintîi era nu mai puțin limpede dacă ținem seama că de la 152 198 de salariați în 1932 ea va ajunge în 1937 la 278 919 salariați, în timp ce capitalul investit în aceiași ani va crește de la 39 904 283 000 la 46 275 399 000 de lei. Semnificativ rămîne în deosebi faptul că în 1938, anul de vîrf al economiei românești antebelice, „industria împreună cu construcțiile, transporturile și telecomunicațiile participau cu 50,8% la produsul social și cu 41,7% la venitul național, în timp ce agricultura și silvicultura participau cu 30,2% la produsul social și cu 38,5% la venitul național.“ (M. A. Lupu, P. Tudor, V. Bogza, N. Marcu, I. Puiu, A. Cherciu : *Istoria economiei naționale a României*, Editura didactică și pedagogică, 1974, p. 434.) După calcule ale Asociației interbelice pentru studiul conjuncturii economice, numai între 1932 și 1934, la care se referă și Ralea, producția industrială a crescut cu 40%. (Apud Ștefan Voicu : *Pagini de istorie socială*, Editura politică, 1971, p. 141.)

Tot în 1938, situația forței de muncă era următoarea : 11,5% din totalul populației active lucra în industrie, 12,10% în comerț, finanțe etc. și 76,5% în agricultură, ceea ce diferă puțin, cum se remarcă, de cifrele mai sus citate ale *Enciclopediei*. *(Pe teme din istoria P.C.R. și a mișcării muncitorești din România*, Editura politică, 1974, p. 117.)

Numărul personalului muncitoresc ar fi însă mult mai mare dacă s-ar lua în considerare și situația micilor salariați și meseriași, așa cum recomanda deja Gherea în polemica lui cu C. Stere din *Asupra socialismului în țările înapoiate* (v *Opere complete*, vol. 5, Editura politică, 1978, pp. 54—55). După o statistică dinainte de război (S. Manuilă, D. C. Georgescu ; *Populația României*, Editura Institutului de Statistică, 1938, pp. 70—71), încă în 1930, personalul industrial număra 759 100, la care dacă se adaugă cei circa 450 000 de salariați din industria extractivă și prelucrătoare se ajunge la peste 1 200 000 (Cf. Fl. Dragne, I. Iacoș, N. G. Munteanu, V. Petrișor : *Mișcarea sindicală din România*, vol. I, Editura politică, 1981, p. 306). Completînd această cifră cu numărul salariaților din transporturi etc., se poate obține ușor rezultatul de circa un milion și jumătate, încă la începutul anilor 30.

Asemenea date sînt, credem, suficiente pentru a fixa cadrul și limitele reale ale considerațiilor lui Mihai Ralea.

Contestabilă este, în fine, și afirmația privind așa-zisul dezinteres al socialiștilor față de problema țărănească. Se știe, dimpotrivă, că încă de la începuturile sale mișcarea muncitorească a văzut în țărănime o importantă forță socială și politică și i-a acordat o atenție cu totul deosebită. Între 1887 și 1888, socialiștii din Iași au inițiat pentru țărănime organizații asemănătoare celor de la orașe, iar către sfîrșitul secolului (1898—1899) au luat ființă și au funcționat vestitele cluburi țărănești, al căror număr a sporit numai în cîteva luni la circa 300 (V. în această privință Gh. Matei : *Cluburile socialiste la sate*, Editura științifică, 1968, 256 p.)

De asemenea, nu există document programatic al P.C.R. în care problema țărănească să nu fie inclusă și atent tratată, cu indicarea celor mai potrivite direcții de acțiune pentru rezolvarea ei. Mai mult decît atît, socialiștii români au fost primii care au adus în discuția congreselor Internaționalei a II-a necesitatea stabilirii unei atitudini diferențiate a mișcării socialiste față de problema agrară. În consecință, congresul de la Zürich din 1893 a hotărît includerea permanentă a acestei probleme în ordinea de zi a viitoarelor reuniuni.

Ce sînt apoi principalele lucrări ale socialiștilor și comuniștilor români de la C. D. Gherea pînă la L. Pătrășcanu decît preocupări insistente și aprofundate cu privire la specificul activității mișcărilor muncitorești în țările agrare ?

Toate acestea demonstrează, fără putință de tăgadă, că aprecierile lui Mihai Ralea în legătură cu aceste probleme sînt nu numai exagerate, dar chiar nefondate, explicabile doar prin militantismul său țărănist din acei ani.

PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA STATUL ȚĂRĂNESC

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2135, 4 noiembrie 1934, p. 1.

CĂLĂTORIA D-LUI I. MIHALACHE

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2141, 13 noiembrie 1934, p. 1.

MESAJUL ARDEALULUI

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2158, 2 decembrie 1934, p. 1.

DUPĂ ȘAISPREZECE ANI...

Apărut în *Dreptatea*, an VIII, nr. 2171, 19 decembrie 1934, apreciat niciodată la fel.

Considerațiile lui Ralea referitoare la personalitățile politice citate trebuie primite în mod diferențiat, căci dacă aici autorul îi asociază pe toți într-un același elogiu, în realitate, nu i-a apreciat niciodată la fel.

În primul rînd, cea mai mare admirație a lui a mers spre C. Stere, față de care și-a mărturisit de mai multe ori sentimentele, numindu-l „simbolul etic al democrației românești".

Atașament a manifestat cu siguranță și față de dr. N. Lupu și Virgil Madgearu, de care se simțea în primul rînd aproape prin opțiunile și aspirațiile sale radicale.

În ce-l privește pe I. Mihalache, el este interpretat aici tot ca un simbol: al identității și unității curentului țărănist în P.N.Ț., curent indiscutabil mai radical decît cel manist. Tocmai de aceea, atitudinea lui Ralea față de Iuliu Maniu a fost în viața politică mai rezervată și cînd, în noiembrie 1937, acesta a revenit la președinția partidului și a încheiat cu Garda de fier faimosul și nefericitul pact electoral de neagresiune, Ralea, împreună cu alți fruntași țărăniști de stînga, a părăsit practic rîndurile partidului, căutînd alte soluții pentru prezervarea atitudinilor sale antifasciste.

În sfîrșit, Al. Vaida-Voevod i-a deșteptat lui Ralea mai degrabă aversiune, datorită convingerilor și acțiunilor prin care

acesta s-a pus el însuși în afara democrației și a țărănismului, fiind, în consecință, exclus din partid în martie 1935 și devenind ținta mai multor articole polemice ale lui Ralea, prezente și în volumul de față.

PACE VOUĂ...

Apărut în *Dreptatea*, an. VIII, 2175, 24 decembrie 1934, p. 1.

STABILITATE

Apărut în *Viața românească*, an XXVI, nr. 21—24/1934, pp. 88—89, la rubrica „Cronica internă".

POATE FI PARTIDUL LIBERAL COOPERATIST?

Apărut în *Dreptatea*, an IX, nr. 2214, 16 februarie 1935, p. 1.

UN PRIM BILANȚ

Apărut în *Dreptatea*, an IX, nr. 2217, 20 februarie 1935, p. 1.

LEGEA PRESEI, O NEVOIE URGENTĂ

Apărut în *Dreptatea*, an IX, nr. 2221, 24 februarie 1935, p. 1.

PERSPECTIVELE ȚĂRĂNISMULUI ÎN FAȚA NOILOR CURENTE SOCIALE

Apărut în *Viața românească*, an XXVII, nr. 2/1935, pp. 3—19 și în broșură separată, cu subtitlul „Raport prezentat comisiunei de întocmire a programului", Institutul de Arte Grafice „Eminescu", [1934], 22 p., sub egida Cercului de studii al Partidului Național-Țărănesc, inclusă, ca atare, în volumul *Rapoartele Comisiunei de întocmire a Programului Partidului Național-Țărănesc.*

Este, prin natura lui, textul cel mai cuprinzător și mai reprezentativ pentru ideologia țărănistă a lui Mihai Ralea. Se știe că țărănismul prelungește în epoca de după primul război mondial pozițiile fundamentale ale poporanismului, așa cum au fost ele formulate mai ales de C. Stere.

Ideea centrală este în ambele curente aceea a unei căi mediane între capitalism și socialism, impusă de particularitățile unei economii „eminamente agrare", pe care n-ar putea-o înfăptui mai bine decît un „stat țărănesc", bazat pe principiul „primatului țărănimii" în viața economică și politică a țării.

Constatînd declinul ideii de individ, așa cum se consacrase ea prin liberalism, Ralea crede că viitorul trebuie să aducă o „democrație de grupuri", adică una care să funcționeze la nivelul clasei sociale și al sindicatului profesional. Concepția aceasta a „democrației sociale", care urma să înlocuiască „democrația individualistă", nu era numai a lui Ralea. O găsim și la alți fruntași țărăniști, dintre care nu vom menționa aici decît pe Virgil Madgearu (v. *Tendințele de renovare ale (sic!) democrației* în *Viața românească*, an XXVII, nr. 5—6/1935, pp. 3—16. Cf. în special p. 13).

De la această concepție ajunge Ralea și la teza sau mai curînd ipoteza unui corporatism democratic, ce n-ar fi vinovat prin el însuși de confiscarea sa de către fascismul italian. Orice strădanie în acest sens se dovedește însă inutilă, de vreme ce corporatismul nu se poate nicidecum disocia de abandonul perspectivei și criteriilor de clasă, tinzînd în fond la o pacificare și la o armonizare imposibilă, în numele intereselor profesionale.

Formula democrației de grupuri, ca și întregul program al P.N.Ț., au stîrnit reacția polemică viguroasă a lui Lucrețiu Pătrășcanu. (*„Statul țărănesc, un nou tip de stat ?"*, în *Texte social-politice (1921—1938*), Editura politică, 1975, p. 252.)

Ample analize și comentarii privitoare la ideologia și politica țărănistă se găsesc în lucrarea lui Z. Ornea, mai sus citată, *Țărănismul*, ca și în aceea, de asemenea deja menționată, a lui I. Scurtu, *Din viața politică a României. 1926—1947.*

„NUMERUS VALAHICUS"

Apărut în *Viața românească*, an XXVII, nr. 2/1935, pp. 67—69.

PEISAJ PARLAMENTAR

Apărut în *Dreptatea*, an IX, nr. 2249, 29 martie 1935, p. 1.

SOLUȚII LENEȘE

Apărut în *Dreptatea*, an IX, nr. 2253, 3 aprilie 1935, p. 1.

NAȚIONALISM ȘI ȚĂRĂNISM

Apărut în *Dreptatea*, an IX, nr. 2259, 10 aprilie 1935, p. 1.

LOZINCĂ ȘI PROGRAM

Apărut în *Dreptatea*, an IX, nr. 2262, 13 aprilie 1935, p. 1.

CURENTE PLATONICE

Apărut în *Dreptatea*, an IX, nr. 2266, 18 aprilie 1935, p. 1.

CONGRESUL

Apărut în *Dreptatea*, an IX, nr. 2269, 21 aprilie 1935, p. 1.

REFORME CONSTITUȚIONALE

Apărut în *Dreptatea*, an IX, nr. 2278, 8 mai 1935, p. 1.

FRONTUL ȚĂRĂNESC

Apărut în *Dreptatea*, an IX, nr. 2294, 29 mai 1935, p. 1.

ANARHIE OFICIALĂ

Apărut în *Dreptatea*, *an* IX, nr. 2305, 13 iunie 1935, p. 1.

SUFLET ȘI CORP

Apărut în *Dreptatea*, an IX, nr. 2307, 15 iunie 1935, p. 1.

ADEVĂRATUL PERICOL AL CENZURII

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2312, 22 iunie 1935, p. 1.

FURTUNA DIN SENIN

Apărut în *Dreptatea, an IX,* nr. 2317, 29 iunie 1935, p. 1.

DACĂ NI S-AR FI ÎNTÎMPLAT NOUĂ...

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2348, 8 august 1935, p. 1.

SCRISOAREA D-LUI AL. VAIDA-VOEVOD

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2352, 13 august 1935, p. 1.

DUPĂ UN AN

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2355, 17 august 1935, p. 1.

CENTRALISM EXCESIV

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2357, 20 august 1935, p. 1.

MEDIU MORBID

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2359, 22 august 1935, p. 1.

GUVERN DE ALEGERI

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2364, 28 august 1935, p. 1.

MIRACOLUL DE LA MAGLAVIT

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2366, 31 august 1935, p. 1.

CAZUL WEBER

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2368, 3 septembrie 1935, p. 1.

DOCTRINA DREPTEI — I, II, III

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2375, 11 septembrie 1935, p. 1 (I), nr. 2377, 13 septembrie 1935, p. 1. (II), nr. 2379, 17 septembrie 1935, p. 1 (III). Reprodus și în *Viața românească,* an XXVII, nr. 9—10/1935, pp. 78—82.

ITALIA ȘI ABISINIA

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2395, 5 octombrie 1935, p. 1.

CE ÎNȚELEGEM PRIN STAT ȚĂRĂNESC ?

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2404, 17 octombrie 1935, p. 1.

NAȚIONALISM ȘI ȚĂRĂNISM

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2439, 30 noiembrie 1935, p. 1. Este vorba de rezumatul unei conferințe. El se află și în volumul *Școala de la Cîmpulung,* [1935], apărut sub egida Partidului Național-Țărănesc — Organizația tineretului, 536 p., la pp. 95—100, cu mențiunea : „Conferința, nefiind stenografiată, este dată în rezumat.“

REINTREGIRI

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2469, 14 ianuarie 1936, p. 1.

DOISPREZECE LA SUTĂ

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2474, 19 ianuarie 1936, p. 1.

D. A. VAIDA-VOEVOD ŞI GĂRZILE PATRIOTICE

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2478, 24 ianuarie 1936, p. 1.

GUVERNUL LIBERAL ŞI MIŞCĂRILE DE DREAPTA

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2480, 28 ianuarie 1936, p. 1.

CINISMUL CONTINUĂ

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2487, 5 februarie 1936, p. 1.

MEREU DIVERSIUNI

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2494, 13 februarie 1936, p. 1.

DISCURSUL D-LUI G. TĂTĂRĂSCU

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2496, 15 februarie 1936, p. 1.

ALEGERILE PARŢIALE

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2501, 21 februarie 1936, p. 1.

Este vorba aici de alegerile parlamentare parţiale care au avut loc în februarie 1936 în judeţele Hunedoara şi Mehedinţi. Candidaţii P.N.Ţ., dr. N. Lupu şi Ghiţă Pop, au obţinut victoria cu 31 965 de voturi la Hunedoara (dr. Lupu) şi 20 867 la Mehedinţi (Gh. Pop), fiind aleşi împotriva candidaţilor fascişti, ca rezultat al sprijinului concertat al tuturor forţelor democratice, care, din iniţiativa P.C.R., semnaseră la Ţebea, pe data de 6 decembrie 1935, un acord de colaborare la care au participat Blocul democratic, Frontul plugarilor, Madoszul şi Partidul Socialist (Popovici). Consecinţa a fost lista electorală comună cu P.N.Ţ. şi care a ieşit învingătoare. Cum Partidul Social-Democrat a hotărît să sprijine şi el, în afara acordului, cele două candidaturi, s-a realizat în cele din urmă o adevărată şi redutabilă coaliţie antifascistă.

O importanţă deosebită în acest context a avut plenara C.C. al P.C.R. din februarie 1935, care a corectat vechile aprecieri la adresa celor două partide ţărăneşti (Partidul Naţional-Ţărănesc şi Partidul Radical-Ţărănesc), prin care acestea erau înfierate ca partide de orientare fascistă sau fascizantă.

DECLARAŢIILE D-LUI O. GOGA

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2503, 23 februarie 1936, p. 1.

ULTIMELE PĂRERI ALE D-LUI AL. VAIDA

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2512, 5 martie 1936, p. 1.

POLITICA INTERNĂ ŞI POLITICA EXTERNĂ

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2516, 10 martie 1936, p. 1.

TRADIŢIA IMORALITĂŢII

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2530, 27 martie 1936, p. 1.

MANIFESTĂRI INOFENSIVE

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2534, 1 aprilie 1936, p. 1.

CINE RĂSPUNDE ?

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2540, 8 aprilie 1936, p. 1.

O DIVERSIUNE DEMAGOGICĂ: AUTONOMIA UNIVERSITARĂ

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2551, 25 aprilie 1936, p. 1.

GUVERN DE ALEGERI ?

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2560, 7 mai 1936, p. 1.

CONCLUZII LA O GREVĂ NEREUȘITĂ

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2565, 13 mai 1936, p. 1.

GENERAȚII ȘI POLITICĂ

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2574, 24 mai 1936, p. 1.

DECLARAȚIILE D-LUI IUNIAN

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2576, 27 mai 1936, p. 1.

Nemulțumit de autoritarismul lui I. Maniu și în genere de influența „naționalilor“ în partid, Grigore Iunian, figură marcantă de radical-democrat și reprezentant al aripii de stînga a P.N.Ț., demisionează în noiembrie 1932 și întemeiază Partidul Radical-Țărănesc prin contopirea cu Partidul Democrat-Țărănesc al lui C. Stere. Această formațiune politică nu a avut o pondere importantă în viața politică românească, dar rolul lui Gr. Iunian a fost tot timpul pozitiv, prin atitudinea sa consecvent democratică și antifascistă.

CONCLUZII LA O CATASTROFĂ

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2589, 16 iunie 1936, p. 1.

CA ÎN TIMPUL RENAȘTERII

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2597, 25 iunie 1936, p. 1.

C. STERE

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2600, 28 iunie 1936, p. 1.

SIMPLIFICĂRI STUPIDE

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2693, 25 octombrie 1936, p. 1.

POLITICĂ EXTERNĂ ȘI MIZERIE INTERNĂ

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2697, 31 octombrie 1936, p. 1.

„DREAPTA“ ȘI REVIZIONISMUL

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2702, 6 noiembrie 1936, p. 1.

PENTRU PROF. N. GH. LUPU

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2708, 13 noiembrie 1936, p. 1.

APELUL LA UNIRE

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2712, 18 noiembrie 1936, p. 1.

REGLEMENTAREA REGIMULUI PRESEI

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2715, 21 noiembrie 1936, p. 1. Reluat în *Viața românească*, an XXVIII, nr. 9—11/1936, pp. 70—71, cu titlul *Un anteproiect de reglementare a presei.*

IARĂȘI REGIMUL PRESEI

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2720, 28 noiembrie 1936, p. 1.

PILDE DE PATRIOTISM

Apărut în *Dreptatea*, an X, nr. 2730, 10 decembrie 1936, p. 1.

CENTRALISMUL, O VIRTUTE NAȚIONALĂ, DESCENTRALIZAREA, O TRĂDARE

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2738, 19 decembrie 1936, p. 1.

SĂRBĂTORIREA D-LUI PROF. D. GUSTI

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2751, 12 ianuarie 1937, p. 1.

POLITICA MONETARĂ A PARTIDULUI LIBERAL

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2767, 30 ianuarie 1937, p. 1.

O REMANIERE INUTILĂ

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2788, 25 februarie 1937, p. 1.

HAOS

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2793, 3 martie 1937, p. 1.

TRAIAN BRATU

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2794, 4 martie 1937, p. 1.

Profesorul Traian Bratu, rector al Universității din Iași, personalitate binecunoscută în anii '30 pentru vederile și atitudinile sale democratice, a fost atacat în seara zilei de 1 martie 1937 de elemente huliganice, care au încercat să-l asasineze sau, cel puțin, desigur, să-l intimideze. Odiosul atentat a fost înfierat de întreaga opinie progresistă a timpului. În parlament, N. Iorga a spus: „Nenorociții și criminalii care au făcut ceea ce au făcut la Iași... sînt produsul unei stări de spirit și în starea aceasta de spirit sînt multe responsabilități: sînt responsabilități de îngăduință, cît și responsabilități de ațîțare. E foarte ușor ca pe un criminal să-l duci la închisoare, dar este trist că nu poți să pui mîna pe autorii morali care sînt mulți..." (Apud Stelian Neagoe: *Triumful rațiunii împotriva violenței*, Editura Junimea, 1977, p. 469.)

CRIMA PROFESORILOR UNIVERSITARI

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2800, 11 martie 1937, p. 1.

ANGLIA, SPERANȚA NOASTRĂ

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2804, 16 martie 1937, p. 1. Articolul exprimă încrederea unei părți a intelectualității și a lumii politice românești în eficacitatea garanțiilor occidentale, încredere bazată pe durabiltatea alianțelor tradiționale ale României cu Franța și Anglia. Se cunoaște însă politica de conciliere și cedare a acestora în fața expansiunii agresive a Germaniei hitleriste pînă la declanșarea celui de-al doilea război mondial, cînd toate iluziile aveau să se spulbere atît pentru marile democrații occidentale, cît și pentru cei ce speraseră în puterea lor de a bara drumul fascismului. Concesiile făcute an de an, pînă în 1939, aveau să fie scump plătite și de amăgitori, ca și de amăgiți. Ralea făcea desigur și el parte dintre cei din urmă cînd scria că opinia publică engleză, „în sfîrșit, a înțeles unde e pericolul numărul unu."

PROBLEMA CĂMINURILOR STUDENȚEȘTI

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2811, 24 martie 1937, p. 1.

ACUM TREIZECI DE ANI

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2814, 28 martie 1937, p. 1.

C. STERE

Apărut în *Viața românească,* an XXIX, nr. 1—3/1937, pp. 118—122. De reținut că acest întreg număr al revistei este consacrat ideologului poporanist sub titlul „Omagiu postum lui C. Stere".

IARĂȘI ȘOMAJUL INTELECTUAL

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2832, 17 aprilie 1937, p. 1.

MERIT ȘI NAȚIONALISM

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2834, 20 aprilie 1937, p. 1.

TÎLCUL ALEGERILOR

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2839, 27 aprilie 1937, p. 1.

NOI FORME DE SPECULAȚIE

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2851, 15 mai 1937, p. 1.

„ENIGMA" SUCCESIUNII

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2870, 8 iunie 1937, p. 1.

D. VAIDA ȘI „CAPTAREA" DREPTEI

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2913, 3 august 1937, p. 1.

PROPRIETARI COMUNIȘTI

Apărut în *Viața românească,* an XXIX, nr. 8—9/1937, pp. 83—85, la rubrica „Cronica internă" și reluat în *Dreptatea,* an XI, nr. 2943, 8 septembrie 1937, pp. 1—2.

POSIBILITĂȚI DE SUCCESIUNE

Apărut în *Viața românească,* an XXIX, nr. 10/1937, pp. 95—97, la rubrica „Cronica internă".

UN DECENIU

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2988, 2 noiembrie 1937, p. 1.

AMENINȚĂRI ÎN VÎNT

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2990, 5 noiembrie 1937, p. 1.

Mihai Ralea exprimă aici, în treacăt, rezerva P.N.Ț. față de Frontul popular antifascist, preconizat atît de P.C.R., cît și de numeroase alte forțe democratice. Simpatizant al Franței, unde lozinca Frontului popular dăduse rezultate spectaculoase, Ralea nu putea să-i fie potrivnic în forul său interior. El reprezenta însă, ca director al *Dreptății,* poziția partidului din care făcea parte. Cu toate acestea, mulți membri marcanți ai P.N.Ț. s-au pronunțat în epocă pentru închegarea unui larg și puternic Front antifascist.

Dacă atitudinea oficială a P.N.Ț. era ostilă acestuia, faptul se datora atît anticomunismului mărturisit al multora din liderii săi, cît și dorinței lor de a nu-și îngreuna drumul spre putere. Pe de altă parte, păstrîndu-și în mod constant convingerile antifasciste, cei mai mulți din fruntașii țărăniști considerau partidul lor drept cea mai puternică citadelă a democrației române în interiorul și în jurul căreia trebuiau să se reunească toți militanții pentru cauza ei.

Cu toate acestea, obiectiv vorbind, multe dintre personalitățile de prestigiu ale P.N.Ț. au contribuit practic nu numai o dată la acțiunile Frontului popular antifascist, luînd poziție fermă în favoarea direcțiilor de luptă ale acestuia. Încît se poate conchide că rezerva oficială față de Front a fost de mai multe ori mai curînd o atitudine tactică decît una principială. (V. pe larg în I. Scurtu : *op. cit.,* pp. 333—365.)

RAMSAY MACDONALD

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2996, 12 noiembrie 1937, p. 1.

FIAT JUSTITIA, PEREAT MUNDUS

Apărut în *Dreptatea,* an XII, nr. 3037, 4 ianuarie 1938, p. 1.

Mihai Ralea se referă aici la alegerile parlamentare din 20 decembrie 1937. Cu această ocazie, P.N.Ț. a recoltat 20,40% din sufragii. Nici P.N.L., de guvernămînt, n-a obținut, fapt fără precedent, decît 35,92% din voturi, ceea ce nu i-a mai permis să se mențină la putere.

În noiembrie același an, s-au petrecut pentru P.N.Ț. cîteva evenimente importante. Însărcinat să formeze guvernul, cu condiția sine qua non de a colabora cu Al. Vaida-Voevod, Ion Mihalache, după o furtunoasă consultare cu Delegația Permanentă a partidului, s-a văzut în situația de a depune mandatul și de a încredința zece zile mai tîrziu președinția lui Iuliu Maniu. Primul act al acestuia, care avea să conducă la grave consecințe, a fost încheierea, la 25 noiembrie 1937, a unui pact de neagresiune electorală cu partidul „Totul pentru țară“ al lui Corneliu Zelea Codreanu, sub care se manifesta de fapt pe plan politic Garda de fier, dizolvată în 1933. De acest pact aveau să profite în primul rînd legionarii, care au atins în alegerile din 1937 un procent îngrijorător (15,58%), plasîndu-se imediat după P.N.L. și P.N.Ț.

Toate aceste împrejurări au accentuat tensiunea dintre aripa de stînga și cea de dreapta din P.N.Ț., iar cînd regele, acționînd prin surprindere, a desemnat prim-ministru pe O. Goga, aducînd la putere Partidul Național-Creștin, un grup de lideri ai P.N.Ț. cu opțiuni net antifasciste, în frunte cu Armand Călinescu, au acceptat să intre în noul guvern. Lor li se vor alătura și alții la 30 martie 1938, în al doilea cabinet de după instaurarea dictaturii regale. Cu acest prilej, Mihai Ralea va deveni ministru al Muncii, consfințind ruptura definitivă a țărăniștilor radicali cu linia imprimată partidului de Iuliu Maniu (Cf. și Z. Ornea : *op cit.*, pp. 95—96.)

TRĂDĂRILE

Apărut în *Dreptatea*, an XII, nr. 3040, 8 ianuarie 1938, p. 1.

PSIHOLOGIE ȘI PEDAGOGIE

Apărut în *Dreptatea*, an XII, nr. 3043, 12 ianuarie 1938, p. 1.

PRIMELE MĂSURI

Apărut în *Dreptatea*, an XII, nr. 3046, 15 ianuarie 1938, p. 1.

GUVERNUL LA LUCRU

Apărut în *Dreptatea*, an XII, nr. 3048, 18 ianuarie 1938, p. 1.

ȚARA DE DREPT ȘI ȚARA DE FAPT

Apărut în *Dreptatea*, an XII, nr. 3054, 26 ianuarie 1938, p. 1.

JOCUL DE-A REVOLUȚIA

Apărut în *Dreptatea*, an XII, nr. 3057, 29 ianuarie 1938, p. 1.

PARTIDUL LIBERAL ȘI LEGIONARII

Apărut în *Dreptatea*, an XII, nr. 3062, 4 februarie 1938, p. 1.

BIBLIOTECA
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SUMAR

Publicistica în opera lui Mihai Ralea (prefață) V
Cu privire la ediție XXI

Jacobinism 3
Lupta de clasă 5
Alegerile din Franța 9
Alegeri prezidențiale în Germania 11
Învățăminte străine 13
Caillaux 15
Pronosticuri optimiste 17
În loc de cronică politică 18
Pentru dl. C. Stere — I 21
Pentru dl. C. Stere — II 24
„Chemarea“ Institutului românesc al Acțiunii naționale . 29
Ultimele alegeri în Europa 37
O profesie de credință 38
Intelectualii și țărănismul 41
Problema orientării profesionale 44
Profesioniștii naționalismului 48
Logica unei întruniri 50
Criza universității : criza statului 53
Dictatură sau tiranie ? 56
Criza universității 58
Blestemul tradiției 59
Israël în România 61
Amurgul partidelor politice 68
Criza mondială 71
Criza agrară 72
Problema capitalului 76
Regimul industrial 79
Revizuirea noțiunii de democrație 88
Considerații pesimiste asupra unui atentat 85
„Fascismul constructiv“ 87

Între partide și tehnicieni . . . 90
Rusia și Europa . . . 91
Împrejurările din Germania . . . 92
Sfîrșitul dictaturilor . . . 94
Colosul cu picioarele de argilă . . . 95
Tradiționalismul englez și evoluția economiei moderne . . . 98
Perspective . . . 101
Economii culturale . . . 104
Alegerile din Jugoslavia și democrația europeană . . . 107
Progresele intervenționismului . . . 110
Ideologie conservatoare . . . 112
Tabloul Europei în 1932 . . . 113
România și Bulgaria . . . 118
Portretele unui moldovean . . . 120
Peisaj economic românesc . . . 123
Individualiștii români . . . 126
Între Geneva și inflație . . . 129
Tiranie și dictatură . . . 130
Este corporatismul antidemocratic ? . . . 132
Pe aria libertății . . . 135
Întregirea . . . 137
Păcate vechi . . . 138
Exces sau insuficiență ? . . . 140
Stabilitate . . . 142
Șomajul intelectual . . . 144
La congresul studențesc . . . 146
Triumful fuziunii . . . 148
Crime, comploturi, conspirații etc. . . . 149
A cui e vina ? . . . 151
Superstiția tineretului . . . 154
Problema regiilor autonome . . . 156
Regionalism liberal . . . 159
Alianța paraponisiților . . . 160
Evenimentele din Bulgaria . . . 162
Și pe urmă ? . . . 165
După furtună . . . 167
În politica externă . . . 169
Consultări electorale . . . 171
Rusia și România . . . 173
Țăranii și Franța . . . 175
Priveliști germane . . . 177
Rusia în Societatea Națiunilor . . . 179

Spectacolul Skoda . . . 181
Simplificarea statului . . . 184
Criză, remaniere și selecție de valori . . . 186
Programul . . . 187
Guvern național ? . . . 189
Tablou politic 1934 . . . 191
Precizări cu privire la statul țărănesc . . . 195
Călătoria d-lui I. Mihalache . . . 197
Mesajul Ardealului . . . 200
După șaisprezece ani . . . 201
Pace nouă . . . 202
Stabilitate . . . 203
Poate fi Partidul Liberal cooperatist ? . . . 206
Un prim bilanț . . . 208
Legea presei, o nevoie urgentă . . . 210
Perspectivele țărănismului în fața noilor curente sociale . . . 213
„Numerus valahicus“ . . . 232
Peisaj parlamentar . . . 235
Soluții leneșe . . . 237
Naționalism și țărănism . . . 238
Lozincă și program . . . 240
Curente platonice . . . 241
Congresul . . . 243
Reforme constituționale . . . 244
Frontul țărănesc . . . 245
Anarhie oficială . . . 247
Suflet și corp . . . 248
Adevăratul pericol al cenzurii . . . 249
Furtună din senin . . . 250
Dacă ni s-ar fi întîmplat nouă . . . 252
Scrisoarea d-lui Al. Vaida-Voevod . . . 253
După un an . . . 255
Centralism excesiv . . . 256
Mediu morbid . . . 258
Guvern de alegeri . . . 259
Miracolul de la Maglavit . . . 261
Cazul Weber . . . 262
Doctrina dreptei — I . . . 263
Doctrina dreptei — II . . . 266
Doctrina dreptei — III . . . 268
Italia și Abisinia . . . 270
Ce înțelegem prin stat țărănesc ? . . . 272

Naţionalism şi ţărănism 274
Reîntregiri 278
Doisprezece la sută 280
D. Al. Vaida-Voevod şi gărzile ţărăneşti 281
Guvernul liberal şi mişcările de dreapta 283
Cinismul continuă 284
Mereu diversiuni 285
Discursul d-lui G. Tătărăscu 287
Alegerile parţiale 289
Declaraţiile d-lui O. Goga 290
Ultimele păreri ale d-lui Al. Vaida 292
Politică internă şi politică externă 294
Tradiţia imoralităţii 295
Manifestări inofensive 296
Cine răspunde ? 298
O diversiune demagogică : autonomia universitară . . . 300
Guvern de alegeri ? 301
Concluzii la o grevă nereuşită 303
Generaţii şi politică 305
Declaraţiile d-lui Iunian 306
Concluzii la o catastrofă 309
Ca în timpul Renaşterii 310
C. Stere 312
Simplificări stupide 313
Politică externă şi mizerie internă 314
„Dreapta“ şi revizionismul 316
Pentru prof. N. Gh. Lupu 317
Apelul la unire 318
Reglementarea regimului presei 320
Iarăşi regimul presei 322
Pilde de patriotism 324
Centralismul — o virtute naţională, descentralizarea — o trădare 325
Sărbătorirea d-lui prof. D. Gusti 327
Politica monetară a Partidului Liberal 328
O remaniere inutilă 330
Haos 331
Traian Bratu 332
Crima profesorilor universitari 331
Anglia, speranţa noastră 335
Problema căminurilor studenţeşti 336
Acum treizeci de ani 338
C. Stere 338
Iarăşi şomajul intelectual 344
Merit şi naţionalism 345
Tîlcul alegerilor 347
Noi forme de speculaţie 348
„Enigma“ succesiunii 349
D. Vaida şi „captarea“ dreptei 353
Proprietari comunişti 354
Posibilităţi de succesiune 357
Un deceniu 359
Ameninţări în vînt 360
Ramsay MacDonald 362
„Fiat justitia, pereat mundus“ 363
Trădările 365
Psihologie şi pedagogie 367
Primele măsuri 368
Guvernul la lucru 369
Ţară de drept şi ţară de fapt 371
Jocul de-a revoluţia 372
Partidul Liberal şi legionarii 373

NOTE 376